

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra mezinárodního práva

Mgr. Petra Ochmannová

Právní úprava působení nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu

Disertační práce

Školitel:

doc. Mag. Phil Dr. Iur. Harald Christian SCHEU, PhD.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Právní úprava působení nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu“ zpracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly v práci řádně citovány. Zároveň prohlašuji, že tato práce nebyla použita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze dne 28. května 2012

Ráda bych tímto velice poděkovala svému školiteli doc. Mag. Phil Dr. Iur. Harald Christianu SCHEUOVI, PhD. za jeho odborné vedení, cenné rady, připomínky a zejména za za trpělivost a čas, který mi v průběhu doktorského studia v rámci konzultací věnoval.

OBSAH

Seznam zkratk a spojení.....	6
Úvod.....	7
I. Část - Vymezení pojmu „nestátní aktér“.....	11
1. Úvod do problematiky	11
2. Nestátní ozbrojení aktéři a jejich vzájemná diferenciacie.....	13
2.1. rebelové, bojovníci guerrily, povstalci, partyzáni (rebels, guerilla fighters, insurgents, partisans – případně „belligerents“)	15
2.2. národně-osvobozenecká hnutí (national liberation movements)	19
2.3. milice a paravojenské jednotky (militias or paramilitaries).....	21
2.4. warlordi a šéfové místních klanů (warlords and clan chiefs).....	23
2.5. teroristické organizace a jiní pachatelé trestných činů (terrorists organisations and other criminals)	24
2.6. Soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti (Private Military and Security Companies - PMSC)	25
3. Dílčí závěr k terminologii nestátní aktér z hlediska MHP	27
Část II – Nestátní aktéři a mezinárodní právo	29
1. Úvod do problematiky	29
2. Nestátní aktéři a MHP, vymezení pojmu „ozbrojený konflikt“	31
2.1. Klasifikace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.....	36
2.2. Prameny MHP aplikovatelné ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu.....	41
2.2.1. Základní smluvně-právní prameny	41
2.2.2. Specifické smluvně-právní prameny MHP	44
2.2.3. Mezinárodní obyčej.....	45
2.2.4. Specifické instrumenty.....	47
3. Nestátní aktéři a mezinárodní právo lidských práv.....	48
3.1. Aplikace mezinárodního práva lidských práv v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu	49
3.2. Aplikace mezinárodního práva lidských práv v situaci vnitřního násilí a nepokojů	50
Část III – Vázanost nestátních aktérů mezinárodním právem	51
1. Úvod do problematiky	51
2. Důvod závaznosti společného článku 3 ŽÚ a DPII	55
3. Specifické instrumenty zavazující nestátní aktéry jako stranu v konfliktu.....	57
3.1. Speciální dohody	57
3.2. Jednostranné deklaráce	61
3.3. Pravidla chování.....	64
4. Závaznost specifických úmluv z oblasti MHP.....	65
5. Závaznost obyčejových pravidel MHP	66
6. Závaznost mezinárodního práva lidských práv.....	71
Část IV - Rozsah aplikace norem MHP platných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu	74
1. Rozsah aplikace společného článku 3 ŽÚ.....	74
2. Rozsah aplikace DPII.....	80
2.1. Obsah DPII.....	86
Část V – Status nestátních aktérů jako strany ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu	100
1. Úvod do problematiky	100
2. Základní zásady MHP	102
2.1. Zásada lidskosti.....	103

2.2. Zásada vojenské nezbytnosti.....	104
2.3. Zásada přiměřenosti	105
2.4. Zásada rozlišování.....	107
3. Problematika „přímé účasti v nepřátelství“	110
3.1. Rozbor pojmu „přímá účast v nepřátelství“	110
3.2. Časové ohraničení „přímé účasti v nepřátelství“	116
3.3. Způsob zacházení s civilisty „přímo se účastnících nepřátelství“ a následky takové činnosti	117
Část VI – Odpovědnost	119
1. Přímá odpovědnost nestátních aktérů jako strany v ozbrojeném konfliktu	119
2. Nepřímá odpovědnost nestátních aktérů jako strany v ozbrojeném konfliktu.....	125
2.1. Individuální odpovědnost.....	125
2.1.1. Velitelská odpovědnost.....	132
2.2. Odpovědnost státu.....	138
2.2.1. Odpovědnost státu v důsledku jeho samostatného protiprávního chování	139
2.2.2. Přenesení odpovědnosti státní strany na nestátní aktéry	145
2.2.3. Odpovědnost státu za jednání nestátních aktérů na základě „přičitatelnosti“ jejich jednání státu	147
Část VII – Možnosti regulace působení nestátních aktérů	151
Závěr	156
Resumé	159
Abstract.....	162
Použité prameny	165

Seznam zkratk a spojení

DPI	První dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (1977)
DPII	Druhý dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (1977)
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech
ICTR	Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
Manuál San Remo	Manuál San Remo pro ozbrojené konflikty nemezinárodní povahy
MHP	Mezinárodní humanitární právo
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
MTS	Mezinárodní trestní soud
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
Návrh článků	Návrh článků o odpovědnosti států za své mezinárodněprávní chování
PMSC	Soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti
Směrnice MVČK	Výkladová směrnice MVČK k pojmu přímá účast na nepřátelství
ŽÚ	Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 1949
ŽÚI	Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli
ŽÚII	Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři
ŽÚIII	Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci
ŽÚIV	Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války

Úvod

Tato práce se zabývá právními aspekty působení nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu. Pro současné mezinárodní společenství jsou v oblasti vedení ozbrojených konfliktů charakteristické dvě skutečnosti. Tou první je, že ozbrojené konflikty se již neodehrávají pouze mezi státy, ale velmi často mezi státem a nestátním aktérem, anebo případně pouze jen mezi nestátními aktéry navzájem. Tou druhou je, že tím pádem pak minimálně jednu ze stran tvoří nestátní aktér.¹ Vzhledem k tomu, že většinu ozbrojených konfliktů dnes zároveň tvoří konflikty nemezinárodní povahy, je z daného zřejmé, že nestátní aktéři tak přirozeně představují významnou součást mezinárodního společenství. Například v období od roku 2001 až do roku 2010 proběhlo 29 velkých („major“) ozbrojených konfliktů, podle Mezinárodního institutu pro výzkum míru, pouze 2 z těchto konfliktů představovaly mezinárodní ozbrojené konflikty.²

Příčinou bezprecedentního nárůstu působení nestátních aktérů v ozbrojených konfliktech byly zejména celospolečenské změny spočívající v geopolitických změnách (završení procesu dekolonizace), ukončení studené války (rozpad mocenských uskupení), posilování vlivu a existence mezinárodních korporací (globalizace), rozvoj nových technologií (internet), změny v přístupu k výkonu státní moci (privatizace v oblasti bezpečnosti a vojenství) apod.³ Všechny tyto faktory významně přispěly k nárůstu skupin či uměle vytvořených entit, které v zájmu dosahování svých cílů velmi efektivně operují na lokální, regionální, anebo i na celosvětové bázi. Nestátní aktéři v ozbrojených konfliktech tak dnes díky všem těmto globálním proměnám mají značně rozšířené operační prostředí.

Primárním předpokladem pro právní rozbor působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu je porozumění jejich základním charakteristikám, názvosloví, cílům a prostředkům k dosahování jejich cílů a prostředí působení. Práce analyzuje, jakým způsobem lze vymezit pojem „nestátní aktér“, a jaké právní následky jsou s tímto pojmem spojeny. Pod termín nestátní aktér je možno zařadit velmi širokou škálu subjektů. Kromě

¹ M. Sassoli, Possible legal mechanisms to improve compliance by armed groups with international humanitarian law and international human rights law, Paper submitted at Armed Groups Conference, Vancouver, 13-15 November 2003, str. 1.

www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-13nov-sassoli.pdf (navštíveno dne 13. ledna 2012).

² SIPRI Yearbook 2011, Chapter 2 Resources and Armed conflict, Appendix 2A, 2011.

³ Nonstate Actors: Impact on International Relations and Implications for the United States, conference report, August 2007, National Intelligence Council, USA, www.dni.gov/nic/confreports_nonstate_actors.html. (navštíveno dne 27. 2. 2012).

pojmu běžně užívaných pro nestátní aktéry účastníci se ozbrojeného konfliktu, jako organizované ozbrojené skupiny, rebelská hnutí, disidentské síly, povstalecké skupiny, teroristické skupiny, guerilloví bojovníci, totiž pod pojem nestátní aktér náleží i nevládní organizace, média a soukromé společnosti obecně anebo soukromé společnosti vojenského a bezpečnostního typu. I tito nestátní aktéři, i když se sami neúčastní ozbrojeného konfliktu, poskytují své služby právě v souvislosti s konfliktem, nebo se zapojují do post-konfliktních rekonstrukčních aktivit. Již z tohoto obecného přehledu vyplývá, jak širokou škálu subjektů nestátní aktéři představují, a že jejich nejjobecnějším jednotícím prvkem je, že nepředstavují státní moc.

Po rozboru charakteristik nestátních aktérů s cílem identifikovat jejich určité jednotící znaky, které by umožnily jejich klasifikaci podle terminologie mezinárodního humanitárního práva (dále jen „MHP“), bude dále přistoupeno k vymezení právního rámce, ve kterém se nestátní aktéři pohybují, a s tím souvisejícím právním statutem. V situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jsou totiž nestátní aktéři považováni za „civilisty přímo se účastníci nepřátelství“. I když se nestátní aktéři vždy určitým způsobem podíleli nebo účastnili v ozbrojených konfliktech, teprve nárůst vedení vnitřních ozbrojených konfliktů způsobil, že nestátní aktéři a ostatní civilisté představují velmi častou a aktivní bojující sílu. Vzhledem ke skutečnosti, že se však nestátní aktéři často neodlišují od běžných civilistů, a těžší tak z všeobecné ochrany civilistů v MHP, účast nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu s sebou nese negativní následky pro veškeré civilní obyvatelstvo.

Novodobý zájem o problematiku působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu nastartovaly teroristické útoky na Spojené státy americké v roce 2001. Na základě tohoto bezprecedentního teroristického činu mezinárodní společenství zahájilo vleklou ofenzívu v Afghánistánu. Následná interakce příslušníků mezinárodního společenství s nestátními aktéry v Afghánistánu (zejména Talibánu)⁴ znovu otevřela debatu z hlediska dostatečnosti regulace jejich působení. Problematika regulace působení nestátních aktérů velmi úzce souvisí se způsobem jejich zapojení v konfliktu. Zejména v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu totiž dochází mezi státním a nestátním aktérem, z hlediska sil

⁴ Podle zprávy UNAMA nestátní aktéry v tomto konfliktu tvoří příslušníci hnutí Taliban, ale i další jako např. Haqqaniho síť, Islamistické hnutí Uzbekistánu, Islamistická Jihadská Unie atd. Více viz UNAMA, Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2011, UNAMA, AIHRC, February 2012, Glossary. [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human_rights/February Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human_rights/February%20Annual%20Report%20Final.pdf). (navštíveno dne 20. 4. 2012). Dále např. A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Masien, International Law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, No. 881, March 2011, str. 48.

a možnosti zdrojů vůči vládním silám, k téměř výhradně „asymetrickému vztahu“.⁵ V této souvislosti například zpráva OSN věnující se ochraně civilistů uvádí, že „ozbrojené skupiny se často snaží překonat svou vojenskou méněcennost používáním metod, které zjevně porušují mezinárodní právo“.⁶ I když MHP zavazuje všechny strany v konfliktu k dodržování jeho ustanovení, statistiky z praxe často ukazují opačný trend. Například jen v Afghánistánu za první polovinu roku 2011 lze zhruba 80 % afghánských civilních obětí připsat na vrub protivládním (nestátním) aktérům.⁷

Z tohoto důvodu je záměrem práce objasnit právní úpravu, konkrétní rozsah a platné právní mechanismy ovlivňující působení nestátních aktérů v ozbrojených konfliktech. Přičemž podstatnými částmi tohoto rozboru bude právní rozbor problematiky závaznosti mezinárodního práva pro nestátní stranu v konfliktu a s tím pak úzce související i problematika právní odpovědnosti. Jelikož samotná podstata (efektivita) MHP spočívá ve striktním dodržování jeho norem, čemuž se nestátní aktéři často úmyslně vyhýbají, zaměří se závěrečná část práce na různé možnosti a způsoby regulace, kterými dnes mezinárodní společenství disponuje.

Práce se tedy bude věnovat tzv. oblasti *ius in bello* (MHP). Pokud však bude užit i pojem „válečné právo“ nebo „právo ozbrojeného konfliktu“, neznamená to, že by autorka referovala k jinému právnímu odvětví. I když se rozsah těchto pojmů nemusí vždy obsahově plně překrývat, neboť například podle tradičního obsahu válečného práva do této oblasti náležely otázky dnes řazené do oblasti „*ius ad bellum*“, tj. otázky zahájení nepřátelství,⁸ výrazy MHP a právo ozbrojeného konfliktu a válečné právo jsou dnes v obecné rovině považovány za synonyma.⁹ Pro účely této práce k nim bude v tomto pojetí přistoupeno.

Z hlediska konkrétního typu ozbrojeného konfliktu se tato práce zejména zaměří na rozbor působení nestátních aktérů v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, neboť

⁵ M. Ch. Bassiouni, *Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors*, *The Journal of Criminal Law & Criminology* Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 714.

⁶ Report of the UN Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN SC, S/2010/579, 11 November 2010, para 8.

⁷ I. S. Livingston, M. O'Hanlon: *Afghanistan Index, Tracking Variables of Reconstruction and Security in Post 9/11 Afghanistan*, Brookings, 31 December 2011, figure 1.32, str. 15;

www.brookings.edu/afghanistanindex (navštíveno dne 10. 1. 2012). I závěry publikované tímto institutem jsou zajímavé, je vhodné upozornit, že daná čísla nemusí být vždy absolutní. Vždy totiž záleží na to, co všechno je vybráno jako vhodný ukazatel k zahrnutí do dané statistiky. Jsou to vždy jen oběti, které se jako civilisté přímo účastnili nepřátelství, nebo se také jedná o osoby, které se staly obětí ozbrojeného konfliktu nepřímo? Více viz například A. Roberts, *War Victims Civilians? Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?*, *Survival* Vol. 52 No. 3, June – July 2010, str. 115 – 136.

⁸ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C. H. Beck, Praha, 2010, str. 7 - 10.

⁹ *Mezinárodní humanitární právo, Odpovědi na vaše otázky*, MVČK 2002, ČČK 2009, str. 5; www.cervenykriz.eu (navštíveno dne 10. 1. 2012).

jejich právní rámec působení v tomto typu ozbrojeného konfliktu dnes z hlediska ochrany obětí ozbrojených konfliktů tvoří nejpálčivější problém mezinárodního společenství.

Vzhledem k možným interakcím MHP a práva lidských práv, stejně tak jako významné podpoře práva lidských práv v rámci řešení otázek odpovědnosti, se práce zaměří i na rozbor působení nestátních aktérů z hlediska tohoto odvětví mezinárodního práva veřejného. V souvislosti s odpovědností nestátních aktérů a souvisejícími právními následky se práce tam, kde to bude možné, dotkne také dnes nejdynamičtěji se rozvíjející oblasti mezinárodního práva veřejného - mezinárodního trestního práva.

I. Část - Vymezení pojmu „nestátní aktér“

1. Úvod do problematiky

Pojem „nestátní aktér“ zahrnuje velmi různorodou skupinu subjektů. Mezinárodní společenství nedisponuje žádnou právně-závaznou definicí jeho pojmu. Například C. Bruderlein definuje „nestátní aktéry“ jako „*nesuverénní entity, které vykonávají významnou ekonomickou, politickou, společenskou moc a vliv na národní a v některých případech na mezinárodní úrovni. Tyto entity zahrnují mnohonárodní společnosti, nevládní organizace a velmi mocné jednotlivce.*“¹⁰ Z daného je zřejmé, jak širokou a různorodou škálu nestátní aktéři představují, a jak pro bližší pochopení jejich role, je nezbytné pokusit se o jejich určitou vnitřní diferenciaci.

Jedním z možných způsobů třídění nestátních aktérů je jejich rozlišení na:

A. nevládní organizace (NGO)

Jedná se o NGO jakéhokoli druhu a konkrétního zaměření, včetně toho zda působí lokálně nebo mezinárodně. V souvislosti s ozbrojeným konfliktem však v úvahu budou připadat pouze ty nevládní „humanitární“ organizace zaměřující se na poskytování pomoci v místech působení ozbrojeného konfliktu, v krizových oblastech a situacích. Na rozdíl od jiných nestátních aktérů vyskytujících se v konfliktních oblastech, je však jejich role v souvislosti s ozbrojeným konfliktem velmi odlišná. Nevládní organizace se v rámci svého působení v oblasti ozbrojeného konfliktu nezaměřují na převzetí role státu, ve smyslu uskutečnění státního převratu, ale na podporu zajištění základních humanitárních potřeb obyvatelstva (distribuce a zajištění přístupu k potravinám, lékařské péči apod.).¹¹

¹⁰ C. Bruderlein, The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars, Centre for humanitarian dialogue, Geneva, May 2000, str. 3.

¹¹ F. Grunfeld, The United Nations and Non-State Actors: Legitimacy and Complicity, SIM Special 19, str. 15, www.uu.nl/faculty/leg/NL/organisatie/departementen/departementrechtsgeleerdheid/organisatie/onderdelen/studieinformatiecentrummensenrechten/publicaties/simspecials/19/Documents/19-02.pdf (navštíveno dne 15. 3. 2012).

B. soukromé společnosti

Zde se zejména jedná o takové typy soukromých společností, které působí ve více než jednom státě a takové typy společností, které jsou vzájemně propojeny a mohou koordinovat svou činnost.¹² Jelikož řada takovýchto společností také operuje v situaci zvýšeného násilí nebo ozbrojeného konfliktu, neboť mají v daných oblastech své obchodní zájmy, je dokumentován i jejich vliv na vedení ozbrojeného konfliktu a zejména na jednotlivé strany konfliktu. C. Bruderlein dokonce v této souvislosti výslovně upozorňuje, že „v *situaci politického a sociálního chaosu se uskutečňování legitimních obchodních operací fakticky může stát „neúmyslnou stranou“ k politickým a vojenským aktivitám národních vlád, místních „warlordů“ nebo „rebelů“, což mimochodem i zásobuje (syť) válečnou ekonomiku“*.¹³

A proto soukromé společnosti představují i v tomto ohledu velmi významnou a nepřehlédnutelnou skupinu (druh) nestátních aktérů. I když do této kategorie obecně spadají všechny nadnárodní (obchodní) korporace, je zejména nezbytné vyzdvihnout působení soukromých vojenských a bezpečnostních agentur (Private Military and Security Companies – tzv. PMSC), neboť předmětem podnikání tohoto typu společností je komplexní zajištění různých bezpečnostních nebo vojenských činností. Tedy činností tradičně zajišťovaných samotnými státy (výcvik příslušníků ozbrojených sil, logistická podpora, specifické poradenství, vedení bojové činnosti apod.),¹⁴ avšak v jejich podání vykonávaných, řízených a financovaných soukromým kapitálem.

C. ozbrojené (nestátní) skupiny

Tato skupina zahrnuje všechny možné typy ozbrojených (nestátních) skupin, a to bez ohledu na jejich konkrétní označení anebo proklamované cíle. Jejich výchozím charakterizačním znakem je, že působí nezávisle na státu.¹⁵ Tedy v rámci dosahování svých cílů nejsou integrováni ve státních (formalizovaných) nebo státem řízených institucích, jako

¹² The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, Revision 2008, str. 12.
<http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf> (navštíveno dne 15. 3. 2012).

¹³ C. Bruderlein, The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars, Centre for humanitarian dialogue, Geneve, May 2000, str. 4.

¹⁴ Více viz například Ch. Kinsey, Corporate soldiers and international security: The rise of private military companies, Routledge, 2006; H. Wulf, Internationalizing and privatizing war and peace, Palgrave Macmillan, 2005.

¹⁵ Nicméně někteří autoři dovozují, že i toto hledisko je relativní, neboť zejména paravojenské jednotky často bývají podporována nebo kontrolována státem. C. Bruderlein, The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars, Centre for humanitarian dialogue, Geneve, May 2000, str. 4.

například armáda, policejní sbor atd.¹⁶ Oproti obecné skupině nestátních aktérů je jejich specifickým znakem to, že pro dosažení svých cílů jsou ochotni a schopni užít sílu (násilí).¹⁷

D. Mezinárodní výbor Červeného kříže

Specifické postavení mezi nestátními aktéry zaujímá Mezinárodní výbor Červeného kříže (MVČK). I když MVČK je svou podstatou „*nevládní humanitární organizací*“,¹⁸ samotná organizace se za nevládní organizaci neoznačuje, a to vzhledem ke svému specifickému působení při vzniku, rozvoji a diseminaci MHP. Na základě této její jedinečné role zároveň bývá MVČK označován i jako specifický subjekt mezinárodního práva.¹⁹ Subjekt disponující v této oblasti i částečnou mezinárodněprávní subjektivitou, omezenou na výkon specifických činností za ozbrojeného konfliktu (tzv. subjekt *sui generis*).²⁰

2. Nestátní ozbrojení aktéři a jejich vzájemná diferenciac

Přehled nastínil řadu nestátních aktérů, které jsou určitým způsobem spjaty s ozbrojeným konfliktem, stejně tak jako nespočet možností pro jejich bližší klasifikaci. Z hlediska účelu této práce však jako výchozí hledisko pro vymezení role nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu je považováno hledisko užití síly, neboť je považováno jako předpoklad, aby konkrétní nestátní aktér tvořil jednu ze stran v ozbrojeném konfliktu. Proto se následující rozlišení nestátních aktérů zaměří na ty nestátní aktéry, které je možno označit jako „ozbrojené“ (armed), a kteří v ozbrojeném konfliktu k dosahování svých cílů používají násilné prostředky. I když z důvodu zjednodušení na většině míst bude operováno s pojmem **nestátní aktér**, v rámci jejich jednoduchého odlišení od státních aktérů, bude se tím v této práci vždy mít na mysli pouze „**nestátní ozbrojený aktér**“.

Nicméně ani v případě „nestátních ozbrojených aktérů“ nedisponuje mezinárodní společenství právně závaznou definicí. Proto je v rámci jejich pojmového vymezení třeba si vypomoci s několika nabízenými nelegálními definicemi nabídnutými odborníky

¹⁶ To však vždy nemusí ihned znamenat, že určitý stát takovou skupinu, ať již přímo nebo nepřímo nemusí skrytě řídit nebo podporovat její aktivity. U. Schneekener, *Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance*, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), *Private Actors and Security Governance*, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 25.

¹⁷ P. Williams, *Violent Non-State Actors and National and International Security*, International Relations and Security Network, 2008, str. 8, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>.

¹⁸ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C. H. Beck, Praha, 2010, str. 73.

¹⁹ Viz. čl. 4 odst. 1 písm. c), d), g), Statutu Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003, www.icrc.org. (navštíveno dne 13. 1. 2012).

²⁰ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C. H. Beck, Praha, 2010, str. 73.

zabývajícími se jejich problematikou. Například nevládní organizace Geneva Call²¹ při užití termínu „**ozbrojený nestátní aktéři**“ má na mysli „*organizované ozbrojené entity, které jsou primárně motivovány politickými cíly, které operují mimo výkon státní kontroly, a kterým chybí dostatek právní způsobilosti umožňující jim stát se smluvní stranou relevantních mezinárodních úmluv. Za takovéto aktéry jsou považovány ozbrojené skupiny, de facto vládnoucí autority a buď zcela neuznané, nebo částečně mezinárodně uznané státy*“.²² Jiná nelegální definice užitá pro účely analýzy působení nestátních ozbrojených aktérů v Afghánistánu zvolila specifitější přístup k jejich vymezení. Uvádí, že za nestátní ozbrojené aktéry je třeba považovat „*jakoukoli ozbrojenou skupinu, odlišnou od a neoperující pod kontrolou státu nebo států, ve kterých vykonává vojenské operace, a která má politické, náboženské a/nebo vojenské cíle*“.²³ Přičemž z obou pojmových vymezení nestátních ozbrojených aktérů vyplývá, že tím skutečně jednotícím prvkem je to, že představují nestátní entitu.

To, že mezinárodní právo nedisponuje žádnou jejich právně-závaznou definicí, pak při snaze o právní rozbor jejich působení v ozbrojeném konfliktu způsobuje i řadu obtíží, neboť dochází k záměně různých pojmů. Lze setkat označením „ozbrojená opoziční skupina“, s pojmy jako „povstalci“, „rebelové“, „teroristi“, „guerrilla“, nebo „pachatelé trestných činů“, „nevládní skupiny“, „hnutí“ a „klany“.²⁴ Dále se lze setkat i s pojmem „národně-osvobozené hnutí“ nebo také „warlordi“. Obdobně M. Veuthey již v osmdesátých letech minulého století uvedl, že velmi rozdílná terminologie užívaná západním společenstvím k charakterizaci nemezinárodního konfliktu, a to konkrétně ve formě „*guerre de partisans*“, „*guerre de résistance*“, „*guerre de libération*“, „*guerre révolutionnaire*“, „*guerre populaire*“, „*guerre irrégulière*“, „*guerre insurrectionnelle*“ nebo „*petite guerre*“, pak také evokuje různé názvy pro jejich bojovníky.²⁵

Daný soubor různých názvů pro nestátní ozbrojené aktéry působící v ozbrojeném konfliktu se v některých případech překrývá a vytváří synonyma. Nicméně neplatí

²¹ Geneva Call představuje mezinárodní humanitární nevládní organizaci, která za účelem ochrany civilistů před protipěchotními minami zahajují s organizovanými ozbrojenými skupinami dialog ve smyslu jejich většího zapojení se k respektu a dodržování norem platných v ozbrojených konfliktech. Více viz www.genevacall.org (navštíveno dne 10. 2. 2012).

²² P. Lacroix, P. Bongard, Ch. Rush, Armed non-state actors and displacement: Engaging armed non-state actors in mechanisms for protection, poznámka pod čarou č. 1, www.fmreview.org/non-state/lacroix-et-al.html

²³ A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Masien, International Law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, No. 881, March 2011, str. 48.

²⁴ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 134.

²⁵ Vzhledem k tomu, že v české terminologii často neexistuje přesný ekvivalent, uvedené pojmy byly ponechány v originálním francouzském znění. M. Veuthey, Guérilla et droit Humanitaire, CICR, str. 11.

to bezvýjimky, neboť to podstatné je zda z některých označení plynou z hlediska MHP určité právní následky (status podle MHP), anebo se jedná o všeobecné označení užívané i jinými neprávními odvětvími a MHP s nimi nespojuje žádné právní následky. Na druhou stranu, aby nestátnímu aktéru náležela podle MHP určitá práva (ale také povinnosti), nezáleží na způsobu, jakým sám sebe označuje a ani na tom, za jaký typ organizace se skupina sama považuje. Jelikož práva a povinnosti osob v situaci ozbrojeného konfliktu jsou založena na základě vyhodnocení jejich statusu, a jelikož MHP stanovuje určité podmínky pro to, aby se nestátní aktér mohl stát stranou v ozbrojeném konfliktu, je nezbytné u každé takovéto „všelíjak“ (většinou neprávě) označené skupiny nestátních aktérů provést jejich vnitřní rozbor.

Následující rozbor se zaměří na popis a bližší vymezení v teorii i v praxi nejčastěji označovaných **nestátních ozbrojených aktérů**, včetně jejich základních charakteristik.²⁶ Vzhledem k tomu, že účelem práce je zmapovat jejich právní postavení v situaci ozbrojeného konfliktu, zaměří se tato klasifikace na způsob jejich působení s následnou právní klasifikací z hlediska jejich označení podle MHP a z hlediska typu ozbrojeného konfliktu.

2.1. rebelové, bojovníci guerrily, povstalci, partyzáni (rebels, guerilla fighters, insurgents, partisans – případně „belligerents“)

Rebelové, bojovníci guerrily, povstalci, partyzáni anebo případně označení „belligerents“ (ve specifickém významu – institutu uznání za povstalce), všechny tyto názvy označují osoby sdružující se do určitých skupin za účelem účasti v ozbrojeném konfliktu. Různé názvy pro tyto skupiny osob vycházejí především ze snah různých společensko-vědních oborů tyto skupiny klasifikovat. Právní rozdíl v jejich označení však neexistuje. I když odborná literatura z oblasti MHP používá v této souvislosti nejvíce termín „povstalci“, ani tento pojem není v MHP legálně definován. Proto je vždy zásadní, zda skupina naplní požadavky na obsah termínů, se kterými MHP operuje.

²⁶ Vzhledem k velké obecnosti neexistuje v mezinárodním společenství žádná ustálená klasifikace jak nestátních aktérů jako takových, tak ani užší podskupiny nestátních ozbrojených aktérů. Řada odborníků tak klasifikuje nestátní aktéry různým způsobem viz. E. David, *Le droit international humanitaire et les acteurs non étatiques*, Collegium No. 27, Spring 2003, str. 27; A. Clapham, *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Oxford university Press, 2006, str. 271; P. Williams, *Violent Non-State Actors and National and International Security*, International Relations and Security Network, 2008, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>. U. Schneckener, *Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance*, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), *Private Actors and Security Governance*, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006 apod.

Tyto skupiny osob primárně spojuje to, že násilnými prostředky postupují proti vládě „svého“ státu.²⁷ Přitom v každém konfliktu se však partikulární zájmy povstalců mohou lišit. Může se jednat o svržení vlády a samostatné převzetí kontroly, ale i například o snahu o odtržení části daného území.²⁸

P. Williams ve snaze jejich pojmového vymezení cituje definici Ministerstva obrany USA, která povstalce označuje jako „*organizované hnutí, s cílem svrhnout ustanovenou vládu skrze převrat a ozbrojený konflikt*“.²⁹

Z hlediska MHP to znamená, že se účastní tzv. vertikálního vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, neboť se účastní boje proti představitelům aktuálního vládního zřízení (státní aktér). Pokud by takováto skupina byla schopna naplnit požadavek ve formě působení pod odpovědným velením, dodržovala by pravidla MHP a vykonávala by zároveň i takovou kontrolu nad částí státního území, která by ji umožňovala vést trvalé a koordinované vojenské operace, pak by takováto skupina v terminologii MHP představovala „*disidentské ozbrojené síly nebo jiné organizované skupiny*“.³⁰

Pokud by však určitá skupina neprokázala tyto znaky, nicméně by vedla ozbrojený boj proti vládnímu zřízení nebo proti jiné nestátní ozbrojené skupině, a tento střet by dosáhl hranice ozbrojeného konfliktu, pak by ji zřejmě většina odborníků označovala za „*organizovanou ozbrojenou skupinu*“.³¹ I když se v MHP nejedná o právně definovaný pojem, se kterým by MHP přímo a konkrétně spojovalo určitá práva a povinnosti, vzhledem k absenci jakéhokoli jiného právního označení nestátních aktérů účastnících se takového typu konfliktu, jeví se toto označení za nejpřílehavější.

Pojem „organizovaná ozbrojená skupina“ byl odvozen, od pojmu běžně užívaného v situaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu pro označení státních ozbrojených sil. Článek 43 DPI totiž uvádí, že ozbrojené síly strany v konfliktu se skládají ze všech „*organizovaných ozbrojených sil...*“.³² Dále se jeho autoři inspirovali i terminologií užitou Druhým

²⁷ I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, 3. vydání, ASPI, 2006, str. 151.

²⁸ U. Schneckener, Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 25.

²⁹ P. Williams, Violent Non-State Actors and National and International Security, International Relations and Security Network, 2008, str. 12, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>

³⁰ Čl. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

³¹ Například: L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002; A. Clapham, Human Rights Obligations of Non-State Actors, Academy of European Law European University Institute, Oxford University Press, 2006, str. 275; V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007.

³² Čl. 43 odst. 1 „Ozbrojené síly strany v konfliktu se skládají ze všech organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením osob odpovědných této straně za jednání svých podřízených, a to iv případech,

dotankovým protokolem k Ženevským úmluvám z roku 1949, který upravuje vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu (DPII). DPII totiž používá termín „ozbrojené síly“ pouze ve významu „státních ozbrojených sil“. A proto z důvodu jasného rozlišení mezi státní a nestátní stranou v konfliktu se dnes řada odborníků (včetně MVČK³³) v případech označení nestátní strany ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu jakéhokoli typu kloní k užití obecného termínu „organizovaná ozbrojená skupina“. MVČK zároveň v této souvislosti zdůrazňuje, že jelikož nestátní aktéři v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu se často skládají jak z příslušníků přímo se účastnících bojů, tak z řady podporovatelů z civilního obyvatelstva, za „organizovanou ozbrojenou skupinu“ je třeba považovat jen takového nestátního aktéra, který je ozbrojený nebo představuje jeho „vojenské křídlo“. ³⁴

Co se týče způsobu vedení nepřátelství povstalci, pak platí, že tyto skupiny v praxi často spojuje stejný nebo velmi podobný druh vedení boje vycházející z asymetrické povahy aktérů ozbrojeného konfliktu. I když ke střetu pravidelných armád s nepravidelnými gerilovými skupinami dochází jak v situaci mezinárodního, tak vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, asymetrický způsob vedení nepřátelství je patrný zejména v rámci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu vertikálního typu. Důvodem je, že na základě přirozené nerovnosti stran v konfliktu se slabší strana (nestátní) uchyluje k vedení nepravidelné (guerillové) války.³⁵ Nestátní strana vědoma si své neschopnosti porazit protivníka jeho prostředky, respektive vědoma si vlastních omezených možností (vojenského vybavení, logistického zázemí, finančního krytí), se snaží druhé straně v konfliktu (většinou státní) vnutit svůj způsob vedení boje.³⁶ Proto se také často vyhýbá přímé konfrontaci, a buď se uchyluje do venkovských oblastí, hor a odlehlých oblastí,³⁷ anebo se naopak koncentruje ve vyložené civilních oblastech a systematicky útočí na civilisty a civilní zařízení.³⁸

kdy strana je zastupována vládou nebo orgánem, který protější strana neuznává.“ Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

³³ MVČK zavedl užití pojmu „organizovaná ozbrojená skupina“ ve své Směrnici k výkladu pojmu přímá účast na nepřátelství. Viz. N. Melzer, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, May 2009, str. 32.

³⁴ N. Melzer, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, May 2009, str. 32.

³⁵ J. Šedivý uvádí, že název guerilla se obecně „vžil pro označování nejrůznějších druhů nepravidelného vedení války“, J. Šedivý, Válka: rámec pro analýzu, str. 6, <http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm> (navštíveno dne 23.2.2012).

³⁶ Více o protipovstaleckém boji viz například vojenský manuál USA „Counterinsurgency FM 3-24, MCWP 3-33,5, 15 December 2006, www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24.pdf.

³⁷ Například příslušníci hnutí Talibán, v Afghánistánu, přesně v rámci tohoto scénáře ve svém nerovném boji s příslušníky ISAF a koalicí států pod misí Enduring Freedom využívají úkrytu hor, který jim poskytuje oblast severního Waziristánu u hranic s Pákistánem. Více viz. U. Schneckener, Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 25; anebo A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Maslen,

Z hlediska oficiálního právního postavení povstalců v tradičním mezinárodním právu platilo, že státy jim určitá práva nebo právní postavení přiznaly až poté, co konkrétní nestátní skupina splnila určité kritéria a dosáhla uznání svého statusu. Podle A. Casseseho se jednalo skutečně pouze minimální požadavky, jako efektivní kontrolu nad určitou částí území, a dále aby občanské nepokoje dosáhly určité délky trvání a intenzity.³⁹ Tedy až poté co povstalci (insurgents) splnili stanovené podmínky, přistoupily státy k jejich oficiálnímu uznání, které plnilo tři role. Za prvé, stát tímto právním aktem vzal oficiálně na vědomí, že „*organizované hnutí části obyvatelstva se staví proti ústřední vládě*“.⁴⁰ A zadruhé, toto uznání s konstitutivními účinky přeměnilo jejich původní status „*soukromých osob dopouštějících se násilí*“⁴¹ na status legitimního bojovníka „*belligerents*“. Z hlediska práv a závazků se tak povstalci pro všechny státy, které je uznaly, stali velmi podobným aktérem, jako byl státní aktér v konfliktu.⁴² A za třetí, vláda daným právním aktem do budoucna omezila svou odpovědnost za jejich jednání vůči třetím státům, neboť institutem uznání povstalcům vznikla jejich „omezená subjektivita“ ve formě mezinárodní odpovědnosti za výkon veřejné moci na území, které kontrolují.⁴³ Třetí stát tak dosavadní vládu nemohl činit odpovědnou za jednání povstalců „*s odůvodněním, že neučinila dostatečná předběžná opatření na ochranu cizinců*“.⁴⁴

V současné době však při vedení ozbrojených konfliktů, a při vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů zvláště, již nedochází k uplatňování institutu uznání za povstalce. Tento systémový posun byl způsoben změnou na nahlížení právní úpravy vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, kdy v roce 1949 byl pro tyto typy konfliktů v mezinárodním právu zaveden speciální právní režim. Na základě nového mezinárodně-právního rámce se institut uznání za povstalce stal v podstatě nadbytečný. Jelikož nebyl formálně zrušen, má podle některých odborníků v současné době spíše význam historický.⁴⁵

International law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, Number 881, March 2011.

³⁸ Podle zprávy UNAMA například protivládní jednotky v čele s hnutím Talibán pokračují v systematických útocích na civilisty a civilní zařízení. Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011, Executive Summary, str. i.).

[http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human_rights/ March Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human_rights/March%20Annual%20Report%20Final.pdf) (navštíveno dne 13. 1. 2012).

³⁹ A. Cassese, International Law, 2nd edition, Oxford University Press, 2005, str. 125.

⁴⁰ M. Potočný, Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H.Beck, 1. vydání, 1996, str. 24.

⁴¹ Č. Čepelka, P. Šturma, Mezinárodní právo veřejné, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003, str. 109.

⁴² A. Clapham, Human Rights Obligations of Non-State Actors, Academy of European law European University Institute, Oxford University Press, 2006, str. 271.

⁴³ M. Potočný, Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H.Beck, 1. vydání, 1996, str. 25.

⁴⁴ I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, 3. vydání, ASPI, 2006, str. 152.

⁴⁵ V. Bilková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 46; I. Detter, The Law of War, 2nd edition, Cambridge

2.2. národně-osvobozené hnutí (national liberation movements)

Jak uvádí A. Clapham, zařazení národně-osvobozených hnutí do kategorie nestátních aktérů se z dnešního pohledu může zdát poněkud „*neohrabané nebo nesystémové*“. Důvodem je, že tito příslušníci v podstatě sami velmi důrazně odmítají označení nestátní aktér a díky velmi nesystematickému vyřazení jejich skupiny ze skupiny vnitrostátních ozbrojených konfliktů do právní úpravy vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů v praxi aspirují na „lepší“ status.⁴⁶

Do osamostatnění kategorie národně-osvobozených hnutí v roce 1977, kdy byla kategorie osob bojujících proti „*koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, aby uplatnily své právo na sebeurčení*“⁴⁷ zahrnuta pod regulaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu, byli i příslušníci těchto hnutí považováni za povstalce. Tedy z velmi limitované právní regulace vnitrostátních ozbrojených konfliktů, byla jejich kategorie převedena pod mnohem rozpracovanější oblast právní úpravy vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů. Na základě této změny, je určité velmi úzce vymezené skupině nestátních aktérů přiznána specifická mezinárodně-právní subjektivita.⁴⁸ Důvodem pro tak zásadní změnu v náhledu na jejich právní postavení, byly tlaky mezinárodního společenství. V rámci globálního trendu dekolonizace v 60. – 70. letech dvacátého století v Africe totiž probíhala řada ozbrojených konfliktů, ve kterých příslušníci nestátní strany v konfliktu deklarovali své „právo na sebeurčení“. Jelikož v souladu s cíly a principy Charty OSN byl boj národů v rámci jejich práva na sebeurčení v roce 1965 označen mezinárodním společenstvím za legitimní,⁴⁹ usilovalo mezinárodní společenství (zejména MVČK), aby státy, ke skupině takovýchto povstalců, přehodnotily svůj postoj.⁵⁰ Cílem bylo, aby jim byla poskytnuta širší právní ochrana (ve formě nároku na status válečného zajatce obsaženého v právní regulaci

University Press, 2000, str. 43; H.A. Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Oxford University Press, 1988, str. 24.

⁴⁶ A. Clapham, *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Academy of European Law European University Institute, Oxford University Press, 2006, str. 273.

⁴⁷ Čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁸ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C. H. Beck, Praha, 2010, str. 71.

⁴⁹ V roce 1965 přijalo Valné shromáždění OSN Rezoluci č. 2105 (XX) ve které uznalo boj proti koloniální nadvládě národně osvobozených hnutí v rámci jejich práva na sebeurčení za spravedlivý. Obsah této rezoluce byl následně v roce 1970 podpořen i přijetím další deklarace Valného shromáždění OSN obsahující principy mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN. Tato deklarace uvedla, že jeden z principů mezinárodního práva je princip „rovnosti práv a právo lidu na sebeurčení“.

⁵⁰ Například rezoluce XVIII z XXI. Mezinárodní konference Červeného kříže konané v roce 1969. převzatý odkaz *Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 88.

vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů), než minimalistický standard obsažený ve společném článku 3 ŽÚ. V praxi však šlo o velmi kontroverzní změnu náhledu na určitou skupinu nestátních aktérů, neboť řada států vylepšení jejich právní ochrany považovala za velmi silný zásah do svých pravomocí spravovat si své vnitřní záležitosti.⁵¹ Přičemž není od věci zmínit, že právě tato skutečnost, je také jedním z významných důvodů, proč řada států stále odmítá a dodnes neratifikovala DPI.⁵²

Proto je nezbytné zdůraznit, že právní úprava „národně-osvobozeneckých hnutí“ je z obsahového hlediska skutečně velmi limitována typem nestátních aktérů, které by byly schopné naplnit požadavky DPI. Podle článku 1 odst. 4 DPI se totiž musí jednat o osoby tvořící národ, který v rámci svého práva na sebeurčení bojuje proti své vládě z „dobrého důvodu“. Tedy musí se pouze jednat o takové nestátní aktéry, kteří za účelem uplatnění svého práva na sebeurčení navíc bojují proti koloniální nadvládě, cizí okupaci nebo rasistickému režimu.⁵³ Procedura byla stanovena tak, že na základě článku 96 DPI se autorita zastupující lid bojující proti koloniální nadvládě nebo rasistickému režimu, měla v jednostranném prohlášení adresovaném deponitáři zavázat, že bude v konfliktu aplikovat Ženevské úmluvy a první dodatkový protokol.⁵⁴

Nicméně, s ohledem na výše uvedené, je také nezbytné konstatovat, že v praxi dochází k velmi komplikovanému výkladu základních požadavků nezbytných pro naplnění této kategorie nestátních aktérů. Poté, co skončil dekolonizační proces v Africe, samotný institut v praxi nebyl vůbec využit a podle některých odborníků je spíše historickou relikvií.⁵⁵ Důvodem je, že většina „povstaleckých skupin“ v praxi není schopná naplnit požadavky článku 1 odst. 4 DPI, tj. dostat požadavkům pojmu „*národ*“ a vedení „*boje za národní osvobození v rámci svého práva na sebeurčení*“. Pojem „národ“ totiž představuje mnohovýznamový pojem a nelze jej omezovat pouze na jazykovou, případně kulturní sounáležitost.⁵⁶ Jeho přesný rozsah navíc není mezinárodními instrumenty závazně

⁵¹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 68.

⁵² Například USA Více viz. H.P. Gasser, The U.S. decision not to ratify Protocol I to the Geneva Conventions on the Protection of War Victims: An Appeal for Ratification by the United States, *American Journal of International Law*, 81, October 1987; G. H. Aldrich, Prospects for United States ratification of Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions, *The American Journal of International Law*, Vol. 85, No. 1.

⁵³ Čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵⁴ Čl. 96 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵⁵ E. David, *Le droit international humanitaire et les acteurs non étatiques*, *Collegium* No. 27, Spring 2003, str. 36.

⁵⁶ I.Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné*, 3. vydání, ASPI, 2006, str. 224.

definován. I když lze jeho obsah teoreticky určit na základě prvků práv uznaných za náležejících všem lidem, komentář MVČK zdůrazňuje, že základ jeho výkladu tkví ve spojitosti s výkonem „práva na sebeurčení“. Což například není případ pro etnické, náboženské nebo jazykové menšiny.⁵⁷

I nadále tak řada států odmítá využití tohoto institutu z důvodu, že by povstalcům byla přiznána určitá míra legitimacy jejich boje. Proto, jak v této souvislosti zdůrazňuje A. Clapham, dnes žádná vláda, která je konfrontována s osvobozeneckým hnutím neakceptuje, že se boj povstalců týká koloniální a rasistické nadvlády, nebo cizí okupace podle výkladu DPI. Jako podporu svého tvrzení uvádí, že jak soud v Jihoafrické republice, tak v Izraeli odmítl oprávněnost povstalců na privilegia tohoto „lepšího“ statusu.⁵⁸ Jedinou výjimku by tak z pohledu na současné typy nestátních aktérů zřejmě mohla představovat Organizace pro osvobození Palestiny, i když ani u té není zcela zřejmé, zda je skutečně schopná kvalifikace pod daný koncept.⁵⁹

2.3. milice a paravojenské jednotky (militias or paramilitaries)

I když milice a paravojenské jednotky bývají řazeny pod nestátní aktéry, nelze výlučně konstatovat, že se jedná o nestátního aktéra. Bývá uváděno, že příslušníci milic a paravojenských jednotek bojují proti rebelům nebo příslušníkům opozičních skupin.⁶⁰ To znamená, že to, co by mělo odlišovat milice a paravojenské jednotky od povstalců je spojitost nebo alespoň určitá forma podpory od stávajícího režimu u moci. Proto milice a paravojenské jednotky, i když jak někdy bývá připuštěno, operují mimo zákon, jsou často považovány za legitimní jednotky.⁶¹ Skutečnost, že tímto způsobem státy často mohou velmi rychle a jednoduše řešit „své“ problémy, aniž by byly obviněny z páchání porušení vlastních právních norem, zároveň uvozuje i jeden z důvodů existence a enormního růstu velmi podobného avšak institucionalizovanějšího fenoménu, tj. soukromých vojenských a bezpečnostních společností (PMSC).

⁵⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 103, 106.

⁵⁸ A. Clapham, Human Rights obligations of non-state actors in conflict situations, IRRC, Volume 88, Number 863, September 2006, str. 495.

⁵⁹ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C. H. Beck, Praha, 2010, str. 71.

⁶⁰ U. Schneckener, Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 25.

⁶¹ P. Williams, Violent Non-State Actors and National and International Security, International Relations and Security Network, 2008, str. 10, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>

Na druhou stranu je však nezbytné zdůraznit, že jejich výskyt nebo použití nelze omezit pouze na potlačení činnosti nestátních aktérů. Některé zdroje totiž uvádějí, že milice v podstatě operují jak pod přímým nebo nepřímým řízením státu, tak proti němu, když reprezentují určitou etnickou, náboženskou nebo klanovou skupinu.⁶² Typickým příkladem paravojenské jednotky spojené s určitou komunitou, v tomto případě etnickou („*druh genocidní organizace*“⁶³), byly jednotky Interahamwe operující ve Rwandě v devadesátých letech dvacátého století.

Co se týče konkrétního rozdílu mezi milicemi a paravojenskými jednotkami, je nezbytné konstatovat, že jelikož jeden pojem bývá často směřován s druhým, není zcela zřejmé jejich vzájemné odlišení.⁶⁴ Podle jedné definice obsažené v právnickém slovníku představují milice skupinu osob majících vojenskou disciplínu, avšak aktuálně nezapojených do vojenské služby a připravených bránit stát v případě pohotovosti, což je odlišuje od běžných jednotek, stálého vojska.⁶⁵ Od běžných vojenských sil je tak odlišuje to, že se nejedná o pravidelné jednotky a že na rozdíl od příslušníků ozbrojených sil nejsou k dispozici stále (v době míru, v době války). Podle definice paravojenských jednotek obsažené v právnickém slovníku, vykazují tyto jednotky obdobnou organizaci jako státní ozbrojené síly.⁶⁶ K milicím tedy představují velmi podobné jednotky co do organizace, vybavení a výcvik.

Stejně jako v předchozích případech mezinárodní právo neobsahuje žádnou právně-závaznou definici těchto pojmů. Nicméně ustanovení MHP berou v potaz možnost jejich zapojení do konfliktu, a to na obou stranách ozbrojeného konfliktu. Článek 4A ŽÚIII obsahující výčet osob, které mají nárok na status válečného zajatce, upadnou-li do moci nepřátelské strany, totiž rozlišuje, zda se jedná o příslušníka milic, který je součástí ozbrojených sil (státu) [odstavec 1], a příslušníka milic nestátní strany v konfliktu [odstavec 2]. Pak-li že se jedná o příslušníka milic nestátní strany v konfliktu, MHP zároveň požaduje, aby tito příslušníci splnili ještě řadu podmínek, které jsou stejné pro jakoukoli povstaleckou skupinu (mít v čele osobu odpovědnou za podřízení, pevný rozeznávací znak viditelný na dálku, nosit otevřeně zbraň a při vedení operací dodržovat MHP).⁶⁷

⁶² P. Williams, *Violent Non-State Actors and National and International Security*, International Relations and Security Network, 2008, str. 10, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>

⁶³ A. Alvarez, *Militias and Genocide, War crimes, Genocide & Crimes against Humanity*, Volume 2 (2006), str. 16.

⁶⁴ Například A. Alvarez, *Militias and Genocide, War crimes, Genocide & Crimes against Humanity*, Volume 2 (2006), str. 4.

⁶⁵ H. C. Black, *Black's Law Dictionary*, Revised 4th edition, West Publishing Co., 1968, str. 1145.

⁶⁶ W. Statsky, *West's Legal thesaurus Dictionary*, Special Deluxe Edition, West Publishing Co., str. 557.

⁶⁷ Čl. 4A odst. 2 Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci z 12. srpna 1949.

2.4. warlordi a šéfové místních klanů (warlords and clan chiefs)

Zajímavý typ nestátního ozbrojeného aktéra představují „warlordi nebo šéfové místních klanů“. Pro tato označení nestátních aktérů neexistuje přesný český ekvivalent. Z definic vytvořených neprávnickými odvětvími pro účely jejich odlišení od ostatních nestátních aktérů vyplývá, že o „warlordech a šéfech místních klanů“ se hovoří v tom případě, pokud na určitém území, kde plně není prosazena státní moc, představují neoficiálního a silného vládce, který je skrze vlastní vojenskou moc schopen určité kontroly území.⁶⁸ Z hlediska MHP se tedy často jedná o rozvleklý vnitrostátní ozbrojený konflikt (vertikálního typu).

Často však díky velmi slabému vlivu či dokonce žádnému působení ústřední vlády v daných oblastech (viz tzv. padlé státy⁶⁹), tento typ ozbrojeného konfliktu obecně není to primární, co by tyto nestátní aktéry plně vytěžovalo. Vzhledem k jejich zájmům ekonomicky ovládat určité území, bývá častější, že se účastní horizontálního vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. V tomto konfliktu se totiž střetávají s dalšími nestátními aktéry snažícími se ovládnout dané území. Vzhledem k těmto skutečnostem, tak bývá často uváděno, že „warlordi a šéfové místních klanů“ jsou „*typickým produktem dlouhotrvajících občanských válek*“.⁷⁰ Příkladem z praxe působení původně nestátního aktéra označovaného jako „warlord“⁷¹ byl Charles G. Taylor, který se po vítězství své skupiny v rámci občanské války v Libérii úspěšně chopil moci.⁷²

Jelikož se „warlordi“ na rozdíl od povstalců zaměřují spíše na získání moci za účelem přístupu nebo využití ekonomických možností dané oblasti, a přitom se opírají o „*faktický výkon veřejné moci*“, ⁷³ často k této své činnosti využívají služby soukromých vojenských a bezpečnostních společností (PMSC).⁷⁴

⁶⁸ P. Williams, Violent Non-State Actors and National and International Security, International Relations and Security Network, 2008, str. 10, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf> (navštíveno dne 10. 1. 2012).

⁶⁹ Zejména se jedná o Somálsko, Čad, Sudán, Demokratická republika Kongo, Haiti, ale i Afghánistán a Irák. Více viz Failed States Index 201. www.fundforpeace.org (navštíveno dne 15. 4. 2012).

⁷⁰ U. Schneckener, Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 26.

⁷¹ M. Ch. Bassiouni, International Criminal Law, 3rd Edition, Volume III – International Enforcement, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 173.

⁷² Charles G. Taylor byl dne 30. května 2012 odsouzen Speciálním soudem pro Sierra Leone k 50-ti letům vězení za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Více viz. www.sc-sl.org (navštíveno dne 31. 5. 2012).

⁷³ Č. Čepelka, P. Šturma, Mezinárodní právo veřejné, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003, str. 105 - 107.

⁷⁴ P. Williams, Violent Non-State Actors and National and International Security, International Relations and Security Network, 2008, str. 9, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf> (navštíveno dne 10. 1. 2012).

Z hlediska jejich právního vymezení v situaci ozbrojeného konfliktu ani v tomto případě MHP s těmito pojmy neoperuje. V praxi tak bude na jejich konkrétním způsobu zapojení (vůči komu, míře organizace atd.) v každém vnitrostátním ozbrojeném konfliktu zvlášť.

2.5. teroristické organizace a jiní pachatelé trestných činů (terrorists organisations and other criminals)

I když pojmy teroristická organizace, terorista, terorismus, válka proti terorismu zaměstnávaly mezinárodní společenství po útocích nestátních aktérů (Al-Kaida) 11. září 2001 na budovy obchodního centra v USA téměř nepřetržitě, mezinárodní společenství stále nedisponuje jejich právně závaznou definicí. Z hlediska jejich právního vymezení podle MHP platí to samé co u předchozích typů nestátních ozbrojených aktérů. Jelikož MHP s pojmem „terorista“ neoperuje, je pro vyhodnocení jejich právního statusu podle MHP nezbytné vyjít ze způsobu jejich zapojení do konfliktu. Proto jako určující je povaha konfliktu, zda se již jedná o ozbrojený konflikt, nebo zda se stále jedná o sporadické násilí stále v rámci vnitřních nepokojů. Teroristické organizace operují jak v malých skupinách a působí lokálně, např. irská IRA nebo baskická ETA, tak v rámci větších celků působících na regionální anebo i globální bázi (Al-Kaida v Iráku, Afghánistánu). Ať se tedy jedná o situace pouhého vnitřního násilí nebo o situace ozbrojeného konfliktu (mezinárodního i vnitrostátního), vždy však bývá zpochybňována jejich legitimita k vedení nepřátelství, jako například v případě organizace Hizballáh v Libanonu.⁷⁵

Jejich způsob zapojení často připomíná taktiku povstalců. A. Rogers dokonce uvádí, že jelikož obě skupiny používají často stejné metody boje, často tak mezi nimi ani nelze učinit rozdíl.⁷⁶ Pro teroristické organizace je však na rozdíl od povstalců nicméně specifické, že své cíle dosahují skrze šíření paniky a strachu mezi civilním obyvatelstvem (pokládání nerozlišujících improvizovaných výbušných zařízení, únosy a sebevraždné útoky v Afghánistánu).⁷⁷ Tím, že primárním cílem teroristů je civilní obyvatelstvo, pak i objekty, které si vybírají pro uskutečnění svých útoků, jsou zejména objekty civilní, a to v tom smyslu,

⁷⁵ Např. M. Asseraf, Prospects for Adding Hezbollah to the EU Terrorist List, www.ajc.org/site/apps/nl/content2.asp (navštíveno dne 15. 2. 2012).

⁷⁶ M.G. A.Rogers, Asymmetric warfare: some personal reflections, Collegium, No. 27, Spring 2003, str. 25.

⁷⁷ Více viz Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011, Executive Summary. [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human rights/ March Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human_rights/March%20Annual%20Report%20Final.pdf). (navštíveno dne 13. 1. 2012)

že často ani nejde o určitou spojitost objektu s centrální vládou daného státu (prostředky veřejné dopravy, restaurace, nákupní střediska apod.).⁷⁸

Druhou skupinou zahrnutou pod tento druh nestátních aktérů jsou „jiní pachatelé trestných činů“. Jinými pachateli trestných činů se v tomto kontextu mají na mysli příslušníci určitých organizovaných kriminálních skupin, například ve formě „organizovaných gangů“. Důvodem jejich zahrnutí pod tento soubor je skutečnost, že i když dříve byli považováni za tradiční „malé“ aktéry vnitřního násilí, dnes díky jejich nárůstu, vnitřní rozvinuté organizaci a nakonec i globalizaci mezinárodního společenství se stále častěji stávají přímou hrozbou pro státy, neboť jsou schopny se vyrovnat organizovaným ozbrojeným skupinám.⁷⁹

Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že teroristické organizace nebo jiné skupiny pachatelů trestných činů (gangy) apod., v praxi budou jen těžko naplňovat některý z požadavků MHP pro přiznání specifického statusu a oprávněnosti k vedení boje. Současné mezinárodní společenství tak na působení teroristických organizací nenahlíží jako na legitimní s odpovídající právní ochranou, ale spíše jako na pachatele trestných činů.⁸⁰

2.6. Soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti (Private Military and Security Companies - PMSC)

Soukromé vojenské a bezpečnostní agentury (PMSC) představují velmi zvláštní skupinu nestátních (ozbrojených) aktérů. Důvodem, že PMSC na mezinárodní scéně představuje zcela nový typ soukromoprávní společnosti, která v situaci ozbrojeného konfliktu vykonává činnosti, které tradičně vykonávali buď příslušníci státních ozbrojených sil nebo příslušníci povstalecké skupiny tvořící stranu v konfliktu. Zvláštností však je, že tyto společnosti fungují jako komplexní skupiny. Svým zákazníkům jsou schopny poskytnout bezpečnostní poradenství (neozbrojené, bez nutnosti užít sílu), ale také koordinované zajištění vojenské akce a plně tak zastoupit roli bojovníků (nutnost užití síly).

Vzhledem k velmi širokým možnostem jejich působení, je nelze jednoznačně přiřadit pouze pod ozbrojenou anebo pouze pod neozbrojenou skupinu nestátních aktérů. Další

⁷⁸ U. Schneckener, *Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance*, v publikaci A. Bryden, M. Capariny (eds.), *Private Actors and Security Governance*, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006, str. 27.

⁷⁹ Více viz J.M. Hazen, *Understanding gangs as armed groups*, IRRRC, Volume 92, Number 878, June 2010.

⁸⁰ F. Grunfeld, *The United Nations and Non-State Actors: Legitimacy and Compliance*, SIM Special 19, str. 18. www.uu.nl/faculty/leg/NL/organisatie/departementen/departementrechtsgeleerdheid/organisatie/onderdelen/studieinformatiecentrummenserechten/publicaties/simspecials/19/Documents/19-02.pdf (navštíveno dne 15. 3. 2012).

zajímavostí je, že své služby poskytují téměř kdekoli a komukoli. Tedy ať v souvislosti s ozbrojeným konfliktem, mírovou operací nebo postkonfliktním, i když stále nestabilním bezpečnostním prostředím.

Žádný právně závazný instrument neoperuje s výrazem nebo zkratkou PMSC ve smyslu jejich statusu nebo závazné právní definice. Na mezinárodní úrovni je řada iniciativ směřujících k jejich přímé regulaci včetně snahy o poskytnutí jejich legální definice.⁸¹ Například návrh Rady pro lidská práva OSN z května 2011 ohledně právně závazné mezinárodní úmluvy regulující působení PMSC⁸² definuje PMSC jako „*korporační entity, které za náhradu poskytují vojenské a/nebo bezpečnostní služby fyzickými osobami a /nebo právními entitami*“.⁸³

Z hlediska účelu této práce je však s ohledem na nestátního aktéra typu PMSC nezbytné zdůraznit, že jelikož se jedná o soukromoprávní společnosti, které si zákazník najme na výkon vojenských nebo bezpečnostních služeb v situaci ozbrojeného konfliktu, je podstatné, že zřejmě nikdy nebudou aspirovat na to, aby sami představovali stranu v konfliktu. Proto z hlediska jejich právního vymezení podle MHP, na rozdíl od jiných nestátních ozbrojených aktérů nepůjde o zapojení skupiny (jako celku) do ozbrojeného konfliktu, ale případně pouze o zapojení individuálních osob, zaměstnanců PMSC. A tak i když v souvislosti s ozbrojeným konfliktem v Iráku a Afghánistánu, řada příslušníků PMSC na první pohled splňovala podmínky pro status kombatanata, válečného zajatce, povstalce, neboť navenek splňovali daná kritéria (byli oblečeni do „kvazi-maskáčů“, otevřeně nosili automatické zbraně včetně dalšího běžného vojenského vybavení) legálně nebyli ani

⁸¹ Zatím mezi státy nejakceptovanější dokument v tomto ohledu představuje tzv. Dokument z Montreux týkající se mezinárodněprávních závazků a doporučení pro státy ohledně působení soukromých vojenských a bezpečnostních společností během ozbrojeného konfliktu. I když se nejedná o mezinárodně závaznou úmluvu má dokument velkou váhu, neboť k němu dobrovolně přistoupilo již 39 států včetně světových velmocí jako USA, Velká Británie, Kanada, Austrálie (stav k 4. 4. 2012). Dokument byl připraven odborníky z Mezinárodního výboru Červeného kříže, Federálním ministerstvem zahraničních věcí Švýcarské konfederace a za účasti států, které na regulaci PMSC mají eminentní zájem. O dokumentu bylo informováno Valné shromáždění a Rada bezpečnosti OSN dne 6. října 2008 (GA, SC UN A/63/467-S/2008/636). Oficiální název dokumentu zní: „The Montreux document – on pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict“. Více na www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0996.htm

⁸² GA UN A/HRC/WG.10/1/2 z 13. května 2011 „Draft of possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council.

⁸³ Article 2 (a) „*Private Military and/or Security Company (PMSC): refers to a corporate entity which provides on a compensatory basis military and/or security services by physical persons and/or legal entities*“ of GA UN A/HRC/WG.10/1/2 z 13. května 2011 „Draft of possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council

kombatanty, ani příslušníky organizovaných ozbrojených hnutí.⁸⁴ Vzhledem k tomu, že jejich právní působení v ozbrojeném konfliktu je založeno soukromoprávním aktem z pohledu MHP představovali jejich příslušníci civilisty, případně civilisty přímo se účastnící nepřátelství.⁸⁵

Na daném závěru nemění nic ani skutečnost, že velká většina PMSC v Iráku a Afghánistánu je (byla) přímo najata Ministerstvem obrany Spojených států amerických.⁸⁶ Důvodem je, že i přes tuto zjevnou spojitost s jednou stranou v konfliktu z dostupných údajů nevyplývá, že by PMSC (její příslušníci) formálně zařazení struktury ministerstva obrany USA.⁸⁷

3. Dílčí závěr k terminologii nestátní aktér z hlediska MHP

Výše uvedený stručný nástin základních charakteristik různých typů nestátních aktérů ukázal, jak se skupina, která i když má určité základní jednotlicí prvky, může vnitřně vzájemně a často i zásadně odlišovat. Daný přehled také ukázal, jak toto odlišení má zásadní vliv pro jejich klasifikaci podle MHP, neboť jednotliví nestátní aktéři se velmi liší s ohledem na jejich vnitřní hierarchické struktury, existenci řetězce velení, rozsahu schopnosti kontrolovat území apod.⁸⁸ Proto, i když by bylo vhodné, aby základní charakteristiky nestátních aktérů byly vždy známé před jejich zapojením do konfliktu, vypracování jednotného rámce u skupin pohybujících se od povstalců, přes teroristické organizace, národně-osvobozené hnutí až po PMSC představující soukromé společnosti obchodního typu, by v praxi mohlo vyústit v přílišné zúžení dané skupiny aktérů.⁸⁹

Vzhledem k tomu, že s rolí nestátního aktéra jako jedné ze stran v ozbrojeném konfliktu je spojena i právní odpovědnost za zajištění souladu jednání jeho příslušníků

⁸⁴ K. Creutz, *Transnational Privatised Security and the International Protection of Human Rights*, The Erik Castrén Institute Research Reports 19/2006, Helsinki 2006, str. 129 – 150.

⁸⁵ E-Ch. Gillard, *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, IRRC, Volume 88, Number 863, September 2006, str. 525 – 572.

⁸⁶ Například od roku 2007 do roku 2010 se počet příslušníků PMSC pracujících pro americké ministerstvo obrany v Afghánistánu ztrojnásobilo. Přičemž z dostupných údajů je zřejmé, že nejvíce příslušníků PMSC v Afghánistánu působilo v roce 2009 – 107.000. Více na *Afghanistan Index*, Brookings – Tracking Variables of Reconstruction and Security in Post 9/11 in Afghanistan, 30 April 2011, www.brookings.edu/foreign-policy/afghanistan-index.aspx. (19. 5. 2011).

⁸⁷ V praxi je velmi obtížné získat konkrétní úmluvu mezi zákazníkem např. Ministerstvem obrany USA a danou PMSC. Více viz. J.K. Elsea, N.M. Serafino, *CRS Report for congress, Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*, Order Code RL 32419, Updated July 11, 2007. www.fas.org/sqp/crs/natsec/RL32419.pdf. (navštíveno dne 5. 6. 2011).

⁸⁸ ICRC, *Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts*, February 2008, Geneva, str. 11

⁸⁹ C. Bruderlein, *The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars*, Centre for humanitarian dialogue, Geneve, May 2000, str. 3.

s pravidly MHP a dnes v řadě případů i se standardy pravidel mezinárodního práva lidských práv, je nezbytné přiřadit těmto aktérům terminologicky užitou MHP. Jelikož však MHP pojmy jako „nestátní aktér“ nebo „nestátní ozbrojený aktér“ nezná, je nutno vyjít z názvů, se kterými MHP operuje. Jak Ženevské úmluvy, tak jejich dodatkové protokoly se na různých místech zmiňují o „*příslušnicích ozbrojených sil*“⁹⁰, „*příslušnicích milic nebo příslušnicích dobrovolnických sborů, jež jsou součástí ozbrojených sil*“⁹¹, „*příslušnicích jiných milic a jiných dobrovolnických sborů, včetně členů organizovaných hnutí odporu*“⁹², nebo o „*disidentských ozbrojených silách nebo jiných organizovaných skupinách*“⁹³.

Pro jejich konkrétní terminologické označení podle MHP tedy bude primárně záležet na skutečnosti, zda nestátní aktér bude představovat stranu v konfliktu a zda jeho znaky naplní požadavky MHP pro klasifikaci takovéto nestátní strany v daném typu ozbrojeného konfliktu. Pouze poté se s takovouto skupinou bude v MHP „počítat“ v tom smyslu, že jako skupina tvoří stranu v konfliktu. To s sebou sice nese určité právní povinnosti, nicméně jejich příslušníci přestanou být považováni za pouhé pachatele trestných činů, stanou se z nich oficiální bojovníci a bude jim náležet odpovídající úroveň právní ochrany.

⁹⁰ Zejména čl.4A odst. 1 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949; čl. 43 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (DPI).

⁹¹ Čl. 4A odst. 1 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁹² Čl. 4A odst. 2 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁹³ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (DPII).

Část II – Nestátní aktéři a mezinárodní právo

1. Úvod do problematiky

Jelikož základní charakteristikou současných ozbrojených konfliktů je, že převládá vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu (např. Afghánistán, Turecko, Sudán, Pákistán, Somálsko, Kolumbie atd.),⁹⁴ a tudíž minimálně jednu stranu v konfliktu vždy tvoří nestátní aktér, vzniká z hlediska ochrany obětí ozbrojených konfliktů otázka dostatečnosti současného regulačního rámce. Vedení ozbrojeného konfliktu je regulováno MHP, tedy normami mezinárodního práva veřejného, které závazně upravují chování stran v konfliktu. Jelikož v mezinárodním právu platí, že mezinárodní úmluva nevytváří právní závazky pro subjekty, které nejsou její smluvní stranou a bez jejich souhlasu, vzniká zde zajímavá otázka, zda je vůbec nestátní strana v konfliktu pravidly MHP vázána. Představuje nestátní strana v konfliktu subjekt mezinárodního práva, aby byla těmito normami vázána? A pokud ano, v jakém rozsahu?

Velmi často se stává, že strany v ozbrojeném konfliktu popírají existenci stavu ozbrojeného konfliktu. Jelikož daná skutečnost má totiž své výhody pro obě strany v konfliktu, je nezbytné na tomto místě učinit právní rozbor ohledně následků takovýchto tvrzení a jejich relevance. Úvodem bude proveden rozbor pojmu MHP a rozbor situací, ve kterých se jeho normy aplikují. Stejně tak bude provedena krátká charakteristika takovéhoho prostředí, včetně právních instrumentů, které jej regulují.

Následně bude proveden rozbor interakce působení nestátních aktérů i z hlediska mezinárodního práva lidských práv. Důvodem je, že z obsahového hlediska se řada ustanovení norem mezinárodního práva lidských práv velmi podobá jinak samostatnému odvětví mezinárodního práva, tj. normám MHP. Obě odvětví se například věnují ochraně lidského života, každé z nich však z jiného úhlu pohledu a v rámci jiného rozsahu aplikace.⁹⁵ Zejména s rozvojem lidskoprávních instrumentů po druhé světové válce, tak je mezinárodní společenství svědkem stále častějšího sblížení a obsahového prostupování norem MHP

⁹⁴ SIPRI Yearbook 2011, Chapter 2 Resources and Armed conflict, Appendix 2A, 2011.

⁹⁵ F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 266 - 267.

a mezinárodního práva lidských práv.⁹⁶ A proto, je třeba vždy vzít v úvahu specifický „komplementární“ vztah mezinárodního práva lidských práv vůči MHP.⁹⁷

A konečně poslední oblastí v této souvislosti je také dnes velmi dynamicky se rozvíjející oblast mezinárodního práva trestního. Tedy odvětví mezinárodního práva, které upravuje právní postih individuálních osob za jednání, které představuje porušení mezinárodních trestněprávních norem.⁹⁸ Obecně v každém právním odvětví platí, že aby právní norma byla vždy účinná, musí v sobě obsahovat instrument v podobě sankce, nebo musí existovat účinné donucovací mechanismy. Tím specifickým instrumentem na specifické jednání, tj. jednání spočívajících v páčání zločinů podle mezinárodního práva⁹⁹, je právě existence mezinárodního trestního soudnictví a mezinárodní trestněprávní úpravy věnující se kriminalizaci válečných zločinů a jednáním, která jsou v rozporu se základními normami mezinárodního práva lidských práv (např. páčání zločinů proti lidskosti, zločinu genocidia, mučení atd.).

I když se mezinárodní trestní právo nevztahuje na působení nestátních aktérů jako skupiny, i přesto bude částečně předmětem této práce, tam, kde to bude možné. Tedy zejména v souvislosti s individuální (velitelskou) odpovědností jednotlivců (pachatelů). Jak uvádí M. Ch. Bassiouni na příkladu trestného činu „mučení“ i u oblasti mezinárodního trestního práva v souvislosti s aplikací norem MHP a mezinárodního práva lidských práv je na jedné straně stále znatelnější jejich vzájemný přesah, na druhé straně zároveň i existence určitých mezer v rámci ochrany jednotlivce.¹⁰⁰

⁹⁶ M. Ch. Bassiouni (ed.), *International Criminal Law*, 3rd edition, Volume I – Sources, Subjects, and Contents, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 290.

⁹⁷ Problematika vztahu obou dvou právních odvětví byla předmětem mnohých zkoumání a odborných diskusí. K zajímavým závěrům v této oblasti patří zejména rozhodnutí MSD v posudku týkajícím se legality jaderných zbraní (ICJ, *Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 1996), anebo v posudku týkajícím se právních následků postavení zdi na okupovaném palestinském území (ICJ, *Advisory Opinion on Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory*, 2004).

⁹⁸ Více viz. V. Kratochvíl a kol., *Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část*, C.H.Beck, 1. vydání, 2009, str. 62 – 72.

⁹⁹ Zločiny podle mezinárodního práva představují tak závažné porušení mezinárodního práva, které se dotýká mezinárodního společenství jako celku. Z tohoto důvodu se mezinárodní společenství jako celek cítí povoláno k jeho nápravě. Významným posunem v této oblasti bylo například v roce 1998 zřízení prvního stálého Mezinárodního trestního soudu. Více viz. například P. Šturma, *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002; nebo W. A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, Third Edition, Cambridge University Press, 2007.

¹⁰⁰ I když společenský zájem ochrany jednotlivce v případě kriminalizace jednání označeného za „mučení“ je ve všech režimech stejný, každý z těchto instrumentů nicméně poskytuje jeho vlastní definici a samostatné podmínky aplikace. M. Ch. Bassiouni (ed.), *International Criminal Law*, 3rd edition, Volume I – Sources, Subjects, and Contents, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 291 - 292.

2. Nestátní aktéři a MHP, vymezení pojmu „ozbrojený konflikt“

Podle MVČK MHP představuje „odvětví mezinárodního práva veřejného a obsahuje pravidla platná v době ozbrojeného konfliktu, jejichž účelem je chránit osoby, které se neúčastní nebo se již přestaly účastnit nepřátelství, a zároveň omezuje prostředky a způsoby vedení války“.¹⁰¹ MHP je souborem norem pro situace ozbrojeného konfliktu. Proto, pro vyvolání aplikace mezinárodních norem, na místo běžného vnitrostátního práva (doba mírová) je zcela zásadní pozitivní vyhodnocení vzniku nebo existence „ozbrojeného konfliktu“.

Jelikož však MHP žádnou legální definici tohoto pojmu neobsahuje, je při jeho výkladu třeba si vypomoci pomocnými prameny práva, tj. soudními rozhodnutími a učením znalců. Nejvýstižnější a v současné době zřejmě i nejakceptovanější definici pojmu „ozbrojený konflikt“ obsahuje rozhodnutí Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY)¹⁰² v případě Tadič. V tomto z dnešního pohledu nejvýznamnějšího případu řešeného ICTY, soud konstatoval, že ozbrojený konflikt existuje pokaždé, když dojde „k uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy nebo k déletrvajícimu ozbrojenému násilí mezi vládními orgány a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami v rámci státu“.¹⁰³ Na základě této definice je tak možno určit základní kritéria pro určení charakteru ozbrojeného konfliktu (mezinárodní nebo nemezinárodní typ).

Prokázání vzniku nebo existence **mezinárodního ozbrojeného konfliktu** nečiní větší interpretační potíže. Vždy jedná o konflikt mezi dvěma státy. ICTY vznik mezinárodního ozbrojeného konfliktu v případě Tadič vyznačil jako „*uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy*“.¹⁰⁴ Jelikož dříve státy ve snaze vyhnout se povinností vznikající jim z MHP, odmítaly jeho aplikaci s tím, že mezi sebou neválčí, teorie mezinárodního práva, přehodnotila účinky vzniku MHP tak, že dnes aplikace MHP není vázána na žádné formality.¹⁰⁵ Komentář MVČK v této souvislosti výslovně uvádí, že MHP „*se aplikuje skutečným zahájením*

¹⁰¹ International humanitarian law, Answers to your Questions, ICRC, Second edition, December 2004, str. 4.

¹⁰² Ustaven rozhodnutím Rady Bezpečnosti OSN č. 827 ze dne 25. května 1993. www.icty.org. (navštíveno dne 13. ledna 2012)

¹⁰³ „...a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organised armed groups or between such groups within a State“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

¹⁰⁴ „...a resort to armed force between States“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

¹⁰⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 39.

nepřátelství, neboť existence ozbrojeného konfliktu je automaticky uvádí v činnost.¹⁰⁶ Tedy bez ohledu na oficiální vyhlášení válečného stavu, bez ohledu na skutečnost, která strana v konfliktu je „agresorem“, a dokonce i bez ohledu na to zda se strany v konfliktu vzájemně uznávají.¹⁰⁷ Důvodem změny v přístupu byla skutečnost, že v centru pozornosti MHP je ochrana obětí ozbrojených konfliktů, a proto bylo stanoveno, že je nesmyslné, aby jakékoli formální důvody bránily aplikaci MHP.

Dané závěry samozřejmě formálně platí i pro vznik ozbrojeného konfliktu nemezinárodní povahy. Prakticky však často dochází ke snaze států popírat jejich existenci.¹⁰⁸ Z hlediska pozitivní identifikace vzniku **vnitrostátního ozbrojeného konfliktu** se konkrétně jedná o stanovení konkrétní hranice mezi situací „ozbrojeného konfliktu“ a situacemi stále náležejícími do rámce „vnitřního násilí a nepokojů“.

Důvodem v obou případech je, že se státy snaží vyhnout nutnosti aplikovat normy mezinárodního práva.

Z hlediska neochoty vlád států přiznat si existenci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu platí, že státy by dané přiznání považovaly za svou neschopnost řešit si své záležitosti („zabránit občanské válce“).¹⁰⁹ A dále je pro ně jednodušší udržet status quo a v rámci své vnitrostátní suverenity „rebely“ považovat za osoby porušující vnitrostátní trestní právo, bez ohledu na to, zda dodržovaly MHP nebo vnitrostátní právo.¹¹⁰ Navíc DPII regulující vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu výslovně uvádí, že jeho ustanovení se nebudou aplikovat „*v případě vnitřních nepokojů a napětí, jakou jsou vzpoury, izolované a sporadické násilné činy a ostatní činy podobné povahy, které se nepovažují za ozbrojené konflikty*“.¹¹¹

Z aktuálních konfliktů a situací násilí lze jako velmi zajímavý příklad uvést srovnání aktuální situace v Sýrii a v Mexiku. Jakým způsobem lze klasifikovat danou situaci? Probíhá na těchto místech již ozbrojený konflikt anebo se stále jedná pouze o projevy vnitřního násilí? V Sýrii panuje ozbrojené násilí minimálně od počátku jara 2011, kdy v souvislosti s tzv.

¹⁰⁶ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 32.

¹⁰⁷ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 11.

¹⁰⁸ ICRC, Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts, February 2008, Geneva, str. 11

¹⁰⁹ A. Paulus, Non International Armed Conflict under Common Article 3 v Proceedings of the Bruges Colloquium, Armed Conflicts and Parties to the Armed Conflicts under IHL: Confronting Legal Categories to Contemporary Reality, No. 40 Autumn 2009, str. 29.

¹¹⁰ M.Ch. Bassiouni, Criminal Law: The New Wars and the Crisis of Compliance with the Law of Armed conflict by Non-State Actors, The Journal of Criminal Law & Criminology, Vol. 98, No. 3, 2008, str. 729.

¹¹¹ čl. 1 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II).

arabským jarem propukaly demonstrace za účelem svržení, případně zásadnější reformy dlouho vládnoucího státního režimu. Podle některých pozorovatelů situace pravděpodobně již v létě 2011 přesáhla hranici vnitřního násilí směrem k vnitrostátnímu ozbrojenému konfliktu.¹¹² Konflikt nestátních skupin vládou v Damašku označovaných jako „ozbrojené gangy a teroristé“,¹¹³ se však proti současnému vládnímu zřízení tak vystupňoval, že dnes jej zřejmě již lze označit za ozbrojený konflikt. Nicméně orgány mezinárodního společenství jsou v této otázce tradičně zdrženlivé, a proto ani v rezoluci Valného shromáždění OSN přijaté 21. února 2012 k situaci v Sýrii současný stav žádným způsobem neoznačují.¹¹⁴ I když by se situace v Mexiku mohla v několika rysech zdát velmi podobná, na rozdíl od postavení mezinárodního společenství k Sýrii, u kterého víceméně převažují názory, že situace spadá do rámce ozbrojeného konfliktu, situace v Mexiku takto označována není. Respektive, i když se o právní klasifikaci dlouhodobá u „protidrogové války“ současného mexického vládního zřízení proti drogovým kartelům vedou značné teoretické debaty, většina odborníků stále situaci považuje za součást vnitrostátních nepokojů a zvýšeného násilí.¹¹⁵

Jelikož MHP se otázce vzniku ozbrojeného konfliktu nevěnují, jeví se jako problematická skutečnost, že určení „ozbrojeného konfliktu“ je otázkou spíše faktickou než právní. V praxi tak dochází k situacím, kdy stát (vládní strana v konfliktu) není ochotna „veřejně“ přiznat, že se jedná o situaci ozbrojeného konfliktu, neboť by tímto umožnila aplikaci norem mezinárodního práva v rámci řešení domácích záležitostí suverénního státu.¹¹⁶ To byla například pozice Ruské federace v souvislosti s konfliktem v Čečensku v letech 1999 – 2009.¹¹⁷ Obavy států v tomto ohledu spočívají ve strachu, že by danou deklarací nestátní strana v konfliktu získala určitou „legitimitu“ ke svému působení. Na základě této legitimacy by se stala legální právní stranou konfliktu a pro vládní stranu by to znamenalo překážku pro

¹¹² E. Chenoweth, article „The Syrian Conflict is Already a Civil War“ written on January 15, 2012.

<http://prospect.org/article/syrian-conflict-already-civil-war> (navštíveno dne 6. 2. 2012).

¹¹³ Rusko odmítá, aby RB OSN o rezoluci k Sýrii hlasovala dnes, 3. 2. 2012,

www.denik.cz/kratce_region/1012043.html.

¹¹⁴ GA UN, A/RES/66/253, 21 February 2012, The Situation in the Syrian Arab Republic. www.un.org. (navštíveno dne 10. března 2012)

¹¹⁵ P. Gallahue, Mexico's „War on Drugs“ – Real or Rhetorical Armed Conflict?, Journal of International Law of Peace and Armed Conflict, Volume 24, 1/2011, str. 45.

¹¹⁶ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 612.

¹¹⁷ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., International Human Rights Law, Oxford University Press, 2010, str. 526.

jejich potrestání z důvodu porušení vnitrostátního práva.¹¹⁸ Tak tomu bylo například v případě Kosovské osvobozené armády (UCK).¹¹⁹

Nadruhé straně nestátní strana v konfliktu se často snaží prokázat existenci ozbrojeného konfliktu za každou cenu, neboť pro ni je aplikace MHP z důvodu „vyšší právní ochrany“ výhodnější. Proto se nezdá stává, že nestátní strany v konfliktu „*mnohdy prohlašují za ozbrojený konflikt i méně závažné projevy vnitrostátního násilí*“.¹²⁰ Z hlediska aplikovatelného regulačního rámce v se tak skutečně jako ideální řešení zdá přestat striktně oddělovat aplikaci obou právních odvětví, kdy MHP se aplikovalo pouze v době válečné a právo lidských práv pouze v době mírové.¹²¹

Nápomocné z hlediska identifikace v jakém právním režimu se osoba nachází, není ani mezinárodní společenství. MHP neurčuje, kdo je oprávněn rozhodnout o existenci ozbrojeného konfliktu. V mezinárodním společenství ani neexistuje žádný orgán, který by měl pravomoc závazně rozhodnout o existenci vnitřního ozbrojeného konfliktu.¹²² Samozřejmě, že k závazné kvalifikaci povahy konfliktu a povinnostech jejich stran následně dojde, nicméně až „*ex post*“ v rámci řešení odpovědnosti za jednání spáchaná v rámci konfliktu (konstatování je závazné pro strany sporu). I když se tedy strany v konfliktu snaží situaci interpretovat dle svých partikulárních zájmů, podbízející se závěr o čistě „subjektivním“ určení daného stavu by nebyl relevantní. Mezinárodní trestní soud pro Rwandu (ICTR)¹²³ totiž v případě Akayesu zdůraznil, že „*určení intenzity násilí nemůže být ponecháno na subjektivním vyhodnocení stran v konfliktu, neboť by převážila tendence jej minimalizovat*“.¹²⁴ Jelikož Ženevské úmluvy (1949) a jejich dodatkové protokoly (1977) byly přijaty za účelem ochrany obětí ozbrojených konfliktů, jejich aplikace nemůže být ponechána na svévolném rozhodnutí stran. Proto, bez ohledu na to, zda strany v konfliktu existenci vnitřního ozbrojeného konfliktu uznávají či nikoli, je nezbytné objektivně vyhodnotit všechna kritéria pro jeho aplikaci.¹²⁵

¹¹⁸ D. Fleck, eds., *The Handbook of International Humanitarian Law*, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 612

¹¹⁹ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, str. 526.

¹²⁰ V. Bílková, *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, *Prameny a nové proudy právní vědy* No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 74 - 75.

¹²¹ M.Ch. Bassiouni, *Criminal Law: The New Wars and the Crisis of Compliance with the Law of Armed conflict by Non-State Actors*, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 98, No. 3, 2008, str. 731.

¹²² V. Bílková, *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, *Prameny a nové proudy právní vědy* No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 68.

¹²³ Mezinárodní trestní soud pro Rwandu byl ustaven Rezolucí Rady Bezpečnosti OSN č. 955 z 8. listopadu 1994.

¹²⁴ ICTR, *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, 2 September 1998, para 603.

¹²⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C.H.Beck, 2010, str. 40.

Vnitrostátní ozbrojený konflikt byl podle ICTY v případě Tadić definován jako „*déletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami nebo mezi takovými skupinami v rámci jednoho státu*“.¹²⁶ Zdá se, že právě tato dnes zřejmě nejakceptovanější definice skutečně poprvé obsáhla klíčový faktor, pomocí kterého je efektivně možno odlišit „vnitřní ozbrojený konflikt“ od pouhých situací „vnitřního násilí a nepokojů“. Jelikož se dříve definice vnitrostátního ozbrojeného konfliktu omezovaly pouze na konstatování, že se jedná o „*ozbrojená střetnutí odehrávající se na území jednoho státu, v nichž vzbouřenci bojují proti vládě nebo mezi sebou*“,¹²⁷ zdá se požadavek ICTY na prokázání „*déletrvajícího*“ ozbrojeného násilí (protracted violence) představuje skutečnou přidanou hodnotu v rámci rozlišení obou situací. Protože v obou situacích dochází v rámci jednoho státu ke střetům se stejnými aktéry, jeví se podle ICTY jako relevantní právě otázka **intenzity**, tj. rozsáhlosti, závažnosti a rozvleklosti konfliktu. Pokud totiž vnitřní nepokoje, násilí a napětí objektivně nepřekročí práh „*rozvleklého ozbrojeného násilí*“,¹²⁸ podle ICTY se nejedná o ozbrojený konflikt, neboť takovéto situace nedosahují úrovně pro spuštění MHP. Skutečnost, že požadavek na existenci „*déletrvajícího*“ násilí opravdu směřuje na kritérium „*intenzity*“ potvrdil ICTY i ve svém dalším případě Haradinaj.¹²⁹ Objevují se však i kritici daného výkladu. Například prof. Paulus z Univerzity z Gottingenu uvedl, že běžný význam pojmu „*déletrvající*“ (protrated, protractedness) spočívá v jeho časovém přesahu, a nikoli v „*intenzitě*“, neboť ta by aplikaci MHP spustila příliš brzo na úkor ochrany poskytnuté právem lidských práv. Nicméně zároveň připouští, že pojem „*déletrvajícího*“ násilí nelze vykládat příliš striktně, neboť jeho účelem je rozlišení „*situace v níž násilí dosáhne takové kritické hranice, že prosazování práva bezpečnostními složkami [law enforcement] nahradí aplikace MHP, neboť právo lidských práv již není schopné reagovat na daný vývoj*“.¹³⁰

Pro vyhodnocení rozsahu intenzity nebo dlouhodobosti násilí se nikdy nelze spoléhat na existenci jednoho izolovaného, byť významného prvku. I když Meziamerická komise

¹²⁶ „...a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organised armed groups or between such groups within a State.“, Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

¹²⁷ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 34; převzatý odkaz A. Biad, Le droit international humanitaire, Ellipses, Poitiers 1999.

¹²⁸ Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

¹²⁹ The Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj and Iah Brahima (Haradinaj et al.), Trial Chamber Judgement, 3 April 2008, Case No. IT-04-84-T, para 49. www.icty.org.

¹³⁰ A. Paulus, Non International Armed Conflict under Common Article 3 v Proceedings of the Bruges Colloquium, Armed Conflicts and Parties to the Armed Conflicts under IHL: Confronting Legal Categories to Contemporary Reality, No. 40 Autumn 2009.

pro lidská práva v případě La Tablada uvedla, že jakmile akce vzbouřenců představují „*pečlivě naplánované, koordinované a provedené ozbrojené útoky proti vojenským cílům*“ a vláda je v odpovědi nucena nasadit vojsko, jedná se již o vnitřní ozbrojený konflikt,¹³¹ nelze faktor nasazení vojska brát v tomto ohledu za jedinečný indikátor. Proto platí, že i když nasazení armády a policie k potlačení masových povstání může být významné z hlediska úspěchu akce, ne vždy jejich zapojení automaticky indikuje pozitivní závěr o přelomení situace vnitřního násilí do situace ozbrojeného konfliktu. Většinou je proto nezbytné vzít v úvahu ještě další faktory, jako dlouhodobost akcí, intenzitu bojů, počet obětí, stejně tak, jako třeba organizovanost povstalců apod.¹³²

2.1. Klasifikace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu

V teorii lze vnitrostátní ozbrojený konflikt dále vnitřně členit podle různých kritérií. Jeho výchozí klasifikace spočívá v druhu zapojených subjektů (aktérů). Na základě tohoto hlediska lze vnitřní ozbrojené konflikty dále dělit na vertikální a horizontální.

Pokud jednu z bojujících stran tvoří legální vláda a druhou nestátní strana (organizovaná ozbrojená skupina ve formě povstalců, rebelů apod.), pak lze vnitřní ozbrojený konflikt označit jako **vertikální**. Pokud ale proti sobě v konfliktu stojí pouze nestátní aktéři, vnitřní ozbrojený konflikt se označuje jako **horizontální**.¹³³

Dále je vnitrostátní ozbrojený konflikt možno vnitřně klasifikovat podle jeho **stupně nebo míry intenzity**. Jejich podstata spočívá ve schopnosti NSA teritoriálně kontrolovat určitou část státního území. Pokud je schopen takové kontroly, jedná se o konflikt **vyšší intenzity**. Pokud ne, jedná se o konflikt **nízké intenzity**.¹³⁴

Specifický typ ozbrojených konfliktů, u nichž dochází k určitému spojení s nestátním aktérem, dále tvoří **tzv. zmezinárodnělé konflikty**. Zmezinárodnělým konfliktem se má na mysli konflikt, který má primárně vnitrostátní charakter, avšak jeho povaha se v průběhu vedení ozbrojeného konfliktu modifikuje takovým způsobem, že se z konfliktu stane konflikt mezinárodní.¹³⁵ Takováto proměna však s sebou nese pro strany v konfliktu velmi vážné následky. Od momentu „přeměny“ povahy konfliktu totiž musí strany v konfliktu na místo

¹³¹ Inter-American Commission on Human Rights, Juan Carlos Abella v. Argentina (La Tablada), Report No. 55/97, Case No. 11.137, 18 November 1997, para 155.

¹³² Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 49.

¹³³ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 36.

¹³⁴ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 50.

¹³⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 50.

velmi skromné právní úpravy regulující vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, začít aplikovat komplexnější právní úpravu vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Faktická a právní proměna vnitrostátního ozbrojeného konfliktu na mezinárodní představuje v praxi poměrně složitou změnu, a tak mezinárodní společenství zatím není zcela za jedno v přístupu k jejímu řešení. Problematickou je zejména otázka momentu přeměny konfliktu, přičemž k takové proměně může v rámci jednoho ozbrojeného konfliktu dojít několikrát. Jako zajímavá studie by v této souvislosti například posloužila studie typu ozbrojených konfliktů, které probíhaly například na území Afghánistánu od roku 2001.¹³⁶

K proměně vnitrostátního ozbrojeného konfliktu může reálně dojít ve dvou případech. Za prvé, vlivem zahraniční intervence, a za druhé, z důvodu zapojení jednotek OSN.¹³⁷

Podstatou zahraniční intervence je, že *„jeden či více států zasahují svými ozbrojenými silami ve prospěch některé z bojujících stran vnitrostátního konfliktu.“*¹³⁸ U zahraniční intervence cizího státu se však povaha vnitrostátního ozbrojeného konfliktu změní na konflikt mezinárodní pouze v případě, pokud se tento cizí (třetí) stát připojí k nestátní straně v konfliktu. Pokud se třetí stát připojí na stranu vlády, k žádné proměně charakteru konfliktu nedochází. V případě intervence třetího státu ve prospěch nestátní strany v konfliktu vzniká řada velmi zajímavých otázek, na které však zatím neexistují jednoznačné odpovědi. Pomineme-li možnost „přímé“, oficiální podpory cizího státu nestátní straně, velmi zajímavou otázkou představuje konkrétní míra kontroly intervenujícího státu nad nestátní skupinou. I když se k této otázce vyjadřovalo již několik mezinárodních tribunálů, například MSD v případě Nikaragua anebo ICTY v případě Tadič, nelze zatím v dané záležitosti uvést jednoznačný závěr. V případě Nikaragua MSD stanovil standard **„efektivní kontroly“** (effective control) a uvedl že, aby Spojené státy americké mohly být právně odpovědné za jednání ozbrojené opoziční skupiny proti Nicaragujské vládě (contras), bylo by nezbytné prokázat, že měly *„účinnou kontrolu nad vojenskými a polovojenskými operacemi, při nichž byla spáchána údajná porušení“*. A že tudíž *„nestačí jen jejich účast ve formě financování,*

¹³⁶ Podle řady odborníků (např. D. Turns, Velká Británie) je aktuální situace v Afghánistánu hodnocena jako vnitrostátní ozbrojený konflikt. Nicméně konflikt jako takový, respektive jeho fáze spočívajících v útocích US proti hnutí Taliban po 6. říjnu 2001 byla považována za mezinárodní ozbrojený konflikt. Na druhé straně však jiní odborníci (např. Yoram Dinstein) považuje současnou situaci v Afghánistánu za pokračování mezinárodního ozbrojeného konfliktu, a to až do doby úplného porážení Talibanu (původního vládního zřízení). Více viz. A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Maslen, International law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, Number 881, March 2011, str. 51.

¹³⁷ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 37.

¹³⁸ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 59; převzatý odkaz P. Verri, Dictionnaire du droit international des conflits armés, CICR, Genève, 1988, str. 37.

organizování, výcviku a zásobování kontras“.¹³⁹ Naproti tomu ICTY, když v případě Tadić posuzoval odpovědnost představitelů bývalé republiky Jugoslávie z hlediska výkonu kontroly nad ozbrojenými silami bosenských Srbů, následně představil standard „**celkové kontroly**“ (overall control). Uvedl, že míra celkové kontroly jde dále „*než pouhé financování a zásobování takovýchto sil a zahrnuje tak účast v plánování a dohledu nad vojenskými operacemi*“.¹⁴⁰ Koncept ICTY („celkové kontroly“) snížil původně požadovaný standard MSD („efektivní kontroly“), který by v praxi byl zřejmě velmi těžko dosažitelný, na poněkud nižší standard. Ten si totiž na rozdíl od nezbytnosti prokázat kontrolu nad vojenskými operacemi, vystačí v prokázání účasti v plánování a dohledu nad vojenskými operacemi. Podle A. Casseseho se tak ICTY zcela vědomě odchýlil od testu efektivní kontroly a nabídl alternativní koncept.¹⁴¹ Na zdánlivý rozpor ovšem bývá nahlíženo různě, neboť MSD při vytvoření tohoto standardu posuzoval odpovědnost státu, zatímco ICTY se věnoval povaze ozbrojeného konfliktu. Proto je vůbec i otázkou, zda se skutečně jedná o rozpor, nově stanovený standard nebo jen o výjimku z obecného pravidla.¹⁴²

U druhé možnosti „zmezinárodnění“ vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, tj. situaci, kdy dojde k zapojení jednotek OSN do konfliktu, je nezbytné uvést, že ani v tomto případě není teorie mezinárodního práva zcela ustálená v přístupu k právním následkům takového zapojení. Právní základ pro zapojení jednotek OSN do konfliktu vždy představuje mandát mezinárodního společenství. Tedy rezoluce Rady bezpečnosti OSN podle kapitoly VI anebo kapitoly VII Charty OSN.¹⁴³ V případě účasti jednotek přispěvatelských států OSN v konfliktu na základě mandátu podle kapitoly VI Charty OSN je pro jejich rozmístění primární svolení daného teritoriálního státu. Důvodem je, že jejich účelem není vedení bojové činnosti, ale spíše „odstrašující“ efekt spočívající v jejich fyzické přítomnosti v konfliktu. Jejich úkolem je znesvářené strany v konfliktu od sebe oddělit, případně mezi nimi působit jako nárazník, aby nedošlo k eskalaci násilí. V žádném případě však na základě tohoto mandátu není úkolem jednotek OSN mír aktivně vynucovat. Proto příslušníci jednotek OSN

¹³⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment, ICJ Reports, 1986, para 115.

¹⁴⁰ Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 145.

¹⁴¹ P. Šturma, Požadovaný standard kontroly pro přičtení odpovědnosti státu za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva ve Sborníku mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, J. Ondřej, P. Šturma (eds.), Sborník č. 43, PF UK, Praha, 2008, str. 312; Dále srov. A. Cassese, The Nicaragua and Tadić Tests revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia, EJIL, Vol. 18, 2007, No. 4, str. 649 - 656.

¹⁴² P. Šturma, Požadovaný standard kontroly pro přičtení odpovědnosti státu za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva ve Sborníku mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, J. Ondřej, P. Šturma (eds.), Sborník č. 43, PF UK, Praha, 2008, str. 312;

¹⁴³ Charta OSN přijatá na diplomatické konferenci v San Francisku 26. června 1945.

mohou užít sílu pouze z důvodu sebeobranu.¹⁴⁴ Pokud však jednotkám OSN byl k rozmístění do konfliktní oblasti udělen mandát Rady bezpečnosti OSN na základě kapitoly VII Charty OSN, znamená to, že byly pověřeny úkolem vynutit si mír. Proto jejich rozmístění na území daného státu nevyžaduje jeho souhlasu, stejně tak, jako je jejím příslušníkům dána pravomoc aktivně užít sílu k prosazení stanovového mandátu.¹⁴⁵ Ať se však jedná o rozmístění jednotek OSN podle kapitoly VI nebo kapitoly VII Charty OSN, mezinárodní společenství zatím není zcela zajedno v otázce, zda jejich přítomnost ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu daný konflikt skutečně mění na mezinárodní.¹⁴⁶ Z logiky věci by minimálně v případě rozmístění jednotek OSN podle kapitoly VII Charty OSN mělo dojít k proměně kvalifikace charakteru konfliktu. Odůvodněním pro takový závěr je skutečnost, že v tomto případě mají jednotky OSN mandát k vynucení si míru (k aktivnímu zásahu). Pokud se tedy přidají na stranu nestátní strany v konfliktu, pak se jejich intervence neliší od intervence třetího státu ve prospěch povstalecké skupiny, a vnitrostátní konflikt je zmezinárodněn. Pokud se jednotky OSN přidají na stranu státní strany v konfliktu, pak k proměně konfliktu nedochází, neboť nedochází k proměně typu jeho aktérů, ale jen k jejich rozšíření.

Další typy vnitrostátních ozbrojených konfliktů představují „anarchické ozbrojené konflikty“ a „identitární ozbrojené konflikty“.

U **anarchistických ozbrojených konfliktů** se jedná o vzájemný střet různých ozbrojených nestátních skupin, které operují na teritoriálně omezené části státu.¹⁴⁷ Charakteristickým znakem takovýchto typů konfliktů je, že se často odehrávají v prostředí tzv. zhroucených států, tj. států, ve kterých neexistuje nebo není plně na celém území prosazena ústřední vláda.¹⁴⁸ I když se jedná o situace ozbrojeného konfliktu, z hlediska způsobu účasti nestátních aktérů je možno konstatovat, že místo snahy o získání politické kontroly s cílem ustavit silnou centrální vládu, která by ovládla území, působení nestátních ozbrojených aktérů vykazuje spíše prvky izolovaných trestně-právních jednání.¹⁴⁹

U **identitárních ozbrojených konfliktů** se stejně jako u jakéhokoli vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jedná buď o vzájemný střet nestátních aktérů anebo o střet nestátní

¹⁴⁴ UN Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines, DPKO, 2008, str. 31.

¹⁴⁵ UN Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines, DPKO, 2008, str. 34.

¹⁴⁶ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 64.

¹⁴⁷ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 38.

¹⁴⁸ I když jako typický padlý stát bývá uváděno Somálsko, znaky padlých států vykazují i další státy jako Čad, Sudán, Demokratická republika Kongo, Haiti, Afghánistán anebo Irák. Více viz. The Failed States Index 2011. viz. www.fundforpeace.org/global/?q=fsi (navštíveno dne 13. 1. 2012).

¹⁴⁹ Např. J. M. Hazen, Understanding gangs as armed groups, International Review of the Red Cross, Volume 92, Number 878, June 2010.

skupiny s vládou určitého státu. To, co je zde však rozhodující, jsou motivy a způsoby vedení takového konfliktu. Při vedení identitárních ozbrojených konfliktů se totiž strany v konfliktu při vedení nepřátelství uchylují k provádění etnických čistek nebo akcí genocidního typu, neboť jejich záměrem je úplné odstranění nepřátelské skupiny.¹⁵⁰ Příkladem tohoto typu konfliktu byl například vnitřní ozbrojený konflikt probíhající v roce 1994 Rwandě.

Jednotlivým problémem jakkoli klasifikovaných typů vnitrostátních ozbrojených konfliktů je, že bezbranní, neúčastníci se civilisté se v rozporu s mezinárodním právem velmi často stávají primárními cíli útoku. Zpráva Generálního tajemníka OSN věnující se ochraně civilistů za ozbrojeného konfliktu v této souvislosti uvádí, že například v Dárfuru, i přes neustálé výzvy mezinárodního společenství, všechny strany v konfliktu stále pokračují v útocích na civilisty. V důsledku takových akcí bylo tak jen za rok 2010 zabito více než 900 civilistů.¹⁵¹ Nicméně útoky nelze omezovat jen na oblast afrického kontinentu. Dokladem jsou čísla obsažená ve zprávě o ochraně civilistů v ozbrojeném konfliktu za rok 2010, sestavené misí OSN v Afghánistánu (UNAMA). Zpráva uvádí, že v roce 2010 z celkového počtu 2 777 mrtvých civilistů lze plných 75 procent přičíst protivládním stranám, a upozorňuje, že ze strany nestátních aktérů došlo v roce 2010 oproti předchozímu roku k 105% nárůstu počtu obětí.¹⁵² I když uvedená čísla jsou z části výsledkem skutečnosti, že vnitřní ozbrojené konflikty často zahrnují boje v oblastech s vyšší koncentrací civilistů a způsobují tak jejich „přirozené“ zapojení do vedení nepřátelství, respektive jejich promíchávání s ozbrojenými aktéry, je nutno konstatovat, že pokud by vojenské akce stran v konfliktu byly prováděny v souladu s právem ozbrojeného konfliktu, tyto statistiky by nikdy nemohly být tak vysoké. To platí zejména v případě identitárních a anarchických konfliktů, kde útoky na obyvatelstvo představují de facto vojensko-taktické vedení operací za účelem dosažení jejich cíle.

Jelikož dnes platí, že „ideálními oběťmi jsou ti, kteří by měli být humanitárním právem chráněni nejlépe“,¹⁵³ vyvolává způsob vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů a zapojení nestátních aktérů řadu otázek. Otázek směřujících zejména na dostatečnost regulačního

¹⁵⁰ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 37.

¹⁵¹ Report of the UN Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN SC, S/2010/579, 11 November 2010, para 12.

¹⁵² Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011, Executive Summary, str. i.). [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human rights/ March Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/March%20Annual%20Report%20Final.pdf). (navštíveno dne 13. 1. 2012)

¹⁵³ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 38; převzatý odkaz J.D. Tauxe, L'humanitaire face a de nouvelles parties aux conflits mal identifiées, Allocution prononcée au colloqu a La Sorbonne sur le thème 'l'humanitaire en échec?', Paris, jeudi 4 février 1999.

rámce.¹⁵⁴ I přes uvedené pochybnosti však aktuálním klíčem k řešení dané situace stále zůstává striktní dodržování a aplikace norem MHP, a to skutečně všemi stranami v konfliktu. To zejména vyžaduje, aby jednou provždy již odpadla často vznášená polemika, zda je nestátní strana v konfliktu vůbec normami MHP vázána. Proto se následující část bude dále věnovat nejen aktuálnímu přehledu platných norem MHP ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, ale také důvodu a rozboru konkrétních závazků nestátní strany v konfliktu.

Na prvním místě bude proveden obecný přehled pramenů MHP aplikovatelných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu.

2.2. Prameny MHP aplikovatelné ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu

2.2.1. Základní smluvně-právní prameny

V předchozí kapitole byly uvedeny jednotlivé možnosti klasifikace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Konkrétně se jednalo o charakteristiku založenou na druhu zapojených subjektů a charakteristiku založenou na intenzitě samotného konfliktu. Z hlediska regulačního rámce je však tím nejuvýstižnějším způsobem klasifikace vnitrostátních ozbrojených konfliktů klasifikace podle právních norem, které se na daný konflikt vztahují.

Z hlediska základních smluvně-právních pramenů MHP lze vnitrostátní ozbrojené konflikty rozdělit, buď jen na ty pokryté společným článkem 3 Ženevských úmluv,¹⁵⁵ anebo na ty pokryté i Druhým dodatkovým protokolem k Ženevským úmluvám (dále jen „DPII“)¹⁵⁶. Pomineme-li v této chvíli nezbytnost aplikace mezinárodních obyčejových norem, o jejichž roli bude pojednáno dále, pak totiž toto rozlišení v praxi představuje zásadní faktor regulace. Faktor, na základě kterého se strany v konfliktu musí řídit buď jen minimálními standardy lidského zacházení, anebo jsou jejich povinnosti rozšířeny o poměrně ucelený, i když stále ne dostatečně široký soubor právních pravidel.

¹⁵⁴ J. Pejic, The Protective scope of Common Article 3: more than meets the eye, *International Review of the Red Cross*, Volume 93, Number 881, March 2011, str. 189.

¹⁵⁵ Jedná se o článek společný všem čtyřem Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949. Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954. Čtyři ženevské úmluvy: I. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli; II. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trusečnicků ozbrojených sil na moři; III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci; IV. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.

¹⁵⁶ Viz. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o sjednání Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI) a Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

Zatímco totiž realita panující v mezinárodním společenství se stále méně orientuje na státy, mezinárodní právo ve značné míře zůstává soustředěno právě pouze na státní aktéry.¹⁵⁷ Rozdíl je zcela evidentní, srovnáme-li jen množství nejzákladnějších právních norem upravujících vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů s množstvím právních norem upravujících vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Poměříme-li 531 článků upravujících vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu s 29 články upravujícími vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, je více než zjevné, o jaký rozdíl v právní úpravě obou základních typů ozbrojených konfliktů se jedná.

Vedení **mezinárodního ozbrojeného konfliktu** upravují všechny čtyři Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949¹⁵⁸ (dále jen „ŽÚ“). Ty jsou, kromě obyčejového práva, ještě posíleny o ustanovení obsažená v tzv. Prvním dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám (dále jen „DPI“).¹⁵⁹

Důvod, proč v případě mezinárodního typu ozbrojeného konfliktu se jedná o poměrně robustní úpravu, je přirozeně historický. V době, kdy vznikaly první mezinárodně-závazné psané normy,¹⁶⁰ byla totiž v centru pozornosti států pouze potřeba regulace mezistátních konfliktů. Regulace vnitrostátního konfliktu cizími státy nebyla vítána a jakýkoli zásah z vnějšku byl tehdy všemi státy brán jako narušující tehdejší pojetí státní suverenity. Proto i všechny následující normy MHP rozvíjející a posilující ochranu obětí ozbrojených konfliktů,¹⁶¹ jakož i omezující strany v konfliktu ve způsobech a prostředcích vedení nepřátelství¹⁶² byly určeny pouze pro vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů. A i když vnitřní ozbrojené konflikty, neboli tehdy nazývané občanské války, provázely lidstvo v podstatě od počátku jeho dějin, z hlediska práva nebyla jejich regulaci věnována větší

¹⁵⁷ M. Sassoli, Possible legal mechanisms to improve compliance by armed groups with international humanitarian law and international human rights law, Paper submitted at Armed Groups Conference, Vancouver, 13-15 November 2003, str. 2.

www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-13nov-sassoli.pdf (navštíveno dne 13. ledna 2012).

¹⁵⁸ Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954. Čtyři ženevské úmluvy: I. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli; II. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři; III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci; IV. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.

¹⁵⁹ Viz. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o sjednání Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI) a Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

¹⁶⁰ Základ je položen v první Ženevské úmluvě o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864.

¹⁶¹ Například Ženevská úmluva z roku 1906 (jednalo se o revizi textu z roku 1864), Ženevská úmluva z roku 1929 (jednalo se jednak o úpravu textu z roku 1906, jednak byla přijata nová úmluva věnující se zacházení s válečnými zajatci).

¹⁶² Například Petrohradská deklarace o zákazu užívání určitých projektilů ve válce z roku 1868, Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1899, Ženevský protokol o zákazu užívání dusivých, otravných a podobných plynů a bakteriologických zbraní ve válce z roku 1925.

pozornost. Jediný, i když nepřímý znak o určitém způsobu regulace záležitostí spadajících do oblasti regulace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, šlo v minulosti nalézt v existenci institutu uznání za bojující stranu a za povstalce.¹⁶³

Institut uznání za bojující stranu (recognition of belligerents) znamenal, že na vnitrostátní ozbrojený konflikt se aktem uznání rozšířila i regulace platná pro mezistátní války. Přičemž se rozlišovalo mezi uznáním za bojující stranu legální vládou a dále pak cizím státem. Tento institut byl uplatňován zejména v průběhu 19. století. Dnes v souvislosti s rozvojem právní úpravy vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, kdy mezinárodní právo stanovuje závazky stranám vnitřního ozbrojeného konfliktu bez ohledu na to, zda nestátní strana je státy uznána,¹⁶⁴ je tento institut považován za vyšlý z užívání.¹⁶⁵ I. Dettter dokonce uvádí, že koncept uznání za bojující stranu byl v podstatě již opuštěn.¹⁶⁶ **Naopak využitím institutu uznání za povstalce** (recognition of insurgents) se daná občanská válka z hlediska pravidel pro její regulaci nezměnila na mezistátní konflikt, ale pouze se tím deklarovalo, že se na konflikt vztahují určitá „minimální humanitární pravidla“.¹⁶⁷ V praxi však byl využíván velmi zřídka, a to jen v souvislosti s většími ozbrojenými konflikty, jejichž součástí byly boje za národní osvobození.¹⁶⁸

Jelikož platí, že události často předcházejí právo, teprve až negativní zkušenosti ze způsobu vedení občanské války ve Španělsku (1936 -1939), včetně způsobu zacházení s oběťmi druhé světové války „přinutily“ státy k zamyšlení se nad nezbytností zavést na mezinárodní úrovni specifickou právní úpravu i pro vnitřní ozbrojené konflikty.¹⁶⁹ Výsledkem bylo, že na diplomatické konferenci svolané v roce 1949 k revizi a úpravě tehdejších platných Ženevských úmluv došlo k historicky prvnímu zakotvení ustanovení výslovně se věnujícího „*konfliktu, který nemá mezinárodní ráz*“.¹⁷⁰ Konkrétně se jednalo o vložení jedno článku, jehož identický text byl vložen do všech čtyř nově přijatých Ženevských úmluv, a proto se tomuto článku dnes říká „**společný článek 3 ŽÚ**“. F. Kalshoven s L. Zegveld uvádí, že „*vzhledem k tomu, že většina ozbrojených konfliktů dnes*

¹⁶³ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 344.

¹⁶⁴ A. Clapham, Human rights obligations of non-state actors in conflict situations, IRRC, Volume 88, Number 863, September 2006, str. 493.

¹⁶⁵ Často se hovoří o tzv. desuetudo (vyjití normy z užívání obyčejovou cestou). Více informací viz. V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 41 – 46.

¹⁶⁶ I. Dettter, The Law of War, Cambridge University Press, 2nd edition, 2000, str. 43.

¹⁶⁷ I. Dettter, The Law of War, Cambridge University Press, 2nd edition, 2000, str. 43.

¹⁶⁸ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 42.

¹⁶⁹ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 37 - 61.

¹⁷⁰ Společný článek 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949.

právě spadá do jeho rámce, jeho znění dosáhlo takového významu, který si jeho autoři mohli jen těžko přestavit“.¹⁷¹ Jelikož to byl na dlouhou dobu jediný článek věnující se způsobu chování stran ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, začal být tento článek posléze oprávněně nazýván „*mini úmluvou*“¹⁷² neboli „*úmluvou v úmluvě*“. Dnes je tento článek dokonce označován za jeden z nejdůležitějších článků Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů vůbec.¹⁷³

Za další mezník ve vývoji psané právní regulace vnitřních ozbrojených konfliktů je možno označit přijetí tzv. **Druhého dodatkového protokolu upravujícího vedení nemezinárodních ozbrojených konfliktů (dále jen „DPII“)**. Jednalo se totiž o první ucelenou smlouvu, která obsahovala pravidla výlučně platná ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu.¹⁷⁴ Bohužel však spuštění aplikace DPII je na rozdíl od společného článku 3 ŽÚ, podmíněna předchozím splněním řady podmínek. Proto, i když DPII byl přijat za účelem zvýšené „*potřeby zajistit lepší ochranu obětem*“¹⁷⁵ vnitrostátních ozbrojených konfliktů a ve své aplikaci „*rozvíjí a doplňuje společný článek 3 Ženevských úmluv*“¹⁷⁶, v praxi často tuto úlohu neplní, neboť vůbec nedojde k vyvolání jeho aplikace.

2.2.2. Specifické smluvně-právní prameny MHP

Z dalších mezinárodních smluv z oblasti MHP, které lze aplikovat i v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, respektive, které lze aplikovat bez nutnosti rozlišování charakteru ozbrojeného konfliktu, je možno jmenovat tyto tématicky zaměřené mezinárodní úmluvy: Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokol k ní (1954);¹⁷⁷ Druhý protokol k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků

¹⁷¹ F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 66.

¹⁷² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4337.

¹⁷³ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 38.

¹⁷⁴ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 40.

¹⁷⁵ Preambule Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

¹⁷⁶ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

¹⁷⁷ Čl. 19 hovoří v případě situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu o nezbytnosti aplikovat alespoň ta ustanovení úmluvy, která se vztahují na šetření kulturních statků. Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.

za ozbrojeného konfliktu z roku 1954 (1999);¹⁷⁸ Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení (1993);¹⁷⁹ Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení;¹⁸⁰ Úmluva o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky (včetně jejich 5 protokolů);¹⁸¹ Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení;¹⁸² anebo Úmluva o kazetové munici.¹⁸³

Není pochyb o tom, že tyto specifické úmluvy MHP jsou aplikovatelné na státní stranu v konfliktu, pokud je ratifikovala a je jejich signatářem. Jak je to však z hlediska jejich závaznosti pro nestátní stranu v konfliktu, která k takovýmto mezinárodním úmluvám podle teorie mezinárodního práva nemůže formálně přistoupit, bude řešeno v následující části.

2.2.3. Mezinárodní obyčej

Mezinárodní obyčej, jako pramen práva představuje druhý ze základních pramenů mezinárodního práva veřejného. V minulosti, díky rozsáhlé kodifikaci, byť původně obyčejových pravidel, došlo ke skutečnosti, že v praxi byla role obyčeje v MHP podceňována a primární důraz se kladl na smlouvy.¹⁸⁴ V souvislosti se značným nárůstem vedení vnitřních ozbrojených konfliktů (včetně působení nestátních aktérů) vznikala zvýšená potřeba jejich

¹⁷⁸ Čl. 22 odst. 1 uvádí, že „Protokol platí i v případě ozbrojeného konfliktu jiné než mezinárodní povahy, který probíhá na území jedné ze stran. Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb.m.s. o přijetí Druhého protokolu k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.

¹⁷⁹ Čl. I odst. 1c, d) uvádí, že státy se nebudou podílet na žádných vojenských přípravách k použití chemických zbraní. viz Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 94/1997 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení.

Z tohoto se dovozuje, že zákaz použití chemických zbraní je v jakémkoli ozbrojeném konfliktu. Více viz. Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 278.

¹⁸⁰ Čl. I odst. 2. zakazuje zbraně, zařízení nebo nosiče určené k použití mikrobiologických nebo jiných biologických agentů v ozbrojeném konfliktu. Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 96/1975 Sb. o Úmluvě o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení.

¹⁸¹ Čl. 1 odst. 2, 3 Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky; a Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb.m.s. o změně Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky a o přijetí Protokolu o výbušných zbytcích války k této Úmluvě.

¹⁸² Čl. 1 odst. 1 uvádí, že každý účastnický stát se zavazuje, že nikdy a za žádných okolností nepoužije protipěchotní miny. Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 29/2000 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení.

¹⁸³ V čl. 1 odst. 1 písm. a) se státy zavázaly za jakýchkoli okolností nepoužívat kazetovou munici. Úmluva mezinárodně vstoupila v platnost dne 1. srpna 2010. V ČR ji provádí Zákon o zákazu kazetové munice č. 213/2011 Sb., ze dne 21. června 2011. Zákon vstoupí v účinnost dnem vstupu Úmluvy v platnost pro ČR, tj. prvního dne šestého měsíce po uložení ratifikační listiny (1. března 2012).

¹⁸⁴ V. Bílková, Zamyšlení nad studií „Obyčejové mezinárodní humanitární právo“, str. 3.

regulace. Vzhledem však k neochotě států přijmout komplexnější písemnou právní úpravu vedení těchto konfliktů, tak nebývale vzrostla i role mezinárodního obyčeje. K jeho rozvoji také značně přispěla i judikatura nově ustavených mezinárodních „ad hoc“ trestních tribunálů ICTY a ICTR, neboť jejich rozsudky ve formě pomocného pramene práva¹⁸⁵ značně napomohly k samotnému vyjasnění konkrétních ustanovení úmluv a obyčejů platných v MHP. Zajímavostí z hlediska existence řady platných obyčejových norem je, že se jedná o ustanovení s původně smluvně-právním základem, které postupně získalo i povahu obyčeje. Původně byl totiž způsob vzniku opačný. Obyčejová pravidla se právě díky své povaze stávala samotným smluvně-právním ustanovením anebo podkladem pro takové smluvní zakotvení. V tomto „novém“ ohledu se poprvé vyjádřil ICTY ve svém nejznámějším případě Tadić, když uvedl, že jelikož se smluvní a obyčejová pravidla vzájemně podporují a doplňují, „některá pravidla smluvního práva se postupně zapojila do práva obyčejového“.¹⁸⁶

Proto, i když stále platí, že mezinárodní úmluvy nemohou vytvářet obecně platné obyčejové právo, jejich obsah se za určitých podmínek může následně stát obyčejovým právem.¹⁸⁷ A i proto je dnes možno konstatovat, že právě dříve velmi skromně regulovaná oblast vnitrostátních ozbrojených konfliktů se dnes neomezuje jen na několik málo článků, ale je značně posílena o aplikaci mezinárodních obyčejových pravidel.

Rostoucí význam obyčeje byl dále podtrhnut i činností MVČK, neboť v roce 2005 publikoval odbornou studii týkající se souhrnu identifikovaných obyčejových pravidel platných v ozbrojeném konfliktu. V rámci Studie se tým odborníků MVČK spolu se zástupci států zaměřili nejen na identifikaci samotných obyčejových norem z oblasti MHP, ale také na jejich rozdělení v rámci jednotlivých typů ozbrojeného konfliktu. Výsledkem je, že z celkového souhrnu 161 obyčejových pravidel identifikovaných za platné v mezinárodním ozbrojeném konfliktu, lze plných 144 pravidel vztáhnout i pro situace nemezinárodního ozbrojeného konfliktu.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Č. Čepelka, P. Šturma, Mezinárodní právo veřejné, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003, str. 124.

¹⁸⁶ Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 98.

¹⁸⁷ I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, 3. vydání, 2006, str. 109.

¹⁸⁸ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005.

2.2.4. Specifické instrumenty

Vzhledem ke stále panující obavě států z narušení vnitrostátní suverenity v případě přímé a formální regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů došlo v oblasti regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů také ke značnému rozvoji právně nezávazných instrumentů. Některé z těchto instrumentů však vzhledem k orgánu, který je přijal nebo sestavil, požívají značnou morální a odbornou váhu. Kromě výše uvedené Studie obyčejového práva MVČK z roku 2005, je dále nezbytné zmínit existenci rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2444 z roku 1968 a rezoluce č. 2675 z roku 1970.

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2444 z roku 1968 nazvaná „*Respektování lidských práv za ozbrojeného konfliktu*“ obsahuje výčet základních humanitárních principů, které musejí být dodržovány (respektovány) za všech ozbrojených konfliktů, tedy i v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.¹⁸⁹ Přičemž, že daná rezoluce se vztahuje i na jednání nestátní strany v konfliktu je možno vyvodit z výslovného znění jejího článku 1, který uvádí, že „*všechny vládní i jiné orgány, které jsou odpovědné za činy v situaci ozbrojeného konfliktu*“, mají povinnost dodržovat rezoluci stanovené požadavky.

Druhá rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2675 z roku 1970 nazvaná „*Základní principy ochrany civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů*“ hovoří o „*zvláštní potřebě zvýšené ochrany v čase ozbrojených konfliktů*“.¹⁹⁰ Tedy zdůrazňuje zvýšenou potřebu zmírnění lidského utrpení aktéry ozbrojených konfliktů, aniž by konkrétně specifikovala jeho typ, a aniž by byla adresována konkrétní straně v konfliktu.

K dalším právně-nezávazným instrumentům, které však mohou mít významný vliv na způsob a přístup stran (zejména té nestátní) k uplatňování pravidel MHP v rámci vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu náleží publikace Mezinárodního institutu humanitárního práva v San Remu nazvaná „*Manuál práva nemezinárodního ozbrojeného konfliktu s komentářem*“. Jak sama publikace v úvodu uvádí, jejím zájmem je směřovat (vést) chování stran během vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, pomocí stanovení jednoduchého a jasného výčtu platných pravidel vycházejících z platného práva.¹⁹¹

¹⁸⁹ GA Resolution 2444 (XXIII). Respect for human rights in armed conflicts, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/04/IMG/NR024404.pdf?OpenElement> (navštíveno dne 15. 1. 2012).

¹⁹⁰ GA Resolution 2676 (XXV). Basic principles for the protection of civilian population in armed conflicts. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/41/IMG/NR034941.pdf?OpenElement> (navštíveno dne 15. 1. 2012).

¹⁹¹ Preface to The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 2006. <http://www.dur.ac.uk/resources/law/NIACManualIYBHR15th.pdf> (navštíveno dne 16. 1. 2012).

3. Nestátní aktéři a mezinárodní právo lidských práv

I když právo lidských práv ve svém nejširším rozsahu platí primárně v době mírové, jeho působení nelze vyloučit ani v situaci ozbrojeného konfliktu, neboť je nezbytné, aby pro oběti násilí platila určitá (základní) práva vždy, bez ohledu na momentální právní klasifikaci situace.¹⁹²

Pravidly platnými za každých okolností a ve všech případech, tj. at' v situaci vnitřního násilí a nepokojů, nebo již v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu se má na mysli působení základních - nederogovatelných¹⁹³ ustanovení práva lidských práv. Jelikož se od těchto pravidel v žádném případě nelze odchýlit, bývají považována za tzv. absolutní pravidla.¹⁹⁴ Například EÚLP výslovně uvádí, že ani „*v případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence*“ nelze odstoupit od garance práva na život, zákazu mučení nebo ponižujícího zacházení, otroctví nebo nevolnictví a zákazu trestu bez zákona.¹⁹⁵ Nederogovatelné normy práva lidských práv, aplikovatelné i v situaci ozbrojeného konfliktu, zároveň reflektují obsah „*jus cogens*“.¹⁹⁶ Tedy norem, které jsou mezinárodním společenstvím akceptovány a uznány, jako normy od nichž se nelze odchýlit, a které mohou být upraveny pouze obecnou normou mezinárodního práva stejného charakteru.¹⁹⁷ Jejich existenci a účinky zároveň své judikatuře potvrdili i ESLP a ICTY.¹⁹⁸

¹⁹² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4429 - 4430.

¹⁹³ Viz například ustanovení čl. 4 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech explicitně uvádí od kterých práv (ustanovení) se nelze odchýlit. Tak je například uvedeno, že se nelze odchýlit od práva na život, právo nebýt mučen apod. Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 10. května 1976 č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁹⁴ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., International Human Rights Law, Oxford University Press, 2010, str. 143 – 144.

¹⁹⁵ Čl. 15 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, viz. sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

¹⁹⁶ F.F.Martin, S.J. Schnably, R.J.Wilson, J.S.Simon, M.V. Tushnet, International Human Rights & Humanitarian Law, Cambridge University Press, 2006, str. 31 - 35.

¹⁹⁷ Článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z 1969.

¹⁹⁸ ¹⁹⁸ F.F.Martin, S.J. Schnably, R.J.Wilson, J.S.Simon, M.V. Tushnet, International Human Rights & Humanitarian Law, Cambridge University Press, 2006, str. 31 – 35; převzatý odkaz na Al-Adsani v. United Kingdom, Appl. No. 10328/83, 132 Eur.Ct. H.R. (serA), 10.E.H.R.R. 466; ICTY, Prosecutor v. Furundzija, para 155.

3.1. Aplikace mezinárodního práva lidských práv v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu

Skutečnost, že právo lidských práv je nezbytné aplikovat i v situaci ozbrojeného konfliktu, je dnes již nezpochybnitelná. Problematickou se však v praxi stává otázka přesného rozsahu aplikace lidských práv. Důvodem je, že vztah obou odvětví práva (MHP a mezinárodního práva lidských práv) není teorií mezinárodního práva stále zcela vyjasněn. Nicméně ke vztahu obou odvětví existuje poměrně bohatá judikatura mezinárodních tribunálů. K těm zásadním patří zejména posudek Mezinárodního soudního dvora (dále jen „MSD“) týkající se legality hrozby či použití jaderných zbraní¹⁹⁹ anebo jeho posudek ve věci právních následků postavení zdi na okupovaném palestinském území.²⁰⁰

V posudku o legalitě hrozby nebo použití jaderných zbraní MSD dospěl k závěru, že kromě účinku derogačních klauzulí ochrana vyplývající z úmluv o lidských právech nekončí v případě ozbrojeného konfliktu.²⁰¹ Jelikož MSD ve svém vyjádření neomezil působnost práva lidských práv pouze na určitý typ ozbrojeného konfliktu, lze ochranu vyplývající z lidskoprávních úmluv vztáhnout jak pro situace vnitrostátního, tak mezinárodního ozbrojeného konfliktu.

V posudku ohledně právních následků postavení zdi na okupovaném palestinském území šel MSD ještě dále a vyjádřil se k samotnému vztahu mezi oběma odvětvími. Uvedl, že mohou existovat tři možné situace: že některá práva mohou být výhradně záležitostmi MHP; že některá práva mohou spadat výhradně do oblasti práva lidských práv; a za třetí, že mohou existovat i záležitosti spadající do obou odvětví mezinárodního práva.²⁰² I přesto nadále platí, že každé z těchto odvětví představuje svébytné odvětví mezinárodního práva veřejného, majícího vlastní systematiku, strukturu a prameny, díky nimž dosahují svých cílů.

¹⁹⁹ ICJ, Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012).

²⁰⁰ ICJ, Advisory Opinion on Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004. <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1497.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012).

²⁰¹ „The Court observes that the protection of the International Covenant of Civil and Political Rights does not cease in times of war, except by operation of Article 4 of the Covenant whereby certain provisions may be derogated from in a time of a national emergency“, ICJ, Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, para 25. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012). Aplikace mezinárodního práva lidských práv v situaci ozbrojeného konfliktu byla následně MSD potvrzena i v případě týkajícím se ozbrojených aktivit na území Konga. Viz. ICJ, Congo v. Uganda (Case concerning armed activities on the territory of the Congo), Judgment of 9 December 2005, 2005.

²⁰² „There are thus three possible situations: some rights may be exclusively matters of international humanitarian law, others may be exclusively matters of human rights law; yet others may be matters of both these branches of international law“, ICJ, Advisory Opinion on Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004, para 106. <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1497.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012).

MHP, jehož aplikace je omezena na situace ozbrojeného konfliktu, má totiž přirozeně mnohem menší dosah aplikace nederogovatelného²⁰³ jádra práva lidských práv. Nespecifikovanou odpovědí je však otázka rozsahu takové aplikace. Mezinárodní právo lidských práv totiž představuje odvětví mezinárodního práva veřejného, jehož účelem je chránit jednotlivce proti určitému jednání státu, které zasáhne do předem určené „nedotknutelné“ osobnosti sféry každé osoby. V případě základních lidských práv se jedná o tak specifický soubor právních norem, že jejich platnost lze vztáhnout na skutečně všechny osoby bez rozdílu rasy, pohlaví, postavení anebo státní příslušnosti. Ideou základních lidských práv, výslovně zakotvenou ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN přijaté v roce 1948 totiž je, že „*všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni v důstojnosti i právech*“.²⁰⁴ Konkrétní aplikace v praxi může mít buď podobu samostatného uplatnění dané úmluvy anebo podle potřeby se může jednat o aplikaci souběžnou, s přihlédnutím k MHP jako „*lex specialis*“.²⁰⁵

3.2. Aplikace mezinárodního práva lidských práv v situaci vnitřního násilí a nepokojů

V situacích vnitřního násilí a nepokojů, jejichž intenzita ještě nedosahuje spodního prahu pro spuštění aplikace norem platných pro vnitrostátní ozbrojený konflikt, je jako nezbytné minimum zapotřebí jednat alespoň v souladu s fundamentálními normami mezinárodního práva lidských práv. To samé platí i pro situace, které nejsou jednoznačné, kdy je vůbec otázkou, zda mezi stranami v konfliktu probíhá ozbrojený konflikt, či nikoli.

²⁰³ Například čl. 4 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech explicitně uvádí od kterých práv (ustanovení) se nelze odchýlit (dočasně omezit či zrušit). Například se jedná o právo na život, právo nebýt mučen apod. Viz. vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 10. května 1976 č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

²⁰⁴ Čl. 1 Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN v New Yorku, dne 10. 12. 1948.

²⁰⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 36.

Část III – Vázanost nestátních aktérů mezinárodním právem

1. Úvod do problematiky

Skutečnost, že platné mezinárodní právo bylo vytvořeno státy a pro vztahy států opět pouze s jinými státy, přirozeně v momentě, kdy dochází k působení nestátních aktérů vzbuzuje řadu otázek ohledně jejich právní vázanosti normami mezinárodního práva. Primární otázkou je, zda je nestátní strana v ozbrojeném konfliktu vůbec vázána normami MHP. Mezinárodní společenství je v přístupu k této problematice, stejně tak jako v jednoznačné odpovědi na tuto otázku rozdělené. Na jedné straně jsou totiž nestátní aktéři považováni

za nová uskupení, a tudíž předurčující zásadní změnu systému současného mezinárodního společenství (mezinárodního práva). Na druhé straně jsou současné (tradiční) struktury založené na mezistátních vztazích některými odborníky stále považovány za udržitelné, a to i přes faktickou proměnu subjektů v něm působících.

Zatím se však zdá, že i přes značný vývoj práva ozbrojeného konfliktu v oblasti regulace vedení vnitrostátních konfliktů, stávající právní rámec působení nestátních aktérů se nezdá být zcela adekvátní. Výchozím důvodem je, že MHP je ze své podstaty souborem norem odvětví mezinárodního práva veřejného, tedy souborem norem tvořených pouze státy a obsahujících většinu ustanovení, která směřují k aplikaci pouze státy. Proto zde, ze strany nestátních aktérů vzniká řada námitek, že nejsou takovými normami vázáni.²⁰⁶ Základní námitku nestátní strany v konfliktu tvoří tvrzení, že nejenže neratifikovala nebo nepřistoupila k úmlouvám z oblasti MHP, nýbrž jelikož není subjektem mezinárodního práva, k daným smlouvám formálně přistoupit ani nemůže.²⁰⁷ A i když existuje řada mezinárodních úmluv, které umožňují, aby se její stranou stal nestátní subjekt,²⁰⁸ Ženevské úmluvy ani jejich

²⁰⁶ ICRC, Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts, February 2008, Geneva, str. 11.

²⁰⁷ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 14.

²⁰⁸ Jen pro ilustraci EU, jako mezinárodní organizace v Lisabonské smlouvě deklarovala závazek přistoupit k Evropské úmluvě o lidských právech. Viz. čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii, čl. 216 odst. 2, čl. 218 odst. 6, 8 a 10 Smlouvy o fungování Evropské unie a protokol k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

dodatkové protokoly tuto možnost nepřipouští.²⁰⁹ Jejich stranami se pouze mohou stát subjekty označené jako „*Vysoké smluvní strany*“.²¹⁰

I když nestátní strana v konfliktu v minulosti několikrát vyjádřila zájem formálně přistoupit k úmluvám v oblasti MHP, nikdy nebyla úspěšná. L. Zegveld například v této souvislosti uvádí zájem Dočasné revoluční vlády Alžírsko (Provisional Revolutionary Government of Algeria) nebo Kosovské osvobozené armády (Kosovo Liberation Army).²¹¹ Samozřejmě, že nestátní straně v konfliktu nic nebrání, aby za účelem posílení ochrany obětí ozbrojených konfliktů, dodržovala normy MHP sama od sebe z důvodu vědomí vlastní odpovědnosti.

Zatím se však zdá, že převažující postoj mezinárodního společenství je v tomto ohledu zcela nekompromisní, neboť mezinárodní společenství zastává názor, že je zcela irelevantní, zda se nestátní strana v konfliktu sama cítí být závazky vázána nebo ne. Důvodem je, že tak jako každý občan určitého státu má povinnost dodržovat vnitrostátní právní řád, pak i nestátní strana v konfliktu má povinnost dodržovat a respektovat dané závazky státu. Například prof. E. David v této souvislosti zdůrazňuje, že jelikož MHP určitým osobám udílí práva a stanovuje závazky, pak je přirozené, že se přímo aplikuje na soukromé osoby všeho druhu, ať se jedná o „*teroristy, příslušníky nepravidelných sil nebo běžné občany*“.²¹² Dále také bývá uváděno, že je zcela irelevantní, zda nestátní strana v konfliktu měla právo nebo příležitost k mezinárodní úmluvě formálně přistoupit, a proto ani nezáleží na jejich výslovné deklaraci, zda tak učiní, nebo ne.²¹³ Obecně totiž platí, že „*pokud stát vytvoří určité normy, pak tyto normy zavazují nejen vládu samotnou, ale také veškerou jeho populaci, tj. jak jednotlivce, tak skupiny prostě proto, že jsou jeho příslušníky*“.²¹⁴

Jako zajímavost slouží uvést, že nestátní strana v konfliktu je vázána platnými normami MHP, i když je například sama státní strana odmítá aplikovat. Konkrétně v rámci vnitřního ozbrojeného konfliktu v Salvadoru došlo k situaci, kdy vláda (státní strana

²⁰⁹ Některé mezinárodně-právní úmluvy například umožňují, aby k nim přistoupili nestátní aktéry ve formě mezinárodních organizací apod. Například EU v Lisabonské smlouvě deklarovala závazek přistoupit k Evropské úmluvě o lidských právech.

²¹⁰ Společný čl. 1 „Vysoké smluvní strany se zavazují...“ Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. 8. 1949; čl. 94 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI) a čl. 22 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

²¹¹ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 14.

²¹² E. David, *Le droit international humanitaire et les acteurs non étatiques*, *Collegium* No. 27, Spring 2003, str. 35.

²¹³ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 14.

²¹⁴ E. David, *Le droit international humanitaire et les acteurs non étatiques*, *Collegium* No. 27, Spring 2003, str. 35.

v konfliktu) odmítla aplikovat ustanovení obsažená v DPII, a to přestože byla jeho signatářem. Naproti tomu nestátní strana v konfliktu (FMLN) deklarovala, že zajistí, že její přístup k vedení nepřátelství bude v souladu se společným článkem 3 ŽÚ a DPII.²¹⁵ V MHP totiž neplatí reciproční zásada, tj. strany v konfliktu mají povinnost dodržovat normy MHP bez ohledu na to, zda tak činí její protivník.

I když, by nestátní strana v konfliktu měla vždy, sama od sebe, bez nezbytných apelů mezinárodního společenství dodržovat pravidla MHP, realita spočívající například v nerovnováze ohledně výsledku způsobu zacházení s příslušníky nestátní strany v konfliktu (že budou považováni za obyčejné pachatele trestných činů místo „oprávněné bojovníky“), často způsobuje, že nestátní strana v konfliktu raději ignoruje povinnosti lidskoprávního zacházení vyplývajících z MHP.²¹⁶

Proto z hlediska státních stran je například žádoucí, aby jedním z jejich kroků bylo, že nestátní aktéry na mezinárodní scéně přestanou zcela ignorovat. MVČK v této souvislosti zdůrazňuje, jelikož „každodenní život civilistů 'chycených' v těchto konfliktech je řízen strachem a extrémním utrpením“, neboť „dochází k záměrným útokům na civilisty, plenění a ničení civilního majetku, nucené mizení civilistů, užití civilistů jako živých štítů, ničení infrastruktury nezbytné pro život civilního obyvatelstva, znásilňování a jiné formy sexuálního násilí, mučení a nerozlišující útoky“,²¹⁷ je nezbytné využít všech možností k zajištění a posílení snahy nestátních aktérů jednat v souladu s MHP. Z důvodu všeobecného zájmu mezinárodního společenství na zvýšení ochrany civilistů nedobrovolně zapojených v ozbrojených konfliktech,²¹⁸ panuje v poslední době značná snaha mezinárodního společenství zajistit souladu jednání nestátních aktérů s MHP. Příkladem jsou zejména aktivity MVČK²¹⁹ a dalších nevládních organizací jako například Geneva Call.²²⁰

²¹⁵ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 25.

²¹⁶ M. Ch. Bassiouni, *Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors*, *The Journal of Criminal Law & Criminology* Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 730 - 731.

²¹⁷ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „*International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts*“ str. 20, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²¹⁸ Report of the UN Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN SC, S/2010/579, 11 November 2010.

²¹⁹ Například dokument připravený Mezinárodním výborem Červeného kříže, nazvaný „*International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts*“ a zejména jeho „Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts“ a přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007; www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²²⁰ Geneva Call představuje mezinárodní humanitární nevládní organizaci, která za účelem ochrany civilistů před protipěchotními minami zahajují s organizovanými ozbrojenými skupinami dialog ve smyslu jejich většího

Jednotlivé nabízené možnosti zahrnují například možnost podepsání speciálních dohod mezi stranami v konfliktu o dodržování konkrétních norem MHP, dále jednostranné deklaráce (například tzv. Deeds of Commitment). Dalšími možnostmi je tvorba akčních plánů, memorand o porozumění anebo vytvoření základních pravidel chování (tzv. Code of Conducts) pro nestátní strany v konfliktu.²²¹ Specifickými nástroji v případě přerušování nepřátelství, nebo v případě mírových dohod, je zahrnutí reference o závazcích vyplývajících z MHP, stejně tak, jako udělování amnestie protivníkům za účast v nepřátelství.²²² V praxi tedy může nestátní strana v konfliktu vejít v dohodu se státní stranou v konfliktu, anebo například u MVČK může učinit jednostranné prohlášení. Podstatou je, že se zaváže dodržovat jak konkrétní pravidla MHP, tak například i určitá pravidla vyplývající z mezinárodních lidsko-právních instrumentů.²²³ Jelikož ústředním bodem vzniku takovýchto speciálních závazků je posílit ochranu civilistů v ozbrojených konfliktech, v praxi jsou tyto dohody uzavírány kdykoli k tomu strany projeví vůli.

Závěry o nezbytnosti aplikovat MHP všemi stranami konfliktu, byly opakovaně podpořeny i vyjádřeními různých mezinárodních organizací v souvislosti s jejich zprávami (monitoringem) řady vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Například Rada bezpečnosti OSN, již dlouhodobě a opakovaně v řadě svých rezolucí upozorňuje na nezbytnost dodržování MHP všemi stranami v konfliktu. V souvislosti s konfliktem v Afghánistánu takto upozornila ve své rezoluci č. 1193 již v roce 1998²²⁴, z novějších pak například v rezoluci č. 1974 z roku 2011²²⁵. Obdobně v souvislosti s konfliktem v Súdánu takto učinila v rezoluci č. 1591 z roku 2005²²⁶, v roce 2011 pak v rezoluci č. 2003.²²⁷

zapojení se k respektu a dodržování norem platných v ozbrojených konfliktech. Více viz www.genevacall.org (navštíveno dne 10. 2. 2012).

²²¹ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 34; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

²²² Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 58 - 63, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²²³ A. Clapham, Human Rights Obligations of Non-State Actors, Academy of European law European University Institute, Oxford University Press, 2006, str. 272.

²²⁴ Rezoluce RB OSN č. 1193 z 28. 8. 1998, para 12 (Afghánistán).

²²⁵ Rezoluce RB OSN č. 1974 z 22. 3. 2011, str. 4 (Afghánistán).

²²⁶ Rezoluce RB OSN č. 1591 z 29. 3. 2005, str. 1 (Súdán).

²²⁷ Rezoluce RB OSN č. 2003 z 29. 7. 2011, str. 3. (Súdán).

2. Důvod závaznosti společného článku 3 ŽÚ a DPII

Rozvoj smluvně-právní regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů na mezinárodní úrovni započal v roce 1949 vložení společného článku 3 do všech čtyř Ženevských úmluv. Tato úprava byla následně v roce 1977 posílena přijetím Druhého dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí konfliktů nemezinárodní povahy (DPII). Žádný z těchto základních smluvních pramenů se však k postavení, nebo roli nestátní strany v tomto typu konfliktu přímo a komplexně nevyjádřil.²²⁸

Pro vyvození nezbytnosti aplikovat společný článek 3 ŽÚ i nestátní stranou v konfliktu nicméně existuje řada důvodů. Tím prvotním je samotná dikce společného článku 3 ŽÚ. Jelikož výslovně uvádí, že „každá ze stran v konfliktu“²²⁹ má povinnost řídit se jeho ustanoveními, pak z jeho znění není pochyb, že se vztahuje i na nestátní stranu v konfliktu. Podle komentáře MVČK je však nestátní strana v konfliktu vázána společným článkem 3 ŽÚ také proto, že si (do budoucna) činí nárok reprezentovat tuto zemi (signatáře ŽÚ) nebo její část.²³⁰ A teprve poté, až se jí to povede, může jako vládnoucí autorita vypovědět platnost této smlouvy.²³¹ Nicméně, do té doby však je vázána uplatňovat a dodržovat její ustanovení. Daný závěr byl zároveň několikrát potvrzen i v posudcích a rozsudcích mezinárodních tribunálů. Například MSD v rámci řešení případu „Některé vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui“ uvedl, že jelikož „konflikt mezi nestátní stranou v konfliktu (*contras*) a vládou Nikaragui představoval ozbrojený konflikt, který je nemezinárodního charakteru“, byly jeho strany povinny aplikovat společný článek 3 ŽÚ.²³² V obdobném duchu se v případě La Tablada vyjádřila i Meziamerická komise pro lidská práva. Uvedla, že „závazná ustanovení společného článku 3 ŽÚ výslovně zavazují všechny strany v konfliktu, a proto se ve stejné míře vztahují na obě strany vnitřního konfliktu, tj. vládu a disidentské síly. Navíc závazek aplikovat společný článek 3 ŽÚ je absolutním závazkem pro obě strany, tj. je závazkem nezávislým na závazcích druhé strany“.²³³

²²⁸ V. Bílková, Právní postavení nestátní strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu v MHP – vybrané problémy, str. 12 příspěvek ve sborníku Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí ženevských úmluv z roku 1949, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 4/2009, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010.

²²⁹ Společný čl. 3 „...každá ze strany v konfliktu je zavázána řídit se přinejmenším...“ Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů 1949.

²³⁰ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention relative to the protection of civilian persons in time of war, Geneva, ICRC, 1952, common article 3, str. 37.

²³¹ Čl. 63, čl. 62, čl. 142, čl. 158 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. 8. 1949.

²³² Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment, ICJ Reports, 1986, para 219.

²³³ Inter-American Commission on Human Rights, Juan Carlos Abella v. Argentina (La Tablada), Report No. 55/97, Case No. 11.137, 18 November 1997, para 174.

Co se však týče závěrů o závaznosti DPII i pro nestátní stranu v ozbrojeném konfliktu, na první pohled nelze dojít k tak jednoznačným závěrům, jako v případě společného článku 3 ŽÚ. I když materiální rozsah aplikace DPII²³⁴ uvádí, že DPII rozvíjí a doplňuje společný článek 3, o tom, na jaké strany v konfliktu se mají jeho ustanovení uplatňovat, se nezmiňuje. Nicméně z podstaty DPII, přijatého za účelem posílení minimálního standardu ochrany obětí vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, by bylo zcela proti smyslu, aby jeho ustanovení zavazovala pouze jednu (státní) stranu v konfliktu. Komentář MVČK k tomuto dodává, že „*pravidla MHP jsou založena na existenci dvou nebo více stran, které se vzájemně konfrontují, a proto tato pravidla mají stejná práva a povinnosti jak pro vládní, tak pro povstaleckou stranu v konfliktu.*“²³⁵ Také je možno citovat článek 5 DPII, který se v odstavci 2 také obrací na jakoukoli skupinu (stranu) v konfliktu jako celku, neboť uvádí, že „*ti, kdo jsou odpovědní za internování nebo zadržení osob*“, mají povinnost zajistit, že jejich příslušníci (členové) vůči zadrženým či internovaným budou respektovat stanovená pravidla a podmínky zacházení. Je tedy možno konstatovat, že i když jen nepřímo, lze závaznost DPII i pro nestátní stranu v konfliktu dovést. Přičemž jako podporu daného tvrzení je možno využít i závěry ICTR z případu Akayesu, kde soud uvedl, že jak společný článek 3 ŽÚ tak DPII obsahují normy, které jsou pouze aplikovatelné „*státem a stranami v konfliktu*“.²³⁶

I když se interpretace závaznosti společného článku 3 ŽÚ a DPII pro nestátní stranu v ozbrojeném konfliktu zdá velmi přesvědčivá, podle L. Zegveld nicméně řada států a odborníků takovýto závěr často zpochybňovala. Podle nich se ustanovení společného článku 3 ŽÚ vůbec na nestátní stranu v konfliktu nevztahovalo, anebo, pokud by připustili jeho aplikaci tak pouze na jednotlivce (příslušníky nestátní strany v konfliktu), nikoli však na skupinu jako celek.²³⁷ Komentář MVČK k tomuto uvedl, že podstatou těchto argumentů zřejmě bylo vysvětlení poskytnuté v roce 1949, kdy se uvádělo, že i když nestátní strana nepředstavuje „*Vysokou smluvní stranu úmluvy*“, ustanovení DPII se na ni vztahují, neboť „*závazky, které stát přijal, se nevztahují pouze na vládu, ale také na jakýkoli stanovený úřad a soukromé jednotlivce v rámci území státu, a tudíž i určité závazky se tímto vztahují*

²³⁴ Čl. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

²³⁵ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4442.

²³⁶ ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, 2 September 1998, para 611.

²³⁷ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 9 - 10.

i na ně.²³⁸ Z tohoto tedy vyplývá, že nestátní strana v konfliktu jako skupina, stejně tak její příslušníci jako jednotlivci, jsou povinni dodržovat dané normy MHP, neboť působí na území státu, kde je povinnost tyto normy dodržovat. V souvislosti s těmito argumenty pak neobstojí ani často užívaný protiargument nestátní strany v konfliktu, že jelikož jejich protivníkem je vládní strana, která tyto normy přijala, proto nemusí dodržovat pravidla, která přijal jejich protivník. V tomto světle se pak i výše nastíněný důvod o neaplikaci společného článku 3 ŽÚ a DPII, z hlediska nestátní strany v konfliktu jako skupiny, zdá být velmi účelovým. Důvodem je, že v podstatě všechna obecná ustanovení Ženevských úmluv se vždy obrací ke straně v konfliktu jako celku, o čemž v případě státní strany v konfliktu navíc nikdy nebylo pochyb.

3. Specifické instrumenty zavazující nestátní aktéry jako stranu v konfliktu

Vzhledem k významu jednotlivých forem „zavázání“ nestátní strany v ozbrojeném konfliktu, které pro zvýšení dodržování MHP mohou představovat, je vhodné se u některých z nich blíže zastavit. Jedná se o speciální dohody, jednostranné deklarace anebo speciální pravidla chování.

3.1. Speciální dohody

Speciální dohody představují formální nástroj, díky němuž mohou být do praxe vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu začleněna i ostatní ustanovení MHP.²³⁹ Společný článek 3 ŽÚ výslovně vyzývá strany v konfliktu, aby byla „*uvedena v účinnost všechna ostatní ustanovení*“, případně jen jejich část.²⁴⁰ I když společný článek 3 ŽÚ dané předvídá jako právo a nikoli jako povinnost, komentář MVČK zdůrazňuje, že účelem daného ustanovení nebylo pouze strany v konfliktu informovat o existenci takové možnosti, nýbrž, že se jedná o urgentní žádost stranám v konfliktu, pokusit se uzavřít dohodu uvádějící v účinnost i další

²³⁸ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4444.

²³⁹ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 34; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

²⁴⁰ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

ustanovení ŽÚ.²⁴¹ Své závěry odůvodňuje zejména samotným zněním konkrétního odstavce společného článku 3 ŽÚ, který uvádí, že „*strany v konfliktu se mimo to vynasnaží...*“.

Instrument „speciálních dohod“ je založen na vzájemné domluvě obou (případně všech) stran vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, které tímto učiní výslovný závazek k vedení nepřátelských akcí v souladu s konkrétně přijatými pravidly. Na základě speciálních dohod si tak strany v konfliktu vzájemně deklarují, jaká práva mají dodržovat, a že se na ně vztahují stejná práva a povinnosti MHP. Navíc, jak zdůraňuje MVČK negociace takové dohody zároveň stranám umožní vytríbit si názory na skutečnou právní kvalifikaci konfliktu.²⁴²

Jelikož se jedná o dvoustranný akt, nic nebrání tomu, aby z obsahového hlediska dohoda obsahovala i nové závazky. Takováto dohoda, označovaná jako „konstitutivní“, svým obsahem totiž půjde nad rámec povinností stanovených společným článkem 3 (případně DPII).²⁴³ Jelikož výraz konstitutivní znamená, že se daným aktem zakládají (konstituují) hmotné právní povinnosti, které v daném právním vztahu předtím nebyly,²⁴⁴ podstata takovéto dohody tkví v tom, že strany se striktně nemusí držet platného minimálního rozsahu pro vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, nýbrž že mohou jít nad jeho rámec. L. Zegveld v této souvislosti zejména odkazuje na obsah ustanovení platných pro vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu (čtyři ŽÚ a DPI).²⁴⁵ V dohodě se navíc strany v konfliktu mohou zavázat k uplatňování a zajišťování vyšší právní ochrany zadržovaných osob nebo i k dodržování nadstandardního rámce mezinárodního práva lidských práv. Nicméně, pokud jedna ze stran ozbrojeného konfliktu odmítne takovou konstitutivní dohodu sjednat, nejedná se o nevládný akt, neboť pokud strany s sebou stále mohou uzavřít jen

²⁴¹ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, common article 3, str. 59.

²⁴² Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 52, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁴³ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 51, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁴⁴ Výraz konstitutivní znamená, že se daným aktem zakládají (konstituují) hmotné právní povinnosti, které v daném právním vztahu předtím nebyly. Jelikož se jedná o novou skutečnost působí „*ex nunc*“ (od momentu uzavření aktu). Viz například Z. Madar a kol., Slovník českého práva, 3. rozšířené a podstatně přepracované vydání, II. Díl, Linde Praha, 2002, str. 1265.

²⁴⁵ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 29.

tzv. deklaratorní dohodu.²⁴⁶ Tedy dohodu, která v sobě bude obsahovat jen potvrzení stávajících, platných závazků.²⁴⁷ Jelikož osoby a státy se nesmí práv a povinností vyplývajících jim z MHP zřeknout, speciální dohody nikdy nesmí obsahovat ustanovení, která by negativně zasáhla do práv chráněných osob.²⁴⁸

V obou případech by však konkrétní pravidla obsažená v dohodě měla vyplývat jak z pravidel vyplývajících ze smluvních závazků, tak z aplikovatelných pravidel mezinárodního obyčeje.²⁴⁹ Pro zajímavost je možno uvést, že například i specificky zaměřená úmluva MHP, tj. Úmluva na ochranu kulturních statků ve svém článku 19 odst. 2 výslovně vybízí strany v konfliktu, aby právě skrze uzavírání speciálních dohod usilovaly o uvedení v účinnost alespoň některých jejích ustanovení.²⁵⁰

Zároveň je nezbytné zdůraznit, že aplikace jak společného článku 3 ŽÚ, tak DPII nic nemění na statusu nestátní strany v konfliktu, neboť jí nepřiznává žádné „lepší“ nebo jiné postavení. Účelem těchto ustanovení totiž není měnit či ovlivňovat status nestátní strany v konfliktu, ale pouze zajistit garanci základního způsobu zacházení s jednotlivci v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.²⁵¹ Nicméně v praxi bohužel často platí, že i přes výslovné ujištění, že uzavření speciálních dohod nemění právní postavení nestátní strany v konfliktu, obava z opaku bývá právě jedním z důvodů, proč státní strana v konfliktu váhá s jejím uzavřením.

I přes tyto skutečnosti však naštěstí uzavírání speciálních dohod stranami v konfliktu v praxi není zcela výjimečné. Jako příklad L. Zegveld uvádí zprávu zvláštní zpravodaje OSN pro Afghánistán ve své zprávě z roku 1985 uvedl, že afghánské opoziční skupiny se v dohodě s vládní stranou v konfliktu zavázaly k dodržování pravidel, která se týkají zacházení

²⁴⁶ Výraz deklaratorní znamená, že se daným aktem potvrzují (deklarují) již existující hmotná práva a povinnosti. Jelikož se jedná pouze o deklaraci právních poměrů, které byly platné již dříve, působí „ex tunc“ (již od tehdy). Viz například Z. Madar a kol., Slovník českého práva, 3. rozšířené a podstatně přepracované vydání, II. Díl, Linde Praha, 2002, str. 1264 - 1265.

²⁴⁷ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 51, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁴⁸ Y. Dinstein, Human Rights in Armed Conflict: International Humanitarian Law in Human Rights in International Law, Legal and Policy Issues ed. by T. Meron, Clarendon Press Oxford, 1984, str. 357.

²⁴⁹ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 53, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁵⁰ Čl. 19 odst. 2 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.

²⁵¹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4440.

s válečnými zajatci.²⁵² Tedy strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu se nad rámec jejich povinností z MHP, dohodly na vzájemném poskytnutí si „lepší“ právní ochrany povinně platné jen pro vedení mezinárodního typu konfliktu. Jako další příklad funkčnosti a praktické využitelnosti institutu speciálních dohod v praxi je možno uvést speciální dohodu, která byla v roce 1992 uzavřena na základě výzvy MVČK v rámci ozbrojeného konfliktu v Bosně a Hercegovině. Kromě výslovného přihlášení se k aplikaci společného článku 3 ŽÚ se strany dohody výslovně zavázaly aplikovat ustanovení první a druhé ŽÚ týkající se ochrany zraněných, nemocných a trosečníků, ochraně nemocnic a jiných zdravotnických zařízení, civilistů. Dále pak tato dohoda výslovně odkázala na ochranu civilistů podle článků 13 – 34 čtvrté ŽÚ, nezbytnost zacházení s civilisty v souladu s články 72 – 79 DPI anebo ochranu zajatých komбатantů v souladu s třetí ŽÚ.²⁵³

Podle nevládní organizace Geneva Call utváření speciálních dohod dokonce představuje jeden z nejdůležitějších právních nástrojů, z kterých lze formálně vyextrahovat pravidla platná a závazná pro konkrétní nestátní stranu v konkrétním ozbrojeném konfliktu.²⁵⁴ I když je zcela bezpochyby, že je nestátní strana v konfliktu vázána MHP (minimálně společným článkem 3 ŽÚ a v určitých případech dokonce i DP II), má význam uzavírání „speciálních dohod“ pro nestátní stranu specifický „psychologický efekt“. Pomineme-li obyčejovou povahu řady ustanovení, a tudíž přímo zavazujících nestátní stranu v konfliktu bez ohledu na existenci speciální dohody,²⁵⁵ až závazky formálně a veřejně obsažené v konkrétním speciálním ujednání mohou představovat pro nestátní stranu ty skutečné závazky, ke kterým dobrovolně přistoupila. Což v praxi může značně přispět k jejich ochotě dodržovat takové závazky.²⁵⁶ Jinak totiž nestátní strana v konfliktu, často ke stejným závazkům přistupuje tak, že z formálního hlediska se jedná o právní závazky jejich protivníka, a proto z principu nechtějí být takovými pravidly vázány.

²⁵² L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 29; převzatý odkaz Report of the Special Rapporteur on Afghanistan, 19 February 1985.

²⁵³ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, *How Does Law Protect in War?*, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011, Case No. 204 Bosnia and Hercegovina, Agreement No.1 of May 22, 1992, str. 1717-1721.

²⁵⁴ *Improving Compliance with International Humanitarian Law No. 10.10.03*, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross, Geneva, October, 2003, str. 21; www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-oct-icrc.pdf (navštíveno dne 10. 1. 2012)

²⁵⁵ U společného článku 3 ŽÚ je jeho obyčejová povaha nesporná. Zda celý soubor ustanovení DP II představuje mezinárodní obyčej, tak jednoznačné již není. Zatímco například v prvním případě se Obyčejová studie MVČK zcela jasně vyjadřuje o společném článku 3 ŽÚ jako o nepopíratelné součásti obyčejového práva, v případě DP II již takto o souboru jeho ustanovení (jako celku) nehovoří. To však neznamená, že by jeho vybrané, jednotlivé a konkrétní články nemohly mít obyčejovou povahu. J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXX.

²⁵⁶ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 28.

Dalším pozitivem možnosti uzavírání speciálních dohod je, že díky aktu podpisu, zároveň dojde k jednoznačné identifikaci osob odpovědných, za jednání jim podřízených osob.²⁵⁷ Význam důkazní evidence z hlediska konkrétních velitelů a zejména z hlediska jednoznačné identifikace závazků zároveň potvrdil i ICTY. V případě Tadič, se odvolací senát zabýval otázkou, zda vůbec „*může mezinárodní tribunál aplikovat mezinárodní dohody zavazující strany v konfliktu*“. Z jeho provedené analýzy vyplývá, že kromě obyčejového práva může soud aplikovat jakékoli mezinárodní právo. Podmínkou však je, aby se jednalo o smluvní právo (dohodu), která by „*v čase sporu nesporně zavazovala obě strany a zároveň, aby nebyla v rozporu s, anebo aby narušila kogentní normy mezinárodního práva*“.²⁵⁸ Přičemž kogentní normou mezinárodního práva se má na mysli taková uznávaná norma mezinárodního práva, od níž v žádném případě není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou „*jus cogens*“.²⁵⁹

Možnost uzavření speciální dohody zároveň představuje významnou alternativu pro deklaraci konkrétních závazků v případě, že se ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu střetnou dvě nebo více nestátních stran. Pokud by se totiž v konfliktu setkaly takové nestátní strany v konfliktu, které by se obecně z výše uvedených důvodů necítily být vázány pravidly MHP, mohl by jejich neomezený způsob vedení nepřátelství mít velmi fatální následky nejen pro ně samé, ale zejména pro nezúčastněné civilní obyvatelstvo.

3.2. Jednostranné deklarace

Jednostranná deklarace představuje formu unilaterálního prohlášení nestátní strany v konfliktu ohledně závazků a jejich obsahu, které při vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu bude dodržovat.²⁶⁰ I v tomto případě samozřejmě platí, že všechny strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jsou automaticky vázány určitými ustanoveními MHP, bez nutnosti specifických aktů. MVČK v tomto ohledu například zcela nekompromisně

²⁵⁷ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 51, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁵⁸ Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 143.

²⁵⁹ Definice vyplývá z čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969. Více viz. Č. Čepelka, P. Šturma, Mezinárodní právo veřejné, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003, str. 137.

²⁶⁰ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 54, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

zdůrazňuje, že „závazky vyplývající nestátním skupinám z MHP je nezbytné dodržovat nezávisle na jakékoli deklaraci, například i v případě, pokud její obsah je z hlediska MHP závazků neúplný“.²⁶¹

Jelikož však pouze státní strana v konfliktu k těmto ustanovením mohla formálně přistoupit, nestátní strana v konfliktu často účelově tvrdila, že není ustanoveními MHP vázána. Proto, možnost nestátní strany v konfliktu veřejně deklarovat jaká pravidla bude v ozbrojeném konfliktu dodržovat, představuje ze strany mezinárodního společenství pro nestátní aktéry určitou formu pozitivní pobídky za účelem zvýšení souladu jejich jednání s MHP. Důvodem přistupování nestátních aktérů k jednostranným deklaracím často bývá skutečnost, že druhá strana v konfliktu nemá zájem s protistranou uzavřít speciální dohodu. Přičemž častým důvodem v tomto ohledu bývá právě obava státní strany v konfliktu, že tak mohlo dojít ke změně jejího statusu.²⁶²

Obsah jednostranných deklarací, obdobně jako u speciálních dohod, spočívá v přihlášení se k závazkům vyplývajícím ze společného článku 3 ŽÚ, případně ze závazků odpovídajících rozsahu DPII, anebo i závazků vyplývajících z ustanovení ŽÚ platných pro mezinárodní ozbrojený konflikt a dalších specifických úmluv z oblasti MHP. Například ICTR v případě Akayesu deklaroval, že bylo zjištěno, že Rwandan Patriotic Front (nestátní strana v konfliktu) sdělila MVČK, že byla vázána pravidly MHP.²⁶³ Bez dalších podrobností se zdá, že se jednalo právě o jednostranné prohlášení uložené u MVČK. Z údajů MVČK také vyplývají další případy užití institutu jednostranných deklarací v praxi, a to například Národní osvobozeneckou frontou v Alžírsku (1956) anebo Národní osvobozeneckou armádou v Kolumbii (1995).²⁶⁴ Zřejmě neznámějším příkladem užití jednostranné deklarace nestátními aktéry v současnosti je tzv. **deed of commitment**, vydávaný mezinárodní nevládní organizací Geneva Call v souvislosti s respektováním specifických úmluv a závazků MHP. Organizace Geneva Call se specificky zaměřuje na vydávání standardizovaných a typizovaných

²⁶¹ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 55, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁶² Improving Compliance with International Humanitarian Law No. 10.10.03, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross, Geneva, October, 2003, str. 21; www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-oct-icrc.pdf (navštíveno dne 10. 1. 2012).

²⁶³ ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, September 1998, para 627, www.ictor.org (navštíveno dne 13. 1. 2012).

²⁶⁴ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 55, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

prohlášení (formulářů), které nestátní strana vezme za své. Zejména v souvislosti s posílením ochrany obětí protipěchotních min iniciovala organizace Geneva Call vydání „*Deed of Commitment for Adherence to a Total Ban on Anti-Personnel Mines and for Cooperation in Mine Action*“.²⁶⁵ K dnešnímu dni se podle dostupných údajů zavázalo dodržovat jeho pravidla již více než 41 nestátních stran, a to například v Burundi, Indii, Iránu, Iráku, Barmě, Filipínách, Somálsku, Sudánu, Turecku a Západní Sahaře.²⁶⁶ Dále pak v případě Somálska (státu Puntaland) se jeho prezident v zastoupení vlády jednostranně zavázal přistoupit k celkovému zákazu užití proti-pěchotních min, a zároveň se zavázal vydat nezbytné pokyny a příkazy jednotlivým velitelům a bojovníkům k implementaci a dodržování takového zákazu.²⁶⁷ V obdobném duchu z důvodu stále většího zapojování dětí v ozbrojeném konfliktu, připravila organizace Geneva Call i formulář jednostranného prohlášení pro nestátní stranu z hlediska ochrany dětí. Jedná se o tzv. *Deed Commitment for the Protection of Children from the Effects of Armed Conflict*.²⁶⁸

Při uskutečňování jednostranných deklarácí bývá někdy nestátním stranám v konfliktu vytýkáno, že tak činí pouze z politických důvodů, bez skutečné snahy deklarované závazky MHP dodržovat.²⁶⁹ Takovému argumentu však lze úspěšně kontrovat, že i určitá politizace nestátní strany v konfliktu v tomto směru může mít pozitivní vliv. Neboť, stejně jako u státních ozbrojených složek, je dnes třeba počítat s nebývale vysokým tlakem veřejného mínění (formovaného médií) na dodržování toho, k čemu se strana zavázala. Z hlediska nejvíce obávané otázky, tj. možnosti změny jejího statusu, respektive přiznání určité formy legitimizace tím, že nestátní strana v konfliktu může činit kroky jako státní, lze konstatovat, že i jednostranné prohlášení může obsahovat patřičnou klauzuli. Tak, jako učinil „stát Puntaland“ v Somálsku v souvislosti s jeho přistoupením k „deed of commitment“, o dodržování zákazu protipěchotních min.²⁷⁰

²⁶⁵ Ukázka návrhu prohlášení viz na www.genevacall.org/themes/landmines.htm. (navštíveno dne 13. 2. 2012).

²⁶⁶ Anti-personnel mines and armed non-state actors viz www.genevacall.org/themes/landmines.htm. (navštíveno dne 13. 2. 2012).

²⁶⁷ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, *How Does Law Protect in War?*, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011, *Deed of Commitment under Geneva Call for Adherence to a Total Ban on Anti-Personnel Mines and for Cooperation in Mine Action*, Puntaland State of Somalia, Case No. 202, str. 1706.

²⁶⁸ Children and armed non-State actors. Vzhledem ke zvýšenému násilí zejména sexuální povahy na ženách při vedení ozbrojeného konfliktu se organizace Geneva Call začala věnovat i přípravě prohlášení pro nestátní stranu věnující se jejich ochraně. viz www.genevacall.org/themes/landmines.htm. (navštíveno dne 13. 2. 2012).

²⁶⁹ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 55, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁷⁰ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, *How Does Law Protect in War?*, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011, *Deed of Commitment under Geneva Call for Adherence to a Total Ban on Anti-Personnel Mines and for Cooperation in Mine Action*, Puntaland State of Somalia, Case No. 202, para 6. str. 1706.

Co se týče formy, respektive publicity daného prohlášení, z praxe vyplývá, že jej může nestátní strana učinit sama za sebe, anebo může využít stávajících mechanismů mezinárodního společenství. V této souvislosti se zejména jedná o služby MVČK, případně nestátní organizace, jako je Geneva Call apod.

3.3. Pravidla chování

V případě, že strany v konfliktu nejsou z jakýchkoli důvodů ochotné uzavřít speciální dohodu nebo učinit jednostranné prohlášení, lze uvést, že mezinárodní společenství v této souvislosti disponuje ještě jedním specifickým nástrojem. Jedná se o tzv. pravidla chování. Jde o to, že nestátní strana v konfliktu si sama sepíše určitá pravidla, kterými deklaruje, čím se její příslušníci mají řídit při vedení operací.²⁷¹ Skutečnost, že se jedná o vnitřní dokument, který nestátní straně nebyl vnucen nikým z venku, zároveň může v praxi sloužit jako skutečně významná pobídka k dodržování pravidel, které si nestátní aktér sám zvolil. Právě vnitřní povaha dokumentu navíc může mít významnější a často i konkrétnější dopad na samotný výcvik a šíření MHP mezi příslušníky nestátní strany v konfliktu, než ostatní veřejné deklarace.²⁷² Jelikož takováto „pravidla chování“ často suplují existenci vojenských manuálů, případně konkrétních pravidel nasazení, měla by konkrétní pravidla být co nejsrozumitelnější, aby byla jednoznačně pochopitelná všemi příslušníky.²⁷³

Pravidla chování byla sestavena nestátními stranami v konfliktu v souvislosti s ozbrojenými konflikty v Alžírsku, Kolumbii, Salvádoru, Pobřeží slonoviny, Libérii, Nepálu, Filipínách, Sierra Leone, Srí Lance a dalších.²⁷⁴ Velmi zajímavým příkladem existence vnitřních pravidel chování poslední doby, je například „*Code of Conduct for the Mujahideen*“

²⁷¹ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 56, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁷² Improving Compliance with International Humanitarian Law No. 10.10.03, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross, Geneva, October, 2003, str. 21; www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-oct-icrc.pdf (navštíveno dne 10. 1. 2012).

²⁷³ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 56 - 57, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

²⁷⁴ Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts“ (Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts) str. 57, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007. Více viz www.icrc.org (navštíveno dne 8. 2. 2012).

vydaný v roce 2009 Islámským emirátem v Afghánistánu, platným v rámci aktuálního ozbrojeného konfliktu v Afghánistánu.²⁷⁵ I když tento Code of Conduct neobsahuje žádný odkaz na ŽÚ a výslovně se odkazuje na právo šaría, jedná se o velmi zajímavý soubor základních pokynů, jakým způsobem postupovat v rámci vedení nepřátelství. Například je výslovně stanoveno, že kdo poruší daná ustanovení, bude za to odsouzen podle islámského práva anebo, že vynést trest smrti nad zadrženou osobou může pouze Imam nebo jeho zástupce.²⁷⁶

Vnitřní povaze „pravidel chování“ zároveň nebrání, aby jeho obsah byl zprostředkován například MVČK nebo jiným aktérem.

4. Závaznost specifických úmluv z oblasti MHP

V předchozí části této práce byl uveden přehled specifických úmluv z oblasti MHP aplikovatelných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu. Z daného vyplynulo, že se jedná o všechny specifické úmluvy z oblasti MHP, tj. o úmluvu na ochranu kulturních statků, úmluvu týkající se zákazu chemických zbraní, úmluvu o zákazu bakteriologických zbraní, úmluvu týkající se zákazu některých konvenčních zbraní, úmluvu o zákazu protipěchotních min a úmluvu zakazující kazetovou municí. O jejich aplikovatelnosti pro státní stranu v konfliktu, pokud je jejím signatářem, není pochyb. Jak je to však z hlediska jejich závaznosti pro nestátní stranu v konfliktu?

Podíváme-li se na znění jednotlivých speciálně zaměřených úmluv z oblasti MHP, pak z celého souboru dojdeme z hlediska jejich závaznosti ve formě smluvního pramene práva k velmi úzkému souboru dvou úmluv. Konkrétně se jedná o Úmluvu na ochranu kulturních statků z roku 1954 a její dva dodatkové protokoly z roku 1954 a z roku 1999. Sama úmluva výslovně hovoří o povinnosti „každé ze stran v konfliktu“ za situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu provádět alespoň ta jeho ustanovení, která se vztahují na ochranu kulturních statků.²⁷⁷ Podobně i její druhý dodatkový protokol z roku 1999 hovoří o nezbytnosti aplikace jeho ustanovení v případě „ozbrojeného konfliktu jiné než mezinárodní

²⁷⁵ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, How Does Law Protect in War?, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011, Case No. 260, Afghanistan, Code of conduct for the Mujahideen, str. 2325-2334.

²⁷⁶ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, How Does Law Protect in War?, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011, Case No. 260, Afghanistan, Code of conduct for the Mujahideen, para 4 a 8, str. 2326-2327.

²⁷⁷ Čl. 19 odst. 1 Vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.

povahy, který probíhá na území jedné ze stran“.²⁷⁸ V obou právních instrumentech je navíc explicitně zdůrazněno, že jeho aplikace nemá vliv na změnu právního postavení stran v konfliktu, a že obě strany v konfliktu mohou při jeho implementaci a aplikaci využít služeb UNESCO.

Další úmluvou, z jejíhož znění vyplývá výslovná nezbytnost její aplikace i pro nestátní stranu vnitrostátního ozbrojeného konfliktu je Úmluva o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, včetně jejího změněného Protokolu II týkajícího se zákazu nebo omezení použití min, nástrah a jiných podobných prostředků.²⁷⁹ Jak úmluva, tak i protokol ve svém článku 1 výslovně uvádí nezbytnost aplikace jejich ustanovení „v situaci uvedené ve společném článku 3 ŽÚ“, a proto je „každá ze strany v konfliktu povinna uplatňovat zákazy a omezení“ v něm obsažené.

5. Závaznost obyčejových pravidel MHP

Po přehledu smluvně-právních pramenů MHP platných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu a závazných pro nestátní stranu v konfliktu, ještě zbývá učinit rozbor aplikovatelnosti mezinárodních obyčejových pravidel MHP. Kromě důvodu závaznosti obyčejového práva pro nestátní stranu v konfliktu, je dále zajímavou otázkou k řešení, zda sama nestátní strana v konfliktu může přispět ke zformování platného mezinárodního obyčeje.

Obyčejová povaha společného článku 3 ŽÚ a tudíž jeho nezbytná aplikace nestátní stranou v konfliktu vyplývá minimálně ze dvou důvodů. Tou první je skutečnost, že Ženevské úmluvy dnes představují nejuniverzálněji akceptované mezinárodními smlouvy.²⁸⁰ Tou druhou je samotný obsahový význam, který společný článek 3 ŽÚ vykázal z hlediska ochrany obětí vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Proto lze konstatovat, že společný článek 3 ŽÚ dnes nesporně patří do souboru platných mezinárodních obyčejových norem. Jeho obyčejová povaha byla několikrát potvrzena i řadou rozhodnutí mezinárodních soudních

²⁷⁸ Čl. 22 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb.m.s. o přijetí Druhého protokolu k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.

²⁷⁹ Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky; a Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb.m.s. o změně Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky a o přijetí Protokolu o výbušných zbytcích války k této Úmluvě.

²⁸⁰ Ke dni 30. 4. 2012 bylo smluvní stranou všech 4 Ženevských úmluv 194 států mezinárodního společenství. Viz. www.icrc.org. (navštíveno dne 30. 4. 2012).

tribunálu.²⁸¹ Například ICTR v případě Akayesu uvedl, že „*dnes je zcela zřejmé, že ustanovení společného článku 3 získala status obyčejového práva*“.²⁸² Stejně tak i Studie MVČK k obyčejovému právu jej bez jakékoli pochybnosti zařadila mezi součást obyčejového práva.²⁸³

Jak je to však s povinností nestátní strany v konfliktu aplikovat DPII, či jeho vybraná ustanovení z důvodu jejich možné obyčejové povahy? Na rozdíl od situace panující u společného článku 3 ŽÚ je Studie MVČK v této otázce zdrženlivější. V žádném případě totiž nehovoří o obyčejové povaze DPII jako celku a ani neobsahuje konkrétní souhrn jednotlivých ustanovení, která by byla považována za obyčejová.

Jakým způsobem však postupovat, aby bylo možné v souboru norem DPII identifikovat ta ustanovení zároveň platná i z důvodu jejich obyčejové povahy? Zajímavý přístup zaujal například ICTY v případě Tadič, kde (jak upozorňuje L. Zegveld) zřejmě postupoval v duchu požadavků na samotnou aplikaci DPII.²⁸⁴ Článek 1 DPII totiž výslovně uvádí, že tento Protokol „*rozvíjí a doplňuje společný článek 3 ŽÚ*“.²⁸⁵ Na základě této systematiky tak dle L. Zegveld lze za obyčejové normy zřejmě považovat i článek 4 odst. 2 DPII, neboť jeho ustanovení poskytují základní záruky osob, které se nepřátelství přímo neúčastní nebo se již přestaly účastnit.²⁸⁶ Skutečnost, že porušení celého článku 4 DPII představuje zločin v mezinárodním obyčejovém právu, potvrdil například i Generální tajemník OSN ve své zprávě ohledně ustavení Speciálního soudu pro Sierra Leone.²⁸⁷ Z hlediska dalších ustanovení DPII, která mají obyčejovou povahu se zřejmě bude jednat o obsah článku 5 a 6 DP II, neboť tato ustanovení obsahují základní záruky zacházení u osob,

²⁸¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, para 79; Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 98; The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, September 1998, para 608, www.ictt.org (navštíveno dne 13. 1. 2012).

²⁸² „*it is today clear that the norms of Common Article 3 have acquired the status of customary law*“, ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, September 1998, para 608, www.ictt.org (navštíveno dne 13. 1. 2012).

²⁸³ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXX.

²⁸⁴ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 21; a Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 117.

²⁸⁵ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

²⁸⁶ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 20 – 21.

²⁸⁷ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 10; převzatý odkaz UN Secretary-General, Report on the establishment of a Special Court for Sierra Leone, para 545.

jejichž svoboda byla omezena, nebo osob, které jsou trestně stíhány.²⁸⁸ Do souboru obyčejových norem lze dále zřejmě zařadit i obsah článku 13 DPII, neboť ten se výhradně zaměřuje na poskytnutí ochrany civilního obyvatelstva. Tedy ochrany, která vyplývá ze dnes jedné z nejdůležitějších zásad MHP, tj. zásady rozlišování.²⁸⁹ Tato zásada požaduje, aby strany v konfliktu vždy povinně rozlišovaly mezi civilními osobami a kombatanty (bojovníky), a stejně tak mezi vojenskými a civilními cíli.²⁹⁰ Nestátní strana v konfliktu je tak při vedení svých akcí vázána obyčejovým zákazem útoku proti civilním osobám, a to s výjimkou případů, kdy se civilisté přímo účastní nepřátelství a po dobu takových akcí. Dané závěry s odkazem na příslušnou judikaturu mezinárodních tribunálů zároveň potvrdila i Studie MVČK o obyčejovém právu.²⁹¹

Další otázkou, kterou je nezbytné v souvislosti s rozbořením aplikace obyčejových norem nestátní stranou v konfliktu objasnit je otázka důvodu závaznosti takovýchto norem, a dále zda nestátní strana v konfliktu může přispět ke zformování jeho pravidel. I když se na první pohled může zdát, že se jedná o přílišné teoretizování, závazek aplikovat obyčejové normy MHP nestátní stranou v konfliktu vůbec není automatický.²⁹²

Nauka mezinárodního práva veřejného řadí mezinárodní obyčej jako jeden z dvou základních pramenů mezinárodního práva.²⁹³ Vychází se z dikce článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora, který kromě zmínky o mezinárodních úmluvách ve svém odstavci 1 písm. b), jako druhý pramen mezinárodního práva uvádí „*mezinárodní obyčej, jako důkaz obecné praxe přijaté za právo*“.²⁹⁴ Z daného znění tedy výslovně nevyplývá, že by tvůrci obyčeje mohli být pouze zástupci států, respektive pouze státní strana v ozbrojeném konfliktu. Proto, například L. Zegveld konstatuje, že i povstalci, tvoří-li nestátní stranu v konfliktu, mohou mít určitý vliv na tvorbu mezinárodního obyčeje.²⁹⁵ Někdy bývá dokonce uváděno, že největší „*problém mezinárodního obyčejového práva je, že pro své zformování*

²⁸⁸ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 20 – 21.

²⁸⁹ Její význam v oblasti obyčejového práva je možno také podtrhnout i skutečností, že ve Studii MVČK je jako první pravidlo uvedena povinnost stran v konfliktu vždy rozlišovat mezi civilisty a kombatanty (bojovníky). Pravidlo 1. J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 3.

²⁹⁰ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C.H.Beck, 2010, str. 208-229.

²⁹¹ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 7-8.

²⁹² V. Bílková, *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 80.

²⁹³ Jaké jsou prameny mezinárodního práva obsahuje čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora, www.icj-cij.org (navštíveno dne 14. 2. 2012).

²⁹⁴ Čl. 38 odst. 1b) Statutu Mezinárodního soudního dvora <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> (navštíveno dne 14. 3. 2012).

²⁹⁵ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 26.

*nebere dostatečně v úvahu praxi a opinio juris ozbrojených nestátních aktérů, ale pouze tu států“.*²⁹⁶

Nicméně většina odborníků se zatím stále kloní k výkladu, že obyčejové právo mohou tvořit pouze státy. Odůvodnění vidí ve všeobecně přijímané teorii mezinárodního práva ohledně podmínek vzniku mezinárodního obyčeje. Aby obyčejové pravidlo mohlo vzniknout, musí dojít ke kumulativnímu naplnění jak jeho materiálního (*usus longevus generalis*), tak jeho subjektivního prvku (*opinio necessitatis generalis*).²⁹⁷ Materiální prvek znamená, že musí docházet k určité „*dlouhodobé, opakované, nepřetržité, stejnorodé, dostatečně rozšířené a reprezentativní*“ praxi subjektů mezinárodního práva.²⁹⁸ Subjektivní prvek zase spočívá ve společném přesvědčení mezinárodního společenství o nezbytnosti dodržovat takové pravidlo (praxi).²⁹⁹ Z daného teoretického vymezení však vyplývají dvě sporné skutečnosti.

Tou první je, jaké prvky musí dané jednání, případně nejednání, v praxi obsahovat, aby mohlo být označeno za relevantní? Teorie mezinárodního práva se jejich skutečným obsahem zabývá neustále, stejně tak, jako se k ní vyjadřuje i judikatura MSD.³⁰⁰ Jako problematické se zejména jeví určení obsahu materiálního prvku, neboť se ve skutečnosti jedná o velmi široký soubor zdrojů, neomezující se pouze na znění vnitrostátních zákonů, předpisů a nařízení. Například ICTY v případě Tadič uvedl, že jelikož při daném vyhodnocení může být velmi složité dostat se na místo bojiště a vyhodnotit, jakým způsobem se jednotky státu skutečně chovají, je nezbytné spolehnout se na „*oficiální vyjádření státu, vojenské manuály a soudní rozhodnutí*“.³⁰¹ Právě z důvodu komplikovanosti určení relevantní praxe se tak zřejmě oproti materiálnímu prvku dostává do popředí subjektivní prvek obyčeje. Respektive například z judikatury ICTY je velmi zřejmé, že soud kladl větší důraz na prokázání subjektivního prvku obyčejového pravidla.³⁰²

Tou druhou spornou oblastí významnou z hlediska nestátní strany v konfliktu, je otázka související s materiálním výkladem prvku obyčeje. Tedy otázka o čí praxi subjektů se

²⁹⁶ A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Masien, International Law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, No. 881, March 2011, str. 62.

²⁹⁷ Č. Čepelka, P. Šturma, Mezinárodní právo veřejné, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003, str. 125 - 126.

²⁹⁸ V. Bílková, Zamyšlení nad Studií „Obyčejové mezinárodní humanitární právo“, Právník 10/2006, str. 2.

²⁹⁹ I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, 3. vydání, 2006, str. 96.

³⁰⁰ J.M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXXII; ICJ, North Sea Continental Shelf cases, Judgement, 20 February 1969, ICJ Reports 1969, str. 3.

³⁰¹ Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 99.

³⁰² L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 22 – 23; s odkazem například na případ Tadič a Kuprescić.

skutečně jedná. Někteří odborníci hovoří o „*praxi subjektů mezinárodního práva*“, ³⁰³ jiní však striktně uvádí, že toto naplňuje pouze „*praxe států*“. ³⁰⁴ Je tedy otázkou, zda lze praxi nestátní strany v konfliktu (pokud uznaných jako subjektů mezinárodního práva, pak jen s velmi specificky vymezenou „*funkční*“ subjektivitou) srovnat s praxí států (tradičních, plných a primárních subjektů mezinárodního práva) tak, aby tato praxe mohla také tvořit mezinárodní obyčejové právo.

Odpověď na tuto zásadní otázku má dvě roviny:

1. První rovinu tvoří závěry MVČK obsažené v jeho Studii o obyčejovém právu. Ta totiž operuje pouze s pojmem „*praxe států*“. Celá záležitost je vnímána v rovině, že praxe nestátních aktérů, známá zejména z prohlášení o dodržování konkrétních závazků MHP v daném konfliktu (jednostranná prohlášení, code of conduct apod.), netvoří praxi států. ³⁰⁵

2. Druhou rovinu tvoří přístupy mezinárodního společenství k samotné otázce, „z jakého titulu“ jsou nestátní aktéři MHP vázáni. Základ tohoto přístupu tkví ve výkladu obsahu ustanovení článku 38 Statutu MSD, který hovoří o obecné praxi přijaté za právo, aniž by specifikoval či limitoval, od koho dané pravidlo má vzejít. Za určitý náznak, že s celkovými proměnami mezinárodního společenství (slábnutí primární a jedinečné role států) dochází i k posunu ve výkladu v této oblasti, svědčí některá rozhodnutí mezinárodních tribunálů. Například ještě v roce 1996 MSD v posudku týkajícím se legality užití jaderných zbraní, když zkoumal, zda zákaz či jejich užití vyplývá z mezinárodního obyčejového práva, uvedl, že podstatou práva musí být „*aktuální praxe a opinio iuris států*“. ³⁰⁶ MSD zde tedy výslovně odkázal na praxi států a postojem nestátních aktérů se v žádném případě nezabýval. Nicméně ICTY již v roce 1999 ve svém závěru k případu Tadić naznačil určitý posun v tomto ohledu, neboť uvedl, že „*k chování nepřátelských států, vlád a povstalců i jiné faktory mohou být instrumentální při formování obyčejových pravidel*“. ³⁰⁷ Proto se ihned nabízí otázka, zda nestátní stranu v konfliktu je možno považovat za subjekt mezinárodního práva, respektive za subjekt mající mezinárodně-právní subjektivitu. Doktrína mezinárodního práva se zatím kloní k závěru, že ano. Nicméně, že se jedná o velmi omezenou subjektivitu, tzv. funkční, kdy jejím účelem je alespoň částečně vyrovnat přirozenou nerovnost stran v konfliktu s tím, že

³⁰³ V. Bílková, Zamyšlení nad Studií „*Obyčejové mezinárodní humanitární právo*“, Právník 10/2006, str. 2.

³⁰⁴ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXXII;

³⁰⁵ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXXVI;

³⁰⁶ ICJ, Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, para 64. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012).

³⁰⁷ Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 108.

oběma stranám ukládá stejnou povinnost dodržovat MHP.³⁰⁸ A proto i existence takovéto subjektivity je ve všech aspektech omezená pouze na situaci ozbrojeného konfliktu.

6. Závaznost mezinárodního práva lidských práv

V situaci ozbrojeného konfliktu je zvláště patrná různá systematika obou odvětví mezinárodního práva. Na rozdíl od mezinárodního práva lidských práv, MHP, i když v omezené a velmi specifické míře totiž počítá se závazky i pro další subjekty (mezinárodní organizace, jednotlivci, skupina naplňující požadavky pro národně-osvobozeněcká hnutí a Mezinárodní výbor Červeného kříže). Pro nestátního aktéra otázka povinnosti nebo zaručení výkonu lidských práv z žádné z lidsko-právní úmluvy přímo nevyplývá. Jediné výjimky z jinak nemožné přímé aplikace práva lidských práv nestátní stranou v konfliktu tak představují zákazy páchaní genocidy, určitých válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti.³⁰⁹

I přesto však s ohledem na osoby, jejichž práva byla narušena působením nestátního aktéra jako strany v ozbrojeném konfliktu, vzniká otázka, zda nestátním aktérům vznikají alespoň nepřímo určité povinnosti podle práva lidských práv? Právo lidských práv se na rozdíl od MHP obecně věnuje pouze vztahu mezi státem a jednotlivcem. A to navíc pouze jednosměrně tak, že pouze jednotlivci si na státu mohou určitá práva nárokovat, aniž by zde v tomto ohledu existovalo stejné reciproční právo státu vůči jednotlivci. Z tohoto důvodu například A. Clapham uvádí, že účelem práv lidských práv je zastavit přílišný zásah státu, omezit působení státní moci na úkor blahobytu konkrétních jednotlivců.³¹⁰ Toto konstatování je založeno na interpretaci rozsahu působení mezinárodních lidsko-právních úmluv. Přistoupili stát k určité lidsko-právní úmluvě, jednou z jeho základních povinností je zajistit její výkon vůči všem jednotlivcům v jeho „jurisdikci“.³¹¹ Aby tedy došlo k pozitivnímu určení o nezbytnosti aplikovat danou úmluvu, je klíčové vymežit pojem jurisdikce. Článek 1

³⁰⁸ V. Bílková, Právní postavení nestátní strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu v MHP – vybrané problémy, str. 14, příspěvek ve sborníku Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí ženevských úmluv z roku 1949, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 4/2009, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010.

³⁰⁹ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., International Human Rights Law, Oxford University Press, 2010, str. 151.

³¹⁰ A. Clapham, Human Rights A Very Short Introduction, Oxford University Press, 2007, str. 2.

³¹¹ Například čl. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod uvádí, že „Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.“ Viz. sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.; nebo čl. 2 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který uvádí, že „Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci...“, viz. vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

Evropské úmluvy o lidských právech (EÚLP) výslovně uvádí, že jejich ochrana se vztahuje na „každého, kdo podléhá jeho jurisdikci“.³¹² Víceméně obdobně je koncipována i právní úprava obsažená v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (MPOPP). Ta stanoví, že ochranu lze poskytnout „všem jednotlivcům na jeho území a podléhajícím jeho jurisdikci“.³¹³ Jak je to však s touto povinností z hlediska nestátní strany v konfliktu? Žádná lidskoprávní úmluva totiž přímo nezavazuje jiné entity než státy.³¹⁴

Jelikož smlouvou je vázán pouze subjekt, který se stal její smluvní stranou, nikoli její/jeho destinatář (jednotlivec), platí, že závazky vznikají pouze státu. Nicméně judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dál jen „ESLP“) (orgán zajišťující plnění závazků z EÚLP)³¹⁵ tento původně čistě vertikální vztah rozšířila i na tzv. nepřímé horizontální působení EÚLP v tom smyslu, že stát má povinnost zabránit porušování práv nejen ze své vlastní strany, ale také ze strany soukromých osob (viz. právo na život).³¹⁶ I když tedy obecně platí, že mezinárodní právo je „mezistátním právním systémem“, jednotlivci dnes stále častěji mají možnost dosáhnout svých práv přímo z mezinárodního práva.³¹⁷

Zajímavostí EÚLP je, že její aplikace není územně omezena.³¹⁸ Proto, výjimečně bývá dovozována i možnost její extraterritoriální aplikace, a to konkrétně tam, kde její signatářský stát vykonává „efektivní kontrolu“.³¹⁹ Výklad pojmu jurisdikce z hlediska nezbytnosti státu vykonávat „efektivní kontrolu“ byl ESLP rozpracován v případech *Loizidou v. Turecko*³²⁰ a *Kypr v. Turecko*³²¹. V obou případech se jednalo o vojenskou okupaci Turecka v severním Kypru. V případě *Loizidou* ESLP uvedl, že následkem vojenských akcí, stát vykonává efektivní kontrolu mimo oblast národního území.³²² V případě *Kypr* ESLP upřesnil, že

³¹² Čl. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod „Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.“, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

³¹³ Čl. 2 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech „Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci...“, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

³¹⁴ A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Masien, *International Law and armed non-state actors in Afghanistan*, *International Review of the Red Cross*, Volume 93, No. 881, March 2011, str. 64.

³¹⁵ Čl. 19 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, 1950.
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf.
(navštíveno dne 12. 4. 2012).

³¹⁶ F. Sudre, *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Masarykova Univerzita, Brno, 1997, str. 159.

³¹⁷ Y. Dinstein, *Human Rights in Armed Conflict: International Humanitarian Law in Human Rights in International Law, Legal and Policy Issues* ed. by T. Meron, Clarendon Press Oxford, 1984, str. 357.

³¹⁸ Čl. 1 hovoří pouze o pojmu „jurisdikce“, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

³¹⁹ F. Kalshoven, L. Zegveld, *Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law*, 4th edition, 2011, str. 272.

³²⁰ ECHR, *Loizidou v. Turkey*, judgment on preliminary objections 23 March 1995.

³²¹ ECHR, *Cyprus v. Turkey*, Application No. 25781/94, Judgment of 10 May 2001.

³²² ECHR, *Loizidou v. Turkey*, judgment on preliminary objections 23 March 1995, para 62.

vzhledem k „*efektivní celkové kontrole*“ Turecka nad územím Kypru, má Turecko přiměřeně k úrovni vykonávané kontroly na daném území pozitivní povinnost rozšířit aplikaci článku 1 EÚLP.³²³ Z hlediska působení nestátních aktérů je významné, že ke stejným závěrům dospěl ESLP i v případě působení nestátních aktérů. V případě „*Ilascu v. Moldova and Russia*“ ESLP uvedl, že ačkoli zde oficiálně šlo o jednání orgánů tzv. Podněsterské republiky (separatistů) (Transdniestrian separatist),³²⁴ jejich jednání spadá do rámce jurisdikce Ruska, neboť ze strany ruských orgánů byla prokázána „*efektivní pravomoc [„authority“] nebo vojenská, ekonomická, finanční a politická podpora [Ruska], a tudíž přinejmenším došlo k uplatňování rozhodujícího vlivu nad jejich orgány*“.³²⁵ Pojem „jurisdikce“ ve výkladu ESLP totiž v sobě zahrnuje výkon státní moci anebo efektivní kontrolu státu, byť nad „cizím“ územím, a proto je jeho obsah považován za širší než obsah pojmu „území“.

Nicméně ne veškeré aktivity ozbrojených sil státu nebo koaličních jednotek států v zahraničí znamenají, že nad cizím státem vykonávají efektivní kontrolu. Například v případě Bankovič, ve kterém se jednalo o stížnost poškozených osob za spojenecké útoky NATO na budovu srbského rádia a televizi v Bělehradě (1999), ESLP svoji jurisdikci prohlásil za nepřijatelnou. ESLP uvedl, že letecké útoky nepředstavují akt specifické ani jiné kontroly a nevedou samy o sobě k rozšíření jurisdikce útočícího státu nebo států.³²⁶ Z hlediska extraterritoriální aplikovatelnosti EÚLP je proto nezbytné, aby daný stát vždy na (nad) územím získal skutečnou efektivní kontrolu, a to zejména skrze území, neboť pouhé odpalování raket k jejímu prokázání nestačí.³²⁷

³²³ ECHR, Cyprus v. Turkey, Application No. 25781/94, Judgment of 10 May 2001, para 77.

³²⁴ Podněsterská republika představuje státní útvar vyhlášený ruskými separatisty v roce 1991. Dodnes nebyla uznána žádným státem mezinárodního společenství. Jedná se o část dnešní Moldávie, která se na mezinárodní úrovni jako stát prosadila.

³²⁵ ECHR, Ilascu and Others v. Moldova and Russia, 48787/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 July 2004, para 392.

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/414d9df64.html> (navštíveno dne 12. 4. 2012).

³²⁶ ECHR, Bankovič and Others v. Belgium and 16 other States, Application No. 52207/99, Grand Chamber Decision of 12 December 2001 (Admissibility), para 82.

³²⁷ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., International Human Rights Law, Oxford University Press, 2010, str. 161.

Část IV - Rozsah aplikace norem MHP platných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu

1. Rozsah aplikace společného článku 3 ŽÚ

Z hlediska právní úpravy vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů představuje společný článek 3 ŽÚ³²⁸ první ustanovení specificky přijaté k jeho právní regulaci. Nejen pro svůj historický význam, ale zejména pro nutnost jeho aplikace na skutečně veškeré vnitrostátní ozbrojené konflikty bývá tento článek označován za jedno z nejdůležitějších ustanovení MHP vůbec. Pro vyhodnocení rozsahu jeho konkrétní aplikace je nezbytné provést jeho klasifikaci. Jedná se o klasifikaci podle okolností, za kterých je možno jej aplikovat (**ratione materiae**), z hlediska subjektů, na které se vztahuje (**ratione personae**), z hlediska určení časové doby, kdy jej lze aplikovat (**ratione temporis**) a z hlediska území, na kterém je nezbytné jej aplikovat (**ratione loci**).

Z hlediska „**ratione materiae**“ se aplikace společného článku 3 ŽÚ vztahuje na „*ozbrojený konflikt, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran*“. Jak má však konkrétně vypadat situace, ve které by mohl být tento článek aplikován? Společný článek 3 ŽÚ žádnou další konkretizaci neobsahuje, a tudíž jediným vodítkem pro jeho aplikaci je, že se musí jednat o situaci znamenající ozbrojený konflikt. To však interpretaci jeho *ratione materiae* neusnadňuje, neboť pojem ozbrojený

³²⁸ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů

„V případě ozbrojeného konfliktu, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran, bude každá ze stran v konfliktu zavázána řídit se při nejmenším těmito ustanoveními:

1. S osobami, které se přímo neúčastní nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou, bude se za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepřiznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku.

Proto jsou a zůstávají zakázány v každé době a na každém místě, pokud jde o osoby nahoře zmíněné:

a) útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení, b) brání rukojmí,

c) útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení,

d) odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky uznané civilisovanými národy za nezbytné.

2. Ranění a nemocní budou sebráni a ošetřeni.

Nestranná lidumilná organizace, jako je Mezinárodní komitét Červeného kříže, může nabídnouti své služby stranám v konfliktu.

Strany v konfliktu se mimo to vynasadí, aby zvláštními dohodami byla uvedena v účinnost všechna ostatní ustanovení této úmluvy nebo jejích částí.

Použití předchozích ustanovení nebude mít vliv na právní postavení stran v konfliktu.“

konflikt není v ŽÚ ani v DP definován, a s jeho obsahovou náplní se vypořádala až nedávná judikatura mezinárodních trestních tribunálů.³²⁹

Z hlediska „**ratione personae**“ společný článek 3 ŽÚ uvádí, že „*každá ze stran v konfliktu*“ je zavázána se jím řídit. To znamená, že jak vládní (státní), tak nestátní strana v konfliktu jsou povinny dodržovat jeho ustanovení. Vzhledem k takto široké dikce jeho aplikace se tak aplikace společného článku 3 ŽÚ neomezuje jen na konflikt vertikálního typu, kdy se proti sobě střetávají vládní a povstalecké jednotky, ale je nezbytné jej vztáhnout i na vzájemný střet povstaleckých skupin, tedy na horizontální podobu vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

U „**ratione temporis a ratione loci**“ platí, že jelikož ustanovení společného článku 3 ŽÚ tyto oblasti blížeji nspecifikují, je třeba aplikovat obecná pravidla MHP. Z časového hlediska je tedy jeho aplikace vázána na vznik a ukončení ozbrojeného konfliktu. Respektive, jak upřesnil ICTY v případě Tadič, „*od zahájení ozbrojeného konfliktu, přes zastavení nepřátelských akcí, až po obecné uzavření míru, respektive v případě vnitřních konfliktů, dokud nebude dosaženo mírového urovnání*“.³³⁰ Z hlediska rozsahu území, na kterém je povinnost aplikovat společný článek 3 ŽÚ, pak je opět možno si vypomoci konstrukcí ICTY z případu Tadič. ICTY uvedl, že MHP platí „*pro celé území, které je pod kontrolou strany (rozuměj v konfliktu), bez ohledu na to, zda na něm aktuálně probíhají boje, či ne*“.³³¹

Jelikož společný článek 3 ŽÚ je nutno aplikovat skutečně v každém vnitrostátním ozbrojeném konfliktu³³², bez ohledu na jeho konkrétní účastnické strany anebo intenzitu vedení bojů, není překvapující, že se z obsahového hlediska nejedná o rozsáhlý a propracovaný soubor pravidel. A z dnešního pohledu se tak, vzhledem ke stále aktuálnější potřebě aplikace norem upravujících vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, může dokonce zdát poněkud skromný. Vysvětlení této skutečnosti tkví ve sporu o samotnou existenci společného článku 3 ŽÚ. Před jeho kodifikací totiž mezi státy panovala značná

³²⁹ Viz. například rozsudky ICTY ve věci Tadič se zaměřil na samotnou definici ozbrojeného konfliktu - Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70; ICTR ve věci Akayesu se soustředil spíše na dosažení samotného prahu ozbrojeného konfliktu a na rozdíl aplikace společného článku 3 ŽÚ a DP II - The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, September 1998, para 601 - 610, www.ictor.org (navštíveno dne 13. 1. 2012).

³³⁰ „International humanitarian law applies from the initiation of such armed conflicts and extends beyond the cessation of hostilities until a general conclusion of peace is reached; or in case of internal conflicts, a peaceful settlement is achieved“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

³³¹ „...the whole territory under the control of a party, whether or not actual combat takes place there“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

³³² Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 357.

obava, aby rebelům, teroristům anebo jiným osobám „bojujících“ nebo používajících násilné prostředky proti své vládě, a proto z pohledu vládních autorit páchajících trestnou činnost, nebyl poskytnut takový stupeň „ochrany“, který by je jednak podnítil k dalším akcím, a jednak státu nezabránil v možnosti uplatnit proti nim příslušné trestněprávní sankce.³³³

Jelikož však celé MHP je postaveno na principu respektu vůči lidské bytosti, byl i celý společný článek 3 ŽÚ vystaven na čistě humanitárním charakteru. A proto ani požadavek, aby s osobami bylo „za všech okolností zacházeno lidsky“³³⁴ nelimituje státy v jejich právu potlačit povstání.³³⁵ Humanitární charakter společného článku 3 ŽÚ má ještě jeden významný rozměr. Tím je, že jelikož jej strany musí aplikovat „za všech okolností“, došlo v mezinárodním právu zároveň k odstranění dříve běžně užívané zásady „negativní reciprocity“. Její podstatou bylo opatření ve formě represálií,³³⁶ kdy strana v konfliktu, která zjistila, že protistrana porušuje stanovená pravidla, pak na základě samotného zjištění také přestala dodržovat stanovená pravidla.³³⁷ To mělo za následek, že v praxi docházelo ke spirálovitému roztáčení násilí páchaného na nevinných obětech. Proto dnes platí, a to dokonce jako obyčejové pravidlo, že závazek dodržovat společný článek 3 skutečně nezáleží na recipročním základě.³³⁸

Z obsahového hlediska je společný článek 3 ŽÚ možno charakterizovat tak, že „obsahuje jeden obecný princip a čtyři bezpodmínečné povinnosti“.³³⁹ Obecný princip společného článku 3 ŽÚ spočívá v lidském zacházení s chráněnými osobami. Přičemž zároveň je doplněn o požadavek, aby se tak dělo bez jakékoli diskriminace, tj. bez „jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku“.³⁴⁰ Z daného obecného principu

³³³ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 57.

³³⁴ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

³³⁵ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 56.

³³⁶ V teorii mezinárodního práva představují represálie opatření (v podstatě nedovolená), kterých je však užíváno za účelem donucení protivníka k odstranění určitého stavu. Je to jako odplata za jeho protiprávní jednání.

V MHP represálie byly běžně používány ve snaze přinutit protivníka, aby dodržoval jeho ustanovení. Dnes jsou však normami MHP represálie proti řadě subjektů a objektům zakázány, např. proti raněným, nemocným, civilistům obecně, civilním a kulturním statkům atd. Více viz. I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, 3. vydání, 2006, str. 333; dále V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 240 - 242.

³³⁷ F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 73.

³³⁸ J.M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 499.

³³⁹ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 90.

³⁴⁰ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

na způsob jednání však bez dalšího vyplývá hned několik pojmů, které je třeba objasnit dříve, než bude přikročeno k samotnému rozboru souvisejících povinností.

Za prvé je nezbytné objasnit obsah pojmu „chráněná osoba“. Těmi se v ustanovení společného článku 3 ŽÚ mají na mysli „osoby, které se přímo neúčastní nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou“.³⁴¹ A za druhé obsah pojmu „lidské zacházení“. Autoři tohoto ustanovení však tento druhý pojem blíže nespecifikovali a místo toho se zaměřili na stručné vyjmenování skutečně těch nejzákladnějších jednání (bezpodmínečných povinností), která jsou proti chráněným osobám „zakázána v každé době a na každém místě“.³⁴²

Mezi zakázanými jednáními jsou na prvním místě uvedeny „útoky proti životu a zdraví“ [písm.a)]. Mezi tyto útoky je výslovně zařazena vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení. Jelikož se však jedná pouze o demonstrativní výčet, nic nebrání, aby podobné formy jednání byly také zařazeny pod tento zákaz, neboť jak uvádí komentář k ŽÚI, v této oblasti „je vždy nebezpečné jít do přílišných detailů//...//jeden nebude nikdy schop plně podchytit představivost budoucích trýznitelů“.³⁴³ Druhým zakázaným jednáním je „brání rukojmí“ [písm.b)], kdy účelem je, aby nebyly trestány nevinné osoby. I když se ve válce původně jednalo o celkem běžné jednání, důvodem pro zakázání takového jednání byla snaha skoncovat s praktikami kolektivních trestů, neboť ty svou povahou jdou proti současnému pojetí odpovědnosti.³⁴⁴ Další zakázané jednání spočívá v zákazu „útoků proti osobní důstojnosti, zejména ponižujícímu a pokořujícímu zacházení“ [písm.c)]. O jaké konkrétní zakázané zacházení se v tomto ohledu jedná, tento článek dále raději nevymezuje. Neboť zde stejně jako v bodě písmene a) platí, že čím více se seznam zakázaných jednání snaží být specifický, tím více je pak sám sobě omezujícím. Finálním zakázaným jednáním je „odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vynesenoho řádně ustanoveným soudem, poskytujícím soudní záruky uznané civilizovanými národy za nezbytné“ [písm.d)]. Tento zákaz především směřuje proti v praxi často uplatňovaným svévolným výkonům spravedlnosti (summary justice), u nichž je značná obava z nevratnosti takového trestu.³⁴⁵

³⁴¹ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

³⁴² Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

³⁴³ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 54.

³⁴⁴ J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 54.

³⁴⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 359.

Obecný princip lidského zacházení obsažený ve společném článku 3 ŽÚ je dále posílen povinností stran v konfliktu sebrat a ošetřit raněné a nemocné,³⁴⁶ což navazuje na samotný důvod zrodu „novodobého“ MHP v polovině 19. století.³⁴⁷ Respektive na situaci, která tehdy běžně panovala na bojištích, kdy zranění a nemocní vojáci byli plně ponecháni svému osudu. Jednak totiž neexistoval profesionálně proškolený personál věnující se poskytování ošetření raněným, a zároveň strany v konfliktu ani neměly povinnost poskytnout raněným první pomoc.³⁴⁸

Z výše uvedeného přehledu obsahu společného článku 3 ŽÚ je i přes skromný počet jeho ustanovení, zřejmý velmi široký záběr jeho použití. Záběr zaměřující se ve své aplikaci na samou podstatu existence vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, a tím pádem aplikující se automaticky bez nutnosti naplnění dalších specifických kritérií. Jeho ustanovení nejenže chrání, ale i zavazují skutečně všechny osoby účastníci se daného konfliktu, bez ohledu na jejich příslušnost ke státní nebo nestátní straně v konfliktu. Ustanovení navíc obsahuje závazky, které je třeba uplatňovat za všech okolností, v každé době a na každém místě, a tedy platné absolutně, nezávisle na protivníkovi.³⁴⁹

Co se rozsahu závazků týče, strany v konfliktu jsou výslovně vybízeny, aby „při nejmenším“³⁵⁰ aplikovaly požadavky na způsob zacházení v něm obsažených. To znamená, že pokud má strana v konfliktu zájem poskytnout vyšší úroveň ochrany, nic jí v tom nebrání. V praxi často dochází k situacím, kdy strana v konfliktu ve víře, že pokud bude dobře zacházet s příslušníky protistrany, bude tímto protivník motivován poskytnout jejich příslušníkům také lepší úroveň zacházení. K zajištění vyšší úrovně ochrany, například skrze uzavření „zvláštních dohod“ zároveň výslovně vybízí i společný článek 3 ŽÚ. Přičemž smyslem, takového požadavku je, aby se strany v konfliktu ve svých jednáních příliš nelimitovaly na poskytování humanitárního minima, neboť snahou MHP je, aby vždy došlo k co největší posílení ochrany obětí ozbrojených konfliktů.

³⁴⁶ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

³⁴⁷ Za skutečně první stálou úmluvu neomezující se na vedení konkrétního ozbrojeného konfliktu mezi konkrétními stranami je možno označit až Ženevskou úmluvu o zlepšení osudu raněných v poli z roku 1864.

³⁴⁸ Více viz. například J. Švejnoha, *Historie Mezinárodního Červeného kříže, Český červený kříž*, 2008; nebo například H. Dunant, *Vzpomínka na Solferino*, v českém překladu vydal Český červený kříž za pomoci Regionální delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Budapešti, I. vydání, Praha, 2004, www.cervenykriz.eu (navštíveno dne 13. 1. 2012).

³⁴⁹ J.S. Pictet editor, *Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, Geneva, ICRC, 1952, str. 51.

³⁵⁰ Spol. čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů uvádí, že strany se budou „při nejmenším“ řídit následujícími ustanoveními...

Další významnou částí společného článku 3 ŽÚ je, že vzhledem k nespornému významu MVČK v oblasti šíření, rozvoje a aplikace MHP,³⁵¹ bylo MVČK výslovně přiznáno právo „nabídnout své služby stranám v konfliktu“. Toto „právo humanitární iniciativy“³⁵² znamená, že MVČK je, na rozdíl od jiných organizací, specificky oprávněn stranám v zbrojeném konfliktu nabídnout své služby.³⁵³ Humanitární iniciativa ze strany MVČK v praxi například spočívá v dodávkách zdravotnického materiálu, v zajištění dostupné lékařské péče apod. Přičemž pro strany v konfliktu zároveň dané ustanovení neobsahuje žádné povinnosti ani závazek iniciativu přijmout, a proto na jednání MVČK nebo případně jiné obdobné humanitární organizace nelze pohlížet jako na vměšování se do konfliktu. V případě MVČK by se například navíc jednalo o přímý rozpor se „zásadou nestrannosti“, tj. jedním ze základních principů celého Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce.³⁵⁴

Poslední ustanovení, které společný článek 3 ŽÚ obsahuje, se týká konstatování, že jeho uplatňování nebude mít žádné „de iure“ účinky na změnu statusu stran v konfliktu.³⁵⁵ Tím, že toto ujištění bylo do textu společného článku 3 ŽÚ výslovně zahrnuto, tak došlo „k obměkčení“ i těch nejzarytějších odpůrců přijetí právní úpravy vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Největší obavou zástupců vládních delegací totiž bylo, aby zavedení jakékoli právní úpravy pro vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu „neotevřelo povstalcům dveře“ pro jejich legitimní uznání za bojující stranu. Proto někdy bývá uváděno, že i přes nesporný humanitární význam všech ostatních ustanovení společného článku 3, je právě tato část považována za zásadní.³⁵⁶ Tato část je však významná nejen pro státní stranu v konfliktu. I když ji „de iure“ nepřiznává status „legální“ strany v konfliktu, i přesto nestátní straně poskytuje určitou míru práv a povinností, neboť tyto práva a povinnosti se mají vztahovat na všechny (obě) strany v konfliktu. Nestátní strana v konfliktu se tak například

³⁵¹ Viz. čl. 4 odst. 1 písm. c), d), g), Statutu Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003, www.icrc.org (navštíveno dne 13. 1. 2012)

³⁵² Právní základ na straně MVČK tvoří čl. 4 odst. 2 Statutu Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003, www.icrc.org (navštíveno dne 13. 1. 2012)

³⁵³ J.S. Pictet editor, *Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, Geneva, ICRC, 1952, str. 57 - 58.

³⁵⁴ Zásada nestrannosti znamená, že při výkonu činností „nelze činit rozdíl na základě národnosti, rasy, vyznání, třídních nebo politických názorů. Je usilováno o zmírnění utrpení jednotlivců, kdy jediným vodítkem jsou pouze jejich potřeby, a kdy je dána přednost těm nejnaléhavějším případům neštěstí.“, Základní principy Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce byly vyhlášeny na 20. Mezinárodní konferenci Červeného kříže konané v roce 1985 ve Vídni. Toto znění pochází z jejich revidovaného znění přijatého na 25. Mezinárodní konferenci Červeného kříže, která se konala v Ženevě v roce 1986. www.icrc.org (navštíveno dne 13. 1. 2012).

³⁵⁵ „použití předchozích ustanovení [rozuměj předchozí odstavce společného článku 3 ŽÚ] nebude mít vliv na právní postavení stran v konfliktu“ Společný čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů.

³⁵⁶ J.S. Pictet editor, *Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, Geneva, ICRC, 1952, str. 60.

nemusí obávat, že by s ní státní strana z důvodu jejich „rebelie proti vládě“ zacházela nelidsky apod.

Závěrem rozboru společného článku 3 ŽÚ je tak možno konstatovat, že i přes jeho velmi limitovaný obsah a zjevné nedostatky spočívající například v neexistenci kontrolních a sankčních mechanismů, je díky jeho aplikovatelnosti na skutečně každý vnitrostátní ozbrojený konflikt nepochybně zvýšena ochrana řady obětí ozbrojených konfliktů. Jeho obsahový význam byl také opakovaně potvrzen i řadou mezinárodních soudních tribunálů. Například MSD v případě Nicaragua uvedl, že společný článek 3 ŽÚ obsahuje „základní hodnoty lidství“ (elementary considerations of humanity). Přičemž, jak dále uvedl, vzhledem k tomu, že společný článek 3 ŽÚ skutečně představuje „*minimální standard*“ (minimal yardstick), je třeba jeho obsah aplikovat i v případě mezinárodního ozbrojeného konfliktu.³⁵⁷ Tato hodnocení byla následně potvrzena ICTY například v případech Tadič³⁵⁸ nebo Martič³⁵⁹. Jeho právní úprava se konkrétně vztahovala na vedení ozbrojených konfliktů v Alžírsku, Belgickém Kongu, Nigérii nebo v Salvadoru.³⁶⁰ Ze současných vnitrostátních ozbrojených konfliktů je možno jmenovat například Afghánistán.³⁶¹

2. Rozsah aplikace DPII

Druhým smluvním pramenem upravujícím vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů je **Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí konfliktů nemajících mezinárodní charakter (DPII)**.³⁶² I přes dramatické okolnosti, které předcházely přijetí jeho textu,³⁶³ došlo tímto krokem v roce 1977 k významnému rozšíření

³⁵⁷ „Article 3 which is common to all four Geneva Conventions...//.....there is no doubt...//....that, ...//....constitute a minimum yardstick, in addition to the more elaborate rules ...// to international conflicts.....“; „and they are rules which, in the Court's opinion, reflect what the Court in 1949 called -elementary considerations of humanity - “. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment, ICJ Reports, 1986, para 218, para 218.

³⁵⁸ Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 93.

³⁵⁹ ICTY, The Prosecutor v. Milan Martić, Case No. IT-95-11-I, March 8, 1996, para 15.

³⁶⁰ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007, str. 99.

³⁶¹ J. Pejic, The Protective scope of Common Article 3: more than meets the eye, International Review of the Red Cross, Volume 93, Number 881, March 2011, str. 194.

³⁶² Viz. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o sjednání Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI) a Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

³⁶³ Státy se opět zejména obávaly přílišných zásahů do jejich suverenity. Více viz. například Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva

předchozí skromné úpravy konfliktů nemezinárodní povahy. Tím, že v článku 1 DPII je explicitně uvedeno, že DPII „rozvíjí a doplňuje společný článek 3 Ženevských úmluv“,³⁶⁴ došlo k zajištění rozšířené a komplexnější ochrany obětí vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Ochrana zavedená v DPII je zcela záměrně založená na systematickém doplnění základních humanitárních principů o ustanovení detailněji upravující způsoby lidského zacházení, ochranu a péči raněným, nemocným a trestancům, a ochranu civilního obyvatelstva. Přijetím DPII a jeho následnou ratifikací jednotlivými státy (dnes se jedná celkem o 166 států³⁶⁵) tak došlo k významnému zdůraznění samotného „raison d’etre“ DPII.³⁶⁶

Z obsahového hlediska je specifikem DPII jeho preambule. Na diplomatické konferenci k přijetí dodatkových protokolů k ŽÚ si totiž státy byly velmi dobře vědomy vzájemných rozporů ohledně přístupu a rozsahu regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Z tohoto důvodu je významná, že se nakonec do preambule DPII podařilo prosadit dva velmi významné odkazy, které značně napomáhají při jeho interpretaci. První odkaz obsahuje připomínku, že DPII není jediným dokumentem věnujícím se „základní ochraně lidské osobnosti“, nýbrž že daná ochrana také vyplývá z „mezinárodních dokumentů vztahujících se k lidským právům“. Druhý odkaz zase stranám v konfliktu připomíná, že „v případech, které nejsou upraveny platným právem, zůstává lidská osobnost pod ochranou zásad humánnosti a požadavků společenského vědomí“. Tedy téměř identické znění tzv. Martensovy klauzule.³⁶⁷ Jejím účelem totiž bylo formulovat postup, jakým způsobem mají strany v konfliktu jednat v situacích, které by nebyly upraveny platným právem (ani smlouvou ani obyčejem).³⁶⁸ Martensova klauzule byla obsažena již v preambuli k Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1899 a 1907³⁶⁹, a dnes ji lze díky

1987, para 4337 – 4418; dále V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 101 - 106.

³⁶⁴ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

³⁶⁵ Stav k 23. 1. 2012. www.icrc.org (navštíveno dne 23. 1. 2012).

³⁶⁶ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4431.

³⁶⁷ Klauzule nese označení „Martensova“, neboť ji na diplomatické konferenci v Haagu v roce 1899 poprvé formuloval ruským právníkem a diplomatem Fjodorem Fjodorovičem Martensem. Více viz. například J. Fuchs, Mezinárodní humanitární právo, AVIS, Praha 2007, str. 16.

³⁶⁸ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008

³⁶⁹ Její doslovné znění: „Dokud by nemohl býti sepsán úplnější válečný zákoník, pokládají Vysoké smluvní strany za prospěšné stanovit, že v případech, které nejsou pojaty v ustanoveních řádu jimi přijatého, obyvatelstvo a válečníci zůstanou pod ochranou a vládou zásad mezinárodního práva, jak jsou patrné z existujících obyčejů mezi civilizovanými národy, ze zákonů lidskosti a z požadavků veřejného svědomí“. Text viz. Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva, II. Díl, Správa sociálního zařízení, 1993, str. 16.

jejímu dlouhotrvajícímu a stále aktuálnímu významu označit za součástí mezinárodního obyčejového práva.³⁷⁰ I přes její nesporný význam však v praxi stále nepanuje jednoznačná shoda ohledně jejího obsahového významu. Někteří odborníci v jejím znění spatřují odkaz k morálce, svědomí, jiní naopak k lidským právům.³⁷¹ Ať už je to tak či tak, její přetrvávající význam

tkví v tom, že upozorňuje, že žádná kodifikace nemůže nikdy být úplná. A proto v souhrnu zabraňuje mylnému domnění, že to, co není výslovně zakázáno platnými smlouvami, je legální.³⁷² V tomto ohledu například M. Sassoli také zdůrazňuje, že „*odpovědi na otázky týkající se ochrany obětí válek nelze nalézt výhradně skrze čistě pozitivistický přístup*“.³⁷³

Rozsah aplikace DPII lze, stejně jako u společného článku 3 ŽÚ, klasifikovat podle různých okolností, za kterých jej lze uplatňovat. Tedy podle působnosti věcné (**ratione materiae**), podle působnosti osobní (**ratione personae**), podle působnosti časové (**ratione temporis**) a podle působnosti místní (**ratione loci**).

Z hlediska působnosti „**ratione materiae**“ platí, že DPII je nezbytné aplikovat bez ohledu na rozhodnutí stran v konfliktu. Tedy automaticky, ihned, jakmile jsou splněny materiální podmínky jeho spuštění.³⁷⁴ Nicméně ne každý vnitrostátní ozbrojený konflikt (pohybující se od krátkodobé rebelie, která však dosáhne intenzity ozbrojeného konfliktu, až po plně rozjetou občanskou válku) v praxi vyhoví podmínkám pro spuštění aplikaci DPII (na rozdíl od společného článku 3 ŽÚ).³⁷⁵ Aniž by DPII obsahoval definici ozbrojeného konfliktu, k vymezení své *ratione materiae* obsahuje několik vodítek spočívajících v pozitivním i negativním vymezení jeho rámce. Za prvé jeho článek 1 odst. 1 uvádí, že DPII se vztahuje „*na všechny ozbrojené konflikty, které nejsou obsaženy v článku I Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I)*“.³⁷⁶ Tedy, že DPII se neaplikuje v situaci ozbrojeného konfliktu mezi dvěma nebo více státy, stejně tak, jako v konfliktech, kdy národy bojují proti

³⁷⁰ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, *How Does Law Protect in War?*, Volume I, Third Edition, Geneva, 2011, *Sources of Contemporary International Humanitarian Law*, str. 159.

³⁷¹ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*. C. H. Beck, 2010, str. 27 – 29.

³⁷² *Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 55.

³⁷³ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, *How Does Law Protect in War?*, Volume I, Third Edition, Geneva, 2011, *Sources of Contemporary International Humanitarian Law*, str. 159.

³⁷⁴ *Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4459.

³⁷⁵ F. Kalshoven, L. Zegveld, *Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law*, 4th edition, 2011, str. 143.

³⁷⁶ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, aby uplatnily své právo na sebeurčení.³⁷⁷ Za druhé DPII zároveň obsahuje i negativní vymezení své aplikace. Jeho článek 1 odst. 2 výslovně uvádí, že DPII se nebude aplikovat „*v případech vnitřních nepokojů a napětí, jako jsou vzpoury, izolované a sporadické násilné činy a ostatní činy podobné povahy, které se nepovažují za ozbrojené konflikty*“. Z hlediska situace, která tehdy panovala v mezinárodním společenství, bylo zahrnutí tohoto odstavce do obsahu DPII zcela nezbytnou podmínkou jeho přijetí, neboť ze strany mezinárodního společenství došlo k potvrzení inherentního práva států potlačit vnitrostátní akce povstalců, aniž by takovéto sporadické akce spadly do režimu mezinárodního práva. Tímto explicitním vymezením byla zároveň položena i relativně ostrá hranice pro určení tzv. dolního prahu ozbrojeného konfliktu. I když, jak bylo již uvedeno, přesné vymezení momentu, od kdy je danou situací již nutno považovat za ozbrojený konflikt, je předmětem častých sporů a záleží na „ad hoc“ interpretaci všech souvisejících relevantních faktorů. To, že téma státní suverenity, respektive vymezení hranic, kam až státy jsou ochotny nechat mezinárodní společenství nahlížet, v souvislosti s událostmi tradičně považovanými za čistě vnitrostátní, hrálo v momentě formulace obsahu a rozsahu DPII tu nejzásadnější roli, potvrzuje i obsah článku 3 DPII. Tento článek nazvaný „Nevměšování“, uvádí, že DPII nelze aplikovat s cílem zasáhnout do suverenity států, a že ani jeho ustanovení nelze vykládat jako oprávnění cizího státu k vměšování se do daného konfliktu. Podle *ratione materiae* je aplikace DPII spuštěna tehdy, pokud na území smluvní strany DPII dojde ke konfliktu mezi vládní (státní) stranou na jedné straně a nestátní stranou na straně druhé.

Jaké znaky nebo prvky musí splnit skupina, aby představovala vládní stranu v konfliktu, zde uvedeno není. A proto, to v každém státě bude vyplývat z jeho vnitrostátního zákonodárství. Nicméně určitou inspiraci z hlediska jejich složení a struktury lze nalézt ve znění článku 43 DPII vztahujícího se na vedení mezinárodních ozbrojených konfliktů, který uvádí, že ozbrojené síly strany v konfliktu se skládají „*ze všech organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením osob odpovědných této straně za jednání svých podřízených*“.³⁷⁸

U nestátní strany v konfliktu DPII naopak z hlediska jejich charakteristik obsahuje konkrétní požadavky, které takováto strana musí splnit. Podle článku 1 musí nestátní strana v konfliktu představovat takovou skupinu, jejíž „*disidentské ozbrojené síly nebo jiné*

³⁷⁷ Čl. 1 odst. 3, 4 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

³⁷⁸ Čl. 43 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

organizované skupiny vykonávají pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí jejího území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat tento Protokol“. Z daného vymezení vyplývá, že nestátní strana v konfliktu bez ohledu na své označení, je povinna splnit řadu podmínek. Konkrétně musí kumulativně prokázat splnění následujících požadavků:

1. mít odpovědné velení;
2. být schopna kontrolovat určitou část území daného státu;
3. vést trvalé a koordinované vojenské operace;
4. dodržovat ustanovení DPII.

Odpovědné velení u nestátní strany v konfliktu požaduje, aby v dané skupině existoval určitý stupeň organizace, hierarchie nebo vnitřní struktury. Takový vnitřní systém může být, obdobně jako u ozbrojených sil vládní strany v konfliktu, založen na vztahu nadřízenosti a podřízenosti. I když, jak uvádí komentář k DPII důležitější než formální hierarchická struktura, je faktický způsob organizace skupiny a udržování její disciplíny.³⁷⁹

Druhá podmínka spočívající ve schopnosti **kontrolovat určitou část území**, ve kterém probíhá daný konflikt, je v podstatě korelací k výkonu státní moci na daném území. Pro nestátní stranu v konfliktu je velmi důležité, aby byť i krátkodobě, byla schopna vykonávat kontrolu určité části území,³⁸⁰ neboť to jí zároveň vytvoří předpoklad ke splnění dalšího požadavku, vést „trvalé a koordinované vojenské operace“. Proto tento požadavek čistě „funkční“ povahy se v praxi neodvozuje od počtu přítomných příslušníků působících na určitém místě nebo době jejich setrvání,³⁸¹ ale míří na jejich schopnost „vykonávat moc“ nad danou oblastí.³⁸²

Třetím požadavkem je, aby nestátní strana v konfliktu vykonávala **trvalé a koordinované vojenské operace**. Jeho podstatou je, aby došlo k odlišení sporadických násilných činů kriminální povahy typu „udeř a uteč“ od skutečně vojenských akcí, které mají rozsáhlejší charakter.³⁸³ Proto mezinárodní společenství po nestátní straně v konfliktu

³⁷⁹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4463.

³⁸⁰ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 109.

³⁸¹ A. Bellal, G. Giacca, S. Casey-Masien, International Law and armed non-state actors in Afghanistan, International Review of the Red Cross, Volume 93, No. 881, March 2011, str. 58.

³⁸² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4467.

³⁸³ F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 143.

vyžaduje, aby v jejich operacích bylo možno nalézt určitou kontinuitu a vytrvalost, a tudíž, aby se jednalo o akce předem naplánované a následně i v souladu s daným plánem uskutečněné.³⁸⁴

Poslední požadavek spočívající v zajištění **souladu vedení operací s normami DPII** doplňuje a zároveň kompletuje všechny tři předchozí požadavky. Zahrnutí této podmínky pro nestátní stranu v konfliktu má pro mezinárodní společenství zásadní význam, a proto bývá často za „rozhodující kritérium“, ohledně splnění všech požadavků.³⁸⁵ Jeho podstatou je, že by nestátní strana v konfliktu měla vytvořit takové podmínky, aby v rámci jejich skupiny bylo zajištěno dodržování platných norem. V žádném případě nestačí pouhá subjektivní ochota dané normy dodržovat. Nicméně, jak uvádí V. Bílková „v praxi se hranice mezi ní a objektivním faktorem stírá“, a proto bývá dovozováno, že DPII vlastně znovu zavádí zásadu reciprocity, avšak tentokrát „jednostranně koncipovanou“, protože povinnost státu aplikovat DPII je zde spojována s jeho respektováním nestátní stranou v konfliktu.³⁸⁶ Stejně, jako u státní strany v konfliktu, jde o to, aby dodržování DPII nekončilo u individuálního jednotlivce, ale aby se k němu zavázala skupina jako celek.

Z provedeného rozboru *ratione materiae* DPII tedy vyplývá, že jelikož DPII požaduje, aby jednu ze stran konfliktu vždy tvořili ozbrojené síly Vysoké smluvní strany (státu), pak se jeho aplikace vztahuje pouze na vnitrostátní ozbrojené konflikty vertikálního typu. Dále vzhledem k požadavku, aby nestátní strana v konfliktu byla schopna kontroly nad určitou částí území, že se jedná o vertikální konflikt „vysoké intenzity“. Stranou právní úpravy DPII tak zcela zůstávají vzájemné střety nestátních aktérů (horizontální konflikty) a konflikty nízké intenzity, kdy nestátní strana není schopna teritoriální kontroly území. Proto, je bohužel nezbytné konstatovat, že i když právní úprava DPII byla přijata k „zajištění lepší ochrany obětí ozbrojených [vnitrostátních] konfliktů“, jeho velmi striktní podmínky na spuštění jeho aplikace v praxi velmi omezují jeho použití.

Z hlediska „*ratione personae*“ se DPII vztahuje na všechny strany v konfliktu. Na rozdíl od společného článku 3 ŽÚ však DPII neobsahuje výslovné ujištění o takovémto rozsahu. Nicméně, jelikož článek 1 DPII uvádí, že se musí vždy jednat o konflikt mezi ozbrojenými silami (vlády) a povstaleckými skupinami, pak lze z daného vyvodit, že jeho

³⁸⁴ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4469.

³⁸⁵ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4469.

³⁸⁶ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 110.

obsah zavazuje skutečně všechny strany v konfliktu. Navíc článek 2 DPII výslovně uvádí, že se jeho ochrana bude vztahovat na „všechny osoby“, které jsou postiženy daným konfliktem. Tudíž, jak uvádí komentář MVČK jeho ochrana se vztahuje skutečně na „všechny obyvatele země zapojené do konfliktu“, bez ohledu na jejich národnost.³⁸⁷

Z hlediska působnosti „ratione loci“ a „ratione temporis“ DPII neobsahuje žádná specifika. V obou případech je tedy nezbytné vyjít z obecné aplikace MHP a zejména judikatury ICTY z případu Tadič. U rozboru „ratione loci“ ICTY uvedl, že MHP platí „pro celé území, které je pod kontrolou strany (rozuměj v konfliktu), bez ohledu na to, zda na něm aktuálně probíhají boje, či ne.“³⁸⁸ Z hlediska „ratione temporis“ ICTY uvedl, že MHP se aplikuje „od zahájení ozbrojeného konfliktu, přes zastavení nepřátelských akcí až po obecné uzavření míru, respektive v případě vnitřních konfliktů, dokud nebude dosaženo mírového urovnání“.³⁸⁹

Srovnáme-li celkovou působnost DPII s působností společného článku 3 ŽÚ, pak dospějeme k závěru, že zásadně se liší pouze působnost „ratione materiae“. DPII totiž svou věcnou působnost předpokládá pro velmi úzký okruh vnitrostátních ozbrojených konfliktů.³⁹⁰ Naopak působnosti osobní, místní a časové jsou v obou instrumentech řešeny identicky.

2.1. Obsah DPII

I z obsahového hlediska je již na první pohled zřejmý vztah DPII ke společnému článku 3 ŽÚ. Přičemž toto konstatování nejenže explicitně vyplývá z článku 1 odst. 1 DPII, který uvádí, že „tento Protokol rozvíjí a doplňuje společný článek 3 Ženevských úmluv“, ale lze jej jednoduše vyčíst již letmým pohledem na obsah ustanovení obsažených v DPII.

Obsah ustanovení DPII byl již od počátku koncipován tak, aby v situacích jeho aplikace poskytl ochranu „všem osobám postiženým ozbrojeným konfliktem“.³⁹¹ Podle článku

³⁸⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4489.

³⁸⁸ „...the whole territory under the control of a party, whether or not actual combat takes place there“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

³⁸⁹ „International humanitarian law applies from the initiation of such armed conflicts and extends beyond the cessation of hostilities until a general conclusion of peace is reached; or in case of internal conflicts, a peaceful settlement is achieved“, Prosecutor v. Duško Tadič, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para 70.

³⁹⁰ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo. C. H. Beck, 2010, str. 364.

³⁹¹ Preamble k Dodatkovému protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

4 DPII se zejména se jedná o „*všechny osoby, které se přímo neúčastní, nebo které se přestaly účastnit nepřátelských akcí*“. Pod ochranu DPII tak lze zahrnout všechny civilisty (mírumilovné a neúčastněné osoby) i osoby, které jsou tzv. hors de combat, což je specifický termín užívaný v MHP pro osoby, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou.³⁹² Obdobně jako u společného článku 3 ŽÚ, je jednotlívým prvkem způsobu ochrany takovýchto osob přísný zákaz jejich diskriminace. Tedy jakéhokoli jednání, které spočívá v nepříznivém rozlišování založeném na „*rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženství, víře, politickém nebo jiném názoru, národním či sociálním původu nebo jiném stavu nebo jakémkoli jiném podobném kritériu*“ [článek 2 odst.1].

Z hlediska systematiky je po úvodních všeobecně platných ustanoveních DPII dále rozčleněn na 3 části. Za prvé se jedná o **část II DPII** pojednávající o „**humánním zacházení**“. V této části jsou pro strany v konfliktu stanoveny povinnosti ohledně zajištění základních záruk pro osoby, které se „*přímo neúčastní nepřátelství anebo se již přestaly účastnit*“ [článek 4 odst.1] a dále „*osob zbavených svobody z důvodů souvisejících s ozbrojeným konfliktem*“ [článek 5 odst.1].

Článek 4 věnující se základním zárukám, kromě připomenutí, že s danými osobami „*musí být za všech okolností zacházeno humánně bez jakéhokoli nepříznivého rozdílu*“, ještě specificky vyjmenovává, jaká jednání jsou proti těmto osobám „*v každé době a na každém místě*“ zakázána. Jelikož daná ustanovení představují zákazy absolutní povahy, strany v konfliktu se od nich nesmí v žádném případě odchýlit.³⁹³ Konkrétní, avšak netaxativním způsobem vyjmenované zákazy odporující lidskému zacházení primárně vycházejí z jednání zakázaných již společným článkem 3 ŽÚ. Tedy zákazů ve formě ohrožování života, vražda, mučení, braní rukojmí, urážky proti osobní důstojnosti apod. Přínosem DPII je, že tyto zákazy dále rozšířil a doplnil o další jednání, která jsou absolutně zakázána. Do jeho ustanovení byl konkrétně zahrnut zákaz „*kolektivních trestů*“, „*teroristických činů*“, „*otroctví a obchodu s otroky ve všech jeho formách*“ a „*plenění*“, a to i ve formě „*hrozeb*“ k daným jednáním [článek 4 odst. 2], tedy zákazů jednání majících svůj základ v oblasti práva lidských práv. V. Bílková v této souvislosti například uvádí, že mezinárodní společenství se při formulaci

³⁹² F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 68.

³⁹³ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4528.

zákazů inspirovalo zejména úroveň ochrany lidských práv kodifikových v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.³⁹⁴

Za skutečně velmi významný přínos regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů je z obsahu DPII možno označit zařazení zvláštní péče věnující se ochraně dětí. Podle článku 4 odst. 3 DPII mají strany v konfliktu povinnost dětem poskytnout „*péči a pomoc*“. To znamená, že kromě toho, že mají povinnost dětem poskytnout vzdělání a výchovu, jsou zároveň povinni i přijmout opatření ke sjednocování rozdělených rodin, a dále v případě nutnosti a se souhlasem rodičů zároveň zajistit přemístění dětí do bezpečnějších oblastí. Vložením daného ustanovení do systematiky DPII, tak poprvé na mezinárodní úrovni došlo i pro oblast vnitrostátních ozbrojených konfliktů skutečně ke značnému posílení ochrany dětí, tj. v terminologii MHP kategorii zvláště ohrožených civilních osob v případě ozbrojených konfliktů.³⁹⁵ Dalším zásadním přínosem DPII z hlediska ochrany dětí bylo, že vůbec poprvé na mezinárodní úrovni došlo k závaznému řešení problematiky zapojování „dětských bojovníků“. DPII totiž regulací náboru dětí a způsobu zacházení s nimi zareagovalo na častý problém vnitrostátních ozbrojených konfliktů, kdy zejména nestátní strany v konfliktu do vedení nepřátelství rádi zapojovali děti. Jako hranice, do kdy nesmí být děti povolávány do ozbrojených sil, a do kdy se nesmí účastnit nepřátelství, byl stanoven věk 15-ti let [článek 4 odst.3 písm. c)]. Přičemž pro zachování patřičné úrovně ochrany dětí, DPII výslovně uvádí, že v případě, že dojde k porušení tohoto zákazu a děti mladší 15-ti let se zúčastní nepřátelství a jsou zajaty, tato skutečnost nemění povinnosti stran v konfliktu z hlediska jejich předvídané pomoci a ochrany vůči dětem [článek 4 odst.3 písm. d)].

Druhý článek DPII věnující se humánnímu způsobu zacházení [článek 5] obsahuje výčet zvláštních záruk, kterými jsou strany v konfliktu povinny řídit se ve vztahu k osobám, které se ocitly v jejich moci. Tyto záruky se uplatňují jako nadstavba nad základními (obecnými) zárukami lidského zacházení obsaženými v článku 4 DPII. Jejich význam spočívá ve skutečnosti, že během ozbrojeného konfliktu se může řada osob (i cizinců), z různých důvodů dostat do moci protivníka. Pro všechny zadržené nebo internované osoby tak tyto záruky často na velmi dlouhou dobu představují jediné garance způsobu, jak je s nimi zacházeno. Vzhledem k tomu, že v tomto typu konfliktu se pojmově neuplatňuje termín „kombatant“ a tudíž ani neexistuje institut „válečného zajatce“, je v tomto ohledu naopak ze

³⁹⁴ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 113.

³⁹⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 187.

strany státních příslušníků v konfliktu významné, že MHP nestátní straně předepisuje konkrétní povinnosti (minimální záruky) z hlediska způsobu zacházení se zadrženými osobami.

Působení zvláštních záruk je možno rozdělit z hlediska stanoveného „*ratione personae*“. Za prvé se jedná o právní záruky směřující na osoby „*zbavené svobody z důvodu souvisejících s ozbrojeným konfliktem, at' jsou internovány, či zadrženy*“ [článek 5 odst.1]. Jelikož z tohoto výčtu nevyplývá konkrétní důvod zbavení osob svobody,³⁹⁶ může se podle komentáře MVČK jednat jak o bojovníky, nebo civilisty z důvodu jejich trestního stíhání pro porušení práva, tak i o osoby internované (pro stranu v konfliktu představující bezpečnostní hrozbu), aniž by však k jejich zadržení existoval jakýkoli trestně právní důvod.³⁹⁷ V obou případech však musí být prokázána určitá souvislost jejich jednání s ozbrojeným konfliktem, neboť úprava vylučuje aplikaci tohoto článku na pachatele běžné kriminální činnosti.³⁹⁸ Za druhé se jedná o záruky směřující na osoby, „*jejichž svoboda byla jakýmkoli způsobem omezena z důvodu souvisejících s ozbrojeným konfliktem*“ [článek 5 odst.3], avšak nejedná se o osoby internované, či zadržené. Jelikož pro tuto skupinu osob DPII, obsahuje jen velmi omezený soubor základních záruk (povinnost zajistit respekt a ochranu zraněných, nemocných a trosečníků, umožnit přijímání individuální a kolektivní podpory, umožnit výkon náboženských obřadů, a přijímat a odesílat poštu), ustanovení specificky zdůraňuje, že strany v konfliktu mají povinnost s takovýmito osobami vždy zacházet lidsky [článek 5 odst.3].

Z hlediska *ratione materiae* se zvláštní záruky dělí podle toho, zda je jejich povaha absolutní anebo doporučující povahy. Pokud má strana v konfliktu stanovené závazky povinnost dodržovat vždy, jedná se o zvláštní záruky absolutní povahy. Naproti tomu, zajištění závazků doporučující povahy vždy závisí na aktuálních možnostech a prostředcích stran v konfliktu. Proto mezi závazky absolutní povahy je podle článku 5 DPII řazena povinnost s raněnými a nemocnými osobami zacházet lidsky a s náležitým respektem a ochranou. Těmto osobám je pak ve stejném rozsahu jako místnímu civilnímu obyvatelstvu potřeba poskytovat potraviny, včetně pitné vody, a poskytnout jim záruky týkající se zdraví a hygieny. Strany v konfliktu mají dále závazek absolutní povahy umožnit takovýmto osobám vykonávat jejich náboženské obřady a umožnit přijímat individuální nebo kolektivní podporu. Dále je stanoveno, že pokud budou tyto osoby nuceny pracovat, pak pouze za podmínek

³⁹⁶ F. Kalshoven, L. Zegveld, Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition, 2011, str. 146.

³⁹⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4568.

³⁹⁸ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 366.

podobných jako pro místní civilní obyvatelstvo.³⁹⁹ Mezi závazky doporučující povahy náleží požadavek, aby za účelem zajištění větší ochrany zadržených a internovaných osob strany v konfliktu zajistily oddělené ubytování žen od mužů. Dále pokud je to možné, strany v konfliktu by se měly vynasnažit, aby prostory, kde budou zadržené nebo internované osoby koncentrovány byly umístěny v maximálně možné míře mimo oblast bojů. Podle odst. 2 článku 5 DPII by dále měly zadrženým nebo internovaným osobám umožnit přijímání a odesílání korespondence, umožnit jim výkon lékařských prohlídek, anebo v případě ohrožení provést jejich evakuaci.⁴⁰⁰

Z hlediska osob, které mají povinnost tyto záruky poskytnout, platí fikce převzatá z právní úpravy vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu, tj. že zadržené nebo internované osoby nejsou v moci konkrétních jednotlivců, ale vždy v moci strany v konfliktu jako celku.⁴⁰¹ Proto platí, že tyto zvláštní záruky, stejně jako základní záruky, je povinna poskytnout vždy ta strana v konfliktu, která danou osobu zadržela. Tedy stejnou povinnost zajistit požadovaný způsob zacházení má v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jak státní, tak i nestátní strana v konfliktu. To nicméně zejména pro nestátní stranu v konfliktu může představovat značný praktický problém, neboť je vůči rozvinutějším a zakotvenějším strukturám státní strany v konfliktu, je v tomto ohledu ve značné nevýhodě. Z hlediska MHP však jsou tyto závěry zcela irelevantní, neboť podstatná je skutečnost, která ze stran v konfliktu má danou část území pod kontrolou. Taková strana v konfliktu má pak „de iure“ i „de facto“ povinnost zajistit řádnou péči a výkon práva.⁴⁰²

Neexistence statusu kombatanta a válečného zajatce v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, má ještě jeden velmi významný dopad, tentokrát však z pohledu nestátní strany v konfliktu. I když mezi oběma stranami v konfliktu podle DPII teoreticky panuje rovnost, respektive obě strany v konfliktu mají povinnost uplatňovat normy minimálně ve rozsahu stanoveném DPII, v praxi dochází k přirozeným nerovnostem.⁴⁰³ Například je možno citovat článek 6 DPII, který se však bez bližšího určení, které ze stran v konfliktu, věnuje jejich obecné pravomoci vést trestní stíhání a konat trestání činů souvisejících

³⁹⁹ Čl. 5 odst. 1, písm. a) – e) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁰⁰ Čl. 5 odst. 2, písm. a) – e) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁰¹ Čl. 12 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁴⁰² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4546.

⁴⁰³ J. K. Kleffner, From „belligerents“ to „fighters“ and civilians directly participating in hostilities – on the principle of distinction in non-international armed conflicts one hundred years after the second hague peace conference, Netherlands Interantional Law Reveiw, 2007, str. 323.

s ozbrojeným konfliktem. Z jeho ustanovení vyplývá, že strana v konfliktu může nad osobou, která se ocitne v její moci, vést „stíhání a trestání za trestné činy vztahující se k ozbrojenému konfliktu“ [článek 6 odst.1]. V konkrétním případě by se však mělo jednat o jednání, které porušilo právo ozbrojeného konfliktu, a nikoli o jednání zakládající pouhý přestupek nebo vyvolávající disciplinární odpovědnost.⁴⁰⁴ I když by tedy takovým stíhatelným jednáním primárně mělo být například způsobení válečných zločinů nebo jiných porušení norem práva ozbrojeného konfliktu, podle některých názorů je zde možnost, aby obě strany v konfliktu stíhaly příslušníky nestátní strany v konfliktu za pouhou účast na nepřátelství.⁴⁰⁵ Samotný článek 6 se však v tomto ohledu blíže nevyjadřuje, a proto nic nebrání výkladu, že by se jeho ustanovení v praxi mohlo vztahovat jak na civilisty, tak na příslušníky jedné ze strany v konfliktu.

Velmi kontroverzní otázkou, která v této souvislosti vyvstává, je, zda skutečně všechny strany v konfliktu mají podle tohoto článku pravomoc vést trestní stíhání. Z hlediska státní strany v konfliktu je pozitivní závěr zřejmý bez nutnosti bližšího zkoumání. Ani společný článek 3 ŽÚ, ani DPII nijak nezpochybňují jejich právo trestně stíhat jednotlivce za účast v povstání anebo za protiprávní jednání, kterých se v průběhu konfliktu dopustili. Spornějším se však jeví, zda lze stejné právo „přiznat“ i nestátní straně v konfliktu. Mezinárodní společenství v této souvislosti zatím nezaujalo jednotný postoj. Na jedné straně se objevují názory, že „nelze dát vzbouřencům autoritu stíhat a soudit autory porušení“⁴⁰⁶, na druhé straně je v souvislosti s nárůstem působení nestátních aktérů i velký tlak mezinárodního společenství, aby nestátní aktéři dodržovali MHP. A proto někteří odborníci s odkazem na obsah článku 6 DPII, který pouze vyžaduje, aby rozsudek byl vynesen „soudem, který poskytuje základní záruky nezávislosti a nestrannosti“, volají o alespoň implicitním uznání pravomoci nestátní strany v konfliktu vést trestní stíhání.⁴⁰⁷

Způsob zacházení s obviněnými osobami [článek 6] i v tomto případě vychází ze znění společného článku 3 ŽÚ, neboť již na prvním místě obsahuje požadavek, aby za všech okolností byla zajištěna zásada spravedlivého řízení. To znamená, že každý má právo na to, aby jeho záležitost byla projednána „spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě“ a „nezávislým

⁴⁰⁴ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4599.

⁴⁰⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 366.

⁴⁰⁶ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzita Karlova, Praha, 2007, str. 118.

⁴⁰⁷ M. Sassoli, Engaging Non-State Actors: The New Frontier for International Humanitarian Law, Keynote Address, Conference Report on Exploring Criteria and Conditions for Engaging Armed Non-State Actors to Respect Humanitarian Law and Human Rights Law, Geneva, 4-5 June 2007, Geneva Call, str. 12.

a nestranným soudem“.⁴⁰⁸ V tomto duchu článek 6 DPII příkladmo [„zejména“ - odst.2]. uvádí, jaké záruky musí být obžalovaným osobám poskytnuty. Konkrétně se jedná o povinnost informovat obžalovaného o podrobnostech činu, který spáchal; umožnit mu možnost obhajoby; odsoudit obviněného pouze na základě principu individuální odpovědnosti; pamatuje na uplatnění principu zákazu retroaktivity, jako vyjádření principu *nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege*; presumpci nevinoty; dále obsahuje právo obžalovaného být přítomen svému řízení a nakonec právo nebýt nucen svědčit proti sobě či nebýt nucen k doznání [odst.2 písm. a) – e)]. Trest smrti DPII zcela nezakázal, nicméně alespoň uvedl, že nesmí být vynesen nad osobami mladšími 18-ti let, na těhotných ženách a matkách malých dětí [odst.3].

Zejména spornost ohledně výkladu článku 6 DPII však z pohledu nestátní strany v konfliktu vzbuzuje řadu frustrací. I když totiž nestátní aktéři budou v rámci vedení nepřátelství vždy jednat v souladu s MHP, vždy zde hrozí možnost státní strany v konfliktu k zahájení legálního a legitimního trestního řízení proti zadrženým příslušníkům nestátní strany. Tato skutečnost totiž, jak upozorňuje V. Bílková následně může vést k celkové demotivaci nestátní strany v konfliktu dodržovat normy DPII a k uchylování se k jednání, které jí za každou cenu zajistí vítězství.⁴⁰⁹ Skutečnost, že DPII v této souvislosti zároveň nabádá státní stranu v konfliktu, aby se po skončení nepřátelství snažila v nejkratší možné době osobám, které se zúčastnily nepřátelství, udělit amnestii⁴¹⁰ [odst.5], z pohledu nestátní strany v konfliktu představuje jen velmi malý korektiv, neboť jeho primárním účelem je po skončení nepřátelství napomoci usmíření zneprátených stran.⁴¹¹

Další relativně samostatnou částí DPII je **část III** nazvaná „**ranění, nemocní a trosečníci**“. Tato část se věnuje způsobu zacházení se všemi raněnými, nemocnými nebo ztroskotanými, a to bez ohledu, na to zda k jejich stavu došlo z důvodu účasti na nepřátelství či nikoli. Z obsahového hlediska je o této části možno konstatovat, že se opět jedná o detailnější vymezení ochrany raněných, nemocných a trosečníků, původně obsažené

⁴⁰⁸ Zásada spravedlivého řízení představuje fundamentální součást právního státu. Toto právo je základním právem obsaženým v článku 6 Evropské úmluvy o lidských právech. Viz. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

⁴⁰⁹ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2007, str. 138.

⁴¹⁰ Amnestie představuje suverénní akt vládnoucí strany vůči všem nebo jen určitým osobám v souvislosti s činy, které spáchaly. Amnestie spočívá v prominutí zbytku odsouzení, v prominutí jak trestu, tak potrestání. H. C. Black, Blackův právní slovník, 6. vydání, Victoria Publishing, 1990, str. 86.

⁴¹¹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4618.

ve společném článku 3 ŽÚ. Kromě toho, že DPII požaduje, aby tyto osoby byly „*respektováni a chráněni*“ [článek 7 odst. 1], a že jim bude co nejrychleji a v co největší míře poskytnuta „*lékařská péče a ošetření*“ [článek 7 odst. 2], jsou nadstavbou této části požadavky na ochranu zdravotnického a duchovního personálu, zdravotnických jednotek a přepravních prostředků [články 9 – 11]. Právní úprava nezapomíná ani na ochranu rozeznávacího znaku [článek 12]. DPII dále obsahuje požadavek, aby všechny strany v konfliktu kdykoli jim to okolnosti umožní, učinily všechna nezbytná opatření k vypátrání a sebrání raněných, nemocných a trosečníků [článek 8].

Jakou osobu je možno označit za raněnou, nemocnou nebo trosečníka tak, aby jí mohla být poskytnuta ochrana však DPII přímo ani nepřímou neurčuje. Jako vodítko je tak možno využít definice předložené v článku 8 v písmenech a) až c) DPI. Z nich vyplývá, že není rozhodné, zda se jedná o osobu vojenskou nebo o civilistu, a k jaké straně příslušník náleží.⁴¹² Jelikož požadavek respektu a ochrany je „*obecný a absolutní*“⁴¹³, jediné rozhodující kritérium je, že osoba potřebuje zdravotní pomoc. K tomu, aby taková pomoc mohla být poskytnuta, je však zároveň bezpodmínečně nutné, aby se taková osoba zdržela jakékoli nepřátelské činnosti.⁴¹⁴ Definice obsažená v článku 8 DPI dále výslovně upřesňuje, že do pojmu osoba „*raněná, nemocná nebo ztroskotaná*“ náleží i těhotné ženy, rodičky, novorozena a vůbec jakékoli jiné osoby, které by potřebovaly lékařskou pomoc.

Jak již bylo avizováno část III DPII obsahuje ustanovení věnující se nezbytnosti „*respektovat a chránit*“ zdravotní a duchovní personál, zdravotnické zařízení a transporty.⁴¹⁵ Ani v tomto případě však DPII neurčuje, kdo je zdravotnickým a duchovním personálem, ani co přesně představuje zdravotnické zařízení a transport. V obou případech je tak opět nasadě, využít definice předložené DPI.⁴¹⁶ Z definic obsažených v článku 8 DPI v písmenu c) pro „*zdravotnický personál*“ a v písmenu d) pro „*duchovní personál*“ vyplývá, že se musí jednat

⁴¹² Tento požadavek je možno považovat za skutečný fundamentální základ MHP. Viz čl. 6 první Ženevské úmluvy přijaté 22. srpna 1864 nazvané „Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách“. Text reprodukován například v J. Švejnoha, Historie Mezinárodního Červeného kříže, Úřad Českého červeného kříže, Praha, 2008.

⁴¹³ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4642.

⁴¹⁴ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4638.

⁴¹⁵ Čl. 9, čl. 11 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴¹⁶ Daný závěr potvrzuje i komentář MVČK k DPII, který výslovně uvádí, že v rámci určení definice pro zdravotnický a duchovní personál, je třeba využít znění obsažené v článku 8 DPI. Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4663.

o osoby, které jsou stranou v konfliktu „výhradně“ určeny ke zdravotnickým nebo duchovním účelům. Přičemž z hlediska zdravotnického personálu je do této skupiny osob nezbytné zahrnout nejen o lékaře, ale i zdravotní sestry a lékárníky. U duchovního personálu je zase nerozhodné, jaké náboženství osoby představují, zda se jedná o křesťany, protestanty, muslimy nebo jakoukoli jinou církev nebo náboženské uskupení.⁴¹⁷ U obou skupin osob je identicky k osobám zraněným nebo nemocným nerozhodné, zda se jedná o osoby vojenské nebo civilní, jakož i zda k výkonu zdravotnické nebo duchovní činnosti jsou určeny trvale nebo dočasně.

Zdravotnické jednotky jsou pod písmem e) článku 8 DPI definovány jako zařízení nebo jiné jednotky určené k „vyhledávání, sbírání, přepravě, stanovení diagnózy nebo léčení i k poskytování první pomoci raněným, nemocným a trosečnickům“. I v tomto případě je nerozhodné, zda se jedná o vojenské nebo civilní jednotky nebo zařízení, a dále pak zda jsou pevně spojeny se zemí nebo jsou pohyblivé nebo zda danému účelu slouží trvale nebo dočasně. Podle definic obsažených v článku 8 DPI může zdravotnický přepravní prostředek představovat jakýkoli prostředek, tj. automobil, loď nebo letadlo.⁴¹⁸

Zajímavostí DPII je, že vedle působení zdravotnického personálu právní úprava výslovně předvídá možnost zapojení osob vykonávajících zdravotnickou činnost [článek 10]. Oproti společnému článku 3 ŽÚ se jedná o poměrně významné upřesnění ve smyslu zapojení i civilního lékařského personálu. Důvodem je skutečnost, že v případě vnitrostátního ozbrojeného konfliktu přirozeně mnohem častěji dochází k zapojení civilních lékařů poskytujících profesionální služby nezávisle na stranách v konfliktu. Přičemž ochrana takovýchto civilních osob obsažená v článku 10 DPII je primárně založena na výslovném zákazu stran v konfliktu trestat takovéto osoby za provedení zdravotnických výkonů v souladu s lékařskou etikou. Ustanovení článku 10 DPII dále vzhledem k možnosti zneužití informací získaných při výkonu lékařské povinnosti, stranám v konfliktu zdůrazňuje povinnost respektovat lékařské tajemství. Nicméně, jak uvádí V. Bílková, jelikož tato povinnost není absolutní, neboť v sobě obsahuje doložku, že platí „s výhradou vnitrostátního

⁴¹⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4672.

⁴¹⁸ Čl. 8 písm. g) – j) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

*zákonodárství*⁴¹⁹, státní straně v konfliktu, v případě potřeby, nic nebrání ke změně příslušné vnitrostátní legislativy.⁴²⁰

Jedním z velkých nedostatků DPII je, že například na rozdíl od DPI neobsahuje pravidla, která by se věnovala způsobu vedení nepřátelství. I přes tento nedostatek však jsou některá pravidla takové povahy, že je lze vztáhnout i na situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Podle obsahu části III DPII se jedná o ochranu zdravotnického a duchovního personálu, jejich zařízení, transportů, jednotek apod., neboť představují tzv. chráněné osoby a objekty.⁴²¹ To z hlediska způsobů vedení nepřátelství znamená, že na dané osoby a objekty je zakázáno útočit.⁴²²

Z hlediska chráněných osob, a to zejména zdravotnického a duchovního personálu, kteří jsou příslušníky ozbrojených sil strany v konfliktu, je tento zákaz považován za absolutní. Podmínkou však je, aby se tyto osoby výhradně věnovaly zdravotnickým a duchovním účelům, a proto je nikdy nelze použít k jiné činnosti (např. bojové) než humanitární. Již článek 3 Řádu pozemní války k Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907 (tzv. Haagské úmluvy⁴²³) v této souvislosti důsledně rozlišoval příslušníky ozbrojených sil na „kombatanty“ a „nekombatanty“. Tedy na příslušníky ozbrojených sil určených k vedení nepřátelství a příslušníky ozbrojených sil určených k jiné činnosti (péči o zraněné, poskytování duchovní útěchy). Kdyby totiž v praxi nedošlo k takovému rozlišení, podpořené zavedením ochranného znaku, zdravotní a duchovní personál by v praxi mohl jen těžko plnit své humanitární poslání. Proto v praxi platí přísný zákaz jakýchkoli útoků na tyto osoby, neboť jsou považovány za neutrální.⁴²⁴ Rozlišení na „kombatanty“ a „nekombatanty“ se však dnes v tomto významu již neužívá, neboť v rámci přijetí DPI v roce

⁴¹⁹ Čl. 10 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴²⁰ V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, Právnická fakulta Univerzity Karlova, Praha, 2007, str. 122.

⁴²¹ Chráněnými osobami jsou jak osoby z boje vyřazené (zranění, nemocní, trosečníci), tak i osoby boje se neúčastníci (váleční zajatci, civilisté). Za chráněné osoby jsou považovány i osoby poskytující takovýmto osobám péči, tj. zdravotnický a duchovní personál. Chráněným objektem je v tomto ohledu objekt a jiné zařízení, které slouží k poskytování péče a ochrany těmto osobám. Více viz. Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 143.

⁴²² Čl. 7, 9 a 11 výslovně uvádí povinnost stran je „respektovat a chránit“ Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴²³ Soubor haagských úmluv z let 1899, respektive z 1907 je dnes považován za součást obyčejového práva. J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. XXX.

⁴²⁴ Již první ženevská úmluva přijatá 22. srpna 1864 nazvaná „Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách“ ve svém článku 2 uvedla, že osoby věnující se zdravotní službě budou požívat výhod neutrality. Více viz například J. Švejnoha, Historie Mezinárodního Červeného kříže, Úřad Českého červeného kříže, Praha, 2008; nebo A. Baccino-Astrada, Manual on the Rights and Duties of Medical Personnel in Armed Conflicts, ICRC, Geneva, 1982, first reprint 1985, str. 32.

1977 došlo k zakotvení samostatné definice kombatanů.⁴²⁵ V souvislosti se skutečností, že častými oběťmi ozbrojených konfliktů jsou civilisté se dnes obsah pojmu „nekombatant“ v obecné rovině posunul pro označení civilistů.⁴²⁶

Z hlediska ochrany zdravotnických zařízení a přeprav je zákaz útoku možno považovat za relativní. I když obecně platí, že zdravotnické jednotky a transporty by měly za každé situace zůstat neutrální,⁴²⁷ v praxi může dojít k zániku jejich ochrany „*je-li jich použito vedle jejich lidumilného poslání k spáchání činů škodících nepříteli*“.⁴²⁸ Poté, co by marně uplynula stanovená lhůta k nápravě, pak by i u takovýchto „chráněných objektů“ mohlo dojít k prolomení „relativního“ zákazu proti útoku.

Jako rozeznávacího a ochranného znaku pro výše uvedené chráněné osoby a objekty má být dle článku 12 DPII užito znaku červeného kříže anebo červeného půlměsíce⁴²⁹, případně i nově přijatého a předchozím znakům plně rovnocenného znaku „červeného krystalu“.⁴³⁰

Poslední komplexní a specifickou částí DPII je **část IV** nazvaná „*civilní obyvatelstvo*“. Tato část se, jak již z názvu vyplývá, zaměřuje na ochranu osob, které se neúčastní nepřátelských akcí. Jelikož však samostatnou definici civilisty DPII neobsahuje, je nezbytné vyjít z definice nabídnuté v DPI. Článek 50 DPI považuje za civilní osobu každou osobu, „*kteřá nepatří do žádné z kategorií osob uvedených v čl. 4 A 1), 2), 3), 6) Třetí úmluvy a článku 43 tohoto Protokolu*“.⁴³¹ Proto civilní osobou jsou všechny osoby, které nespadají

⁴²⁵ Čl. 43 odst. 2 definuje kombatanů jako „*příslušníci ozbrojených sil strany v konfliktu s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu*“, Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI). Toto pravidlo je podle Studie MVČK o Obyčejových normách platných v MHP i součástí obyčejového práva – viz pravidlo 3 J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 11.

⁴²⁶ Pojem nekombatant (non-combatant) se ve svém významu posunul k označení civilních osob, tedy osob, které na rozdíl od kombatanů se nepřátelství neúčastní. Viz například odůvodnění Mezinárodního soudního dvora ve věci Legality užití jaderných zbraní „*The first is aimed at the protection of the civilian population and civilian objects and establishes the distinction between combatants and non-combatants. States must never make civilians the object of attack.*“, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, para 78.

⁴²⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4719.

⁴²⁸ Obecné zásady zacházení s chráněnými objekty platné v mezinárodním ozbrojeném konfliktu jsou uplatnitelné i v případě vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Například čl. 21 Ženevské úmluvy o osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949.

⁴²⁹ Čl. 12 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴³⁰ Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III). Protokol byl přijat dne 8. prosince 2005. Pro ČR je v platnosti ode dne 23. listopadu 2007.

⁴³¹ Čl. 50 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

do tohoto striktního výčtu. To znamená, že se konkrétně nesmí jednat o příslušníky ozbrojených sil strany v konfliktu (i když je mocnost držící zajatce neuznává),⁴³² příslušníky organizovaných ozbrojených skupin náležejících k jedné straně v konfliktu⁴³³ a členy tzv. „levée en masse“. ⁴³⁴ Tedy mimo osoby podřaditelné pod tyto skupiny osob, je každý fyzicky přítomný na území státu považován za civilistu.⁴³⁵ Aby se předešlo případným nejasnostem ohledně toho, jaký status dané osobě náleží, článek 50 odst. 1 DPI dále pro jistotu upřesňuje, že „v případě pochybnosti, zda osoba je civilní osobou, bude osoba považována za osobu civilní“.

Z takto široce vymezené kategorie civilistů je zřejmé, že účelem MHP je, aby co nejširší okruh osob měl nárok na ochranu před nebezpečími z ozbrojených konfliktů. Tento závěr je zároveň podpořen i systematikou MHP s ohledem na přiznání práva účastnit se nepřátelství. Podle MHP se totiž pouze velmi úzce vymezená skupina osob může legálně účastnit nepřátelství.⁴³⁶ Proto, když komбатant má takovéto specifické oprávnění, tak MHP požaduje, aby taková osoba splnila určité požadavky. Naopak opačný princip byl zvolen u „získání“ statusu civilisty. Vzhledem k tomu, že civilisté nemají výslovné oprávnění k účasti na nepřátelství, pak ani po nich MHP nepožaduje, aby splnili zvláštní požadavky. Status civilisty tak získá jednotlivec automaticky pouze tím, že nespĺňuje podmínky na získání jiného statusu. Proto, jak uvádí komentář MVČK u civilistů není významná ani jejich národnost, ale pouze jejich „neútočný“ charakter.⁴³⁷ Proto na základě výše uvedeného lze konstatovat, že všichni, kdo nejsou příslušníci státních ozbrojených sil stran v konfliktu, jsou považováni za civilistu.⁴³⁸

Ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, stejně jako v situaci mezinárodního konfliktu platí, že civilisté bez rozdílu požívají „všeobecné ochrany před nebezpečím vznikajícím v důsledku vojenských operací“, a proto „nesmějí být předmětem útoku“, s výjimkou případu,

⁴³² Čl. 4 A odst. 1, odst. 3 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁴³³ Čl. 4 A odst. 2 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁴³⁴ Čl. 4 A odst. 6 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949.

⁴³⁵ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 1917.

⁴³⁶ Čl. 43 odst. 2 přiznává toto právo výslovně pouze komбатantům, Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴³⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 1917.

⁴³⁸ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 19.

kdy „*se přímo účastní nepřátelských akcí a po dobu těchto akcí*“.⁴³⁹ Přičemž ochrana se vztahuje jak na civilní obyvatelstvo jako celek, tak na jednotlivé civilní osoby.⁴⁴⁰

Kromě všeobecné ochrany civilistů⁴⁴¹ obsahuje právní úprava DPII dále i specifické zákazy týkající se způsobu zacházení s civilním obyvatelstvem. Primární místo v tomto ohledu zaujímá zákaz jejich „teroru“ [článek 13 odst. 2]. Tedy násilného jednání, případně i hrozeb takového jednání, jehož cílem je vyvolat intenzivní strach a hrůzu v obyvatelstvu, a pod tímto tlakem je přinutit k určitému jednání.⁴⁴²

Dalšími zakázanými jednáními je využít hladovění civilních osob ke způsobu vedení války [článek 14], a dále jejich nucené přemístování [článek 17]. Převedení těchto zákazů do praxe znamená, že strany v konfliktu mají výslovný zákaz směřovat své útoky na objekty, které jsou nezbytné k přežití civilního obyvatelstva. Tedy veškeré objekty, které představují výrobní a sklady potravin, oblečení, anebo i zařízení k výrobě pitné vody apod.⁴⁴³

Vedle tohoto obecně formulovaného zákazu, obsahuje DPII i specifický a výslovný zákaz vést útok na „*stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly*“⁴⁴⁴ a na „*kulturní statky a místa pro konání bohoslužeb*“⁴⁴⁵. U zákazu vedení útoku na stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly se jedná o výslovnou výjimku z jinak legální možnosti vést útoky na vojenské objekty.⁴⁴⁶ V praxi tak objekt jinak klasifikovatelný jako vojenský, tj. „*přehrada, hráz a atomová elektrárna*“,⁴⁴⁷ nesmí být za žádných okolností předmětem útoku, neboť jeho

⁴³⁹ Čl. 51 odst. 1 - 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI); a čl. 13 odst. 1 – 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁴⁰ Čl. 50 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁴¹ Termín „všeobecná ochrana“ je zde užit zcela záměrně z důvodu rozlišení osob (skupiny osob), které mají nárok na speciální ochranu, tj. ženy a děti, lékařský personál, nemocní a ranění. Viz. Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4767.

⁴⁴² H. C. Black, Blackův právní slovník, 6. vydání, Victoria Publishing, 1990, str. 1345.

⁴⁴³ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 217.

⁴⁴⁴ Čl. 15 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁴⁵ Čl. 16 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁴⁶ Jedním z fundamentálních principů, na kterém stojí uplatňování celého MHP je zásada rozlišování. Tato zásada výslovně zakotvená v čl. 48 DPI znamená, že strany v konfliktu jsou vždy povinny rozlišovat mezi vojenskými a civilními cíly a objekty. Definice vojenského objektu je obsažena v čl. 52 DPI. Jedná se o „*objekty, které svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představují účinný příspěvek k vojenským akcím a jejich celkové nebo částečné zničení, obsazení nebo neutralizace poskytuje za daných okolností zjevnou vojenskou výhodu*“. Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁴⁷ Dle V. Bílkové se jedná o taxativní výčet, a proto stejně významné objekty jako například ropné rafinérie tomuto zakazu zatím unikají. Více viz. V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním

narušení nebo zničení by mohlo způsobit „*uvolnění nebezpečných sil a vést v důsledku k vážným ztrátám na civilním obyvatelstvu*“ [článek 15]. Zákaz útoku na kulturní statky a místa pro konání bohoslužeb zase výslovně doplňuje specifickou úpravu ochrany kulturního dědictví lidstva obsaženou v Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.⁴⁴⁸ Podle této úmluvy je za „*kulturní statek*“ považován statek movitý i nemovitý, který má velký význam pro kulturní dědictví národů. Může se jednat o velmi rozličný soubor předmětů, neboť jeho soubor zahrnuje „*památky architektonické, umělecké nebo historické, a to náboženské i světské*“. Za kulturní statek je v tomto smyslu považována i budova obsahující tyto statky (muzea, knihovny, archivy apod.).⁴⁴⁹

Závěrečným ustanovením DPII věnujícím se ochraně civilního obyvatelstva je článek 18 pojednávající o „*pomocné organizaci a pomocné akci*“. Toto ustanovení míří na možnost zapojení různých nevládních a humanitárních organizací, přičemž výslovně vybízí organizace národních společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce k tomu, aby stranám v konfliktu nabídly své nestranné služby. Jelikož se pro humanitární organizace jedná o výslovně zakotvenou možnost nabídnout jejich služby, platí, že strany v konfliktu nemusí takovouto pomoc za každých okolností přijmout, a že mají plné právo jejich nabídku odmítnout. Pokud se však bude jednat o poskytnutí humanitární pomoci z důvodu hladovění civilního obyvatelstva („*obyvatelstvo trpí nadměrnou nouzí*“ z důvodu nedostatku potravin, léků apod.),⁴⁵⁰ pak v žádném případě neplatí diskreční pravomoc stran v konfliktu rozhodnout se o přijetí či nepřijetí pomoci.⁴⁵¹

humanitárním právu, *Prameny a nové proudy právní vědy* č. 37, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2007, str. 127.

⁴⁴⁸ Haagská úmluva ve svém čl. 19 uvádí, že se vztahuje i na situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.

⁴⁴⁹ Čl. 1 Úmluvy na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní z roku 1954. Viz. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb.

⁴⁵⁰ Čl. 18 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁵¹ *Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4885.

Část V – Status nestátních aktérů jako strany ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu

1. Úvod do problematiky

Z hlediska systematiky MHP a konstrukce jejích ustanovení je zřejmé, že v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu neexistuje jako legální pojem „kombatant“. Primární důvod tkví v historickém přístupu k úpravě vedení ozbrojených konfliktů, který byl založen na vedení mezistátních konfliktů. Pro ty totiž v souladu s filosofií Jean-Jacques Rousseau byla uplatněna zásada spočívající na tezi, že jelikož válka není vztahem mezi lidmi, ale mezi státy, pak *„ve válce jsou jednotlivci nepřáteli jen dílem náhody, nikoli jako lidé ani jako občané, ale pouze jako vojáci, ne jako obyvatelé své země, ale pouze jako její obhájci“*.⁴⁵² I s využitím této ideje bylo poté formulováno legální právo příslušníka ozbrojených sil (nejdříve státních, poté i příslušníků organizovaných ozbrojených skupin a příslušníků národně-osvobozeneckých hnutí) účastnit se nepřátelství v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu, a s tím i související nárok na status válečného zajatce v případě zajetí.

V roce 1949 v souvislosti se zahrnutím zmínky o konfliktech nemezinárodního charakteru do ŽÚ však obdobné legální právo příslušníků stran v konfliktu nebylo žádným způsobem upraveno. A tak jednání, které je v situaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu považováno za legální (zabití kombatanta⁴⁵³) v případě vnitrostátního ozbrojeného konfliktu nepodléhá režimu mezinárodního práva. Důvodem byly opět obavy států o přílišný zásah do jejich suverenity, a proto řešení této otázky nechaly plně v kompetenci vnitrostátního práva. Zejména, zde panovala obava států, že by změna v tomto ohledu na jedné straně „nalomila“ monopol státu k užití síly, a na druhé straně, že by i zapůsobila jako podpora působení nestátních skupin, a tím pádem by mohla způsobit větší ochotu jednotlivců rozšířit jejich řady.⁴⁵⁴ Příslušníci státních ozbrojených sil, tak k aktivnímu užití síly žádné speciální zmocnění nepotřebují, neboť jim vyplývá z vnitrostátních právních předpisů.⁴⁵⁵ Z hlediska příslušníků nestátní strany v konfliktu je však situace jiná, neboť tyto příslušníci k aktivnímu

⁴⁵² Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 160.

⁴⁵³ Čl. 43 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁵⁴ J. K. Kleffner, Article „From „belligerents“ to „fighters“ and civilians directly participating in hostilities – on the principle of distinction in non-international armed conflicts one hundred years after the second hague peace conference“, Netherlands Interantional Law Reveiw, 2007, str. 322.

⁴⁵⁵ V prostředí ČR se například jedná o Zákon o Policii, Zákon o ozbrojených silách apod.

použití síly žádnou legální pravomoc nemají. Proto v případě, že aktivním způsobem použijí sílu (ne v sebeobraně), mohou být za takovéto jednání v případě zadržení vládní stranou v konfliktu vedeni k příslušné trestněprávní odpovědnosti, neboť státní strana v konfliktu je nepovažuje za rovnocenné nepřátele, nýbrž za „obyčejné“ pachatele trestné činnosti.⁴⁵⁶ Uvedené platí samozřejmě mimo spáchání těch nejvážnějších zločinů, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek (viz jurisdikce MTS), a které lze spáchat i v situaci vnitřního ozbrojeného konfliktu.⁴⁵⁷

Jaký je tedy ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu status příslušníků nestátní strany v konfliktu? Ustanovení DPII odpověď na tuto otázku neobsahují. Proto je nezbytné ji vyhodnotit pomocí interpretace relevantních ustanovení a pomocí užití analogie k výrazu „kombatant“. Například Manuál San Remo pro ozbrojené konflikty nemezinárodní povahy („Manuál San Remo“) tak pro tyto situace zavedl pojmovou paralelu k termínu „kombatant“, a to neprávni pojem „bojovník“. Přičemž pod termínem „bojovník“ má Manuál San Remo na mysli příslušníky obou stran v konfliktu, tedy jak příslušníky ozbrojených sil státní strany v konfliktu, tak příslušníky nestátní strany v konfliktu (ať se jedná o členy disidentních ozbrojených sil nebo jiných organizovaných skupin podle terminologie DPII).⁴⁵⁸ Obdobně jako u mezinárodního ozbrojeného konfliktu platí, že zdravotní a duchovní personál stran vnitrostátního ozbrojeného konfliktu není považován za „bojovníky“.⁴⁵⁹ Zajímavostí Manuálu San Remo je, že do pojmu „bojovník“ zároveň zařadil osoby „přímo se účastnící nepřátelství“. Důvodem zřejmě byla skutečnost, že jelikož příslušníci nestátní strany v konfliktu se nemohou kvalifikovat jako ozbrojené síly podle vnitrostátního práva, je obecná tendence k daným osobám přistupovat jako k „civilistům“.⁴⁶⁰ A proto se jejich účast z hlediska práva klasifikuje jako „přímá účast na nepřátelství“, ke které už DPII obsahuje řadu ustanovení.⁴⁶¹ Daný závěr potvrzuje i Obyčejová studie MVČK, a dodává, že z tohoto důvodu „v praxi není zcela jasné, zda příslušníci organizovaných ozbrojených skupin jsou civilisté

⁴⁵⁶ M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, The Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 725.

⁴⁵⁷ Viz např. čl. 8 odst. 2, písm. c), e) Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu č. 84 Sb.m.s., ze dne 24. 9. 2009.

⁴⁵⁸ Bod. 1.1.2., The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IHL, San Remo, 2006, str. 4.

⁴⁵⁹ Čl. 9 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁶⁰ N. Melzer, Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law, ICRC, 2009, str. 27 - 28.

⁴⁶¹ Čl. 4, čl. 13 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

a v případě jejich přímé účasti ztrácí všeobecnou ochranu před útokem, nebo zda mohou být předmětem útoku (ze strany státního aktéra nebo jiné nestátní skupiny) nezávisle na pravidlu o přímé účasti“.⁴⁶² Jakkoli logicky vypadá tato konstrukce z teoretického hlediska, v praxi však působí řadu aplikačních problémů. Tím nejzásadnějším je totiž efektivní aplikace zásady rozlišování v praxi. Jakým způsobem nebo na základě jakých charakteristik může příslušník státní strany v konfliktu odlišit příslušníka nestátní strany v konfliktu (bojovníka) od nezúčastněného civilisty? Tedy od osob, které na první pohled „požívají všeobecné ochrany“ před nebezpečím vojenských operací?⁴⁶³ Odpověď na tyto otázky a způsob charakterizace zapojení nestátních aktérů ve formě přímé účasti na nepřátelství bude poskytnuta v následujících kapitolách.

2. Základní zásady MHP

I když v předchozí části byl proveden rozbor právních závazků vztahujících se na nestátní stranu v konfliktu v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, předtím než bude přistoupeno k samotné formě jejich účasti v konfliktu, je nejdříve nezbytné vymezit, jakými obecnými principy a pravidly se tyto příslušníci při vedení nepřátelství jsou povinni řídit.

Způsob vedení nepřátelství je v celém MHP (bez ohledu na to, zda se jedná o situaci vnitrostátního nebo mezinárodního ozbrojeného konfliktu) vystavěn na aplikaci jeho základních zásad. Zásad, které se do jejich dnešní podoby vyvinuly z obyčejového práva, mezinárodních úmluv a obecných principů práva.⁴⁶⁴

Jedná se o zásady lidskosti, rozlišování, vojenské nezbytnosti a přiměřenosti. Jelikož tyto zásady představují určité principy, které se prolínají celým MHP, je nezbytné je maximálně uplatňovat v každé situaci a za všech okolností. Tím, že MSD v posudku týkajícím se legality hrozby nebo použití jaderných zbraní tyto zásady (kromě zásady vojenské nezbytnosti) označil za součást „*ius cogens*“,⁴⁶⁵ došlo zároveň k potvrzení jejich

⁴⁶² J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 19.

⁴⁶³ Čl. 13 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁶⁴ M. Sassoli, A.A. Bouvier, A. Quintin, How Does Law Protect in War?, Volume I, Third Edition, Geneva, 2011, str. 158.

⁴⁶⁵ *Ius cogens* podle článku 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z 1969 normy označené za *ius cogens* představují takové normy, od nichž se v žádném případě nelze odchýlit.

nesporného aplikačního významu.⁴⁶⁶ Jejich význam a aplikovatelnost speciálně v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu následně potvrdil i ICTY například v případě Tadić.⁴⁶⁷

Úvodem krátkého rozboru jednotlivých základních zásad MHP je nezbytné zdůraznit, že při rozhodování o způsobu vedení nepřátelství, a tudíž o jejich reálné aplikaci, dochází velmi často ke střetu několika protichůdných zájmů. Proto v každém jednotlivém případě vždy samostatně dochází k hledání určitého kompromisu. A proto i celá systematika a obsah MHP je vystavěna na střetu (ideálně vyvážené povaze) zejména dvou principů (dvou pozdějších základních zásad MHP). Na jedné straně stojí zájem na poražení protivníka všemi k tomu vhodnými prostředky, a na druhé straně stojí přesvědčení, že válečné násilí by nemělo být neomezené.⁴⁶⁸ Proto v případě vedení nepřátelských akcí musí strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu vždy za účelem zajištění ochrany civilistů před nebezpečím vojenských akcí důsledně uplatňovat zásady MHP, a k vedení vojenských operací vždy uplatňovat pouze minimální nezbytnou sílu ke splnění úkolu.⁴⁶⁹

2.1. Zásada lidskosti

Jelikož zásada lidskosti bývá označována jako „pilíř“ ovládající veškeré MHP,⁴⁷⁰ bude o ní pojednáno na prvním místě. Její podstatu tvoří zejména teze obsažená v Petrohradské deklaraci o zákazu používání výbušných nábojů ve válce z roku 1868. S ohledem, na v ní formulovaný zákaz použití specifické zbraně (stanovení váhového omezení), bylo uvedeno, že existují „*technické hranice, kde se potřeby války musejí zastavit před požadavky humanity*“, a dále „*že používání podobných zbraní by odporovalo zákonům humanity*“.⁴⁷¹ Mezinárodní společenství tedy poprvé v právně-závazném dokumentu uvedlo pozdější základní pravidlo týkající se způsobů a prostředků vedení nepřátelství, tj. že úsilí stran

⁴⁶⁶ ICJ, Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, para 83. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf> (navštíveno dne 13. ledna 2012); Pozn. Zásada vojenské nutnosti však do tohoto výčtu MSD nebyla zařazena.

⁴⁶⁷ ICTY, Prosecutor v. Tadić, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, Appeals Chamber, Case IT-94-1, 2 October 1995, para 127.

⁴⁶⁸ M. Jukl, Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva, Vojenské rozhledy 4/2011, str. 179.

⁴⁶⁹ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 35.

⁴⁷⁰ J. Fuchs, Mezinárodní humanitární právo, MO ČR, AVIS, 2007, převzatý odkaz G. Mencer, Civilní obyvatelstvo a jeho ochrana v mezinárodním právu, str. 18.

⁴⁷¹ Deklarace o zákazu používání výbušných nábojů ve válce z roku 1868, Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva, II. Díl, Správa sociálního řízení, 1993, str. 40-41.

ve válečném násilí není neomezené.⁴⁷² S odkazem na tuto zásadu mezinárodní společenství následně definovalo konkrétní přípustnost/nepřípustnost způsobu vedení nepřátelství (konkrétní zákazy týkající se určitých zakázaných zbraní např. chemické, a dále konkrétní zákaz týkající se určitého způsobu chování např. proradnost). Zrod této zásady tak šel ruku v ruce s formulací ostatních základních zásad MHP, tj. vojenské účelnosti, rozlišování a přiměřenosti (proporcionality). A i když postupem času například došlo k úplnému zakazu užití určitých zbraní anebo způsobu vedení boje, zásada humanity i nadále představuje živý princip, který v praxi značně (byť nepřímo) pomáhá usměrňovat prostor pro válečné násilí.

2.2. Zásada vojenské nezbytnosti

Obsah přiřazovaný jako náležející do zásady vojenské nezbytnosti, představuje polovinu z protikladného obsahu řazeného do zásady lidskosti. Jeho podstata spočívá na realistickém přístupu k vedení „válek“, a to v tom smyslu, že než mezinárodní společenství bude schopno zcela zakázat válku jako prostředek sporů, pak je nezbytné, aby výkon vojenských akcí nebyl libovolný. Proto na základě této zásady MHP umožňuje vést nepřátelství a provádět vojenská opatření, nicméně pouze pokud jsou nezbytná k přemožení protivníka.⁴⁷³ D. Fleck obsah této zásady vymezuje tak, že *„její podstata tkví v tom, že protivníci mohou použít pouze takové množství a druh síly, který je nezbytný k přemožení protivníka“*.⁴⁷⁴ S čímž úzce souvisí i podstata zásady rozlišování, tj. že válečné úsilí smí být vedeno pouze proti vojenským objektům.⁴⁷⁵ Jelikož DPII neobsahuje definici vojenského objektu, je nezbytné využít definice obsažené v článku 52 odst. 2 DPI. Ta stanoví, že vojenským objektem je *„objekt, který svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představuje účinný příspěvek k vojenským akcím a jejich celkové nebo částečné zničení, obsazení nebo neutralizace poskytuje za daných okolností zjevnou vojenskou výhodu“*. I když se jedná o definici platnou pro situaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu, praxe států dokazuje její „přesaditelnost“ i do situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.⁴⁷⁶ Přičemž

⁴⁷² Následně v roce 1977 bylo vloženo článku 35 do DPI výslovně uvedeno, že *„v ozbrojeném konfliktu nemají strany v konfliktu neomezené právo volby prostředků a způsobů vedení války“*.

⁴⁷³ F. Mulinen, Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly, ICRC, Magnet Press, Praha, 1991, str. 77.

⁴⁷⁴ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 35.

⁴⁷⁵ Viz. definice obsažená v čl. 52 odst. 2 „Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁷⁶ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 29.

někteří autoři ji dokonce považují již za součást obyčejového práva.⁴⁷⁷ Z hlediska praktického výkladu a zejména aktuálního vyhodnocení zásady vojenské nezbytnosti, je potřeba věnovat bližší pozornost vymezení požadavku, aby neutralizace vojenského objektu přinesla útočící straně „zjevnou vojenskou výhodu“. Důvodem je, právě v rámci uplatnění zásady vojenské nezbytnosti v praxi často dochází ke snahám o její zneužití. Jelikož vojenští velitelé mají často tendence k jejímu širokému výkladu, může tak v praxi docházet k vedení vojenské činnosti byť na legitimní vojenský cíl, avšak na cíl, který takovouto „zjevnou vojenskou výhodu“ nepřináší. A proto zaštitěním se zásadou vojenské nezbytnosti nikdy nelze ospravedlnit porušení MHP.⁴⁷⁸ Na základě těchto důvodů je proto nezbytné zdůraznit, že neutralizace vojenského cíle se jednak musí striktně držet vojenského charakteru (aby nedošlo k záměně se získáním výhody díky zlomení „politického, psychologického, ekonomického, sociálního nebo morálního“ charakteru), a dále, že samotné vyhodnocení celé situace musí vždy probíhat v celkovém kontextu.⁴⁷⁹

2.3. Zásada přiměřenosti

Zásada přiměřenosti spočívá na myšlence, že *„nejsou přípustné útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech chráněných osob, jejich zranění nebo poškození chráněných objektů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu“*.⁴⁸⁰ Její podstatou je realistický přístup k vedení ozbrojených konfliktů, kdy i při největší vynaložené péči při vedení legálního vojenského útoku (pouze na vojenské cíle) v praxi může omylem, nezáměrně dojít k zasažení civilních osob a objektů. Důvodem je, že rozhodnutí na bojišti jsou spíše založena na racionálních (dostupných) očekáváních než na skutečném finálním výsledku.⁴⁸¹ Z tohoto důvodu způsobení vedlejších škod je přípustné, nicméně jen do té míry, že nesmí být příliš velké při srovnání očekávaného výsledku dané vojenské operace.⁴⁸²

⁴⁷⁷ The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IIHL, San Remo, 2006, str. 6.

⁴⁷⁸ The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IIHL, San Remo, 2006, str. 10.

⁴⁷⁹ The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IIHL, San Remo, 2006, str. 6 - 7.

⁴⁸⁰ M. Jukl, Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva, *Vojenské rozhledy* 4/2011, str. 181.

⁴⁸¹ The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IIHL, San Remo, 2006, str. 23.

⁴⁸² F. Mulinen, *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, ICRC, Magnet Press, Praha, 1991, str. 86.

I když zásada přiměřenosti primárně vyplývá ze zásady rozlišování, její uplatňování však v praxi představuje ten skutečný obsahový korektiv obou výše uvedených protichůdných základních principů MHP. Právě touto zásadou je totiž zajišťováno praktické vyvažování mezi hodnotami lidskosti a vojenskou nezbytností porazit protivníka. Nicméně je to právě toto „vyvažování“ neporovnatelného, které v praxi zároveň způsobuje největší aplikační potíže.⁴⁸³

I když DPII ani společný článek 3 ŽÚ neobsahují žádný odkaz k nezbytnosti aplikace této zásady v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, vzhledem k její obyčejové povaze,⁴⁸⁴ je možno vyjít z dikce článku 57 DPI. Tento článek jinak výslovně platný pro situace mezinárodního ozbrojeného konfliktu totiž zakazuje takové nezamyšlené útoky, které by způsobily náhodné ztráty na chráněných osobách, čímž by převýšily předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.⁴⁸⁵

Jelikož stejně jako v případě aplikace vojenské zásady i zde platí, že její účelová interpretace nesmí být zneužita k neomezenému ničení, každá strana v konfliktu je před vedením vojenského útoku povinna vyhodnotit jeho možný dopad. Jelikož však MHP pro její aplikaci nepředepisuje žádný konkrétní „matematický vzorec s pevně danou hranicí“, je vždy na stranách v konfliktu, jak v rámci její aplikace k ní přistoupí. A dále jakým způsobem vyhodnotí poměr vedlejších ztrát na chráněných osobách a objektech, pokud by převyšovaly konkrétní (přímo vyčíslitelnou) a přímou (skutečnou, aktuální) výhodu. Jedním z možných způsobů je metoda nazvaná „collateral damage estimation“ (CDE), aplikovaná Spojenými státy americkými a jejich spojenci v rámci operace „Enduring Freedom“ v Afghánistánu.⁴⁸⁶

V souvislosti s rozborem aplikace zásady proporcionality je potřeba zdůraznit ještě jeden její významný praktický aspekt, tj. že každá ze stran v konfliktu má k neutralizaci vojenského cíle použít vždy tu nejpřesnější a nejmodernější zbraň a zbraňový systém, který má ve své výbavě.⁴⁸⁷ Nicméně v praxi a při vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu

⁴⁸³ J. Fuchs, Mezinárodní humanitární právo, MO ČR, AVIS, 2007, převzatý odkaz G. Mencer, Civilní obyvatelstvo a jeho ochrana v mezinárodním právu, str. 61.

⁴⁸⁴ Pravidlo č. 14, J. M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 48 - 49.

⁴⁸⁵ Čl. 57 odst. 2 a) iii) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁸⁶ Viz například informace vyplývající z workshopu nazvaného „Understanding Collateral Dmage“, který se uskutečnil 4. – 5. června 2002 ve Washingtonu, DC v rámci „Project on the means of intervention CARR Center for Human Rights Policy“, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2002. www.hks.harvard.edu/cchrp/Web_Working_Papers/WebJuneReport.pdf. (navštíveno dne 16. 3. 2012).

⁴⁸⁷ D. Fleck, eds., The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 189.

zvláště je zřejmé, že se úroveň vojenského vybavení může u obou stran velmi lišit, a že zejména nestátní strana v konfliktu přirozeně nedisponuje nejmodernější vojenskou výbavou.

2.4. Zásada rozlišování

Z hlediska současného vedení ozbrojených konfliktů, a těch vnitrostátních zejména, dnes představuje zásada rozlišování nejkomplicovanější aplikační zásadu celého MHP. Tato zásada spočívá v požadavku, aby všechny strany v ozbrojeném konfliktu při vedení bojových operací vždy rozlišovaly mezi civilním obyvatelstvem a bojovníky, a mezi vojenskými a civilními objekty.⁴⁸⁸

Zásada rozlišování vždy náležela ke klíčovým zásadám MHP. Nejenže její podstata stála u zrodu samotné právní regulace vedení ozbrojených konfliktů, ale pro svůj význam z hlediska ochrany a ušetření civilního obyvatelstva válečnému násilí již dlouhodobě představuje skutečně „základní pravidlo“ celého MHP.⁴⁸⁹ Její význam potvrdil i MSD ve svém posudku týkajícím se legality hrozby nebo použití jaderných zbraní, kdy nejenže ji výslovně zařadil mezi základní zásady MHP, ale přímo uvedl, že je jednou ze dvou „hlavních“ (cardinal) principů práva ozbrojeného konfliktu.⁴⁹⁰

Původně obyčejová zásada byla proto i poměrně brzo kodifikována.⁴⁹¹ Její platné znění je obsaženo v článku 48 DPI a stanoví „*k zajištění respektování a ochrany civilního obyvatelstva a objektů civilního rázu budou strany v konfliktu vždy činit rozdíl mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi objekty civilního rázu a vojenskými objekty a v souladu s tím povedou své operace pouze proti vojenským objektům.*“⁴⁹² I když je zásada rozlišování explicitně zakotvena v rámci právní úpravy mezinárodních konfliktů, je vzhledem k její obyčejové povaze uznané i ICTY v případě Tadič, nezbytné ji takto aplikovat i v situaci nemezinárodního ozbrojeného konfliktu.⁴⁹³ Její význam je podtržen i tím, že se na ni výslovně

⁴⁸⁸ Pravidlo 1.2.2., The Manual of the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, IIHL, San Remo, 2006, str. 10.

⁴⁸⁹ Čl. 48 vymezující její obsah je nazván právě jako „Základní pravidlo“, Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁹⁰ ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8 July 1996, § 78.

⁴⁹¹ Jako její první zakotvení lze považovat ustanovení ze St. Petersburgské deklarace ohledně zákazu používání výbušných nábojů ve válce (1868), neboť stanovilo „the only legitimate object which states should endeavour to accomplish during war is to weaken the military forces of the enemy.“. Více viz. , J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 3.

⁴⁹² Čl. 48 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁴⁹³ Prosecutor v. Dusko Tadič, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 1999, paras 122, 127.

odkazuje i řada vojenských manuálů ozbrojených sil států. A to včetně států, které samy nejsou smluvní stranou DPI.⁴⁹⁴

Jak však lze v praxi aplikovat a důsledně dodržovat zásadu rozlišování ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, když v něm neexistuje pojem kombatant? Jakým způsobem zajistit rozlišování příslušníků stran v konfliktu (nejen státní vs. nestátní, ale také pokud se sejde několik nestátních), aby nedošlo k ohrožení civilního obyvatelstva?

V souvislosti s množstvím aktérů pohybujících se v prostředí vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, má tak uplatnění zásady rozlišování v praxi dvě roviny. Jednak z hlediska identifikace příslušníků státních ozbrojených sil a jednak z hlediska identifikace příslušníků nestátní strany v konfliktu. Tím je, že příslušníci státních ozbrojených sil jsou všichni uniformovaní, z hlediska nestátní strany v konfliktu představují jasně identifikovatelného „nepřítele“. Podíváme-li se však na stejnou situaci ze pohledu státní strany v konfliktu, dochází k nepoměrně složitějšímu vyhodnocovacímu procesu protivníka. Důvodem je, že se nestátní aktéři často v rámci asymetrického způsobu vedení boje záměrně neodlišují od civilního obyvatelstva,⁴⁹⁵ a tím pádem zneužívají všeobecné ochrany civilistů před útoky.⁴⁹⁶ Vzhledem k takovému způsobu zapojení příslušníků nestátní strany v konfliktu, tak příslušníci státních ozbrojených sil nejsou schopni bezpečně a rychle identifikovat protivníka a výsledkem je, že podstupují zvýšené riziko útoku od osob, které nemohou rozeznat od civilní populace.⁴⁹⁷

Jelikož tedy nestátní strana v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu tedy nemá legální právo účastnit se nepřátelství, je jejich účast v konfliktu přenesena na úroveň „civilistů přímo se účastnících nepřátelství“. V tomto ohledu však mezinárodní právo postrádá konkrétní mechanismy, které by zajistili účinnou ochranu civilistů, tím, že by příslušníkům nestátní strany v konfliktu znemožnily zneužívání chráněného statusu civilisty. Důvodem je, že v aktuálním pojetí právní úpravy vnitrostátních ozbrojených konfliktů se totiž operuje

⁴⁹⁴ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 4, viz odkaz č. 9 na vojenské manuály (ibid., §§ 10–34 a 173–216), zvláště manuály Francie (ibid., §§ 21 a 188), Indonésie (ibid., § 192), Israele (ibid., §§ 25 a 193–194), Keňa (ibid., § 197), Spojeného království Velké Británie (ibid., §§ 212–213) a Spojených států amerických (ibid., §§ 33–34 a 214–215).

⁴⁹⁵ Viz například doporučení protivládním prvkům (nestátním aktérům) v Afghánistánu zabraňovat civilním ztrátám čím, že striktně dodržují MHP skrze zásadu rozlišování. Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011, Recommendations, str. viii.). [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human rights/ March Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/March%20Annual%20Report%20Final.pdf). (navštíveno dne 13. 1. 2012).

⁴⁹⁶ Čl. 13 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁴⁹⁷ N. Melzer, ICRC, Interpretive guidance on the notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, 2009, www.icrc.org, str. 12.

pouze s náhodným a výjimečným zapojením civilisty do vedení nepřátelství, a nikoli s kontinuální účastí příslušníků nestátní strany v konfliktu. A i když v historii moderních ozbrojených konfliktů docházelo vždy k určitému zapojení civilistů do válečných úsilí strany v konfliktu (nepřímé zapojení), zdaleka ne vždy se, tak jako dnes jednalo o „kontinuální bojovou činnost“ (přímé zapojení).⁴⁹⁸ Spouštěcím mechanismem byl právě nárůst vedení vnitřních ozbrojených konfliktů, které dnes kvantitativně značně převyšují nad vedením mezinárodních ozbrojených konfliktů.⁴⁹⁹ V praxi jsme tak svědky ke směšování dvou v podstatě odlišně účastnících se subjektů. Za prvé, civilistů, kteří se náhodně, izolovaně a případně jen občasně zapojí do vedení nepřátelství. Za druhé, civilistů, kteří jsou součástí nestátní ozbrojené skupiny a jako členi této skupiny podnikají koordinovanou, opakovanou a neustálou přímou účast v nepřátelství.

Příslušníci nestátní strany v konfliktu se tak díky této své činnosti (přímé účasti) se stávají legitimním vojenským cílem a podle M. Schmitta dokonce na jim způsobená zranění nebo usmrcení, zároveň není třeba uplatňovat jinak vždy aplikovatelná pravidla přiměřenosti⁵⁰⁰ nebo preventivních opatření⁵⁰¹ před útokem.⁵⁰² Vzhledem k závažným následkům takového jednání a nebývalé účasti osob přímo se účastnících nepřátelství (někdy čistě civilních a někdy příslušníků nestátní strany v konfliktu) tak samotný konkrétní rozsah pojmu „přímé účasti“ vyvolává řadu otázek. Předně jde o vymezení pojmu jako takového. Konkrétně, které činnosti lze klasifikovat jako přímou účast, a které tam nepatří? Je tato činnost nějakým způsobem ohraničena, například v čase, místě a rozsahu? Pokud ano, kde jsou její hranice? Toto všechno jsou otázky, které na první pohled v teorii nevypadají složitě, nicméně praxe zapojení nestátních aktérů ve formě civilistů přímo se účastnících nepřátelství z ozbrojených konfliktů v Afghánistánu (2001) a Iráku (2003) ukázala, že jde o velice složitý aplikační problém, na který se jen těžko hledají konkrétní a plně uspokojivé odpovědi.

⁴⁹⁸ N. Melzer, ICRC, Interpretive guidance on the notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, 2009, www.icrc.org, str. 11 - 13.

⁴⁹⁹ Podle studie SIPRI týkající se „Patterns of major armed conflicts, 2000-2009“ bylo v roce 2009 z celkového počtu 17 „velkých“ ozbrojených konfliktů 11 z nich vnitrostátního typu. A v poslední dekádě tyto vnitřní konflikty nad mezinárodními konflikty dokonce převážily v 9 letech z celkem 10 let. www.sipri.org/yearbook/2010/02/02A.

⁵⁰⁰ Pravidlo přiměřenosti říká, že jsou zakázány takové útoky, které mohou způsobit ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci obojího, pokud by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Viz. čl. 51 odst. 5 písm.b) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵⁰¹ Před nařízením útoku nebo v době jeho plánování má velitel povinnost učinit vše možné, aby si ověřil, že předmětem útoku nejsou civilisté, civilní budovy, k útoku má zvolit přiměřený vojenský prostředek apod. Viz čl. 57 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵⁰² M. N. Schmit, Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees, Chicago Journal of International Law, Vol.5, No. 2, 2004, str. 519.

3. Problematika „přímé účasti v nepřátelství“

I když Ženevské úmluvy a jejich dva dodatkové protokoly často operují s pojmem „přímá účast na nepřátelství“, ani jeden z těchto dokumentů neobsahuje jeho definici. Vzhledem k jeho aplikačnímu významu a následným závažným dopadům jeho interpretace, se jej v praxi pokoušela blíže vymezit i judikatura ICTY⁵⁰³ a ICTR⁵⁰⁴. Na jeho objasnění pracoval i tým odborníků MVČK, který své závěry v roce 2009 shrnul v publikaci nazvané „Výkladová směrnice k pojmu přímá účast na nepřátelství v mezinárodním humanitárním právu“ (dále jen „Směrnice MVČK“).⁵⁰⁵ I když Směrnice MVČK nepředstavuje mezinárodně-právní závazný dokument,⁵⁰⁶ jedná se o dokument s vysokou mírou přesvědčivosti a s velkým významem pro formování jednotné interpretace tohoto pojmu.⁵⁰⁷ I přes řadu aktérů mezinárodního společenství, kteří se věnovali objasnění pojmu „přímá účast v nepřátelství“ je však nutno konstatovat, že se stále jedná o velmi živý a zatím plně neustálený koncept. A zejména závěry publikované MVČK v jeho Směrnici budí řadu aplikačních otázek, na které se zatím nenacházejí uspokojivé odpovědi.⁵⁰⁸

3.1. Rozbor pojmu „přímá účast v nepřátelství“

I když základní pravidlo týkající se ochrany civilního obyvatelstva uvádí, že civilisté nesmějí být předmětem útoku, z této ochrany existuje jedna výjimka platná pro oba typy ozbrojených konfliktů. Je jí případ, kdy se sami civilisté „přímo účastní nepřátelských akcí

⁵⁰³ Např. Prosecutor v. Dusko Tadic, ICTY, IT-94-1-A, 15 July 1999; Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, ICTY, IT-95-14/1-T, 25 June 1999. www.icty.org.

⁵⁰⁴ Např. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, 1998; Prosecutor v. Alfred Musema, ICTR-96-13-T, 27 January 2000.

⁵⁰⁵ N. Melzer, Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International humanitarian law. ICRC, Geneva 2009. Jedná se o výstup z expertních setkání vedených MVČK od roku 2003 do roku 2008. Publikováno v 2009. více na www.icrc.org.

⁵⁰⁶ Jedná se o výkladovou studii k pojmu přímé účasti, ne o závaznou mezinárodní smlouvu podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu, na jejímž přijetí by státy jako subjekty mezinárodního práva participovaly, a k jehož plnění obsahu by se svou ratifikací zavázaly.

⁵⁰⁷ Toto je dáno především výsadním postavením MVČK v roli specifické neutrální a nezávislé humanitární organizace s mandátem mezinárodního společenství k rozvoji a lepšímu porozumění MHP Více viz. Statut Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003, www.icrc.org. (navštíveno dne 13. 1. 2012).

⁵⁰⁸ Viz například rozbor M.N.Schmitt, Deconstructing direct participation in hostilities: the constitutive elements, International Law and Politics, Vol. 42, 2010, str. 697 – 739.

a po dobu těchto akcí“.⁵⁰⁹ Jak M. Schmitt v této souvislosti upozorňuje, v takovém případě totiž civilista ztrácí po dobu takové jeho účasti ochranu poskytovanou mu MHP, a stává se legitimním vojenským cílem.⁵¹⁰

I když MHP civilistům výslovně nezakazuje přímo se účastnit nepřátelství, neznamená to, že jim však tuto aktivitu „povoluje“. I v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu platí, že pouze příslušníci státních ozbrojených sil mají legální právo účastnit se nepřátelství. A tudíž civilista, který se dopustí tohoto, i když mezinárodním právem ne výslovně zakázaného jednání, může být za své jednání následně potrestán, protože k němu nebyl oprávněn podle vnitrostátního práva. Na rozdíl od příslušníků státních ozbrojených sil (kombatantů) nedisponují „privilegiem kombatanta“, užít sílu proti zákonným cílům.⁵¹¹

Které činnosti civilistů lze tedy klasifikovat jako náležející do rámce „přímé účasti na nepřátelství“? A které činnosti, i když určitým způsobem „podporující“ stranu v konfliktu, naopak do obsahu tohoto pojmu nepatří? Asi je zřejmé, že situaci, kdy civilista míří nebo již přímo útočí palnou zbraní, bychom zcela bezproblémově vyhodnotili jako přímou účast na nepřátelství. Civilisté však dnes vykonávají celou řadu činností, kdy by tento závěr nebyl tak jednoznačný. Jakým způsobem lze vyhodnotit jejich následující zapojení vyplývající ze zkušeností například z ozbrojeného konfliktu v Afghánistánu?⁵¹² Jakou formu činnosti lze přiřadit civilistovi pracujícímu v muničním skladě? Jakým způsobem například vyhodnotit činnost civilisty připravujícího si doma nástražné výbušné zařízení? Dojdeme ke stejnému závěru u civilisty, který toto výbušné zařízení pokládá u cesty? A jak tomu bude v případě, že takovýto civilista zařízení položí, a již od něj odchází domů? Kdy zároveň možná ještě navíc po cestě domů i iniciuje. Možná ale jeho úkol pokládkou již skončil. Toto jsou všechno případy směřující na příslušníky nestátní strany v konfliktu, nicméně problematika vymezení „přímé účasti“ civilních osob panuje i u osob podporujících státní stranu v konfliktu. Jako běžný příklad zapojení civilních osob je možno jmenovat jejich zapojení ve formě obsluhy zbraňového systému nebo řídicího bezpilotní letoun. Dále i kuchaře připravujícího obědy pro

⁵⁰⁹ čl. 51 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI); čl. 13 odst. 2. Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁵¹⁰ M. N. Schmitt, Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees, Chicago Journal of International Law, Vol. 5, No. 2, 2004, str. 519.

⁵¹¹ M. N. Schmitt, Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees, Chicago Journal of International Law, Vol. 5, No. 2, 2004, str. 520.

⁵¹² Afghánistán je podle zprávy UNAMA považován za situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, kde se aplikuje společný článek 3 a DPII. Více viz Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011, str. 1. [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human rights/ March Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/March%20Annual%20Report%20Final.pdf) (navštíveno dne 13. 1. 2012).

příslušníky ozbrojených sil, anebo civilistu vezoucího zásoby pohonných hmot pro vojenské účely.

I ze zevrubného pohledu na tyto jednotlivé činnosti je zřejmé, že se jedná o velmi diferencovaný soubor činností. V rámci jejich bližší kategorizace je možné je rozdělit na skupiny jednání, ve kterých zásadní postavení tvoří jejich povaha a zejména míra jejich zapojení.

Z hlediska rozboru přímé účasti příslušníků nestátního aktéra a rozlišení takovéto účasti od „obyčejné“ přímé účasti civilistů je vhodné jako referenční hledisko vybrat právě hledisko „míry zapojení“ takové osoby. Tedy rozdělit činnost osob na to, zda se jedná o izolovaný akt jednotlivce, který se „ad hoc“ přímo účastní nepřátelství, anebo zda se jedná o určité koordinované nebo opakované činnosti jednotlivců (civilistů) sdružených za tímto účelem v určité skupině. Pokud totiž k přímé účasti na nepřátelství dochází spíše z důvodu „členství“ osoby k určité skupině⁵¹³ a díky tomu k její opakované a kontinuální přímé účasti, je nezbytné tuto skutečnost vzít v potaz a dané jednání odlišit od individuálních a sporadických aktů.

Právě na základě nezbytnosti rozlišení těchto dvou různých skupin zapojení civilistů představil MVČK ve své Směrnici pro mnohé až příliš pokročilý koncept formy zapojení civilistů, a to tzv. „*continuous combat function*“.⁵¹⁴ Podle MVČK je tento koncept v praxi reálně schopen zabránit, aby civilisté vykonávající přímou účast na nepřátelství na kontinuální bázi zneužívali výhody plynoucí z tzv. proměnlivého statusu.⁵¹⁵ To znamená, že osoba v souladu s principem „točících se dveří“ zneužívá ochrany civilisty tím, že ve dne je obyčejným „zemědělcem“ (chráněným) a v noci se z ní pravidelně stává útočník (civilista přímo se účastnící nepřátelství, který je po dobu své účasti nechráněnou osobou). Dle stávající úpravy (jak podle společného článku 3 ŽÚ, tak podle DPII) totiž platí, že jakmile osoba ukončí svou přímou účast na nepřátelství (během níž je legální cíl útoku), opět získává veškerou ochranu poskytnutou jí normami MHP (zákaz být předmětem útoku).⁵¹⁶ Institut „*continuous combat function*“ však naopak umožňuje odlišovat, zda osoba například jen

⁵¹³ N. Melzer, *Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, 2009, str. 34.

⁵¹⁴ Mnoho států se závěry obsaženými MVČK ve Směrnici však nesouhlasí a považují ji za příliš progresivní, nerefluktující aktuální stav. ČR oficiálně nedeklarovala svoji pozici k tomuto dokumentu. Příkladem kritického přístupu k celé Směrnici MVČK představuje článek M. N. Schmitta, *The Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities: A Critical Analysis*, Harvard National Security Journal, Vol I, May 2010.

⁵¹⁵ N. Melzer, *Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, 2009, str. 31 - 36.

⁵¹⁶ *Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4789.

jednorázově vyrobí roznětku, případně jen umístí výbušné zařízení, anebo sama vykoná všechny tyto činnosti. U civilisty spadajícího pod rámec „continuous combat function“ by tak (obdobně jako u kombatanta) všechny činnosti rovnou náležely do rámce přímé účasti, neboť jak zdůrazňuje N. Melzer, osoba je „*najata, vycvičena, vybavena a oprávněna určitou skupinou jejím jménem nepřetržitě se přímo účastnit nepřátelství*“.⁵¹⁷

Z obsahového hlediska je možno pojem „přímá účast na nepřátelství“ rozdělit na dvě části. Jednak jde o vymezení pojmu „přímá“ (účast) a jednak jde o vymezení samotného pojmu „účast“ (na nepřátelství). Z jazykového rozboru slova „účast“ (participation) je zřejmé, že se jedná o individuální zapojení určité osoby, a tudíž na rozdíl od konceptu platného u kombatanta, kde je významné jeho příslušenství, se zde jedná o konkrétní zapojení osoby na nepřátelském aktu.⁵¹⁸

Z hlediska rozboru pojmu „přímá“ (účast) je nutno zdůraznit, že i když český překlad používá pouze výraz „přímá“ (účast), originální anglické znění operuje s dvěma různými výrazy.⁵¹⁹ Jak v ŽÚ, tak v DP totiž jednotlivá ustanovení na různých místech ve stejné souvislosti hovoří jak o „přímé“⁵²⁰, tak o „aktivní“⁵²¹ účasti na nepřátelství. Vzhledem k tomu, že anglický jazyk spolu s francouzským, na rozdíl od českého znění, tvoří oficiální výkladové jazyky textu, daná odlišnost v terminologii logicky vede k úvahám o různém obsahu, případně významu takové činnosti.⁵²² Proto se k uvedenému rozporu vyjádřil i ICTR v jednom ze svých prvních případů Akayesu. Jeho závěrem bylo, že oba pojmy jsou si tak podobné, že by měly být považovány za synonyma.⁵²³ Stejný výklad zaujal následně MVČK i ve své Směrnici.⁵²⁴

Vzhledem k absenci jakékoli definice pojmu „přímé účasti na nepřátelství“ se nabízí mnoho výkladů, jak se dobrat jeho skutečného obsahu. Pomůckou je například jeho vymezení skrze výklad „a contrario“, tj. pomocí určení nepřímé účasti. Výhodou takového postupu je, že pokud jsme schopni určit „nepřímou“ účast osoby (tou civilista neztrácí nárok na ochranu),

⁵¹⁷ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 33.

⁵¹⁸ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 44.

⁵¹⁹ Viz originální anglické znění čl. 55 odst. 1 ŽÚI, čl. 54 odst. 1 ŽÚII, čl. 133 odst. 1 ŽÚIII, čl. 150 odst. 1 ŽÚIV, čl. 102 DPI a čl. 28 DPII. Více viz. www.icrc.org (navštíveno dne 15. 1. 2012).

⁵²⁰ Čl. 51 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) z roku 1977.

⁵²¹ Společný čl. 3 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949.

⁵²² J.S. Pictet editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952, str. 402.

⁵²³ ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, 1998, § 629.

⁵²⁴ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 45.

pak by i relativně snadno mělo být možné identifikovat jednání, u kterých je logické a nezbytné, aby osoba ztrácela nárok na ochranu. I při vymezení „nepřímé účasti“ je však zcela zásadní držet se aktivit (prací) vojenského charakteru nebo podporujících stranu v konfliktu. Důvodem je, že v momentě vypuknutí ozbrojeného konfliktu je zcela přirozené, že civilisté vždy určitým způsobem pomáhají své zemi (straně v konfliktu) k vítězství.⁵²⁵ Proto, i když se jedná o určitou formu zapojení civilistů v rámci podpory jedné strany v konfliktu formou práce na stavbě silnic, železnic, výrobě zbraní, vojenského vybavení apod., všechny tyto činnosti náleží do formy „nepřímé účasti“. Na druhou stranu je nezbytné být opatrný z důvodu přílišného zjednodušování, které v tomto ohledu také není na místě. Komentář MVČK totiž uvádí, že zúžit koncept „přímé účasti“ pouze na bojové nebo aktivní vojenské operace by bylo příliš omezené, stejně tak jako jeho rozšíření na veškeré aktivity podporující konflikt by zase bylo příliš široké.⁵²⁶ Proto například experti účastníci se přípravy Směrnice MVČK upozornili, že je třeba rozlišovat nejen mezi „přímou“ a „nepřímou“ účastí, ale také mezi „zapojením“ nebo „příspěním“ k nepřátelství, kdy tato slova nelze pokládat za synonyma.⁵²⁷

Z hlediska dalšího aspektu rozboru pojmu „účasť“ (na nepřátelství), je možno uvést, že teorie již dlouhodobě uvádí, že základem jeho obsahu je, aby mezi konkrétním jednáním a výslednou škodou existovala dostatečná příčinná souvislost.⁵²⁸ Proto při kvalifikaci konkrétního jednání je vždy nezbytné vzít v úvahu všechny související okolnosti.

Na základě výše uvedeného se tak lze ztotožnit i s vymezením pojmu „přímá účast na nepřátelství“ obsaženého v komentáři MVČK. Podle něj je totiž vhodné, když jeho obsah maximálně kopíruje způsob zapojení komбатantů. Dále uvádí, že se jedná o „*válečné činnosti, které svou povahou nebo účelem mohou způsobit reálnou škodu personálu nebo na vybavení nepřátelských ozbrojených sil*“.⁵²⁹ Ve stejném duchu jsou koncipovány i závěry N. Melzera

⁵²⁵ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 11.

⁵²⁶ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 1679.

⁵²⁷ Report on Second Expert Meeting - Direct Participation in Hostilities under IHL, The Hague, 2004, www.icrc.org, str. 10.

⁵²⁸ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 4787.

⁵²⁹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 1679.

obsažené ve Směrnici MVČK, neboť uvádí, že k naplnění pojmu „přímá účast na nepřátelství“ je nezbytné kumulativní naplnění tří konstitutivních prvků:⁵³⁰

- a) „práh škody“ (threshold of harm)⁵³¹ – zde jde o požadavek, aby jednání dosáhlo požadovaného „prahu škody“. Proto je stanoveno, že inkriminované jednání musí zasáhnout vojenské operace nebo vojenské schopnosti strany v konfliktu anebo alternativně způsobit smrt, zranění osob nebo civilních objektů chráněných proti přímému útoku. K jeho dosažení by však měl stačit i předpoklad, že by za daných okolností škoda mohla být způsobena výsledkem takového jednání. Jako příklad se uvádí zabití nebo zranění vojenského personálu, poškození vojenských objektů, narušení vojenského zařízení, logistiky a komunikací včetně elektronického zásahu do vojenského počítače, útok odstřelovače na civilisty, bombardování městských residenčních částí apod. Naopak mezi jednání, která by nedosahovala uvedeného prahu škody, se uvádí např. přerušení elektřiny, vody a dodávek jídla, zatarasění cest, pokud by následek takového jednání neměl nepříznivé dopady na vojenské účinky. Důvodem je, že takovéto jednání sice může mít vážný dopad na bezpečnost veřejnosti, zdraví apod., ale je bez negativního ovlivnění vojenských akcí.
- b) „přímá souvislost“ (direct causation)⁵³² – v tomto případě je nezbytné prokázat existenci přímé příčinné spojitosti mezi specifickým jednáním a škodou vyplývající buď z daného jednání, nebo z koordinované vojenské operace, jejíž je toto jednání integrální součástí. Souvislost mezi oběma částmi však musí být dostatečně blízká, a to jak v čase, tak v místě. V negativním případě jsou z takového jednání vyřazena zejména jednání spočívající v uložení ekonomických sankcí nebo podpora strany spočívající v poskytování dodávek zboží a služeb.

⁵³⁰ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 16 – 17.

⁵³¹ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 47 - 50.

⁵³² N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 51 - 58.

- c) „souvislost s ozbrojeným konfliktem“ (belligerent nexus)⁵³³ – tento požadavek směřuje k prokázání skutečnosti, že jednání bylo specificky zaměřeno ke způsobení požadovaného prahu škody. Tedy, že došlo k podpoře strany v konfliktu na jedné straně a k újmě protivníka na straně druhé. Rozhodující je, aby způsobená škoda nebyla jen vedlejším efektem určitého jednání, ale aby představovala samotný objektivní účel jednání.

3.2. Časové ohraničení „přímé účasti v nepřátelství“

Praktickými otázkami, které v souvislosti s konceptem přímé účasti na nepřátelství vyvstávají, jsou otázky časového vymezení (ohraničení) takovéto účasti. Jelikož MHP uvádí pouze obecný časový rámec, že osoba ztrácí nárok na ochranu „*v době, kdy se přímo účastní (nepřátelství) a po dobu těchto akcí*“⁵³⁴, je pro aplikaci tohoto konceptu nezbytné stanovit, kdy takováto účast přesně začíná a kdy končí. Problém s přesným určením aktuálně dramaticky vyvstal právě v souvislosti se zapojením civilistů v ozbrojeném konfliktu v Afghánistánu, neboť praxe ukázala, o jak složitý aplikační problém se jedná.

Hned v úvodu se proto podsouvá otázka, zda vzhledem k nepřeborným druhům způsobu přímé účasti je vůbec možné stanovit konkrétní hranici jejího počátku a konce. Který moment činnosti civilisty představuje časové ohraničení? Je to například již moment přípravy nálože, anebo až doba jejího položení na místě, včetně případné aktivace? Jakým způsobem lze vyhodnotit cestu civilisty na místo určení a zpět? Tvoří jeho účast na nepřátelství pouze některé „izolované“ části z těchto jednání a osoba se v momentě ukončení této činnosti (položení, odjištění, odpálení) opět stává chráněným civilistou? Anebo lze do „přímé účasti“ zahrnout všechny tyto jednotlivé části, aby pro protivníka představovala vojenský cíl od její první činnosti až do té poslední? Anebo v případě aplikace konceptu „continuous combat function“, dokonce nikdy nepřestala být vojenským cílem? Toto vše jsou otázky, které, i když v teorii nakonec nemusí vypadat tak komplikovaně, v praxi představují velmi složitý aplikační problém.

⁵³³ N. Melzer, „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 58 - 64.

⁵³⁴ Čl. 13 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

Určité vodítko pro bližší časové vymezení daného okamžiku poskytuje komentář MVČK, neboť uvádí, že „zřejmě půjde nejen o čas, kdy civilista skutečně ovládá zbraň, ale také například i o časové období zahrnující přípravu zbraně a situace, ve kterých se ujímá nepřátelského jednání bez použití zbraně“.⁵³⁵ I když komatanti jsou teoreticky předmětem útoku vždy, a to právě pro svůj status a ne pro jejich aktuálně vykonávanou činnost, důvodem vedoucím k takovýmto závěrům je zřejmě fikce obsažená v článku 44 odst. 3 DPI. Ta totiž upřesňuje, že pokud se komatant nemůže odlišit od civilního obyvatelstva, zachovává si svůj status, pokud alespoň během každého střetnutí a během doby, kdy může být spatřen protivníkem, nosí veřejně zbraň.⁵³⁶ Směrnice MVČK však v tomto ohledu jde ještě dále, neboť uvádí, že i rozmístění a návrat z místa výkonu tvoří integrální část jednání, které je považováno za přímou účast na nepřátelství.⁵³⁷

3.3. Způsob zacházení s civilisty „přímo se účastnících nepřátelství“ a následky takové činnosti

Základní vodítko pro určení, na jaké zacházení mají osoby, které se přímo účastnily nepřátelství a dostaly se do moci některé strany v konfliktu nárok, poskytuje společný článek 3 ŽÚ. Tento článek stanoví, že s osobami „...je třeba za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování.“⁵³⁸ Tedy tak, aby byly dodrženy základní záruky, tj. zákaz ohrožování života, zdravotního, fyzického nebo duševního stavu, mučení, mrzačení apod. Takováto úroveň ochrany by minimálně připadala v úvahu v situaci vnitřního ozbrojeného konfliktu nízké intenzity,⁵³⁹ kdy není spuštěna aplikace DPII. V situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu vysoké intenzity,⁵⁴⁰ kdy je automaticky aktivována i aplikace celého DPII, by kromě společného článku 3 ŽÚ bylo nezbytné dodržet i základní

⁵³⁵ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 1943.

⁵³⁶ Čl. 44 odst. 3 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵³⁷ N. Melzer, Recommendation No. 6 „Interpretative guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law“, ICRC, 2009, str. 17.

⁵³⁸ Společný čl. 3 odst. 1 ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. srpna 1949.

⁵³⁹ Někdy také označovány za konflikty horizontální, neboť v takovém konfliktu proti sobě bojují jen ozbrojené skupiny nevládního charakteru. V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, PF UK, Praha, 2007, str. 36.

⁵⁴⁰ Někdy také označovány za konflikty vertikální, neboť strany nemají stejnou úroveň postavení. Proti sobě totiž bojuje na jedné straně vláda a na druhé straně povstalci. V. Bílková, Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu, Prameny a nové proudy právní vědy č. 37, PF UK, Praha, 2007, str. 36.

záruky humánního zacházení obsažené v člancích 4 a 5 DPII, o kterých bylo pojednáno již výše.

Co se týče konkrétních následků za jednání civilních osob ve formě „přímé účasti na nepřátelství“, je nezbytné zdůraznit, že jelikož příslušníci nestátní strany v konfliktu jsou v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu považováni za civilisty, a tudíž nejsou k přímé účasti legálně mezinárodním právem „zmocnění“, mohou za takovéto protiprávní jednání následně nést i trestně-právní následky.⁵⁴¹ Platí, že postih by vykonala ta strana v konfliktu, do jejíž moci by se osoba dostala. Samozřejmě za předpokladu dodržení veškerých požadavků článku 6 DPII, jako je nezávislost a nestrannost soudu, a základní procesní záruky spravedlivého řízení.⁵⁴²

⁵⁴¹ Čl. 6 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁵⁴² Čl. 6 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

1. Přímá odpovědnost nestátních aktérů jako strany v ozbrojeném konfliktu

V každém právním systému představuje oblast porušení jeho pravidel, tj. právních následků protiprávního chování, klíčovou roli.⁵⁴³ Jelikož v předchozích částech bylo ukázáno, že i nestátní straně v ozbrojeném konfliktu vznikají povinnosti k určitému způsobu chování, je nezbytné zaměřit se také na oblast její právní odpovědnosti.

Odpovědnost nestátního aktéra lze teoreticky vyvodit z odpovědnosti jeho příslušníků, respektive za činy jejich příslušníků. Nicméně odpovědnost a následky takové odpovědnosti pro nestátního aktéra jako „skupinu“ zatím nejsou zcela jasné.⁵⁴⁴ Stále totiž platí, že kromě toho, že nestátní aktéři v porovnání se státními nemají oficiální povahu a disponují i větší flexibilitou, projevuje se u nich i aspekt „*neodpovědnosti v národním a mezinárodním právu*“.⁵⁴⁵ Proto se tato část pokusí zodpovědět otázku, zda skutečně nestátní strana v konfliktu je jako celek neodpovědná a tudíž i současné mezinárodní trestní právo lze aplikovat pouze na zločiny spáchané jednotlivci, anebo zda jeho rozsah lze dnes již vztáhnout i na jiné subjekty mezinárodního práva nesoucí mezinárodní závazky.⁵⁴⁶

Současné mezinárodní společenství postrádá specifický právní nástroj věnující se přímé kolektivní odpovědnosti skupiny jako celku. Jak zdůrazňuje L. Zegveld, absence této úpravy nepředstavuje pouhou teoretickou překážku, ale skutečný praktický nedostatek účinného zajištění vynutitelnosti mezinárodního práva.⁵⁴⁷

Teoretickým základem pro vyvození kolektivní odpovědnosti skupiny jako celku je, že příslušníky nestátní strany v konfliktu spojuje stejný cíl účasti v dané skupině, v daném konfliktu. Jelikož jednotlivci většinou mají na výběr, zda se k dané skupině přičlení nebo ne, lze konstatovat, že by jim pak nemělo být lhostejné, jakým způsobem se skrze své velitele samotná skupina staví ke konkrétnímu způsobu vedení nepřátelství. I když ne vždy nestátní

⁵⁴³ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C.H. Beck, Praha, 2010, str. 415.

⁵⁴⁴ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 536.

⁵⁴⁵ C. Bruderlein, *The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars*, Centre for humanitarian dialogue, Geneva, May 2000, str. 3.

⁵⁴⁶ A. Clapham, *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 899 – 926.

⁵⁴⁷ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 133.

strana v ozbrojeném konfliktu funguje na stejných principech jako státní ozbrojené složky, i přesto lze v takovýchto skupinách totiž nalézt určité prvky hierarchie, výkonu velitelské odpovědnosti a nezbytnosti udržování disciplíny příslušníky dané skupiny. Právě vzhledem k nespornému vlivu velení na způsob výkonu jednotlivých vojenských akcí a celkovému způsobu vedení nepřátelství, by bylo vhodné současně platné druhy odpovědnosti (individuální a velitelská, a odpovědnost státu) doplnit i o prvek „skupiny“. V mezinárodním společenství totiž stále panuje přesvědčení, že tato problematika nemá praktické opodstatnění. Jako odůvodnění bylo uváděno, že nestátní strana v konfliktu buď zvítězí, a tím pádem je její odpovědnost absorbována odpovědností státu, anebo prohraje, a není koho hnát k odpovědnosti, jelikož hnutí zanikne.⁵⁴⁸ Praxe posledních několika desetiletí, ve kterých docházelo v podstatě pouze k vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů s často velmi rozvleklým charakterem, ukázala krátkozrakost takového přístupu. Problematika odpovědnosti nestátní strany v konfliktu je dnes naopak považována za klíčové téma mezinárodního společenství.⁵⁴⁹

Jelikož se normy MHP k odpovědnosti nestátní strany v konfliktu přímo nevyjadřují, mezinárodní společenství zatím není jednotné v závěrech týkajících se pramenů, ze kterých by jejich odpovědnost případně vyplývala.⁵⁵⁰ Problematika právní opory pro vyvození odpovědnosti nestátní strany v konfliktu se tak posouvá do role obyčejových pravidel.⁵⁵¹ L. Zegvedl v této souvislosti dokonce zdůrazňuje, že již „*existuje rozsáhlá mezinárodní praxe, která potvrzuje, že ozbrojené opoziční skupiny mohou nést odpovědnost za porušení MHP*“.⁵⁵² Tuto praxi vyvozuje zejména z pozitivní odpovědi na otázku, zda je nestátní strana v konfliktu vůbec vázána normami MHP a konstatuje, že tím, že MHP zavazuje všechny strany v konfliktu, že se jedná o pluralitu aktérů, je zřejmé, že příslušníci nestátní strany v konfliktu v daný moment přestávají být pouhými soukromými jednotlivci

⁵⁴⁸ V. Bílková, Právní postavení nestátní strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu v MHP – vybrané problémy, str. 19, příspěvek ve sborníku Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí ženevských úmluv z roku 1949, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 4/2009, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010, str. 19; převzatý odkaz E. David, Principes de droit des conflits armés, Troisième édition, Bruxelles, Bruylant, 2002, str. 643.

⁵⁴⁹ Této problematice se v roce 2009 věnoval XXXII. Kulatý stůl Mezinárodního institutu humanitárního práva v San Remu (Září 2009), XXXI. Mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce v Ženevě (Listopad 2011). Výzkumné činnosti v této oblasti se dlouhodobě věnuje „Geneva academy of international humanitarian law and human rights“.

⁵⁵⁰ V. Bílková, Právní postavení nestátní strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu v MHP – vybrané problémy, str. 19, příspěvek ve sborníku Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí ženevských úmluv z roku 1949, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 4/2009, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010.

⁵⁵¹ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 536.

⁵⁵² L. Zegvedl, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 151.

a stávají se subjektem mezinárodního práva, schopným nést příslušnou odpovědnost.⁵⁵³ Nicméně i přes různé snahy mezinárodního společenství spočívající v podpoře nestátních aktérů za účelem dodržování mezinárodního práva, však právě z jejich strany zatím nebyla zaznamenána výrazná tendence skutečně se vydat směrem k vyvození přímé odpovědnosti nestátního aktéra jako celku (např. skrze formulaci návrhu mezinárodně-závazného instrumentu).

Obdobná situace o přímé odpovědnosti nestátní strany v konfliktu jako u MHP, panuje i v oblasti mezinárodního práva lidských práv. I když pouze státy se mohou stát přímými porušiteli lidských práv, mezinárodní společenství dnes uznává, že i jiné subjekty, jako například společnosti podle soukromého práva mohou „přispět“ k porušení lidských práv spáchaných státy.⁵⁵⁴ Výhodiskem pro tyto závěry je skutečnost, že státy mají povinnost pro každého, kdo je v jeho jurisdikci garantovat přijatá lidská práva. Pokud se nestátní aktéři ve formě soukromých společností nedrží stanovených mantinelů a stát proti nim nezakročí, pak jejich chování podle A. Claphama již vykazuje znaky určitého „spolupachatelství“.⁵⁵⁵ Stát tak sice nespáchá sám konkrétní zločin, ale společností jeho spáchání umožní.

Například Spojené státy americké pro tyto případy disponují velmi zajímavým instrumentem. Jedná se o tzv. Alien Tort Claims Act (ACTA). Na jeho základě, za předpokladu, že pachatel je přítomen na území USA, je možné žalovat jednotlivce nebo soukromoprávní společnost (hlavního pachatele) za porušení mezinárodního práva.⁵⁵⁶ Na tomto právním základě tak federální soudy USA (mající kompetenci k řízení podle ACTA) například řešily porušení mezinárodního práva ve formě mučení a jiného nelidského a ponižujícího chování příslušníky PMSC v detenčním zařízení Abu Graib v Iráku.⁵⁵⁷ A. Clapham dokonce v této souvislosti uvedl, že u případů představujících zločin „genocidia, zotročování, nucené práce nebo válečné zločiny“ není třeba ani prokázat souvislost spáchání takovýchto činů s jednáním státu.⁵⁵⁸

⁵⁵³ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 151.

⁵⁵⁴ A. Clapham, *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 904; převzatý odkaz Recommendation of the Advisory Council on Ethics for the Government Petroleum Fund. 14 November 2005.

⁵⁵⁵ A. Clapham, *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 902 - 906.

⁵⁵⁶ M.Ch. Bassiouni, *International Criminal Law, Volume III – International Enforcement*, 3rd edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 659 – 660.

⁵⁵⁷ Vice viz A. Clapham, *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 904 - 907; převzatý odkaz na případy Order of 26 June 2006, Saleh et al. V. Titan Corp.

⁵⁵⁸ A. Clapham, *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 904; převzatý odkaz *Wiwa v. Royal*

Z hlediska mezinárodního trestního práva je možno konstatovat, že i když původně návrh Statutu MTS zahrnoval jurisdikci i nad právníckými osobami, v jeho finálním znění se neobjevuje.⁵⁵⁹ Statut MTS finálně založený na individuální odpovědnosti osob však obsahuje určité formy „spolupachatelství“, a tudíž možné náznaky pro případné vyvození budoucí plné právní úpravy odpovědnosti nestátních aktérů jako celku. Článek 25 odstavec 3 písm.d) MTS uvádí, že osoba bude trestně odpovědná, pokud „jinak přispěla ke spáchání zločinu nebo jeho pokusu skupinou osob jednajících se společným záměrem“. Přičemž právní úprava MTS v tomto ohledu požaduje, aby přispění bylo úmyslné, a aby směřovalo k „podpoře trestné činnosti nebo zločinného záměru skupiny“ [článek 25 odst. 3 písm.d – i)], nebo bylo alespoň „provedeno s vědomím, že skupina má v úmyslu spáchat takový zločin“ [článek 25 odst. 3 písm.d – ii)]. Z obecného hlediska je možno konstatovat, že celkový koncept je velmi podobný doktríně „joint criminal enterprise“ představené ICTY v případě Tadić. ICTY totiž uvedl, že „i když pouze někteří členové skupiny se skutečně dopustili trestného jednání (např. spáchali vraždu), účast a přispění dalších členů skupiny je často nezbytná k tomu, aby spáchání takového činu bylo usnadněno nebo umožněno; a proto „morální závažnost“ jejich účasti není menší než těch, co čin skutečně spáchali“.⁵⁶⁰

I když z daných předpokladů zatím nelze vyvodit přímou trestně-právní odpovědnost nestátního aktéra jako celku, ze všech těchto prvků zřetelně vyplývá, že jelikož se nestátní aktéři stávají stále významnějším aktérem (subjekt) mezinárodního společenství, je i mezinárodní trestní právo nuceno určitým způsobem reflektovat jejich zapojení. Judikatura na mezinárodní úrovni zatím v tomto směru neexistuje žádná.⁵⁶¹ Z případů řešených soudy na národní úrovni však lze, kromě judikatury USA na základě ACTA, dále uvést i judikaturu nizozemských soudů. Konkrétně v případě „van Anraat“ totiž nizozemský soud skrze institut „spolupachatelství“ (complicity) odsoudil k 17-ti letům vězení holandského obchodníka za dodávky chemických zbraní irácké straně v rámci Irácko-Iránského konfliktu. Tento rozsudek je však zajímavý ne z hlediska rozsudku samotného, nýbrž primárně z hlediska jeho odůvodnění. Soud totiž zdůraznil, že soukromé osoby

Dutch Shell Petroleum (Shell), 28 February 2002, US District Court for the Southern District of New York, at 39; Doe I v. Unocal Corporation, 18 September 2002, at § 3 et seq.

⁵⁵⁹ Návrh na rozšíření příslušnosti MTS i na právnícké osoby prosazovala zejména francouzská delegace, neboť jejich odpovědnost považovala za důležitou z hlediska odškodnění obětí. Více viz. například P. Šturma, Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Carolinum, Praha, 2002, str. 151.

⁵⁶⁰ Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 1999, para 191.

⁵⁶¹ Všechny statuty zakládající mezinárodní trestní soudy a tribunály v historii mezinárodního společenství zatím vždy měly jurisdikci pouze nad individuálními osobami (e.g. Norimberský a Tokijský tribunál, „as hoc“ tribunály pro ICTY a ICTR i Římský statut zakládající Mezinárodní trestní soud).

a společnosti, které se účastní mezinárodního obchodu si musí být vědomi toho, že pokud například v souvislosti s jejich aktivitami v situaci zvýšeného násilí nebo ozbrojeného konfliktu nebudou vykonávat zvýšenou opatrnost, mohou se stát spolupachately těch nejvážnějších zločinů.⁵⁶²

Zajímavou otázkou, která v této souvislosti zároveň vyvstává je, za jaké činy by nestátní strana v konfliktu na mezinárodní úrovni teoreticky mohla být volána k trestně-právní odpovědnosti. Jednalo by se tak jako v případě individuálních osob o stejnou skladbu nejvážnější zločinů podle mezinárodního práva, tak jak dnes náleží do jurisdikce MTS, tj. zločin genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese?⁵⁶³ Nebo by tento soubor byl naopak širší a zahrnoval by například i terorismus, nebo obchod s drogami? Anebo by rozsah byl naopak užší?

V teoretické úrovni však z hlediska stávající jurisdikce MTS zatím vznikají otázky, zda nestátní aktéři vůbec mohou naplnit skutkové podstaty zločinů v jeho jurisdikci. Důvodem je, že například zločin proti lidskosti a zločin genocida jsou svou podstatou zločiny, které jsou produktem státní politiky. V případě zločinů proti lidskosti například MTS výslovně vyžaduje, aby se jednalo o páchaní činů proti civilnímu obyvatelstvu, a to „*v souladu s politickou linií státu nebo organizace směřující k provedení takového útoku*“.⁵⁶⁴ U zločinu genocida ani MTS ani Úmluva o genocidě (1948) výslovné spojení se státní politikou nepožadují. Nicméně z podstaty tohoto zločinu, který spočívá v nezbytnosti prokázat „speciální genocidní úmysl“,⁵⁶⁵ je zřejmá určitá souvislost spáchání tohoto zločinu v rámci výkonu státní politiky. Na druhou stranu, jak zdůrazňuje Ch. Bassiouni, i přes tuto skutečnost za poslejších 50-let byly tyto zločiny páchany nestátními aktéry, aniž by na to mezinárodní společenství adekvátně reagovalo.⁵⁶⁶

Z hlediska teoretických základů pro vyvození přímé odpovědnosti nestátních aktérů jako celku lze konstatovat, že její právní základ by zřejmě spočíval v obecné teorii mezinárodního práva ohledně konceptu odpovědnosti. Ten byl zformulovaný v posudku MSD

⁵⁶² A. Clapham, Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008, str. 912 – 913; převzatý odkaz *International Law in Domestic Courts* 753, NL 2007, § 11 a 16.

⁵⁶³ čl. 5 Sběrka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁵⁶⁴ čl. 7 odst. 2 písm. a) Sběrka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁵⁶⁵ Čl. 6 Sběrka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu; čl. II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 v ČR vyhlášené pod č. 32/1955 Sb.

⁵⁶⁶ M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, *The Journal of Criminal Law & Criminology* Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 714.

ve věci náhrady škody utrpěné ve službách OSN.⁵⁶⁷ MSD s ohledem na koncept vznik odpovědnosti uvedl, že odpovědnost každého subjektu za své jednání odpovídá jeho pravomoci v daný moment jednat, tj. jeho způsobilosti k právním úkonům.⁵⁶⁸

Jelikož již bylo prokázáno, že mezinárodní právo přiděluje nestátní straně v konfliktu, z důvodu jejího zapojení do ozbrojeného konfliktu, velmi specifickou subjektivitu, pak se zdá, že by současné mezinárodní právo bylo schopné předložit i efektivní koncept přímé odpovědnosti nestátní strany v konfliktu. Na základě specifické „funkční subjektivity“ totiž příslušníkům nestátní strany v konfliktu přímo vznikají z MHP práva a povinnosti.⁵⁶⁹

Zajímavý přístup k řešení problematiky odpovědnosti nestátní skupiny jako celku nabízí M. Sassoli. Konkrétně se jedná o paralelu k institucionálnímu zakotvení trestně-právní odpovědnosti právnických osob. Její základ spočívá v prolomení tradiční zásady kontinentálního systému trestního práva „*societas delinquere non potest*“⁵⁷⁰⁵⁷¹, neboť „rozšíření trestně-právní odpovědnosti na vážná porušení MHP a lidských práv i pro ozbrojené skupiny by nepředstavovalo konceptuální problém“.⁵⁷² Na druhou stranu je zřejmé, že toto tvrzení může představovat pouze výchozí teoretickou koncepci, neboť samotný koncept trestně-právní odpovědnosti právnických osob se v jednotlivých státech jen velmi pozvolna prosazuje a navíc existují i různé šíře a pojetí tohoto konceptu.⁵⁷³

Proto je zatím nezbytné uzavřít, že nestátní straně v konfliktu nevzniká přímá odpovědnost podle mezinárodního práva. Jediným prosazným mechanismem, které má současné mezinárodní právo zatím k dispozici tak zůstává její odpovědnost nepřímá, tj. v rovině individuální (velitelské) odpovědnosti, případně dle přičitatelnosti jejich jednání určitému státu.⁵⁷⁴

⁵⁶⁷ Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion, 11 April 1949: I.C.J. Reports 1949.

⁵⁶⁸ Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion, 11 April 1949: I.C.J. Reports 1949, str. 178.

⁵⁶⁹ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 458.

⁵⁷⁰ Původně římská zásada v českém překladu znamená, že „společnost nemůže spáchat trestný čin“. Více viz. například J. Musil, Trestní odpovědnost právnických osob. Historický vývoj a mezinárodní srovnání v J. Musil, M. Vanduchová, Pocta Otovi Novotnému k 70. narozeninám, Praha, Codex Bohemia, 1998.

⁵⁷² M. Sassoli, Possible legal mechanisms to improve compliance by armed groups with international humanitarian law and international human rights law, Paper submitted at Armed Groups Conference, Vancouver, 13-15 November 2003, str. 18.

www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-13nov-sassoli.pdf (navštíveno dne 13. ledna 2012).

⁵⁷³ Teorie například rozlišuje mezi tzv. pravou a tzv. nepravou odpovědností právnických osob. Více viz. například Trestní odpovědnost firem: České společnosti jako pachatelé trestných činů, autoři AK Kocián, Šolc, Balašík, 16. 11. 2011. <http://www.patria.cz/pravo/1949662/trestni-odpovednost-firem-ceske-spolecnosti-jako-pachatele-trestnych-cinu.html>.

⁵⁷⁴ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 458.

2. Nepřímá odpovědnost nestátních aktérů jako strany v ozbrojeném konfliktu

Nepřímá odpovědnost nestátní strany za jednání spáchaná v ozbrojeném konfliktu znamená, že za její jednání bude odpovědný nějaký jiný aktér, který je však s touto skupinou určitým způsobem spojen. Z tohoto předpokladu tedy plynou dvě možnosti vyvození odpovědnosti. Za prvé se jedná o odpovědnost za jednání způsobená příslušníky nestátní strany v konfliktu, tj. přímou odpovědnost pachatele (případně velitele), za jednání, které sami spáchali, nařídili spáchat nebo svou nečinností umožnili spáchat. Za druhé se jedná o odpovědnost státu na základě přičitatelnosti jednání nestátní strany v konfliktu danému státu.

Právní rozbor odpovědnosti v rámci těchto možností se zaměří jak na oblast MHP, tak na oblast mezinárodního práva lidských práv, a tam kde to bude relevantní i na oblast mezinárodního trestního práva. V souvislosti se vznikem mezinárodní odpovědnosti je však obecně možno konstatovat, že mezinárodní právo z hlediska podmínek vzniku odpovědnosti nediferencuje mezi jednotlivými typy ozbrojeného konfliktu. Proto platí, že stejnou systematiku a pravidla lze vztáhnout na jednání nestátní strany jak v situaci mezinárodního, tak i vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

Následující rozbor se tedy zaměří na možnost vzniku odpovědnosti těchto subjektů:

1. příslušníka nestátní strany v konfliktu (jako jednotlivce i v rámci výkonu funkce nadřízeného – velitele);
2. státu za jednání nestátního aktéra.

2.1. Individuální odpovědnost

MHP je souborem právních norem, jejichž účelem je ochrana osob, které jsou „hors de combat“⁵⁷⁵ nebo se již přímo neúčastní nepřátelství. Aby byla zajištěna jeho efektivní aplikace, je nezbytné, aby konkrétní osoby, které právo ozbrojeného konfliktu aplikují nebo zajišťují jeho výkon, byly vedeny k osobní odpovědnosti za svá jednání. A to, i když je jejich

⁵⁷⁵ „Hors de combat“ představuje terminus technicus. Je výslovně užit v anglickém znění ženevských úmluv, a to například ve společném článku 3. V českém překladu je použit termín „vyřazen z boje“. Výraz označuje osoby, které díky zranění, nemoci, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou se již přímo neúčastní nepřátelství. D. Fleck, eds., *The Handbook of International Humanitarian Law*, Second edition, Oxford University Press, 2008, str. 13.

účast v konfliktu založena na spojitosti buď se státní, nebo nestátní stranou v konfliktu.⁵⁷⁶ Proto je zvláštností MHP, že oproti jiným odvětvím mezinárodního práva veřejného automaticky také spouští přímou odpovědnost jednotlivce. I když se takový závěr zdá být logický, normy MHP původně neobsahovaly konkrétní ustanovení věnující se individuální odpovědnosti. Důvodem byla skutečnost, že jednatel nebyl považován za subjekt mezinárodně-právního vztahu,⁵⁷⁷ a potrestání pachatelů norem MHP bylo ponecháno plně na dotčeném státu, respektive na skutečnosti, zda jeho vnitrostátní právní úprava obsahovala příslušná represivní ustanovení.⁵⁷⁸ Teprve až po druhé světové válce v souvislosti s Norimberskými vojenskými procesy⁵⁷⁹ bylo zcela jasně na mezinárodní úrovni konstatováno, že „zločiny podle mezinárodního práva jsou páčány muži, ne abstraktními entitami, a proto pouze potrestáním jednotlivců, kteří spáchali takový zločin, může být mezinárodní právo vynuceno“.⁵⁸⁰ Dnes tak lze bez jakýchkoli pochybností konstatovat, že koncept individuální trestní odpovědnosti je v mezinárodním trestním právu plně prosazen, neboť jak soudce Rodriguez z ICTY výstižně uvedl „od druhé světové války se mezinárodní humanitární právo již do značného rozsahu rozšířilo mimo své státo-centrické začátky.“⁵⁸¹

Základ individuální odpovědnosti osob je od roku 1949 výslovně zakotven v právní regulaci určené pro vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu.⁵⁸² Jeho úprava je založena na požadavku, aby státy vypátraly „osoby obviněné z toho, že se dopustily toho či onoho vážného porušení této úmluvy“, a postavily je před svůj vnitrostátní soud. Přičemž státy takto mají činit, bez ohledu na státní příslušnost daných pachatelů. K tomuto represivnímu požadavku byla zároveň smluvním stranám ŽÚ stanovena povinnost „přijmout zákonodárná opatření“ ke stanovení trestní sankce pro pachatele. Nicméně tento požadavek je samotnému vzniku odpovědnosti pachatele nezbytné brát jako doplňkový, neboť pachatelé vždy vzniká trestní odpovědnost přímo z mezinárodního práva, bez ohledu na úroveň kvalifikace jeho činu

⁵⁷⁶ M.Ch. Bassiouni, *International Criminal Law, Volume III – International Enforcement*, 3rd edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 161.

⁵⁷⁷ H. C. Scheu, *Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu*, *Jurisprudence* 2009/4.

⁵⁷⁸ J.S. Pictet editor, *Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field*, Geneva, ICRC, 1952, str. 352.

⁵⁷⁹ Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku byl přijat jako příloha k Dohodě o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy, s připojeným Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku z 8. srpna 1945. viz. č. 164/1947 Sb. Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy.

⁵⁸⁰ France et. al v. Goering et. al. 22 IMT 411, 466 (Int'l Mil. Trib. 1946), převzatý odkaz W. A. Schabas, *State Policy as an Element of International Crimes*, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 953.

⁵⁸¹ ICTY, *The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski*, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, Dissenting opinion of judge Rodrigues, presiding judge of the trial chamber, para 31.

⁵⁸² Konkrétně se jedná o článek 49 ŽÚI, článek 50 ŽÚII, článek 129 ŽÚIII a článek 146 ŽÚIV.

podle vnitrostátního práva.⁵⁸³ Jelikož ŽÚ lze díky jejich široké akceptovatelnosti mezi subjekty mezinárodního práva⁵⁸⁴ označit skutečně za „univerzální“, představuje tato povinnost států závazek celého mezinárodního společenství k zamezení beztrestnosti pachatelů zločinů podle mezinárodního práva.

Termín „zločin podle mezinárodního práva“ představuje legální pojem, se kterým operuje řada mezinárodně-právních instrumentů, včetně statutu MTS.⁵⁸⁵ Pod tímto pojmem bývají obecně zařazovány ty zločiny, jejichž potrestání má určitou „mezinárodní dimenzi“.⁵⁸⁶ Jak však zdůrazňuje P. Šturma praxe států i nauka mezinárodního práva „nepoužívají pojmu důsledně a v jednotném významu“, lze se dnes v oblasti mezinárodního trestního práva setkat s různou terminologií upravující v podstatě stejné kategorie zločinů.⁵⁸⁷ Jelikož však rozbor dané problematiky přesahuje účel této práce, tato kapitola se bude věnovat pouze zločinům podle mezinárodního práva, tak jak vyplývají z jurisdikce MTS.⁵⁸⁸

Ze Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů vyplývá, že ne všechna jejich porušení jsou považována za tak závažná, že by představovala zločin podle mezinárodního práva (konkrétně válečný zločin). Bohužel však i v tomto ohledu se projevuje dichotomie právní úpravy vedení ozbrojených konfliktů na mezinárodní a vnitrostátní. Důvodem je, že v situaci mezinárodního konfliktu jsou válečné zločiny označovány za „vážná porušení“ ŽÚ⁵⁸⁹ a DP.⁵⁹⁰ Bohužel však stejné jednání v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jsou označována pouze jako „porušení“.⁵⁹¹ A proto pouze určitá zvláště zavržená jednání spouští přímou individuální (velitelskou) trestní odpovědnost konkrétních pachatelů podle mezinárodního práva za válečné zločiny.

⁵⁸³ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 411.

⁵⁸⁴ Ke dni 4. srpna 2011 bylo smluvní stranou ženevských úmluv 194 států mezinárodního společenství. Více na www.icrc.org; Přičemž OSN mělo ve stejnou dobu 193 členských států. Více na www.un.org.

⁵⁸⁵ Například Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948; s pojmem pracuje i Statut Norimberského tribunálu o stíhání největších válečných zločinců zemí Osy; čl. 1 a čl. 5 Sbíрка mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁵⁸⁶ W. A. Schabas, An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, Third edition, 2007, str. 82.

⁵⁸⁷ P. Šturma, Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Carolinum, Praha, 2002, str. 10.

⁵⁸⁸ Čl. 5 Sbíрка mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁵⁸⁹ Např. čl. 50 Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949.

⁵⁹⁰ Čl. 85 odst. 5 označuje vážná porušení ŽÚ a DP za válečné zločiny; Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁵⁹¹ M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, The Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 732.

Z hlediska kriminalizace konkrétního jednání spáchaného ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu je nezbytné dodat, že podstata jednání požadovaného společným článkem 3 ŽÚ a jednotlivými ustanovení DPII byla také inkorporována do Římského statutu zakládajícího MTS. I když k danému není přímá opora v instrumentech regulujících vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, již v roce 1996 Komise OSN pro mezinárodní právo představila velmi širokou definici válečných zločinů. Ta totiž zahrnovala vážná porušení ŽÚ, vážná porušení zahrnutá v článku 85 DPI, porušení společného článku 3 ŽÚ a článku 4 DPII, dále porušení zákonů a obyčejů války, a také porušení článků 35 a 55 DPI.⁵⁹² Jak uvádí Ch. Bassiouni, dané závěry byly následně judikaturou mezinárodních tribunálů. ICTY v případě Tadić totiž poprvé na mezinárodní úrovni uvedl, že vážná porušení MHP představují válečné zločiny, ať jsou spáchána během mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.⁵⁹³ Proto, jednání jako vražda, mučení, mrzačení, ale i úmyslné vedení útoků proti civilistům, personálu poskytujícímu humanitární pomoc, znásilnění anebo aktivní využívání dětí mladších patnácti let k vedení bojové činnosti, která jsou velmi často páchána v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, avšak normami MHP výslovně kriminalizována pouze v rámci právní úpravy vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu, tak dnes také představují zločin podle mezinárodního práva.⁵⁹⁴

Ani společný článek 3 ŽÚ ani DPII však neobsahují ustanovení, které by se výslovně věnovalo institutu individuální odpovědnosti osob za porušení spáchaná ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu. Podle některých autorů navíc v souvislosti s porušením společného článku 3 ŽÚ dokonce ještě do vcelku nedávné doby panovalo přesvědčení, že nepředstavuje zločin podle mezinárodního práva.⁵⁹⁵ V souvislosti s rozvojem úmluv regulujících specifické části MHP se objevila výslovná úprava individuální odpovědnosti pouze v pozměněném druhém protokolu k Úmluvě o zákazu některých konvenčních zbraní⁵⁹⁶ anebo v Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu⁵⁹⁷ a jejímu Druhému dodatkovému

⁵⁹² UN, Report of the International Law Commission on the work of its Forty-eight Session (May 6 – July 26, 1996), Supp. No. 10, UN Doc. A/51/10.

⁵⁹³ M.Ch. Bassiouni, *International Criminal Law*, 2nd Edition – Crimes, Transnational Publishers, str. 411.

⁵⁹⁴ Čl. 8 odst. 2 c), d), e), Sbíрка mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁵⁹⁵ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C.H.Beck, 2010, str. 411 - 412.

⁵⁹⁶ Čl. 14 Protokolu II o zákazu nebo omezení použití min, nástrah a jiných prostředků ve znění ze dne 3. května 1996. Viz. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky; a Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb.m.s. o změně Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky a o přijetí Protokolu o výbušných zbytcích války k této Úmluvě.

⁵⁹⁷ Čl. 28 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb., o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.

protokolu⁵⁹⁸. I přes tuto velmi skromnou právní úpravu zakotvení individuální odpovědnosti je však možné konstatovat, že to není na překážku působení samotného institutu v praxi.

Skutečnost, že opravdu každý jednatel je trestně-právně odpovědný za válečné zločiny, které spáchal, je totiž dnes bez jakýchkoli pochybností možno označit již za součást obyčejového práva platného v obou typech ozbrojených konfliktů.⁵⁹⁹ Závěr o obyčejové povaze individuální odpovědnosti potvrzují i statuty dvou v posledním období nejvýznamnějších mezinárodních trestních „ad hoc“ tribunálů ICTY⁶⁰⁰ a ICTR⁶⁰¹, a jejich následná extenzivní judikatura v tomto ohledu.⁶⁰² S těmito závěry se následně ztotožnil i MVČK i ve své Obyčejové studii.⁶⁰³ Na principu individuální odpovědnosti je také výslovně postavena jurisdikce MTS.⁶⁰⁴ Tedy skutečně prvního stálého mezinárodního orgánu s pravomocí potrestat nejdůležitější pachatele trestných činů odpovědných za nejrozsáhlejší zvěrstva.⁶⁰⁵

Jelikož se koncept individuální odpovědnosti podle MHP vztahuje skutečně na všechny „osoby, které se dopustí toho či onoho vážného porušení“.⁶⁰⁶ Tedy bez ohledu na to, zda se jedná o příslušníky státních ozbrojených sil strany v konfliktu, o příslušníky nestátní strany v konfliktu, anebo dokonce o individuální osoby přímo se účastnící nepřátelství, bez jakéhokoli napojení na určitou skupinu. Soudce Rodriguez v případě Aleksovski řešeného ICTY v této souvislosti například i uvedl, že dokonce „Rada bezpečnosti OSN v řadě rezolucí potvrdila, že osoby, které spáchaly vážná porušení mezinárodního

⁵⁹⁸ Čl. 15 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb.m.s. o přijetí Druhého protokolu k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.

⁵⁹⁹ Pravidlo se poprvé výslovně objevilo již v tzv. Lieberově zákoníku, platném pro vedení americké občanské války (1851-1855), viz. J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 551.

⁶⁰⁰ Čl. 7 of the Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993, Annex to the Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993). Approved by the SC Resolution 827, 25 May 1993.

⁶⁰¹ Čl. 6 of the Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and other Serious Violations of International Humanitarian law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens Responsible for Genocide and other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994; UN doc. S/RES/955, 8 November 1994).

⁶⁰² Např. ICTY Martić case IT-95-11, 8 March 1996; Blaškić case IT-95-14, 3 March 2000; ICTR Akayesu case 96-4-T, 2 September 1998.

⁶⁰³ Rule 151 „Individuals are criminally responsible for war crimes they commit“; Rule 152 „Commanders and other superiors are criminally responsible for war crimes committed pursuant to their orders“. J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 551 - 563.

⁶⁰⁴ Čl. 25 Sbírka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁶⁰⁵ W. A. Schabas, An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, Third edition, 2007, str. 211.

⁶⁰⁶ Konkrétně se jedná o čl. 49 ŽÚ I, čl. 50 ŽÚ II, čl. 129 ŽÚ III, čl. 146 ŽÚ IV.

humanitárního práva v bývalé Jugoslávii, jsou „individuálně“ odpovědné za taková porušení, bez ohledu na jejich členství ke skupině.“⁶⁰⁷

Koncept individuální odpovědnosti, včetně individuální trestní odpovědnosti za porušení MHP je tak založen na skutečnosti, že jednotlivec je odpovědný vždy pouze za svá jednání.⁶⁰⁸ Tedy nikoli za jednání státu a ani nikoli za jednání skupiny jako celku. Pro příslušníky nestátní strany v konfliktu to znamená, že stejně tak jako příslušníci státních ozbrojených sil nejsou nikdy odpovědni (nepřičítá se jim odpovědnost) státu jako strany v konfliktu platí, že ani „jednotlivcům nelze přičíst jednání jiných osob, nebo skupin, jichž jsou členem“.⁶⁰⁹

V souvislosti s případnou kriminalizací jednotlivců za jejich jednání v situaci ozbrojeného konfliktu, je nezbytné upozornit na nezbytnost rozlišení, zda se osoby dopustily trestně-právního jednání před tím, než byly zadrženy protivníkem, a za činy, které spáchaly až poté.⁶¹⁰ U porušení MHP spáchaného před zadržením protivníkem se totiž jedná o válečné zločiny. Zatímco jednání, kterých se osoby dopusí zatímco byly v moci protivníka, je považováno za součást „běžné“ kriminální činnosti.

V této souvislosti je také zároveň vhodné učinit poznámku týkající se následného výkonu mezinárodní spravedlnosti. Pokud chování není kriminalizované na národní úrovni anebo v případě MTS dojde k vyvolání jeho jurisdikce (vzhledem k zásadě komplementarity se nejedná o automatické spuštění⁶¹¹), je otázkou, do jaké míry bude stále relevantní požadavek vznesený ICTR k výkonu mezinárodní spravedlnosti v oblasti válečných zločinů. Aby totiž konkrétní jedinec mohl být souzen za spáchání válečných zločinů, je podle judikatury ICTR nezbytné vždy prokázat spojitost takového jednání se stranou v ozbrojeném konfliktu. ICTR v případě Kayishema totiž uvedl, že „pokud osoba nenáleží k ozbrojeným silám, může být trestně odpovědná pouze, pokud existuje spojitost mezi ní a ozbrojenými silami“.⁶¹² Základ pro takové konstatování tvoří interpretace obsahu

⁶⁰⁷ ICTY, The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, Dissenting opinion of judge Rodrigues, presiding judge of the trial chamber, para 31.

⁶⁰⁸ J.J.Paust, Superior orders and Command responsibility in M.Ch. Bassiouni (ed.), International Criminal Law, 2nd Edition, Crimes, 1999, str. 223.

⁶⁰⁹ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 460.

⁶¹⁰ H.S.Levie, Criminality in the Law of War in M.Ch. Bassiouni, International Criminal Law, 2nd Edition – Crimes, Transnational Publishers, 1999, str. 381.

⁶¹¹ Koncept komplementární jurisdikce spočívá na konstrukci, že státy i nadále mají primární povinnost vypátrat a potrestat pachatele zločinů podle mezinárodního práva, neboť mezinárodní spravedlnost nastupuje pouze v případě, že daný stát je „neochoten“ nebo „neschopen“ dostát této povinnosti. Více viz. W. A. Schabas, An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, Third edition, 2007, str. 174-186. Čl. 1, čl. 17 odst.3) Sbirka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁶¹² ICTR, Prosecutor v. Clément Kayishema and obed Ruzidana, No. ICTR-95-1-T, 21 May 1999, para 175.

společného článku 3 a DPII, které hovoří o „stranách v konfliktu“, a proto podle ICTR jejich porušení může být spácháno jen stranou v konfliktu. Tedy ne „individuálním“ civilistou, který se přímo účastní nepřátelství, ale pouze osobou (vojákem či civilistou vykonávajícím veřejné funkce⁶¹³), která je zařazena do státních ozbrojených sil nebo je prokazatelně členem nestátní strany v konfliktu. Jelikož prokázání příslušnosti osoby k nestátní straně v konfliktu může v praxi činit velké potíže, má relevantnost dané konstrukce velký význam při uplatňování mezinárodní spravedlnosti.

Na druhou stranu však neplatí, že by daný pachatel byl zcela beztrestný. Tato konstrukce nezbytnosti prokázat vztah příslušníka s nestátní stranou v ozbrojeném konfliktu totiž míří pouze na skupinu válečných zločinů, tj. porušení mezinárodního práva, které lze spáchat pouze v situaci ozbrojeného konfliktu.⁶¹⁴ Statut MTS⁶¹⁵ však nevylučuje vedení trestního řízení proti pachateli v případě, že jeho chování naplní znaky zločinů proti lidskosti⁶¹⁶ nebo ze zločinu genocidia.⁶¹⁷ Tedy zločinů, které navíc představují jak porušení MHP, tak porušení mezinárodního práva lidských práv.⁶¹⁸ Například je možno uvést, že jednání jinak považována za zločiny proti lidskosti, obsažená například v ŽÚIV (zločiny proti civilistům na nepřátelském území) jsou jednání považována za válečné zločiny.⁶¹⁹ To co však vzájemně takováto jednání odlišuje, je, že jednání náležející do kategorie zločinů proti lidskosti musí být „velkého rozsahu“.⁶²⁰ Proto ani není překvapivé, že často se skutkové podstaty jednotlivých zločinů prolínají. Komise expertů OSN pověřená vyšetřením a analýzou vážných porušení MHP spáchaných na území bývalé Jugoslávie uvedla, že například jednání označená jako „*nerozlišující zabíjení, znásilnění a sexuální násilí, a jiné formy mučení*“

⁶¹³ ICTR, Prosecutor v. Clément Kayishema and obed Ruzidana, No. ICTR-95-1-T, 21 May 1999, para 176.

⁶¹⁴ M. Ch. Bassiouni (ed.), International Criminal Law, 3rd edition, Volume I – Sources, Subjects, and Contents, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 283.

⁶¹⁵ Čl.1 a Čl. 5 odst. 1 a), b) Sběrka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁶¹⁶ Pro kategorii „zločinů proti lidskosti“ mezinárodní společenství nedisponuje žádným samostatným a specifickým právním instrumentem. Nicméně jako zločin je považován za součást „ius cogens“ a mezinárodní společenství k němu mělo jurisdikci jak v případě mezinárodních válečných tribunálů v Norimberku a Dálného Východu, tak i u ICTY, ICTR. Více viz. M.Ch. Bassiouni, International Criminal Law Conventions and Their Penal Provisions, Transnational Publishers, 1997, str. 269 – 284.

⁶¹⁷ Pro zločin genocidia disponuje mezinárodní společenství samostatnou mezinárodní úmluvou - Úmluvou o prevenci a stíhání zločinu Genocidia z roku 1948. V čl. 4 této úmluvy je zakotvena přímou individuální trestní odpovědnost jednotlivců.

⁶¹⁸ Více viz např. M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, The Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008.

⁶¹⁹ M.Ch. Bassiouni, International Criminal Law, 2nd Edition – Crimes, Transnational Publishers, str. 406.

⁶²⁰ Statut MTS ve svém článku 7 uvádí, že aby se jednalo o zločin proti lidskosti, jednání musí být součástí „rozšířeného nebo systematického útoku namířeného proti jakémukoli obyvatelstvu“.

představují zločiny proti lidskosti, ale také mohou být zařazeny do válečných zločinů.⁶²¹ Komise dále uvedla, že tato jednání by stejně tak mohla náležet do rámce Úmluvy o genocidě.⁶²²

I k těmto zločinům (zločinům proti lidskosti, genocidě a válečným zločinům) dnes teorie mezinárodního práva přistupuje tak, že je může spáchat jakákoliv osoba (voják, civilista), a dále, že mohou být spáchány v jakékoli době (mírové, válečné, případně ne zcela jasné situaci násilí).⁶²³ Navíc platí, že jelikož jsou všechny tyto zločiny mezinárodním společenstvím považovány za „*jus cogens*“⁶²⁴, jejich spáchání vyvolává co nejširší zájem mezinárodního společenství ohledně pozitivní identifikace odpovědných pachatelů a jejich následného potrestání.

2.1.1. Velitelská odpovědnost

V rámci struktury ozbrojených sil tvoří specifickou podskupinu, respektive nadstavbu individuální odpovědnosti – odpovědnost velitelů. Vzhledem k jejímu významu ve složkách, které jsou založeny na vztazích nadřízenosti a podřízenosti, bývá uváděno, že její právní zakotvení dokonce patří ke „*klíčovým výdobytkům mezinárodního trestního práva*“.⁶²⁵ Důvodem je, že právě v takovýchto složkách, kde jednotlivé úkoly jsou plněny pouze na základě rozkazu, zločiny podle mezinárodního práva mohou být páčány pouze na základě výkonu rozkazu konkrétního velitele. Přičemž dle nejnovější judikatury mezinárodních trestních tribunálů je zcela irelevantní, zda se jedná o velitele pravidelné (státní) ozbrojené složky nebo o velitele nestátního aktéra či jiného, třeba i civilního nadřízeného.⁶²⁶ Například ICTY v případě *Aleksovski* neuvedl žádný rozdíl spočívající v odlišném řešení velitelské odpovědnosti pro státního a pro nestátního aktéra (velitele).⁶²⁷ Stejně tak i koncept velitelské

⁶²¹ Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), § 129-135, UN SCOR Annex, UN Doc. S/1994/674 (May 27, 1994) and Summaries and Conclusions for Annexes I-XII of the final report, UN Doc S/1994674/Add.2 (Ma 31, 1995)

⁶²² Summaries and Conclusions for Annexes I-XII of the final report, UN Doc S/1994674/Add.2 (Ma 31, 1995), para 94.

⁶²³ W. A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Third edition, 2007, str. 91 – 98 (genocida), str. 99 - 112.

⁶²⁴ M. Ch. Bassiouni (ed.), *International Criminal Law*, 3rd edition, Volume III – International Enforcement, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 14.

⁶²⁵ P. Šturma, *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, Carolinum, Praha, 2002, str. 155.

⁶²⁶ ICTY, „*Celebici Case*“, IT-96-21-A, 20 February 2001, para 195, ICTR *Akayesu case* 96-4-T, 2 September 1998.

⁶²⁷ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 127; ICTY, *The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski*, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999.

odpovědnosti obsažený v Římském statutu zakládajícím MTS je výslovně postaven nejen na odpovědnosti velitelů, ale i jiných nadřízených.⁶²⁸ Z dříve vedených ozbrojených konfliktů totiž vyplynulo, že to jsou velmi často právě vysoce postavené civilní osoby, které nařizují nebo usnadňují páchaní zločinů podle mezinárodního práva.⁶²⁹ A proto je nezbytné, aby i u nadřízených a velitelů, kteří nad mužstvem vykonávají rozhodující roli z hlediska způsobu vedení nepřátelství, a tím pádem i dodržování jeho pravidel, byla v případě porušení vyvolána jejich odpovídající odpovědnost.

Jak upozorňuje L. Zegveld, velitelé totiž mají rozhodující vliv nejen na určení způsobu vedení vojenských operací, ale také na místa internace a způsob zacházení se zadrženými osobami, a proto řádným výkonem své role v praxi zaplňují panující mezeru mezi požadavky MHP a její realizací.⁶³⁰ Pokud by tuto svou zásadní roli neplnili, nebo by se dokonce stali přímými strůjci porušení MHP ve formě rozkazů, je dnes již standardním cílem mezinárodního společenství postihnout „*vůdce a organizátory takových zločinů, včetně nadřízených osob, které odpovídají za své podřízené, protože mohli zabránit a nezabránili jim ve spáchání takového zločinu*“, namísto postihu „*pouhých vykonavatelů operujících na nejnižší úrovni*“.⁶³¹

V souvislosti s výslovným zakotvením individuální odpovědnosti jednotlivce za své jednání v rámci přijetí nových Ženevských úmluv v roce 1949 tak bylo rozhodnuto výslovně zakotvit i princip přímé velitelské odpovědnosti. Tedy odpovědnosti velitele za to, že vydal protiprávní rozkaz.⁶³² Jednalo se o reakci na výsledky vyšetřování z incidentů spáchaných příslušníky ozbrojených sil během obou světových válek, kdy jako odůvodnění pro své jednání konstatovali, že dané porušení nespáchali ze své vůle, ale na přímý rozkaz nadřízeného. I když se stejně tak jako u individuální odpovědnosti jedná o pravidlo zakotvené v právní úpravě regulující vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu (článek 49 ŽÚI, článek 50 ŽÚII, článek 129 ŽÚIII a článek 146 ŽÚIV), jelikož je dané pravidlo již dnes považováno za součást obyčejového práva, lze jej vztáhnout i na řešení jednání vzniklých

⁶²⁸ Čl. 28 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, č. 84/2009 Sb.m.s.

⁶²⁹ Více viz. E.Wallach & I.M. Marcus, Command Responsibility in M. Ch. Bassiouni (ed.), International Criminal Law, 3rd edition, Volume III – International Enforcement, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, str. 459 – 481.

⁶³⁰ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 97.

⁶³¹ P. Šturma, Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Carolinum, Praha, 2002, str. 155.

⁶³² Jedná se o stejné ustanovení obsažené ve všech čtyřech ženevských úmluvách o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949. Konkrétně se jedná o čl. 49 ŽÚ I, čl. 50 ŽÚ II, čl. 129 ŽÚ III, čl. 146 ŽÚ IV.

i v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.⁶³³ Ze specifických smluvně-právních pramenů MHP lze jmenovat pouze Haagskou úmluvu na ochranu kulturních památek za ozbrojeného konfliktu a její dodatkový protokol, ve kterých je výslovně zakotvena právní odpovědnost velitele za vydání protiprávního rozkazu.⁶³⁴

Již v průběhu kodifikace přímé velitelské odpovědnosti však bylo zřejmé, že nestačí pouze pokrýt situace, kdy velitel vydá protiprávní rozkaz, ale že vzhledem k jejich rozhodující roli při udržení morálky mužstva a vlivu na jeho chování, by zároveň bylo vhodné adekvátně pokrýt situace, kdy velitel vojákům svým nezájmem o dění v jednotce páchaní válečných zločinů umožňuje. Jinými slovy, jakým způsobem spojit jeho odpovědnost (velitele) s činy páchanými vojáky, které má ve své podřízenosti.⁶³⁵ Základ konstrukce nepřímé velitelské odpovědnosti byl položen v roce 1946 v soudním případě Yamashita, který reagoval na činy spáchané příslušníky japonských ozbrojených sil v rámci jejich vojenské okupace Filipín během druhé světové války. V rozsudku totiž bylo zcela výstižně konstatováno, že „je evidentní, že vedení vojenských operací jednotkami, jejichž excesy nejsou omezeny příkazy nebo úsilím jejich velitelů, by téměř jistě vyústilo v porušení, kterým se válečné právo snaží zabránit“.⁶³⁶ Tento rozsudek tak poprvé reagoval na velmi využívaný institut obhajoby obviněných velitelů, a to, že takové činy jednak sami nespáchali, a že ani k takovému jednání nedali rozkaz.⁶³⁷

I když k výslovnému zakotvení konceptu nepřímé velitelské odpovědnosti v MHP došlo až v roce 1977 začleněním článku 86 do aktuálně přijímaného DPI,⁶³⁸ je i tento koncept

⁶³³ Rule 152, J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 556 – 558.

⁶³⁴ Čl. 28 Vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb., o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní, a Čl. 15 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb.m.s. o přijetí Druhého protokolu k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.

⁶³⁵ W. A. Schabas, An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, Third edition, 2007, str. 91 – 98 (genocida), str. 219.

⁶³⁶ Yamashita v. Styer, US Supreme Court, 4 February 1946, www.icrc.org/ihl-nat.nsf/webCASE (navštíveno dne 11. 8. 2011).

⁶³⁷ Generál Yamashita svou obhajobu založil na tvrzení, že sám žádné z uvedených tvrzení nespáchal, ani že k páchaní zvěrstev na civilistech a k ničení civilního majetku rozkaz nedal. Soud však uvedl: „the charge does not allege that petitioner has either committed or directed the commission of such acts....., but there is a charge of unlawful breach of duty as an army commander to control the operations of the members of his command“, Yamashita v. Styer, US Supreme Court, 4 February 1946, www.icrc.org/ihl-nat.nsf/webCASE (navštíveno dne 11. 8. 2011).

⁶³⁸ Čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI). „Skutečnost, že porušení Úmluv nebo tohoto Protokolu bylo spácháno podřízenou osobou, nezbavuje jeho nadřízené trestní nebo disciplinární odpovědnosti, a to podle toho, zda věděli nebo měli informace, které by jim umožňovaly za okolností existujících v té době dojít k závěru, že podřízená osoba spáchala nebo se chystá spáchat takové porušení, a jestliže neučiní všechna možná opatření v rámci svých možností k zabránění porušení nebo k jeho stíhání“.

odpovědnosti dnes považován za ustálenou součást mezinárodního práva. Studie MVČK jej proto již považuje za obyčejové pravidlo.⁶³⁹

O obsahový rozvoj samotného konceptu nepřímé velitelské odpovědnosti v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu⁶⁴⁰ se zejména zasloužila judikatura mezinárodních trestních „ad hoc“ tribunálů ICTY⁶⁴¹ a ICTR⁶⁴². Skutečnost, že jurisdikce obou těchto „ad hoc“ tribunálů se vztahovaly i na jednání nestátních aktérů, lze dovodit nejen z jejich judikatury, ale i z jazykové interpretace jejich statutů. Judikatura ICTY a ICTR se zároveň v souvislosti s nestátními aktéry zasloužila i o rozvoj konceptu jejich trestní odpovědnosti. Ty totiž v souvislosti s individuální trestní odpovědností vždy operovaly pouze s obecným termínem „osoba“ (person).⁶⁴³ Do té doby pouze dva významnější mezinárodní tribunály (Norimberský a Tokijský) v souladu s tehdejší běžnou praxí řešily pouze případy mezinárodní trestní odpovědnosti osob napojených na stát.⁶⁴⁴ Dnes je přímá i nepřímá velitelská odpovědnost předmětem jurisdikce MTS.⁶⁴⁵

Jaké jsou tedy současné požadavky mezinárodního práva pro vyvolání velitelské odpovědnosti? Podle článku 86 DPI bude nepřímá odpovědnost velitele za vážné porušení ŽÚ a DP spáchané jeho podřízeným vyvozena pokud:

- a) věděl nebo měl informace, které by mu umožňovaly za okolností existujících v té době dojít k závěru, že osoba spáchala porušení anebo že se k tomu chystá; a
- b) neučiní všechna možná opatření v rámci svých možností k zabránění nebo stíhání daného

⁶³⁹ Rule 153, J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 558 – 563.

⁶⁴⁰ Např. Statut ICTR měl ve svém čl. 4 výslovnou pravomoc k řízení o porušení společného článku 3 ŽÚ a DPII, a dále v čl. 6 individuální trestní odpovědnost pachatelů zahrnovala jak přímou, tak nepřímou odpovědnost. Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and other Serious Violations of International Humanitarian law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens Responsible for Genocide and other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994; UN doc. S/RES/955, 8 November 1994).

⁶⁴¹ ICTY, Hadžihasanovič and Others case, Decision on Interlocutory Appeal Challenging Jurisdiction in Relation to Command Responsibility, Case No. IT-01-47-AR72, 16 July 2003, para 57.

⁶⁴² ICTR Akayesu case 96-4-T, 2 September 1998.

⁶⁴³ Čl. 6 Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and other Serious Violations of International Humanitarian law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens Responsible for Genocide and other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994; UN doc. S/RES/955, 8 November 1994); čl. 7 Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993, Annex to the Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993). Approved by the SC Resolution 827, 25 May 1993.

⁶⁴⁴ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 98.

⁶⁴⁵ Čl. 25 odst. 3 b), Čl. 28 Sbírek mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

porušení.⁶⁴⁶

Jak je z tohoto výčtu patrné, náplň velitelské povinnosti (nepřímé odpovědnosti) je zaměřena na všechna porušení, která vznikla z „nejednání“, tedy opačně k povinnosti jednat.⁶⁴⁷ Z hlediska prvního předpokladu vzniku nepřímé velitelské odpovědnosti spočívající ve skutečnosti, že „**věděl nebo měl informace**“, je nutno konstatovat, že praxe se zaměřuje nejen na jeho aktuální znalost, ale v této oblasti si standard vystačí i s „odvozenou znalostí“.⁶⁴⁸ Tedy se znalostí, která by mu umožnila za daných okolností a v daném čase usoudit, že již došlo ke spáchání protiprávního jednání, nebo se k němu osoba chystá.⁶⁴⁹

K pozitivnímu vyvození takového závěru pro velitele, je však dle ICTY třeba také vzít v úvahu i geografické nebo časové faktory, které mohly přispět k získání nebo presumování takové znalosti.⁶⁵⁰ U druhého předpokladu naplnění odpovědnosti nadřízeného, tj. nepřijmutí žádného opatření k zabránění takového porušení anebo ke stíhání jeho pachatele, se jedná o požadavek výkonu „pozitivní povinnosti“.⁶⁵¹ Jelikož však nelze po velitelích chtít nemožné, jedná se v tomto ohledu pouze o výkon takové kontroly, která kdyby byla řádně vykonávána, mu umožnila přijmout všechna materiálně možná opatření k zabránění porušení. Případně učinění takového opatření, které by vedlo k potrestání pachatele, tj. zejména jeho nahlášení kompetentním orgánům nebo samostatné vyšetřování daného porušení. Klasickým případem porušení této povinnosti v praxi například bývá velitelem špatně nastavený standard zacházení s válečnými zajatci nebo zadrženými osobami.⁶⁵² Proto, pokud velitel nestátní strany v konfliktu nezajistí, aby standardy zacházení se zadrženými osobami byly plně v souladu s MHP, pak i pro tuto svou „nečinnost“ spadá do rámce velitelské odpovědnosti.⁶⁵³

Z výše uvedeného je zřejmé, že primárním předpokladem k vyvození velitelské odpovědnosti je, že mezi velitelem a pachatelem musí existovat vztah nadřízenosti a podřízenosti. Dle nejnovější judikatury ICTY a ICTR se však nejedná pouze o určitý teoretický, obecný a hlavně formální koncept superiority a subordinačního vztahu, nýbrž se

⁶⁴⁶ Čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI).

⁶⁴⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3524.

⁶⁴⁸ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 561.

⁶⁴⁹ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 126.

⁶⁵⁰ ICTY, The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, para 80.

⁶⁵¹ Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli, ICTR, No. 98-44A, 1 December 2003, para 779.

⁶⁵² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3548.

⁶⁵³ Viz například případ ICTY, The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999.

musí jednat o vztah skutečné faktické a efektivní kontroly.⁶⁵⁴ Proto, nestačí pouhý odkaz na formální organizační strukturu, ale bude vždy zkoumána „*aktuální pravomoc nebo nepravomoc (velitele, nadřízeného) k výkonu kontroly nad činností podřízených*“.⁶⁵⁵ Přičemž tato konstrukce značně napomáhá identifikaci odpovědných velitelů právě u nestátních aktérů, kde často nejsou zcela jasné „de iure“ hierarchické vztahy, neboť ne vždy jsou tyto nestátní skupiny organizovány obdobně jako státní ozbrojené složky. Druhým základním kritériem z hlediska výkonu kontroly nad podřízenými je otázka „*materiální schopnosti [velitele] předejít anebo potrestat spáchání činu*“ podřízenými.⁶⁵⁶ I Římský statut zakládají MTS tak v této souvislosti v článku 28, který se věnuje velitelské odpovědnosti, na několika místech výslovně odkazuje na nezbytnost prokázání „faktického vztahu“.⁶⁵⁷

Co se následků za porušení velitelské odpovědnosti týče, pak jejím významným aspektem je, že oproti individuální odpovědnosti, je rozšířena i o možnost disciplinární odpovědnosti pro ostatní porušení. Přičemž zařazením i této další možnosti postihu je opět reflektována specifická struktura vztahů panujících v ozbrojených sborech, kdy provinění menší závažnosti mohou být řešena formou disciplinárních opatření. Proto velitel (nadřízený) v případě „vážného porušení“ ŽÚ a DP je odpovědný trestně-právně (přímá odpovědnost z mezinárodního práva), a v jakýchkoli ostatních případech porušení může být odpovědný trestně-právně i disciplinárně (dle vnitrostátní právní úpravy každého státu).⁶⁵⁸

Důsledky přímé velitelské odpovědnosti pro pachatele jsou výslovně předmětem jurisdikce MTS. Článek 33 Římského statutu uvádí, že spáchala-li osoba zločin na základě rozkazu nadřízeného (velitele), neznamená to, že by sama byla zbavena své individuální trestní odpovědnosti.⁶⁵⁹ Tento článek dále rozvádí podmínky, na základě kterých by se pachatel mohl z takové odpovědnosti vyvinit. Kromě zločinů genocidy a zločinů proti lidskosti, jejichž nařízení se považuje vždy za zjevně protiprávní, se pachatel jednající na rozkaz nadřízeného může zprostit trestní odpovědnosti pouze, pokud byl povinen rozkaz uposlechnout a nebyl si vědom, že je protiprávní, a rozkaz zároveň nebyl zjevně protiprávní.

⁶⁵⁴ Např. ICTY, „Celebici Case“, IT-96-21-A, 20 February 2001; ICTY, The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, para 30; nebo ICTR, Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli, No. 98-44A, para 773.

⁶⁵⁵ ICTY, „Celebici Case“, IT-96-21-A, 20 February 2001, para 188.

⁶⁵⁶ Delalič Case, Aleksovski Case, převzatý odkaz J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 561.

⁶⁵⁷ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, č. 84/2009 Sb.m.s.

⁶⁵⁸ Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., Mezinárodní humanitární právo, C.H.Beck, 2010, str. 412.

⁶⁵⁹ Čl. 33 Sběrka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

V souhrnu tedy platí, že velitel (či jiný civilní nadřízený) mající „*de iure*“ nebo „*de facto*“ pravomoc k výkonu kontroly nad podřízenými musí mít „*efektivní kontrolu*“ v tom smyslu, že má „*materiální pravomoc zabránit nebo potrestat spáchání takového činu*“, aby byl uznán odpovědným v rámci velitelské odpovědnosti.⁶⁶⁰ Přičemž odpovědnost nadřízeného je pro každé porušení vyvozena zvlášť, protože v každém případě je vždy znovu a samostatně nezbytné vyhodnotit skutečné a aktuální pravomoci konkrétního nadřízeného vůči konkrétnímu podřízenému.⁶⁶¹ Samostatně se dále zejména vyhodnotí konkrétní informace, které měl nadřízený k dispozici, a na základě kterých mohl dojít k závěru, že podřízený spáchal nebo se chystá spáchat porušení ŽÚ a DP.⁶⁶²

2.2. Odpovědnost státu

Tradičním, primárním a stále nejdůležitějším subjektem mezinárodního práva jsou státy. Samostatné a svrchované entity, jejichž právní subjektivita je na rozdíl od nestátních aktérů původní a neomezená. Navzdory stále častějšímu zapojování nestátních aktérů do vedení ozbrojených konfliktů, jsou to stále právě státy, které sehrávají zásadní úlohu při tvorbě, přijímání a zajišťování a dodržování mezinárodních pravidel. Proto, jelikož „*hlavním subjektem odpovědnosti podle mezinárodního práva je stát*“⁶⁶³, není překvapivé, že i problematika odpovědnosti státu za činy nestátní strany v konfliktu tvoří z hlediska pozice obětí ozbrojených konfliktů základní oblast nápravy jejich situace.

Samotný vznik odpovědnosti státu za činy nestátní strany v konfliktu je možno rozdělit na dvě roviny.

1. vznik právní odpovědnosti státu z důvodu jeho samotného protiprávního chování. To může mít formu aktivního porušení mezinárodně-právních norem nebo zanedbání některé povinnosti vyplývající z mezinárodního práva veřejného;⁶⁶⁴
2. vznik odpovědnosti státu na základě právní konstrukce „přičtení“ za jednání někoho jiného.⁶⁶⁵

⁶⁶⁰ ICTY, The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, para 196-197.

⁶⁶¹ ICTY, Celebici Case, IT-96-21-A, 20 February 2001, para 194.

⁶⁶² Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3545.

⁶⁶³ H. C. Scheu, Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu, Jurisprudence 2009/4.

⁶⁶⁴ Article 12 Article 1 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.).

K založení odpovědnosti státu není podle teorie mezinárodního práva třeba splnit žádné specifické podmínky. Odpovědnost státu totiž nastupuje automaticky „ex lege“ v důsledku samotného protiprávního chování.⁶⁶⁶ Samotná koncepce odpovědnosti státu vyplývá z rozhodnutí učiněného v roce 1928 Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti ve věci Chorzówska továrna. Soud zde uvedl, že porušení právního závazku s sebou nese vždy povinnost nápravy adekvátním způsobem.⁶⁶⁷ Podle teorie mezinárodního práva lze konstrukci mezinárodní odpovědnosti státu definovat jako nový právní vztah, který ze zákona bezprostředně nastupuje v důsledku jeho protiprávního chování.⁶⁶⁸

Jelikož však mezinárodní společenství zatím stále nedisponuje právně závaznou mezinárodní úmluvou, která by upravovala problematiku právních následků protiprávního chování státu, je při jejich určení nezbytné vyjít z obyčejových norem obecného mezinárodního práva.⁶⁶⁹ Nápomocným a významným instrumentem v tomto ohledu je také dokument Komise OSN pro mezinárodní právo týkající se „*Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování*“ přijatý v roce 2001 (dále jen „*Návrh článků*“).⁶⁷⁰ I když Návrh článků představuje právně-nezávazný dokument, je konstatováno, že se díky jeho obsahu ve formě progresivních prvků mezinárodního práva a kompilací stávajících obyčejových pravidel, jedná o velmi významný dokument mezinárodního společenství.⁶⁷¹

2.2.1. Odpovědnost státu v důsledku jeho samostatného protiprávního chování

Jelikož současné mezinárodní právo není schopné učinit nestátní aktéry jako celek odpovědným za porušení práva, kterého se dopustili, je z hlediska pozice obětí ozbrojeného

⁶⁶⁵ J. Cerone, Human Rights on the Battlefield, S. Lagoutte, H-O. Sano and P. Scharff Smith (eds.), Human Rights in Turmoil, Koninklijke Brill NV, 2007, str. 104.

⁶⁶⁶ P. Šturma, Požadovaný standard kontroly pro přičtení odpovědnosti státu za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva ve Sborníku mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, J. Ondřej, P. Šturma (eds.), Sborník č. 43, PF UK, Praha, 2008, str. 308.

⁶⁶⁷ Chorzów Factory Case (Germany v. Poland), P.C.I.J., Ser. A, No. 17, 1928. Viz. P. Šturma a kol., Casebook, Výběr případů z mezinárodního práva veřejného, Scripta Iuridica 8, PF UK, Praha, 2009.

⁶⁶⁸ Commentary to Chapter I, Article I, (1), to Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, str. 32.

<http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁶⁶⁹ P. Šturma, Co s „mezinárodním zločinem“ aneb problém diferenciacie odpovědnosti států za porušení kogentních norem obecného mezinárodního práva, ed. P. Šturma, Právní následky mezinárodně protiprávního chování – Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám, Praha, 2007, str. 45.

⁶⁷⁰ „Draft articles on Responsibility of State for Internationally Wrongful Acts“, text přijatý Komisí pro mezinárodní právo na jejím 53. zasedání v roce 2001, text je součástí přílohy k rozhodnutí Valného shromáždění č. 56/3 z 12. prosince 2001, http://untreaty.un.org/ilc/texts/9_6.htm (navštíveno dne 16. 8. 2011).

⁶⁷¹ Č. Čepelka, P. Šturma, V. Bílková, Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva, Scripta Iuridica č. 5, Praha, 2008, str. 104.

konfliktu, zcela relevantní obrátit se se svým nárokem směřujícím na nestátní stranu v konfliktu na teritoriální (domovský) stát, z důvodu selhání jeho povinnosti zajištění ochrany a respektu.

V případě odpovědnosti státu v důsledku jeho samostatného protiprávního chování, Návrh článků vychází z předpokladu, že „každý mezinárodní protiprávní čin státu zahrnuje jeho mezinárodní odpovědnost“.⁶⁷² Obecným předpokladem pro vznik odpovědnosti státu tedy je, že došlo k porušení jeho mezinárodně-právního závazku. I když někdy toto porušení může mít za následek i vznik určité škody, nejedná se o obligatorní požadavek. V mnohých případech totiž, i když došlo k porušení mezinárodně-právního závazku státu, nemusí skutečně dojít ke vzniku škody. V praxi by tak zřejmě záleželo na tom, v čem by konkrétně spočíval samotný primární závazek státu.⁶⁷³

Jelikož odpovědnost státu spočívá pouze v jeho mezinárodně protiprávním chování,⁶⁷⁴ je nerozhodné, zda chování státu vyplývá z porušení mezinárodního závazku bilaterálního nebo multilaterálního charakteru.⁶⁷⁵ Stejně tak je nerozhodná právní charakteristika prostředí, ve kterém došlo ke vzniku mezinárodní odpovědnosti státu (ozbrojený konflikt mezinárodní nebo vnitrostátní, anebo situace náležející do rámce vnitřních násilností). Ani teorie práva, ani samotný Návrh článků se v těchto ohledech specificky nevyjadřují. Rozhodující je pouze skutečnost, zda závazek, který byl porušen, byl v době porušení považován za platný.⁶⁷⁶

Jelikož porušení mezinárodního závazku může mít formu jednorázového aktu anebo může mít i pokračující podobu, je dále z hlediska momentu vyvození odpovědnosti státu, rozhodující konkrétní určení časového okamžiku, kdy k porušení závazku došlo.

V případě jednorázové formy porušení je vyvození odpovědnosti státu jednoduché. Fikce obsažená v článku 14 odst. 1 Návrhu článků totiž uvádí, že k porušení, které nemá pokračující charakter, došlo v momentě, kdy k takovému aktu došlo.⁶⁷⁷ Tedy bez ohledu na to, zda jeho účinky mohou trvat i nadále. O takovéto porušení státu by se například jednalo v momentě, kdy by státní strana ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu zadržela příslušníka

⁶⁷² Article 1 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

⁶⁷³ Article 2 (9) Commentary to Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁶⁷⁴ General Commentary 4/c, „k Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, str. 31, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁶⁷⁵ Chapter II Attribution of Conduct to a State, Article 2, Commentary 8, Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10 str. 35, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁶⁷⁶ Article 13 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

⁶⁷⁷ Article 14 para 1 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

nestátní strany v konfliktu a namísto poskytnutí mu základních záruk obsažených v článku 5 DPII, by danou osobu bez vedení řádného soudního procesu popravila.

V případě, že by k porušení mezinárodně-právního závazku státu došlo díky jeho pokračujícímu jednání, je prokázání skutečného okamžiku vzniku odpovědnosti složitější.

Návrh článků obsahuje následující vodítka:

1. Může se jednat o samotné porušení určitého mezinárodně-právního závazku státu v podobě, kdy porušení má pokračující povahu, a po celou dobu je v rozporu s mezinárodním závazkem.⁶⁷⁸ To znamená, že i když má stát povinnost plnit nebo vykonávat určité činnosti, v rozporu se svým závazkem, tak nečiní. Z hlediska vzniku odpovědnosti státu za působení nestátních aktérů, takové jednání například naplní porušení závazků týkajících se způsobu zacházení se zadrženými osobami (například představitelů státní moci získat od zadrženého příslušníka nestátní skupiny v konfliktu zpravodajské informace skrze mučení nebo zacházení se zadrženou osobou nelidským způsobem snižujícím jeho důstojnost apod.).
2. Může se jednat o porušení závazku státu, kdy stát v rozporu se svým závazkem nezabrání určité události, tj. zejména porušení závazku řádné péče (due diligence). Průlomový případ z hlediska vzniku odpovědnosti státu za jednání soukromých osob, respektive nestátních aktérů představuje případ řešený MSD v roce 1980 „*Diplomatický a konzulární personál USA v Teheránu*“. V tomto případě byla iránská vláda shledána odpovědnou za ozbrojený útok militantních osob (skupiny osob) na příslušníky velvyslanectví USA v Teheránu, neboť v rozporu s Vídeňskou úmluvou o konzulárních vztazích nezabránila takovému útoku (bezpečnostními nebo vojenskými silami). Zajímavým obratem v tomto případě bylo, že vládní orgány situaci, která byla původně způsobena nestátními aktéry, následně oficiálně „zastřešily“, a po dalších několik měsíců i pokračovaly v udržování protiprávního stavu (okupace velvyslanectví a zadržování zaměstnanců).⁶⁷⁹

Nehledě tedy na výše uvedený specifický příklad, kdy Irán přímo porušil svůj mezinárodně-právní závazek „nedotknutelnosti“ misí a osob požívajících výsad a imunit v konzulárních vztazích vyplývající ze specifické mezinárodní úmluvy, může státu skutečně

⁶⁷⁸ Article 14 para 2 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

⁶⁷⁹ Case Concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S. v. Iran), I.C.J. Reports 1980, para 91.

vzniknout odpovědnost za činy nestátní strany v konfliktu. Důvodem je, že stát je opravdu tou nejvyšší autoritou nad všemi osobami, které se ocitly v jeho jurisdikci.

Z hlediska jeho jurisdikce nad osobami v situaci ozbrojeného konfliktu a situacemi vnitřního násilí se jedná zejména o vyvození odpovědnosti z porušení právních závazků z úmluv MHP a mezinárodních úmluv z oblasti lidských práv.

Základ pro odpovědnost státu vyplývající z oblasti MHP tvoří společný článek 1 ŽÚ. Tento článek totiž z hlediska aplikace MHP obsahuje jedno z nejvýznamnějších ustanovení MHP vůbec, neboť státům připomíná, že se zavázaly nejen respektovat, ale i zajistit respektování obsahu Ženevských úmluv.⁶⁸⁰ Závazky státu z oblasti MHP je tedy možno rozdělit jak na spočívající v preventivní, tak v následné povinnosti státu.

Z hlediska preventivní povinnosti státu v oblasti MHP obsahují ŽÚ a DP řadu ustanovení hovořících o aktivní povinnosti států („Vysokých Smluvních Stran“) za všech okolností předcházet porušení MHP. Základ naplnění daného požadavku tkví v povinnosti státu zajistit nebo učinit „*všechna nezbytná opatření k provádění závazků*“ z ŽÚ a DP. Přičemž jako praktický nástroj k tomu, aby nedocházelo k porušování MHP, slouží požadavek MHP spočívající v povinnosti každého státu vydat konkrétní „*příkazy a pokyny k zajištění jeho [MHP] dodržování*“.⁶⁸¹ S tímto požadavkem dále velmi úzce souvisí i výslovně zmíněná povinnost státu, co nejvíce šířit povědomí o obsahu závazků MHP.⁶⁸² Pokud stát selže v této své preventivní odpovědnosti obecně spočívající v povinnosti ochránit civilní obyvatelstvo před účinky nepřátelství, vzniká mu přímo závazek za porušení mezinárodně-právních norem. Nicméně je nezbytné zmínit, že i když vznik takové odpovědnosti se z hlediska teorie zdá v celku bezproblémový, praxe ukazuje, jak komplikované může být jeho praktické naplnění. Zásadní obtíže totiž způsobuje objektivní vyhodnocení - stanovení reálné rovnováhy - mezi základními principy ozbrojeného konfliktu, tj. požadavky na ochranu civilistů proti požadavkům vojenské nezbytnosti a právu státu bránit svou teritoriální integritu.⁶⁸³

Z hlediska následné povinnosti je nutno uvést, že státy jsou povinny stanovit potřebná zákonodárná opatření obsahující trestní sankce pro osoby, které se dopustí porušení těchto

⁶⁸⁰ Společný čl. 1 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

⁶⁸¹ Čl. 80 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (DPI).

⁶⁸² Čl. 47 ŽÚ I, čl. 48 ŽÚ II, čl. 127 ŽÚ III, čl. 144 ŽÚ IV Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949. Stejně tak jako čl. 83 DPI a čl. 19 DP II.

⁶⁸³ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 165.

úmluv. Dále mají státy povinnost takovéto osoby vypátrat, postavit je před své vlastní soudy anebo odevzdat je ke stíhání jiné smluvní straně, která má zájem na jejich potrestání.⁶⁸⁴

V obou případech jde zejména o to, aby jednotlivé principy MHP, konkrétní pravidla a způsoby vedení ozbrojeného konfliktu, způsoby zacházení s osobami vyřazenými z boje apod., byly již dopředu známy všem osobám účastnícím se ozbrojeného konfliktu. V případě selhání v některé z těchto povinností by totiž odpovědnost státu spočívala v tom, že nepodnikl všechna nezbytná opatření k potlačení všech činů spočívajících v porušení norem MHP. Jak uvádí L. Zegveld, pokud například vypuknou ozbrojené střety mezi ozbrojenými skupinami (bez účasti státní moci na jedné straně), a vláda neučiní žádné opatření k ochraně civilního obyvatelstva, před následky vzniklého nepřátelství, pak státu vzniká přímá odpovědnost, jelikož selhal ve své povinnosti ochrany.⁶⁸⁵ Odůvodněním pro vznesení nároku poškozených osob vůči státu je skutečnost, že v určitých případech stát nese odpovědnost i za škody způsobené soukromými osobami (nestátními aktéry), a to i přesto, že by mezi nimi neexistovalo žádné přímé pouto. Odpovědnost státu by tak v případě protiprávního chování příslušníků nestátní strany v konfliktu byla nejspíše vyvozena z nepřijetí takových preventivních nebo represivních opatření, která by se dala oprávněně očekávat, tj. konceptu „due diligence“.⁶⁸⁶

Jak je z uvedeného patrné, státům podle MHP vzniká řada povinností. Jediným ustanovením, které však výslovně hovoří o následcích jejich odpovědnosti, je článek 91 DPI. Tento článek uvádí, že stát, resp. „*strana v konfliktu, která poruší ustanovení Úmluv nebo tohoto Protokolu, bude povinna nahradit škodu*“. Jak z tohoto znění vyplývá, zaměřuje se pouze na reparační povinnost strany v konfliktu, a stranou tak zůstávají například jiné následky protiprávního jednání předvídané teorií mezinárodního práva, jako například povinnosti sankční. Tím, že ustanovení výslovně hovoří o odpovědnosti „*stran v konfliktu*“ (za způsobení škody), je nerozhodné, zda se jedná o stranu vítěznou či poraženou, neboť všechny strany v konfliktu mají tuto povinnost.⁶⁸⁷

⁶⁸⁴ Jedná se o stejné ustanovení obsažené ve všech čtyřech ženevských úmluvách. Konkrétně se jedná o čl. 49 ŽÚ I, čl. 50 ŽÚ II, čl. 129 ŽÚ III, čl. 146 ŽÚ IV - ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

⁶⁸⁵ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 164.

⁶⁸⁶ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3660.

⁶⁸⁷ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3652.

Základ odpovědnosti strany v konfliktu tedy podle článku 91 DPI tvoří skutečnost, že je odpovědna za „*veškeré škody spáchané osobami příslušejícími k jejím ozbrojeným silám*“.⁶⁸⁸ Jelikož se jedná o ustanovení primárně platné v mezinárodním ozbrojeném konfliktu, je zajímavou otázkou, zda lze jeho platnost vztáhnout i na situace vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Mezinárodní společenství není v přístupu k povaze toho článku zatím konsistentní. Proto, je otázkou, zda i když komentář MVČK považuje povahu článku 91 DPI již dlouhodobě za „*obyčejové právo platné pro všechny národy*“,⁶⁸⁹ zda lze jeho přímou aplikovatelnost vztáhnout i pro situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

U úmluv z oblasti lidských práv státům vzniká povinnost zajistit, aby jednotlivci v jejich jurisdikci⁶⁹⁰ měli nerušený výkon oprávnění vyplývajících z dané úmluvy. Z konceptuálního hlediska je základ přímé odpovědnosti státu za činy nestátního aktéra také spojen s jeho preventivní a následnou povinností k určitému jednání. Základ odpovědnosti státu z oblasti mezinárodního práva lidských práv spočívá v porušení povinnosti státu „zajistit“ nerušený výkon jednotlivých práv obsažených v mezinárodních lidskoprávních úmluvách. Následná povinnost státu spočívá v povinnosti zajistit „ochranu“ daných práv.

V obou případech tedy má tedy stát „pozitivní povinnost“ aktivně jednat a přijmout taková opatření, aby jednotlivci v jejich jurisdikci mohli přímo vykonávat daná práva a svobody.⁶⁹¹ Jak Evropská úmluva o lidských právech (článek 1)⁶⁹², tak Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (článek 2)⁶⁹³ obsahují požadavek „respektovat“ výkon práv v obsažených v těchto úmluvách. Přičemž s těmito povinnostmi dále souvisí i povinnost státu vyšetřit každou situaci zahrnující porušení práv zaručených danou lidsko-právní úmluvou. Bez naplnění a řádného výkonu těchto povinností by totiž stát nedostal své povinnosti zajistit „*volný a plný výkon práv osobami v jeho jurisdikci*“.⁶⁹⁴

⁶⁸⁸ Čl. 91 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPII).

⁶⁸⁹ Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987, para 3645.

⁶⁹⁰ Pojem jurisdikce může být vykládán i velmi široce, tak že zahrnuje povinnost aplikace některých lidskoprávních úmluv i extraterritoriálně. Jedná se o trend prosazovaný zejména Evropským soudem pro lidská práva. Více viz rozsudky *Loizidou v. Turkey* (App. No. 15318/89, 1995, Serie A No. 310), *Banković v. Belgie* (2001-XII, 333, 2001) atd. Více na http://www.echr.coe.int/echr/homepage_EN (navštíveno dne 20. 8. 2011)

⁶⁹¹ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, str. 130 - 131.

⁶⁹² Evropská úmluva o ochraně lidských práva základních svobod, Řím, 4. listopadu 1950, Viz. sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. o Úmluvě o ochraně lidských práva základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

⁶⁹³ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., ze dne 10. května 1976.

⁶⁹⁴ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, str. 132; převzatý odkaz *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, IACtHR Series C No 4 (29 July 1988), para 176.

Jakmile je tedy spuštěna aplikace lidskoprávní úmluvy, automaticky tomuto státu vzniká řada povinností. Státu tyto povinnosti (záruky výkonu jejich práv) vznikají nejen před jím samým, tj. před jeho zásahem do přiznané sféry práv jednotlivců, ale též se tato povinnost vztahuje na poskytnutí ochrany před jinými jednotlivci či skupinami, bez rozdílu.⁶⁹⁵ Z hlediska působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu je významné zdůraznit, že povinnost ochrany občanů, státu vzniká i vůči činnostem nestátních aktérů. Daný závěr byl potvrzen v řadě případů řešeným ESLP. ESLP například v případě Ergi v. Turkey uvedl, že „v rozsahu, v jakém má stát povinnost aplikovat lidskoprávní úmluvy v případě vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, má i preventivní a následnou povinnost vůči ozbrojeným opozičním skupinám.“⁶⁹⁶ Dále ESLP v případě Osman v. UK potvrdil, že státy mají povinnost učinit vše, co mohlo být oprávněně očekáváno za účelem předejití zneužití lidských práv soukromými osobami. Soud dokonce uvedl, že očekávání jsou zvýšena, pokud stát ví nebo měl vědět, že určitá osoba nebo entita představuje nebezpečí jiným při výkonu jejich práv.⁶⁹⁷

2.2.2. Přenesení odpovědnosti státní strany na nestátní aktéry

Výše uvedený rozbor prokázal, že státu může za chování nestátního aktéra v určitých případech vzniknout přímá odpovědnost podle mezinárodního práva. Jelikož předmětem této práce je rozbor právního působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu, nabízí se otázka, zda a případně jakým způsobem, lze výše uvedené primární povinnosti států (Vysokých smluvních stran ŽÚ a DP, a signatářů lidskoprávních úmluv) vztáhnout i na nestátní stranu v konfliktu.

Odpověď na tuto otázku lze nalézt zejména v obsahu společného článku 3 ŽÚ, neboť ten zcela jednoznačně hovoří o požadavku všech stran v konfliktu respektovat jeho ustanovení. Přičemž tato povinnost je nestátní straně v konfliktu zároveň opakovaně zdůrazňována i ve vyjádřeních různých orgánů mezinárodního společenství.⁶⁹⁸ Dále je významné zdůraznit, že i například konkrétní požadavek spočívající v povinnosti vydat

⁶⁹⁵ L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 167, 173.

⁶⁹⁶ EÚLP, *Ergi v. Turkey*, Judgment of 28 July 1998, 81 Reports (1998-IV) at 1751, para 79, převzatý odkaz L. Zegveld, *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002, str. 168.

⁶⁹⁷ D. Moeckli, S. Shah, S. Sivakumaran ed., *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, str. 156.

⁶⁹⁸ J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 497.

příkazy k zajištění dodržování MHP, lze bez problémů vztáhnout na působení nestátní strany v konfliktu. Právní oporu v tomto případě lze nalézt v samotné formulaci článku 19 DPII, která hovoří o nezbytnosti jeho nejširšího šíření.⁶⁹⁹ Vzhledem k výše uvedenému, tak dnes mezinárodní společenství považuje tento základní požadavek MHP (šířit a zajistit šíření MHP) za skutečně jeden z klíčových, a z tohoto důvodu je dnes i považován za součást obyčejového práva.⁷⁰⁰

I když obecně platí, že nestátní strana v konfliktu, dokud se z ní nestane „vítězná“ strana, nemá podle mezinárodního práva přímou pravomoc k uplatňování konkrétních povinností (tak, jak náleží státní straně v konfliktu), i přesto neplatí, že by operovala bez jakékoli odpovědnosti. DPII například výslovně pro nestátní stranu v konfliktu uvádí povinnost jednat pod odpovědným velením a v souladu s MHP.⁷⁰¹ Mezinárodní právo zatím, nicméně, není zcela schopné přesně identifikovat následky porušení takových povinností.⁷⁰²

Jediným náznakem určitého právního řešení dané „mezery“, se tak prozatím jeví pouze článek 10 Návrhu článků pojednávající o přičitatelnosti jednání nestátní strany v konfliktu. To vše však za podmínky, že nestátní strana v konfliktu ve svém úsilí zvítězí a stane se vládní stranou.

Zajímavou možností „přenesení“ státní odpovědnosti na nestátní stranu v konfliktu představuje teorie rozdělení odpovědnosti mezi teritoriálním státem a nestátním aktérem z hlediska „efektivního výkonu moci“. Základ teorie tvoří skutečnost, že státu vznikají povinnosti vůči jeho obyvatelům v rámci vymezení pojmu jurisdikce. Co se však stane v případě absence výkonu státní moci na určité části státního území? Lze se ztotožnit s tvrzením, že pokud dané území ovládá nestátní aktér, je odpovědnost státu za jednání nestátní skupiny na tomto území omezena, a že místo státního nastupuje odpovědnost nestátního aktéra, neboť ten skutečně „fakticky“ na území vykonává moc?

I když každý vnitrostátní ozbrojený konflikt je jiný, zkušenosti ukazují, že nestátní aktéři jsou na místo státu plně schopni ovládat určité území.⁷⁰³ Nicméně vzhledem k různým schopnostem nestátních aktérů kontrolovat část území, L. Zegveld upozorňuje,

⁶⁹⁹ Čl. 19 „Tento Protokol bude šířen v co možná největší míře“, Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁷⁰⁰ Rule 139, J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 495.

⁷⁰¹ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).

⁷⁰² J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules, ICRC, Cambridge University Press, 2005, str. 536.

⁷⁰³ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 208.

že „odpovědnost ozbrojených skupin za porušení mezinárodních norem se může lišit podle stupně (úrovně) efektivní vojenské a politické moci, kterou disponují“.⁷⁰⁴ Konkrétně působení nestátních aktérů, respektive neschopnost státní (vládnoucí) moci prosadit se na území kontrolovaném nestátními aktéry v Afghánistánu, Kolumbii anebo Somálsku, dokládá reálný význam přesaditelnosti tohoto teoretického konceptu do praxe. L. Zegveld v reálné uplatnitelnosti této teorie v praxi totiž vidí paralelu k opatřením, které mají státy v rámci svých materiálních schopností povinnost přijmout.

2.2.3. Odpovědnost státu za jednání nestátních aktérů na základě „přičitatelnosti“ jejich jednání státu

Druhou možností jak zajistit odpovědnost nestátní strany v konfliktu (i když nepřímo) představuje využití institutu „přičitatelnosti“. Tedy konceptu, se kterým teorie mezinárodního práva bezproblémově pracuje, a který i Návrh článků o odpovědnosti státu výslovně předvídá. Přirozeně platí, že je obecně těžší „přičíst“ odpovědnost státu za jednání třetí (nestátní) osoby, než v případě, že by porušení spáchal například příslušník jeho ozbrojených sil.⁷⁰⁵

Podle článku 2 Návrhu článků základ pro stanovení mezinárodního protiprávního chování státu tvoří dva konstitutivní prvky, které musejí být kumulativně splněny. Za prvé mezinárodní protiprávní chování musí být schopné „přičitatelnosti“ danému státu, a za druhé takové chování musí zakládat porušení mezinárodního závazku státu. V obou případech je irelevantní, zda se jedná o konání nebo nekonání, neboť odpovědnost obsažená v Návrhu článků předvídá oba typy chování.⁷⁰⁶ Dále pak, je nerozhodné o jaké konkrétní chování se jednalo, zda je chování podle vnitrostátního práva považováno za legální nebo nelegální. Jediné podstatné v tomto ohledu je, zda chování porušilo mezinárodní právo, a proto i jeho kvalifikace probíhá pouze v režimu mezinárodního práva.⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ L. Zegveld, The Accountability for acts of armed groups, přepis z přednášky učiněné na konferenci v San Remu v září 2009 v rámci „International Institute of Humanitarian Law Round Table on Non-State Actors“, str. 12.

⁷⁰⁵ C. Hoppe, Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies, the EJIL, Vol. 19, No. 5, 2008, str. 990, dále například C. Hoppe, State Responsibility for Violations of International Humanitarian Law Committed by Individuals Providing Coercive Services under a Contract with a State, Hague Center for Studies, 2008.

⁷⁰⁶ Article 1 (1) Commentary to Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, str. 32, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁷⁰⁷ Article 3 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

K vyvození odpovědnosti státu za chování nestátního aktéra je tedy nejdříve nezbytné pozitivně odpovědět na otázku, zda lze jeho protiprávní chování „přičíst“ státu. A pokud ano, za jakých podmínek. Dále je nezbytné určit, zda-li lze považovat jednání nebo opomenutí státu anebo vůči nestátnímu aktéru za porušení mezinárodního závazku státu, včetně určení, jaký kauzální nexus je v tomto ohledu třeba k ustavení odpovědnosti státu. Stále totiž platí, že státu se nepřičítá chování soukromých osob.⁷⁰⁸ Lze tedy shrnout, že bez naplnění těchto bližších předpokladů, nelze automaticky vyvodit odpovědnost státu za chování nestátního aktéra.

Z hlediska působení nestátních aktérů přichází v souladu s obsahem Návrhu článků v úvahu tyto možnosti přičitatelnosti jejich jednání státu:

a) odpovědnost státu podle článku 8 Návrhu článků o odpovědnosti států

I když v tradičním mezinárodním právu vždy panovalo přesvědčení, že chování soukromých osob nebo entit není přičitatelné státu, v souvislosti s vývojem mezinárodního práva došlo i k částečnému posunu v tomto pojetí. Na základě článku 8 Návrhu článků lze chování soukromých osob považovat za jednání státu, pokud bude prokázáno, že osoby ve skutečnosti jednají na základě jeho „instrukcí, nebo pod jeho řízením nebo dozorem“.⁷⁰⁹

Na základě tohoto předpokladu platí, že chování nestátní strany v konfliktu, která formálně nepředstavuje orgán státu, ani není k danému jednání vnitrostátní legislativou zmocněna, může představovat chování státu. Uvedená konstrukce však vzhledem k prozatímní neustálenosti tohoto konceptu představuje jednu z nejsložitějších otázek k řešení. Za kritický je zejména považován standard kontroly nezbytný pro přičtení státu.⁷¹⁰

Aby chování nestátní strany v konfliktu bylo možno státu přičíst, bylo by nezbytné prokázat existenci „faktického vztahu“ mezi nestátním aktérem a daným státem.⁷¹¹ Tedy, jak v roce 1986 judikoval MSD v případě Nicaragua, ze strany státu by muselo dojít k prokázání skutečné kontroly („effective control“) vůči soukromému subjektu.⁷¹² To však neznamená, že

⁷⁰⁸ Č. Čepelka, P. Šturma, V. Bílková, Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva, Scripta Iuridica č. 5, Praha, 2008, str. 104.

⁷⁰⁹ Article 8 „The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct.“ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.

⁷¹⁰ P. Šturma, Požadovaný standard kontroly pro přičtení odpovědnosti státu za závažná porušení mezinárodního humanitárního práva ve Sborníku mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, J. Ondřej, P. Šturma (eds.), Sborník č. 43, PF UK, Praha, 2008, str. 310.

⁷¹¹ Chapter II Attribution of Conduct to a State, Article 8, Commentary 1, Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10 str. 47, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁷¹² MSD uvedl, že aby mohla být přičtena odpovědnost Spojeným státům americkým za činy „contras“ (nicaragujští povstalci), je třeba prokázat, že Spojené státy měly efektivní kontrolu („effective control“) nad

by veškerá jednání agentů byla přičitatelná státu. MSD totiž konstatoval, že pouhá obecná situace závislosti a podpory není dostačující k prokázání přičitatelnosti jednání státu. I když to bylo to vůbec poprvé, co se mezinárodní soudní orgán zabýval otázkou, jaký standard kontroly je nezbytný, aby státu bylo přičteno chování osob, které nejsou jeho orgány, MSD stanovil poměrně vysoký standard. Zásadně totiž odmítl možnost, že by byť i masivní materiální a finanční pomoc USA poskytnovaná jednotkám *contras* mohla představovat stanovené kritérium efektivní kontroly. Spojené státy proto byly shledány odpovědné za jednání agentů pouze v určitých individuálních oblastech, tj. pouze na základě jejich aktuální účasti a jim daným nařízením, nikoli však za konkrétní jednání jednotek *contras*.⁷¹³

Co se obsahového rozboru článku 8 týče, jeho požadavky jsou, aby osoba nebo skupina osob jednaly na základě „instrukcí“ (státu), pod jeho „řízením“ anebo „dozorem“. Jelikož tyto požadavky jsou vůči sobě ve vzájemně se vylučujícím vztahu, stačí pro naplnění odpovědnosti státu splnění pouze jedné z nich. To co je podstatné je, aby se jednalo o chování náležející do mezinárodního protiprávního jednání.⁷¹⁴ Zde tedy vyvstává praktická otázka, jakou formu by daná „instrukce“, „řízení“ anebo „dohled“ měla splňovat, a zároveň jaký způsob by pro toto spojení byl dostatečně prokazatelný. Z hlediska možnosti přičitatelnosti jednání nestátních aktérů státu představuje velmi zajímavý koncept pro další rozpracování právě možnost spočívající v „nepřímé“ aktivitě, tj. „dohledu“ nebo „kontrole“ nestátního aktéra třetím státem, který se neúčastní konfliktu, než v přímém poskytnutí instrukcí, které jsou snadněji dohledatelné a prokazatelné. Kontrolou se v tomto případě má na mysli to, zda stát je v pozici, kdy je schopen vykonávat nad nestátním aktérem určitý stupeň operační kontroly. Jaká aktivita tedy spadá do tohoto rámce? Jaké intenzity musí dosáhnout? A jaké jsou její limity? Na dané otázky zatím neexistují jednoznačné odpovědi, neboť výklad samotného pojmu je stále předmětem bližšího vymezování mezinárodním společenstvím.

V současné době je tedy největším předmětem sporu mezinárodního společenství, jaký standard kontroly je skutečně relevantní. Výklad poskytnutý MSD v případě *Nikaragua*, tzv. *Nikaragua test*⁷¹⁵ založený na principu „efektivní kontroly“ anebo následně představený

jejich vojenskými a polovojenskými operacemi *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (*Nicaragua vs. United States of America*), Judgment, ICJ, Reports 1986, str. 62, 64 - 65, para 109-115.

⁷¹³ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (*Nicaragua vs. United States of America*), Judgment, ICJ, Reports 1986, str. 62, 64 - 65, para 109-115.

⁷¹⁴ Chapter II Attribution of Conduct to a State, Article 8, Commentary 7, Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10 str. 48, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁷¹⁵ Odkaz na stupně zkoumání včetně konkrétních závěrů například obsahuje případ *Prosecutor v. Dusko Tadić*, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 1999, para 103 a násl.

výklad ICTY v případě Tadić spočívající v konceptu „celkové kontroly“.⁷¹⁶ ICTY totiž uvedl, že míra kontroly může být v každém případě různá z důvodu různých faktických okolností případu.⁷¹⁷

b) odpovědnost státu podle článků 10 Návrhu článků o odpovědnosti států

Další významnou možností, na základě které by podle teorie mezinárodního práva šlo státu přičíst jednání nestátní strany v konfliktu, představuje článek 10 Návrhu článků.⁷¹⁸ Tento článek se totiž zatím jako jediné ustanovení, i když spadající do kategorie podpůrného pramene práva, alespoň částečně věnuje problematice odpovědnosti nestátní strany v konfliktu.

Konstrukce článku 10 Návrhu článků stojí na fikci úspěšnosti boje nestátní strany v konfliktu. Pokud bude nestátní strana v konfliktu ve svém boji proti současnému vládnímu zřízení úspěšná a stane se vládní silou, pak jí, jako „nástupnické vládě“ (státu) bude přičteno její jednání během daného protivládního konfliktu.⁷¹⁹ Obdobný předpoklad je i pro nestátní stranu v konfliktu, která uspěje pouze na části území státu a tímto způsobem tak dojde k vytvoření nového státu.⁷²⁰ Stejně tak ale platí, že vzhledem k tomu, že povstalecké hnutí je z hlediska své organizace a struktur nezávislé na současném vládním zřízení, pokud toto hnutí není ve svém boji úspěšné, nelze pak současné vládě, které se úspěšně podaří povstání potlačit, přičíst odpovědnost za jednání tohoto nestátního aktéra.⁷²¹

⁷¹⁶ Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 1999, para 137.

⁷¹⁷ Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 1999, para 117.

⁷¹⁸ Article 10 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.).

⁷¹⁹ Commentary Article 10, (4) k Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, str. 50, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

⁷²⁰ Article 10 para 2 Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.).

⁷²¹ Commentary Article 10, (4) k Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, str. 50, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/>

Část VII – Možnosti regulace působení nestátních aktérů

V předchozích částech této práce bylo prokázáno, že MHP skutečně stejnou měrou zavazuje všechny strany ozbrojeného konfliktu. Což je zejména velmi významný závěr s ohledem na převažující existenci vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Jako nejjednodušší a v tradiční teorii mezinárodního práva i legálně nejčistší právní odůvodnění tohoto konstatování bývá uváděno, že je tomu tak proto, že nestátní aktéři jsou vždy podřízeni určitému státu. Pokud konkrétní stát přistoupil ke konkrétní mezinárodní úmluvě a je jí vázán, pak je jí automaticky vázán i jednotlivec nebo skupina jednotlivců, ať se mu (jí) to líbí, nebo ne.

V praxi však zejména v situacích vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jsme svědky stále častějšího porušování stanovených pravidel. Jak totiž k tomuto shodně řada autorů dodává: „teorie v praxi nefunguje“.⁷²² Důvodů, proč k tomu dochází, je celá řada. Necháme-li zatím stranou ty partikulární, například týkající se konkrétního rozsahu aplikace jednotlivých norem, mezi ty zásadní, obecné důvody, lze uvést:

1. Nestátní strana v konfliktu se zcela záměrně vyhýbá aplikaci a dodržování norem, neboť se jedná o normy, které vytvářel její protivník, kterého se aktuálně snaží svrhnout.⁷²³
2. Ať bude nestátní strana v konfliktu dodržovat daná pravidla, nebo ne, pokud se v daném konfliktu nestane vítěznou stranou, vždy podle platného vnitrostátního práva daného státu může nést trestně-právní následky za své jednání (účast v konfliktu), Nestátní strana v konfliktu tak nemá co ztratit. Na rozdíl od komatantů (příslušníků ozbrojených sil) totiž nestátní příslušníci ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu nejsou oprávněni k bojové činnosti, právo jim nepřiznává „imunitu komatanta“.⁷²⁴ Proto z hlediska vnitrostátního práva jsou vždy považováni za obyčejné pachatele

⁷²² A. Clapham, *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Oxford University Press, 2006, str. 287; J-M. Henckaerts, *Binding Armed Opposition Groups through Humanitarian Treaty Law and Customary Law*, *Collegium*, No. 27, Spring 2003, str. 126.

⁷²³ J-M. Henckaerts, *Binding Armed Opposition Groups through Humanitarian Treaty Law and Customary Law*, *Collegium*, No. 27, Spring 2003, str. 126-127.

⁷²⁴ M. Sassoli, *Engaging Non-State Actors: The New Frontier for International Humanitarian Law*, Keynote Address, Conference Report on Exploring Criteria and Conditions for Engaging Armed Non-State Actors to Respect Humanitarian Law and Human Rights Law, Geneva, 4-5 June 2007, Geneva Call, str. 10.

restné činnosti, tj. ať dodrží normy MHP, nebo ne.⁷²⁵ Zde se samozřejmě jedná o rovinu vnitrostátního práva, a ne o případ, že by došlo ke spáchání některého ze zločinů podle mezinárodního práva.

3. S ohledem na možnosti státní strany v konfliktu, nestátní strana v konfliktu co do materiálního vybavení, vnitřní organizace, finančních možností nebo personálních struktur vždy představuje slabší stranu v konfliktu. Vědoma si svých slabých stránek často právě v této souvislosti tedy uplatňuje způsoby vedení boje, ve kterých by tato zjevná nerovnováha sil nebyla tak zřejmá, tj. asymetrický způsob boje.⁷²⁶ Podle zprávy OSN týkající se ochrany civilistů v ozbrojených konfliktech, jsou to právě tyto způsoby vedení boje, které mají velmi devastující účinky na civilisty, neboť „svou mocenskou méněcennost se ozbrojené skupiny snaží překonat užíváním strategií, které *flagrantně porušují mezinárodní právo.//...tedy záměrnými útoky na civilisty, včetně sexuálního násilí, útoky na civilní objekty jako jsou školy, násilný nábor a užívání civilistů sloužících jako štít vojenským cílům apod.*“⁷²⁷
4. Velmi specifický důvod nedodržování pravidel MHP nestátní stranou v konfliktu představuje skutečnost neznalosti konkrétních pravidel MHP. Ne všechna porušení MHP jsou totiž úmyslná. Často jsou způsobena také obyčejnou neznalostí pravidel a chybějícím adekvátním výcvikem příslušníků nestátních skupin.⁷²⁸

Základ pro řešení dané problematiky tak určitá (progresivní část) mezinárodní společnosti vidí v celkovém vylepšení přístupu států (mezinárodního společnosti) k nestátním aktérům jako takovým (specifickým subjektům mezinárodního práva). Aby tedy skutečně došlo k posílení ochrany civilistů, je nezbytné všemi možnými způsoby zaangažovat nestátní aktéry k tomu, aby dodržovaly mezinárodní normy.⁷²⁹ V této souvislosti je nicméně důležité zdůraznit, že i když se v podstatě celé mezinárodní společnosti shodne

⁷²⁵ M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, The Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 727.

⁷²⁶ M. Ch. Bassiouni, Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors, The Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008, str. 714.

⁷²⁷ UN SC, Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, S/2010/579, 11 November 2010, para 7-8.

⁷²⁸ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 24; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

⁷²⁹ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 9; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

na nezbytnosti dodržovat mezinárodní normy a pravidla pro vedení ozbrojeného konfliktu, včetně norem lidských práv, a to všemi stranami v konfliktu, v praxi se již následně velmi liší přístupy, jakým způsobem požadovaného standardu dosáhnout. Řada států z obav o přílišné narušení jejich vnitřní suverenity řešit si samostatně své záležitosti, totiž v této otázce stále zastává poněkud konzervativní přístup.

Ponecháme-li stranou aktivitu MVČK, který se i v této oblasti značně angažuje,⁷³⁰ je jedním ze specifických průkopníků v oblasti zaangažování nestátních aktérů k dodržování MHP nevládní humanitární organizace nazvaná Geneva Call.⁷³¹ I když dnes se tato organizace věnuje dialogu s nestátními aktéry za účelem posilování respektu a dodržování MHP skrze různé oblasti (ochrana žen a dětí v ozbrojeném konfliktu), své aktivity v podstatě zahájila z důvodu užívání protipěchotních min nestátními aktéry. Důvodem bylo, že na rozdíl od jiných ustanovení a úmluv, jako například článek 96 odst. 3 DPI nebo Úmluva týkající se zákazu některých konvenčních zbraní, které v sobě obsahují mechanismy pro výslovnou deklaraci z hlediska dodržování jejich pravidel (minimálně pro národně-osvobozené hnutí), Úmluva zakazující protipěchotní miny v sobě neobsahuje žádný takový mechanismus.⁷³²

Organizace Geneva Call se tak snaží zajistit soulad jednání nestátních aktérů s MHP skrze tzv. Deed of Commitment. Tedy skrze určitý typizovaný formulář, který je poté uložen právě u této organizace. I když nestátní straně v konfliktu nebrání dle jejich požadavku obsah formuláře rozšířit, jeho náplní jsou standardní závazky související se zákazem užití protipěchotních min (včetně souvisejících zákazů – výroby, transferu, získávání, zničení zásob na skladě apod.). Deed of Commitment dále obsahuje závazek spolupráce s organizací Geneva Call za účelem monitoringu plnění závazků, včetně závazku vydat svým velitelům pokyny a příkazy týkající se implementace, a vynucování závazků, ke kterým přistoupily.⁷³³ Vzhledem ke způsobu, jakým je „Deed of Commitment“ formalizován, tak lze tento jeho koncept přirovnat k období mezinárodní úmluvy. Proto lze konstatovat, že tato forma specifického instrumentu tak nestátní straně v konfliktu formálně supljuje obecnou nemožnost přistoupit k mezinárodní úmluvě. Jeho existencí tak v podstatě v praxi dochází i k narovnání prvního bodu (důvod) výše uvedeného přehledu, proč nestátní aktéři nedodržují stanovené normy MHP.

⁷³⁰ Např. M. Veuthey, *Learning from History: Accession to the Conventions, Special Agreements, and Unilateral Declarations*, *Collegium*, No. 27, Spring 2003, str. 139 - 147.

⁷³¹ Více viz www.genevacall.org (navštíveno dne 10. 2. 2012).

⁷³² A. Clapham, *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Oxford University Press, 2006, str. 291.

⁷³³ www.genevacall.org/home.htm (navštíveno dne 13. 2. 2012).

I když aktivity organizace Geneva Call a jiných mezinárodních organizací angažujících se v této oblasti (např. zprávy Human Rights Watch a Amnesty International z Libye⁷³⁴) je nezbytné považovat za velmi přínosné, je zřejmé, že se zatím jedná o velmi selektivní a omezený přístup k problematice dodržování mezinárodního práva nestátními aktéry. Zpráva Generálního tajemníka OSN týkající se ochrany civilistů v ozbrojeném konfliktu v této souvislosti upozorňuje na nezbytnost zaujmutí „*systematického a konsistentního zaangažování se s nestátními aktéry*“.⁷³⁵ Proto v tomto ohledu zpráva zároveň obsahuje řadu pobídek (stimulů) vypracovaných Geneva Academy on International Humanitarian Law and Human Rights v rámci jejich projektu „*Armed non-State actors and international norms: towards a better protection of civilians in armed conflicts*“.⁷³⁶ Tyto pozitivní stimuly zejména shrnují důvody, pro které by nestátní strana v konfliktu sama měla přistoupit k dodržování norem mezinárodního práva. Jedná se například o potřebu získat si na svou stranu civilní obyvatelstvo (winning hearts and minds), a tedy s tím související image skupiny jako takovou, dále pak specifické důvody charakteru vojenského (reciprocita způsobu zacházení), politického (snaha o následné uznání na mezinárodní scéně) a právního (zabránění následných trestně-právních sankcí a jiných donucovacích opatření).⁷³⁷

Obecně platí, že nestátní aktéři se v rámci své organizace, velikosti anebo i rozsahu, v jakém vykonávají jednotlivé operace, mohou velmi podobat tradičním státním ozbrojeným silám. Vzájemně se však mezi sebou mohou značně lišit, a proto v případě rozboru každé takové skupiny je třeba zaměřit se na její specifika a postupovat vždy případ od případu. Pokud se jedná o tak rozsáhlou a dobře organizovanou skupinu schopnou výkonu efektivního hierarchického velení a kontroly, pak taková skupina bývá většinou i schopna na určitém místě vykonávat kontrolu nad územím a místním obyvatelstvem. Zatím je však velmi obtížné stanovit určitá závazná kritéria, která by tyto skupiny měly splnit, aby dosáhly určitého mezinárodně právního standardu.⁷³⁸ Standardu, který by kvalifikací určitých alespoň minimálních podmínek umožnil vnitřní diferenciaci těchto často velmi nesourodých skupin

⁷³⁴ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 12 - 13; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

⁷³⁵ UN SC, Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, S/2010/579, 11 November 2010, para 11.

⁷³⁶ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

⁷³⁷ Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva academy of international humanitarian law and human rights, October, 2011, str. 22 - 23; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).

⁷³⁸ L. Zegveld, The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, Cambridge University Press, 2002, str. 134.

za účelem získání specifické právní subjektivity pro zlepšení jejich právního postavení. Významným důvodem pro zavedení takového „dvou-úrovňového systému“ při přístupu k nestátním aktérům je skutečnost, že současné mezinárodní právo vůbec nerozlišuje mezi jednotlivými skupinami. Ať skupina používá zakázané způsoby a prostředky vedení boje nebo ne, je vždy považována za nelegální a nelegitimní. Proto je přirozené, že v rámci podpory dodržování MHP všemi stranami v konfliktu by bylo vhodné určitým způsobem podpořit příslušníky těch nestátních stran v konfliktu, které by dosáhly určitých formálních, objektivních kritérií (zejména dodržování MHP, ale dále i určitý vzorek reprezentativnosti - počet, organizace, kontrola území apod.) určitým „lepším“ právním postavením, než jaké jim současné mezinárodní právo v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu nabízí. Přičemž samozřejmě tím primárním a výchozím kritériem v této souvislosti by vždy mělo být, jakým způsobem skupiny dodržují stanovená pravidla vedení ozbrojeného konfliktu.

Je zajímavé, že například M. Sassoli v tomto ohledu zaujímá odlišný přístup, neboť ten naopak uvádí, že rozlišování mezi jednotlivými nestátními aktéry je nežádoucí, a že mezinárodní společenství by se právě z důvodů zajištění souladu jednání co největšího počtu nestátních aktérů s právem, by se mělo snažit zaangažovat skutečně všechny nestátní aktéry.⁷³⁹

⁷³⁹ M. Sassoli, Possible legal mechanisms to improve compliance by armed groups with international humanitarian law and international human rights law, Paper submitted at Armed Groups Conference, Vancouver, 13-15 November 2003, str. 1.
www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-13nov-sassoli.pdf (navštíveno dne 13. ledna 2012).

Závěr

Je bezpochyby, že současné působení nestátních aktérů má velmi významný dopad na uspořádání mezinárodního společenství a představuje výzvu pro fungování mezinárodního práva, které stále vychází z Vestfálského systému. Tedy systému založeného na suverenitě států, ve kterém stát byl nositelem ústřední role, a to jak v mezinárodních, tak vnitrostátních vztazích.

Vzhledem ke stále častějšímu výskytu vnitrostátních ozbrojených konfliktů, kdy s největší pravděpodobností i do budoucna bude nezbytné počítat s jejich stoupající tendencí, představují nestátní aktéři pro mezinárodní společenství výzvu s ohledem na tradiční způsob právní úpravy vedení ozbrojených konfliktů. Jelikož největší otázky vzbuzuje právě jejich zapojení v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, práce se zaměřila právě na tuto specifickou oblast.

Právní rozbor působení nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu na přesvědčivém základu vyvrátil často zmiňovanou tezi, že MHP se na působení nestátních aktérů nevztahuje, neboť se tito nestátní aktéři nemohli účastnit tvorby daných norem. Podrobný rozbor zejména společného článku 3, ale i DPII a dalších specifických instrumentů MHP platných ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu zcela jednoznačně prokázal, že MHP není jen doménou mezi státy, ale že se vztahuje na všechny strany ozbrojeného konfliktu bez ohledu na jejich status. Na druhou stranu, ať je současný regulační rámec jakkoli zpochybňovaný, je jisté, že představuje určitý základ pro ochranu obětí ozbrojených konfliktů, pokud by daná pravidla byla v praxi striktně dodržována. Zásadní otázkou v tomto ohledu tedy je problematika regulace nestátních aktérů, tj. jakým způsobem zajistit, aby dodržovali právo ozbrojeného konfliktu, včetně jeho šíření a implementace.

Na druhou stranu, podrobný právní rozbor výše uvedených instrumentů aplikovatelných v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu také odkryl řadu aplikačních mezer.

Primárně se jako problematická ukázala faktická i terminologická „neuchopitelnost“ nestátních aktérů. Nestátní aktéři se liší rozsahem území, na kterém působí, svou velikostí, vlivem, úrovní disciplíny a kvalitou vnitřní organizace, a také různorodostí jejich označení. Vyskytují se jak v podobě silně hierarchicky organizovaných struktur, tak jako decentralizované skupiny. Díky těmto skutečnostem je nesmírně obtížné podřídít tak nesourodé aktéry jednotné aplikaci MHP a mezinárodnímu právu lidských práv.

Dále se jako problematická ukázala otázka dostatečnosti (rozsahu) právního rámce vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů. I když je od roku 1949 oblast vnitrostátních ozbrojených konfliktů určitým způsobem na mezinárodní úrovni regulována, státy si v souladu s tradičním konceptem suverenity stále ponechávají velký vliv na, z jejich pohledu, způsob řešení „domácích“ záležitostí. Proto se jako bizarní může jevit to, že MHP v podstatě dává „falešný“ dojem o existenci vzájemné rovnováhy práv a závazků státních a nestátních stran ozbrojeného konfliktu. Na rozdíl od dřívějšího konceptu, závislého na výslovném uznání protistrany v konfliktu nebo jakéhokoli třetího státu, kdy nestátním aktérům byla aktem uznání přiznána všechna práva, současná právní regulace vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů v podstatě stále vychází z nerovnoprávného působení vnitrostátních právních norem. Příslušníci nestátní strany v ozbrojeném konfliktu nejsou považováni ani za komatanty, ani za bojovníky, nýbrž vždy za pouhé pachatele trestné činnosti. Jelikož jim MHP neumožňuje lepší možnost účasti než jako běžnému civilistovi, tj. ve formě „přímé účasti na nepřátelství“, zaměřila se tato práce i na rozbor tohoto aktuálního pojmu.

Výsledkem rozboru problematiky „přímé účasti na nepřátelství“ bylo, že opět zřetelně ukázal na nepoměr (nerovnost) mezi působením státních a nestátních aktérů. I když je tato nerovnost primárně „de iure“ způsobena dobou, ve které byla samotná úprava vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů přijata, a přetrvává z důvodu obav států o oslabení jejich „mocenských“ pozic, je zřejmé, že komplexní právní úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů stále zůstává kdesi uprostřed cesty. Zjevná nerovnost v právech příslušníků (např. neexistence statusu) spolu s rovností v povinnostech (např. dodržování pravidel MHP) nestátních aktérů vůči státním v praxi totiž vede k jejich nechuti dodržovat stanovené způsoby vedení nepřátelství.

Významnější pokrok v tomto ohledu nepřinesla ani Směrnice MVČK věnující se rozboru pojmu „přímá účast v nepřátelství“. I přesto, že s ohledem na častý způsob účasti nestátních aktérů v ozbrojeném konfliktu ve formě „zemědělec přes den, bojovník v noci“ zavedla velmi pokrokový koncept „continuous combat function“, otázkám případných „imunit“ nestátních aktérů za jejich vedení bojové činnosti v souladu s MHP se nevěnovala.

Proto, vzhledem k množství vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, stoupajícím číslicím z hlediska obětí ozbrojených konfliktů a stále nedostatečné schopnosti mezinárodního společenství vést k odpovědnosti pachatele těch nejvážnějších zločinů, je otázkou dostatečnost současného regulačního rámce. Není z hlediska obětí ozbrojených konfliktů nerozhodné, zda se jedná o situaci vnitrostátního nebo mezinárodního ozbrojeného konfliktu? Neměly by tedy státy, z humanitárních důvodů, přestat rozlišovat mezi těmito dvěma různými

právními instrumenty pokrývajícími situace násilí? I když dnes díky značnému rozvoji mezinárodního obyčejového práva (zejména skrze extenzivní judikaturu mezinárodních trestních tribunálů) již dochází ke značnému prolínání řady právních norem z regulace mezinárodní a vnitrostátní úpravy, a dále dokonce dochází ke spolupůsobení dříve dvou kompletně oddělených právních odvětví mezinárodního práva (MHP a mezinárodní právo lidských práv), stále jsme bohužel svědky masivního porušování lidských práv.

Jelikož výše uvedené závěry platí navzdory skutečnosti, že již od roku 2002 působí skutečně první stálý mezinárodní trestní soud s jurisdikcí nad těmi nejzávažnějšími zločiny mezinárodního společenství, zajímavou alternativu řešení problematiky působení nestátních aktérů by představoval koncept jejich odpovědnosti jako „skupiny“. Nicméně, i když jsou tyto otázky již řadu let řešeny mezinárodním společenstvím, ani jurisdikce Mezinárodního trestního soudu se zatím tímto směrem nevydala.

Resumé

Zvýšený nárůst ozbrojených konfliktů s účastí nestátních aktérů v různých formách v poslední době odkryl řadu možných „mezer“ právní úpravy. Na povrch tak vyplynula řada otázek týkajících se zejména jejich právního statusu, způsobu vedení ozbrojeného konfliktu, dodržování pravidel ozbrojeného konfliktu, a s tím dále pak související otázky závaznosti daných pravidel a otázky jejich odpovědnosti za případná porušení mezinárodního práva. Toto vše komplexním způsobem zároveň souvisí i s otázkami dostatečnosti samotného právního rámce, ve kterém nestátní aktéři působí. Tedy záležitostí související jak s mezinárodním humanitárním právem a mezinárodním právem lidských práv, ale následně i s mezinárodním právem trestním.

Předkládaná práce se tak zaměřuje na právní rozbor působení nestátních aktérů v situaci ozbrojeného konfliktu. Jelikož převažující typ ozbrojeného konfliktu dnes představují vnitrostátní ozbrojené konflikty, tedy konflikty, ve kterých dochází k interakci vládních ozbrojených sil právě s nestátními aktéry, anebo dokonce k interakci mezi několika skupinami nestátních aktérů navzájem, práce se zaměřuje na rozbor jejich právního působení právě v tomto typu konfliktu.

Práce je rozčleněna do sedmi částí, přičemž první dvě části, stejně tak jako závěrečná část, plní funkci teoretického úvodu do problematiky fenoménu nestátních aktérů a právního prostředí, ve kterém působí, a nástinu jejich regulace. Konkrétní právní rozbor jejich působení v ozbrojených konfliktech, tj. vlastní analytická část práce je obsažena ve zbývajících čtyřech částech.

První část se věnuje rozboru samotného pojmu nestátních aktérů, a dále jejich případné diferenciaci z hlediska nestátních aktérů účastnících se ozbrojených konfliktů. Důvodem je, že se nejen obsahově, ale i terminologicky jedná o velmi širokou škálu subjektů, jejichž jedinou společnou charakteristikou je v podstatě to, že nepředstavují subjekt spojený s výkonem státní moci. Vzhledem k tomu, že mezinárodní humanitární právo operuje pouze s terminologií v něm obsaženou, bude určení jednotného statusu u tak různorodné skupiny, jakou nestátní aktéři představují, představovat skutečnou výzvu.

Jelikož působení nestátních aktérů je analyzováno ve světle právní úpravy mezinárodního humanitárního práva regulujícího vnitrostátní ozbrojený konflikt, zaměří se druhá část práce na rozbor právních odvětví, které je v tomto typu ozbrojeného konfliktu

nezbytné aplikovat. Tedy zejména na právní úpravu společného článku 3 Ženevských úmluv, Druhého dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z roku 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, a dále souboru norem mezinárodního práva obyčejového. Vzhledem ke skutečnosti, že Mezinárodní soudní dvůr pro situace ozbrojeného konfliktu judikoval nezbytnost komplementární aplikace mezinárodního práva lidských práv vůči mezinárodnímu humanitárnímu právu, a že tento trend byl následně podpořen a rozvinut judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, je předmětem analýzy i právní rozbor z hlediska tohoto, jinak samostatné odvětví mezinárodního práva veřejného.

Vzhledem k častému nedodržování pravidel platných v situaci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, kdy zejména nestátní strana deklaruje, že danými normami není vázána, je hypotézou této práce ukázat, že jakkoli je současný regulační rámec všeobecně zpochybňovaný, jeho obsah skutečně objektivně zavazuje obě (všechny) strany ozbrojeného konfliktu (viz třetí část práce). Proto i závěrečnou otázkou této práce, je, jakým způsobem nestátní stranu v konfliktu motivovat k plnému respektování a dodržování stanovených pravidel.

Jelikož se tedy třetí část práce pokusí prokázat, že nestátní strana v konfliktu je vázána platnými normami vedení ozbrojeného konfliktu, ať se jí to líbí nebo ne, zaměří se čtvrtá část práce na podrobný rozbor právních instrumentů regulujících vedení vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Tedy za prvé, společného článku 3 Ženevských úmluv, představujícího skutečně to nejzákladnější humanitární minimum v rámci vedení těchto ozbrojených konfliktů, a dále pak na právní úpravu obsaženou v Druhém dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám z roku 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (DPII). Jako komplikovaná se totiž v praxi jeví skutečnost, že i když DPII obsahuje komplexnější a rozsáhlejší právní úpravu vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, díky vysokým nárokům pro spuštění jeho aplikace většina vnitrostátních ozbrojených konfliktů není touto právní úpravou regulována.

Pátá část práce se zaměří na status příslušníků nestátní strany v konfliktu. Bohužel však zjevná neexistence statusu kombatanta či jakéhokoli obdobného statusu, například ve formě bojovníka, a s tím související obdobná právní úprava následků v případě jeho zadržení (zajetí), v praxi zejména pro nestátní stranu v konfliktu způsobuje zjevnou nerovnost v postavení. Výsledkem totiž je, že ať příslušníci nestátní strany v ozbrojeném konfliktu jednají plně v souladu s pravidly vedení ozbrojených konfliktů, nebo nikoli, vždy je státní strana v konfliktu v případě zadržení může považovat za pachatele trestné činnosti.

Šestá část práce se zaměří na problematiku odpovědnosti, a to jak přímé odpovědnosti nestátních aktérů jako celku, tak případných forem jejich nepřímé odpovědnosti spočívající ve vyvolání odpovědnosti individuální (velitelské) a odpovědnosti státu. Tato část se zaměří nejen na případné důvody vzniku odpovědnosti podle mezinárodního humanitárního práva, mezinárodního práva lidských práv, ale s ohledem na existenci prvního stálého mezinárodního trestního soudu se také pokusí o nastínění konkrétních následků jejich odpovědnosti z hlediska mezinárodního práva trestního.

Účelem sedmé části této práce je objasnit problematiku regulace působení nestátních aktérů. Jelikož se v tomto ohledu střetává několik různých principů, mezinárodní společenství zatím k této otázce nezaujalo jednotný přístup. S ohledem na ochranu obětí ozbrojených konfliktů se na jedné straně objevuje požadavek na zajištění co nejširšího souladu jejich jednání s mezinárodním právem. Na druhou stranu však současná právní úprava vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů zůstala kdesi „na pomezí“ mezi právním systémem vnitrostátního a právním systémem mezinárodního práva. Stále totiž platí, že mezinárodní právo je vytvářeno a uplatňováno státy, a tudíž jeho pravidla mohou (musí) být implementována pouze státy.

Z výše uvedeného je zjevné, že existence nestátních aktérů v ozbrojených konfliktech představuje pro mezinárodní společenství značnou výzvu. Jejich působení totiž vytváří řadu dotazů ohledně dostatečnosti současného právního rámce. Před více jak stopadesáti lety státy mezi sebou započaly vytvářet závazné právní normy, které by celosvětově regulovaly vedení mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Dnes tak tato pravidla představují velmi široký soubor práv a závazků. V roce 1949 a poté v roce 1977 došlo na mezinárodní úrovni k částečné právní úpravě vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů, tj. konfliktů do té doby považovaných za vnitrostátní záležitost každého státu. Jelikož se však v porovnání s úpravou vedení mezinárodních konfliktů jedná o velmi skromnou právní úpravu, je otázkou, zda při převažující tendenci vedení vnitrostátních ozbrojených konfliktů (a působení nestátních aktérů), včetně stoupající tendence civilních obětí, je tato zjevná disparita v této podobě udržitelná.

Abstract

The increased number of armed conflicts with various forms of participation of non-state actors has recently revealed a range of possible “gaps” in legal regulation. An array of questions has thus surfaced, concerning in particular their legal status, means of conducting armed conflicts, and, in relation to these, matters of obligatoriness of the given rules and matters of their responsibility for potential breaches of international law. All of this is related in a complex way to the matters of sufficiency of the legal framework itself, within which the non-state actors operate – that is, with the affairs related to both the international humanitarian law and the international human rights law, but subsequently also with the international criminal law.

The present thesis therefore focuses on the legal analysis of the activity of non-state actors in the situation of an armed conflict. Since the prevailing type of contemporary armed conflicts are internal armed conflicts, i.e. conflicts in which there is interaction of government armed forces with non-state actors, or even mutual interaction between several groups of non-state actors, the thesis focuses on the analysis of their legal activity in this type of conflict.

The thesis is divided into seven parts, while the first two parts, as well as the last part, function as a theoretical introduction to the problematics of the phenomenon of non-state actors and the legal environment in which they act, and an outline of their regulation. A detailed legal analysis of their activity in armed conflicts, i.e. the analytical part of the thesis, is covered in the remaining four parts.

The first part is devoted to the analysis of the term “non-state actors” itself, and to their categorization by the criterion of non-state actors participating in armed conflicts. The reason for this is that they form a rather broad variety of entities, both from the point of view of content and terminology, their only common characteristics basically being that they do not represent an entity associated with the exercise of state authority. Since the international humanitarian law only operates with the terminology contained within itself, the determination of a single status of such a diverse group as the non-state actors will represent a true challenge.

As the activity of non-state actors is analyzed in the light of the legal regulation of international humanitarian law governing the conduct of internal armed conflicts, the second part of the thesis focuses on the analysis of branches of law, which it is necessary to apply to

this type of armed conflict. That is, in particular, the legal regulation of the Common Article 3 of the Geneva Conventions, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), and also the collection of norms of customary international law. Due to the fact that the International Court of Justice has ruled the necessity of complementary application of international human rights law with respect to international humanitarian law in the situations of armed conflict, and that this trend was subsequently supported and developed by the decisions of the European Court of Human Rights, the legal analysis also includes the influence of non-state actors in an armed conflict to this otherwise separate branch of public international law.

Due to frequent infringements of the rules valid in the situation of an internal armed conflict, when in particular the non-state party declares not being bound by the given norms, the aim of this thesis is to show that although the current regulatory framework is universally challenged, its content in fact objectively binds both (all) parties of an armed conflict (see the third part of the thesis). Therefore the final question, to which this thesis is devoted, is how to motivate the non-state party in the conflict to fully respect and obey the established rules.

As the third part of the thesis has tried to clearly show that the non-state party of a conflict is bound by the valid norms for conducting an armed conflict, whether it likes them or not, the fourth part of the thesis is aimed at a detailed analysis of the legal instruments regulating the conduct of an internal armed conflict. This means, firstly, the Common Article 3 of the Geneva Conventions, being really the most fundamental humanitarian minimum with respect to the conduct of these armed conflicts, but also the legal regulation contained in the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (APII). The complication in practice is that although the APII contains a more complex and extensive legal regulation for the conduct of internal armed conflicts, due to the substantial requirements for triggering its application, most internal armed conflicts are not regulated by this body of law.

The fifth part of the thesis is focused on the status of the members of the non-state party in a conflict. Unfortunately, the apparent non-existence of the status of combatant, or any comparable status, such as in the form of a fighter, and of the related corresponding legal regulation of the consequences in case of their detention (capture), causes a manifest inequality in their status, especially for the non-state party of the conflict. The result is, in fact, that whether the members of the non-state party of the armed conflict act fully in

accordance with the rules for conducting armed conflicts or not, the state party of the conflict can, in case of their capture, consider them perpetrators of a criminal activity.

The sixth part of the thesis is aimed at the issues of responsibility, meaning on the one hand the direct responsibility of the non-state actors as a whole, and on the other hand the potential forms of their indirect responsibility consisting in the induction of the individual (commander) responsibility, and the responsibility of the state. This part is aimed not only at the potential causes of the establishment of responsibility pursuant to the international humanitarian law, international human rights law, but, with respect to the existence of the first permanent international criminal court, this part also tries to outline the actual consequences of their responsibility from the aspect of international criminal law.

The purpose of the seventh part of this thesis is to clarify the topic of regulation of the activity of non-state actors. Since several different principles collide on this point, the international community has not adopted a single approach to the issue. Taking into account the protection of the victims of the armed conflicts, there is on the one hand the demand to guarantee as broad compliance with international law as possible. On the other hand, the current legal regulation of the conduct of internal armed conflicts has remained somewhere “in between” the system of national law and the system of international law. For it still holds true that the international law is created and exercised by the states, and therefore its rules can (and must be) implemented by the states only.

From the above mentioned, it is clear that the existence of non-state actors in armed conflicts poses a significant challenge to the international community, since their activity creates an array of questions regarding the sufficiency of the current legal framework. More than 150 years ago, states began to create binding legal norms among themselves, which would be used world-wide in the situation of an international armed conflict. Today, these rules represent a very broad collection of rights and obligations. In 1949 and then in 1977, a partial legal regulation of the conduct of internal armed conflicts was achieved at the international level, i.e. of conflicts heretofore fully considered as a part of internal affairs of states. However, since the legal regulation is rather modest, in comparison with the regulation of the conduct of the international armed conflicts, it is questionable, considering the prevailing tendency of conducting internal armed conflicts (and the activity of non-state actors), including the increasing tendency of civilian casualties, whether the manifest disparity in this form is tenable.

Použité prameny

Monografie:

- Alvarez A, *Militias and Genocide, War crimes, Genocide & Crimes against Humanity*, Volume 2, 2006.
- Bassiouni M. Ch., *International Criminal Law, 2nd Edition – Crimes*, Transnational Publishers.
- Bassiouni M. Ch., (ed.), *International Criminal Law, 3rd Edition, Volume I – Sources, Subjects, and Contents*, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Bassiouni M. Ch.,(ed.), *International Criminal Law, 3rd Edition, Volume III – International Enforcement*, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Bassiouni M. Ch., *International Criminal Law Conventions and Their Penal Provisions*, Transnational Publishers, 1997.
- Bílková V., *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Prameny a nové proudy právní vědy No. 37, PF UK, Praha 2007.
- Black H. C., *Black's Law Dictionary, Revised 4th edition*, West Publishing Co., 1968.
- Black H. C., *Blackův právní slovník*, 6. vydání, Victoria Publishing, 1990.
- Cassese A., *International Law, 2nd edition*, Oxford University Press, 2005.
- Clapham A., *Human Rights Obligations of Non-State Actors*, Academy of European law European University Institute, Oxford University Press, 2006.
- Clapham A., *Human Rights A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2007.
- Creutz K., *Transnational Privatised Security and the International Protection of Human Rights*, The Erik Castrén Institute Research Reports 19/2006, Helsinki 2006.
- Čepelka Č., Šturma P., *Mezinárodní právo veřejné*, Eurolex Bohemia, I. vydání, Praha 2003.
- Č. Čepelka, P. Šturma, V. Bílková, *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva*, Scripta Iuridica č. 5, Praha, 2008.
- Detter I., *The Law of War, 2nd edition*, Cambridge University Press, 2000.
- Fleck D., eds., *The Handbook of International Humanitarian Law, Second edition*, Oxford University Press, 2008.
- Fuchs J., *Mezinárodní humanitární právo*, MO ČR, AVIS, 2007.
- Henckaerts J. M., Doswald-Beck L., *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, ICRC, Cambridge University Press, 2005.
- Kalshoven F., Zegveld L., *Constraints on the Waging of War, An Introduction to International Humanitarian Law, 4th edition*, 2011.
- Kinsey Ch., *Corporate soldiers and international security: The rise of private military companies*, Routledge, 2006.
- Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část*, C. H. Beck, 1. vydání, 2009.
- Madar Z. a kol., *Slovník českého práva, 3. rozšířené a podstatně přepracované vydání, II. Díl*, Linde Praha, 2002.
- Martin, F. F. Schnably S. J., Wilson R. J., Simon J. S., Tushnet M. V., *International Human Rights & Humanitarian Law*, Cambridge University Press, 2006.

- Moeckli D., Shah S., Sivakumaran S. ed., *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010.
- Mulinen F., *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, ICRC, Magnet Press, Praha, 1991.
- Ondřej/Šturma/Bílková/Jílek a kol., *Mezinárodní humanitární právo*, C. H. Beck, Praha, 2010.
- Potočný M., *Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část*, C.H.Beck, 1. vydání, 1996.
- Sassoli M., Bouvier A. A., Quintin A., *How Does Law Protect in War?*, Volume III, Third Edition, Geneva, 2011.
- Seidl-Hohenveldern I., *Mezinárodní právo veřejné*, 3. vydání, ASPI, 2006.
- Schabas W. A., *An Introduction to the International Criminal Court*, Third Edition, Cambridge University Press, 2007.
- Statsky W., *West's Legal thesaurus Dictionary*, Special Deluxe Edition, West Publishing Co.
- Sudre F., *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Masarykova Univerzita, Brno, 1997.
- Šturma P., *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002.
- Švejnoha J., *Historie Mezinárodního Červeného kříže, Český červený kříž*, 2008.
- Veuthey M., *Guérilla et droit Humanitaire*, CICR.
- Wilson H. A., *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Oxford University Press, 1988.
- Wulf H., *Internationalizing and privatizing war and peace*, Palgrave Macmillan, 2005.
- Zegveld L., *The Accountability of Armed Opposition Groups in International Law*, Cambridge University Press, 2002.

Články a odborné stati:

- Aldrich G. H., *Prospects for United States ratification of Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions*, *The American Journal of International Law*, Vol. 85, No. 1.
- Bassiouni M. Ch., *Criminal Law, The new wars and the crisis of compliance with the law of armed conflict by non-state actors*, *The Journal of Criminal Law & Criminology* Vol. 98, No. 3, Northwestern University, School of Law, 2008.
- Bellal A., Giacca G., Casey-Masien S., *International Law and armed non-state actors in Afghanistan*, *International Review of the Red Cross*, Volume 93, No. 881, March 2011.
- Bílková V., *Zamyšlení nad studií „Obyčejové mezinárodní humanitární právo“*.
- Bílková V., *Právní postavení nestátní strany vnitrostátního ozbrojeného konfliktu v MHP – vybrané problémy*, str. 12 příspěvek ve sborníku *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí ženevských úmluv z roku 1949*, *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica* 4/2009, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010.
- Bruderlein C., *The Role of non-state actors in building human security; The case of armed groups in intra-state wars*, Centre for humanitarian dialogue, Geneva, May 2000.
- Cassese A., *The Nicaragua and Tadic Tests revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia*, *EJIL*, Vol. 18, No. 4, 2007.
- Clapham A., *Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups*, *Journal of International Criminal Justice* 6, 2008.

- Clapham A., Human Rights obligations of non-state actors in conflict situations, IRRC, Volume 88, Number 863, September 2006.
- Gallahue P., Mexico's „War on Drugs“ – Real or Rhetorical Armed Conflict?, Journal of International Law of Peace and Armed Conflict, Volume 24, 1/2011.
- Gasser H. P., The U. S. decision not to ratify Protocol I to the Geneva Conventions on the Protection of War Victims: An Appeal for Ratification by the United States, American Journal of International Law, 81, October 1987.
- Gillard E-Ch., Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law, IRRC, Volume 88, Number 863, September 2006.
- Hazen J. M., Understanding gangs as armed groups, International Review of the Red Cross, Volume 92, Number 878, June 2010.
- Hoppe C., Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies, the EJIL, Vol. 19, No. 5, 2008.
- Hoppe C., State Responsibility for Violations of International Humanitarian Law Committed by Individuals Providing Coercive Services under a Contract with a State, Hague Center for Studies, 2008
- Jukl M., Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva, Vojenské rozhledy 4/2011.
- Kleffner K., From „belligerents“ to „fighters“ and civilians directly participating in hostilities – on the principle of distinction in non-international armed conflicts one hundred years after the second hague peace conference“, Netherlands International Law Review, 2007.
- Pejic J., The Protective scope of Common Article 3: more than meets the eye, International Review of the Red Cross, Volume 93, Number 881, March 2011.
- Roberts A., War Victims Civilians? Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?, Survival Vol. 52 No. 3, June – July 2010.
- Schmitt M. N., Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees, Chicago Journal of International Law, Vol. 5, No. 2, 2004.
- Scheu H. C., Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu, Jurisprudence 2009/4.
- W. A. Schabas, State Policy as an Element of International Crimes, The Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 98, No. 3, Northwestern University , School of Law, 2008.

Dílčí kapitoly knižních publikací:

- Cerone J., Human Rights on the Battlefield, S. Lagoutte, H-O. Sano and P. Scharff Smith (eds.), Human Rights in Turmoil, Koninklijke Brill NV, 2007.
- David E., Le droit international humanitaire et les acteurs non étatiques, Collegium No. 27, Spring 2003.
- Diensteyn Y., Human Rights in Armed Conflict: International Humanitarian Law in Human Rights in International Law, Legal and Policy Issues ed. by T. Meron, Clarendon Press Oxford, 1984.
- Levie H. S., Criminality in the Law of War in M. Ch. Bassiouni, International Criminal Law, 2nd Edition – Crimes, Transnational Publishers, 1999.
- Henckaerts J. M., Binding Armed Opposition Groups through Humanitarian Treaty Law and Customary Law, Collegium, No. 27, Spring 2003.

- Musil J., Trestní odpovědnost právnických osob. Historický vývoj a mezinárodní srovnání v J. Musil, M. Vanduchová, Pocta Otovi Novotnému k 70. narozeninám, Praha, Codex Bohemia, 1998.
- Paulus A., Non International Armed Conflict under Common Article 3 v Proceedings of the Bruges Colloquium, Armed Conflicts and Parties to the Armed Conflicts under IHL: Confronting Legal Categories to Contemporary Reality, No. 40 Autumn 2009
- Paust J.J., Superior orders and Command responsibility in M.Ch. Bassiouni (ed.), International Criminal Law, 2nd Edition, Crimes, 1999.
- Rogers M. G. A., Asymmetric warfare: some personal reflections, Collegium, No. 27, Spring 2003.
- Schneckener U., Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance, v A. Bryden, M. Capariny (eds.), Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, Geneva, Switzerland, 2006.
- P. Šturma, Co s „mezinárodním zločinem“ aneb problém diferenciacie odpovědnosti států za porušení kogentních norem obecného mezinárodního práva, ed. P. Šturma, Právní následky mezinárodně protiprávního chování – Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám, Praha, 2007.
- Veuthey M., Learning from History: Accession to the Conventions, Special Agreements, and Unilateral Declarations, Collegium, No. 27, Spring 2003.
- Wallach E. & Marcus I.M., Command Responsibility in M. Ch. Bassiouni (ed.), International Criminal Law, 3rd edition, Volume III – International Enforcement, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.

Internetové zdroje:

- Afghanistan Index, Brookings – Tracking Variables of Reconstruction and Security in Post 9/11 in Afghanistan, 30 April 2011, www.brookings.edu/foreign-policy/afghanistan-index.aspx. (19. 5. 2011).
- Asseraf M., Prospects for Adding Hezbollah to the EU Terrorist List, www.ajc.org/site/apps/nl/content2.asp (navštíveno dne 15. 2. 2012).
- Commentary to Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, GA A/56/10, <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/> (navštíveno dne 16. 8. 2011).
- Draft articles on Responsibility of State for Internationally Wrongful Acts“, text přijatý Komisí pro mezinárodní právo na jejím 53. zasedání v roce 2001, text je součástí přílohy k rozhodnutí Valného shromáždění č. 56/3 z 12. prosince 2001, http://untreaty.un.org/ilc/texts/9_6.htm (navštíveno dne 16. 8. 2011).
- Dunant H., Vzpomínka na Solferino, v českém překladu vydal Český červený kříž za pomoci Regionální delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Budapešti, I. vydání, Praha, 2004, www.cervenkykruz.eu (navštíveno dne 13. 1. 2012).
- Elsea J.K., Serafino N.M., CRS Report for congress, Private Security Contractors in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues, Order Code RL 32419, Updated July 11, 2007. www.fas.org/sqp/crs/natsec/RL32419.pdf. (navštíveno dne 5. 6. 2011).
- Failed States Index 2011. www.fundforpeace.org (navštíveno dne 15. 4. 2012).
- GA UN, A/RES/66/253, 21 February 2012, The Situation in the Syrian Arab Republic. www.un.org. (navštíveno dne 10. března 2012)

- Grunfeld F., The United Nations and Non-State Actors: Legitimacy and Complicity, SIM Special 19, www.uu.nl/faculty/leg/NL/organisatie/departementen/departementrechtsgeleerdheid/organisatie/onderdelen/studieeninformatiecentrummensenrechten/publicaties/simspecials/19/Documents/19-02.pdf (navštíveno dne 15. 3. 2012).
- Improving Compliance with International Humanitarian Law No. 10.10.03, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross, Geneva, October, 2003, str. 21; www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-oct-icrc.pdf. (navštíveno dne 10. 1. 2012).
- Lacroix P., Bongard P., Rush Ch., Armed non-state actors and displacement: Engaging armed non-state actors in mechanisms for protection, www.fmreview.org/non-state/lacroix-et-al.html
- Livingston I. S., O'Hanlon M.: Afghanistan Index, Tracking Variables of Reconstruction and Security in Post 9/11 Afghanistan, Brookings, 31 December 2011, figure 1.32, str. 15, www.brookings.edu/afghanistanindex (navštíveno dne 10. 1. 2012).
- Mezinárodní humanitární právo, Odpovědi na vaše otázky, MVČK 2002, ČČK 2009; www.cervenkyriz.eu (navštíveno dne 10. 1. 2012).
- Nonstate Actors: Impact on International Relations and Implications for the United States, conference report, August 2007, National Intelligence Council, USA, www.dni.gov/nic/confreports_nonstate_actors.html (navštíveno dne 27. 2. 2012).
- Rules of Engagement, Protecting Civilians through Dialogue with Armed Non-State Actors, Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, October, 2011, str. 34; www.adh-geneva.ch (navštíveno dne 9. 2. 2012).
- Rusko odmítá, aby RB OSN o rezoluci k Sýrii hlasovala dnes, 3. 2. 2012, www.denik.cz/kratce_region/1012043.html.
- Sassoli M., Possible legal mechanisms to improve compliance by armed groups with international humanitarian law and international human rights law, Paper submitted at Armed Groups Conference, Vancouver, 13-15 November 2003; www.genevacall.org/resources/other-documents-studies/f-other-documents-studies/2001-2010/2003-13nov-sassoli.pdf
- Speciální soud pro Sierra Leone, www.sc-sl.org. (navštíveno dne 31. 5. 2012).
- Statut Mezinárodního soudního dvora <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> (navštíveno dne 14. 3. 2012).
- Statut Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003, www.icrc.org. (navštíveno dne 13. 1. 2012).
- Šedivý J., Válka: rámec pro analýzu, str. 6, <http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm> (navštíveno dne 23. 2. 2012).
- The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict with Commentary, International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 2006. <http://www.dur.ac.uk/resources/law/NIACManualIYBHR15th.pdf> (navštíveno dne 16. 1. 2012).
- The Montreux document – on pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict“. Více na www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0996.htm

- The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, Revision 2008. <http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf> (navštíveno dne 15. 3. 2012).
- UNAMA, Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed conflict 2011, UNAMA, AIHRC, February 2012, [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human rights/ February Annual Report Final.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/February%20Annual%20Report%20Final.pdf). (navštíveno dne 20. 4. 2012).
- Vojenský manuál USA „Counterinsurgency FM 3-24, MCWP 3-33,5, 15 December 2006, www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24.pdf.
- Williams P., Violent Non-State Actors and National and International Security, International Relations and Security Network, 2008, <http://se2.isn.ch/serviceengine/files/ISFPub/93880/VNSAs.pdf>.
- Workshop nazvaný „Understanding Collateral Dmage“, 4. – 5. června 2002 ve Washingtonu, DC v rámci „Project on the means of intervention CARR Center for Human Rights Policy“, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2002. [www.hks.harvard.edu/cchrp/Web Working Papers/WebJuneReport.pdf](http://www.hks.harvard.edu/cchrp/Web_Working_Papers/WebJuneReport.pdf). (navštíveno dne 16. 3. 2012).

Mezinárodní smlouvy a komentáře k nim:

- Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987.
- Commentary on the Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), ed. Y.Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, ICRC, Geneva 1987.
- Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1899.
- Petrohradská deklarace o zákazu užívání určitých projektilů ve válce z roku 1868.
- Pictet J.S., editor, Commentary on Geneva convention for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, Geneva, ICRC, 1952.
- Pictet J.S., editor, Commentary on Geneva convention relative to the protection of civilian persons in time of war, Geneva, ICRC, 1952.
- Sbírka mezinárodních smluv č. 84/2009, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o sjednání Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z roku 1977 (DPI) a Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter z roku 1977 (DPII).
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. o sjednání Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 94/1997 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky.

- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 29/2000 Sb. o přijetí Úmluvy o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních min a o jejich zničení.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb.m.s. o změně Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky a o přijetí Protokolu o výbušných zbytecích války k této Úmluvě.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb.m.s. o přijetí Druhého protokolu k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.
- Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 v ČR vyhlášené pod č. 32/1955 Sb.
- Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku byl přijat jako příloha k Dohodě o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy, s připojeným Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku z 8. srpna 1945. viz. č. 164/1947 Sb. Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Evropské Osy.
- Vídeňská úmluva o smluvním právu z 1969.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954. Čtyři ženevské úmluvy: I. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli; II. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři; III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci; IV. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 96/1975 Sb. o Úmluvě o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 10. května 1976 č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Zákon o zákazu kazetové munice č. 213/2011 Sb., ze dne 21. června 2011.
- Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864.
- Ženevská úmluva z roku 1906, Ženevská úmluva z roku 1929.
- Ženevský protokol o zákazu užívání dusivých, otravných a podobných plynů a bakteriologických zbraní ve válce z roku 1925.

Mezinárodní soudní dvůr (MSD):

- ICJ, Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion, 11 April 1949: I.C.J. Reports 1949.
- Case Concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S. v. Iran), I.C.J. Reports 1980.
- ICJ, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment, 1986.
- ICJ, Advisory Opinion on Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996.
- ICJ, Advisory Opinion on Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004.
- ICJ, Congo v. Uganda (Case concerning armed activities on the territory of the Congo), Judgment of 9 December 2005.

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY):

- Blaškić case IT-95-14, 3 March 2000.
- Celebici Case, IT-96-21-A, 20 February 2001.
- Hadžihasanović and Others case, Decision on Interlocutory Appeal Challenging Jurisdiction in Relation to Command Responsibility, Case No. IT-01-47-AR72, 16 July 2003.
- The Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj and Ilija Brahimaj (Haradinaj et al.), Trial Chamber Judgement, 3 April 2008, Case No. IT-04-84-T.
- The Prosecutor v. Duško Tadić, ICTY, IT-94-1-AR 72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995.
- The Prosecutor v. Milan Martić, Case No. IT-95-11-I, March 8, 1996.
- The Prosecutor v. Zlatko Aleksovski, No. IT-95-14/1-T, 25 June 1999, Dissenting opinion of judge Rodrigues, presiding judge of the trial chamber.

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR):

- The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, 2 September 1998.
- The Prosecutor v. Clément Kayishema and Obed Ruzidana, No. ICTR-95-1-T, 21 May 1999.
- Prosecutor v. Juvénal Kajelijeli, ICTR, No. 98-44A, 1 December 2003.

Meziamerická komise pro lidská práva:

- Inter-American Commission on Human Rights, Juan Carlos Abella v. Argentina (La Tablada), Report No. 55/97, Case No. 11.137, 18 November 1997.

Evropský soud pro lidská práva (ESLP):

- ECHR, Loizidou v. Turkey, judgment on preliminary objections 23 March 1995.
- ECHR, Cyprus v. Turkey, Application No. 25781/94, Judgment of 10 May 2001.
- ECHR, Loizidou v. Turkey, judgment on preliminary objections 23 March 1995.
- ECHR, Cyprus v. Turkey, Application No. 25781/94, Judgment of 10 May 2001.
- ECHR, Ilascu and Others v. Moldova and Russia, 48787/99, Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 July 2004.
- ECHR, Banković and Others v. Belgium and 16 other States, Application No. 52207/99, Grand Chamber Decision of 12 December 2001 (Admissibility).
- EÚLP, Ergi v. Turkey, Judgment of 28 July 1998, 81 Reports (1998-IV)

Jiná rozhodnutí mezinárodních tribunálů:

- France et. al v. Goering et. al. 22 IMT 411, 466 (Int'l Mil. Trib. 1946).
- Yamashita v. Styer, US Supreme Court, 4 February 1946.

Dokumenty OSN:

- Afghanistan, Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict 2010, UNAMA, AIHRC, March 2011.
- Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), § 129-135, UN SCOR Annex, UN Doc. S/1994/674 (May 27, 1994) and Summaries and Conclusions for Annexes I-XII of the final report, UN Doc S/1994/674/Add.2 (May 31, 1995), Summaries and Conclusions for Annexes I-XII of the final report, UN Doc S/1994/674/Add.2 (May 31, 1995).
- GA UN A/HRC/WG.10/1/2 z 13. května 2011 „Draft of possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council.
- GA UN, A/RES/66/253, 21 February 2012, The Situation in the Syrian Arab Republic.
- GA Resolution 2444 (XXIII). Respect for human rights in armed conflicts.
- GA Resolution 2676 (XXV). Basic principles for the protection of civilian population in armed conflicts.
- GA, SC UN A/63/467-S/2008/636 – information about the Montreux document on pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict.
- Charta OSN přijatá na diplomatické konferenci v San Francisku 26. června 1945.
- Report of the UN Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN SC, S/2010/579, 11 November 2010.
- Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, Annex to GA Resolution 56/83 of 12 December 2001, corrected by A/56/49(Vol.I)/Corr.4.).
- Rezoluce RB OSN č. 1193 z 28. 8. 1998.
- Rezoluce RB OSN č. 1974 z 22. 3. 2011.
- Rezoluce RB OSN č. 1591 z 29. 3. 2005.
- Rezoluce RB OSN č. 2003 z 29. 7. 2011.
- Rezoluce RB OSN č. 827 z 25. 5. 1993.
- Rezoluce RB OSN č. 955 z 8. 11. 1994.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2105 (XX).
- UN Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines, DPKO, 2008.
- UN, Report of the International Law Commission on the work of its Forty-eight Session (May 6 – July 26, 1996), Supp. No. 10, UN Doc. A/51/10.
- Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993, Annex to the Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993). Approved by the SC Resolution 827, 25 May 1993.
- Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN v New Yorku, dne 10. 12. 1948.
- The Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for

Genocide and other such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994; UN doc. S/RES/955, 8 November 1994).

Dokumenty MVČK:

- Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts, ICRC, February 2008, Geneva.
- International humanitarian law, Answers to your Questions, ICRC, Second edition, December 2004.
- „*International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts*“ a zejména jeho „Annex 3 Increasing Respect for International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts“ a přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007, Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4.
- Melzer N., Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, May 2009.
- Report on Second Expert Meeting - Direct Participation in Hostilities under IHL, The Hague, 2004.
- Rezoluce XVIII z XXI. Mezinárodní konference Červeného kříže konané v roce 1969. Dokument MVČK č. 30IC/07/8.4. „*International Humanitarian Law and The challenges of Contemporary Armed Conflicts*“ str. 20, přijatý v rámci 30. mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce konané v Ženevě od 26. do 30. listopadu 2007.
- Statut Mezinárodního výboru Červeného kříže ve znění platném od 8. května 2003.

Zprávy a posudky:

- SIPRI Yearbook 2011.
- Sborník mezinárodní konference „Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo“, J. Ondřej, P. Šturma (eds.), Sborník č. 43, PF UK, Praha, 2008